

સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ

(દેવી સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરવાની કુશળી)

જોડાલાલ દેવશંકર દુવે વલ્લભ
ભાગ્યોદય ઓફીસ
અમદાવાદ.

ધી હવે કેમીકલ એન્ડ આયુર્વેદિક ફાર્માસ્યુટિકલ

રીઝીરાડ અને ખાડીયા-અમદાવાદ અને મુંબાઈ

હવે ફાર્મસીમાં-આયુર્વેદશાસ્ત્રના પાઠ પ્રમાણે અત્યુત્તમ દવાઓ અને છે.
હવે ફાર્મસીમાં-દવાઓ બનાવવામાં-અત્યુત્તમ શુદ્ધ ઔષધો વપરાય છે.
હવે ફાર્મસીમાં-દવાઓ અનુભવી વિદ્વાન વૈદ્યોના હાથે તૈયાર થાય છે.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૫૪૮૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ

વિષય ૭૨:૪૨

મીના જીવન ચરિત્રમાંથી તમને મળી આવશે. જેમને પરમાત્માનો
સાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છા હોય તેમને આ પુસ્તક ધર્મજીવ ઉપયોગી
છે. કીંમત રૂ. ૧-૮-૦ બડા કાગળ, પાકું પુકું, પાન ૨૦૦.

ભાગ્યોદય ઓફીસ, અમદાવાદ અને મુંબાઈ.

લાગ્યોદયની ૧૭ મા વર્ષની ભેટ.

સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ.

દૈવી સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો.)

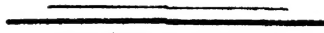
લેખક અને પ્રકાશક

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે વૈદ્ય.

તાંત્રી લાગ્યોદય.

લાગ્યોદય ઑફીસ અને દર્વે આયુર્વેદિક ફાર્મસી.

નિરાડ અમદાવાદ અને કાલખાદેવીરોડ મુંબાઈ

શ્રી લાગ્યોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં

જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ

પોતાને માટે છાપી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

ખાડીયા--અમદાવાદ.

(સર્વાધિકાર સ્વાધિન)

પ્રથમ આવૃત્તિ

પ્રત ૨૦૦૦ સને ૧૯૨૯

સંવત ૧૯૮૫

મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ

જોડાલાલ દેવશંકર દવે રચિત પુસ્તકો.

ગુજરાતી કૌપીરાઈ-સંગ્રહ

- કાયદાનો શિક્ષક-ફોજદારી, રેવન્યુ અને દીવાની કાયદાઓનું જુથ ૩.૧૫)
- ભવિષ્યવેત્તા-ભુત ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવનાર ૩.૫)
- ધનવાન-(વે.લુન ૧ લું) ધન આપનાર હજારો પ્રયોગો. કી. ૩. ૧૦)
- ધનવાન-(વે. ૨ જું) ધનપ્રાપ્તિના માર્ગો હુત્તર ઉદ્યોગ શિક્ષક ૨. ૮)
- માસ્તર આંક નોલેજ-અંગ્રેજી, અંગાળી, મરાઠી હિંદી, સંસ્કૃત. શિક્ષક. ૩. ૭)
- હિંદુસ્તાનના તીર્થયાત્રા-આખા હિંદનાં ધામેની સંપૂર્ણ દકીકત ૩.૭)
- સ્વર્ગમોનષ્ટ દૈવી જીવન-ધર્મનિષ્ઠ ૧૫૦ મહાન પુરુષોનાં જીવન ૩. ૬)
- ત્રિકાળદર્શક દર્પણ-(વે. ૧ લું) કિંવા પ્રેતાવાહન વિદ્યા ૩. ૫)
- અમરકૃતિજ્ઞાનદર્શક દર્પણ-થોટરીડીંગ, યોગવિદ્યા મેસ્મેરીઝમ ૩. ૫)
- સૌહાર્દશિક્ષક-અંદકાંતની આત્મકથારૂપે ૧૫૦ સતીઓનાં જીવન ૩. ૪)
- શ્રીમદશકંડાચાર્ય-ચારિત્ર્ય કિંવા શંકરદિગ્વીજ્ય સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર ૩.૩)
- શ્રીચરકસહિતા-વે. ૧ લું. મૂળસહિત ભાષાંતર વૈદકનો પુરાતની ગ્રંથ ૩. ૫)
- મહાત્મા ગાંધી અને હિંદના નરરત્નોનાં જીવનચરિત્રો. ૩. ૧-૮
- રેવન્યુ અને ફોજદારી-૨૦ કાયદાઓનો સંગ્રહ (ચોથી આવૃત્તિ) ૩. ૪)
- વહુઠકુરાણી-ટાગે રચિત નવલકથા (સ્ત્રી ઉપયોગી) ૩. ૧૧
- રાજાર્પે-ટાગે રચિત નવલકથા (બાળ ઉપયોગી) ૩. ૧૧
- ગૃહિણી : તનમાળા-ભા. ૧ લો અને બીજો-કૌમુદનીની આત્મકથા. ૩.૨૧
- પરશિષ્યન નાઈટસ-અરેબીયનાઈટસ જેવીજ રસીલી વાતોનો સંગ્રહ ૩.૧)
- એકાગ્રતા અને દિવ્ય શક્તિ-અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવનાર ૩. ૧)
- આત્મજ્યોતિ-કિંવા અભિદર્શન-તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી ઉત્તમ પુસ્તક ૩. ૧)
- વૈદ યાને વૈદક-ભા. ૧-૨ વૈદકીય પુસ્તક; વૈદકના અનેક પ્રયોગો ૩. ૧૧
- દેશી વૈદુ-વૈદકનું ઉત્તમ પુસ્તક; વૈદકની શાસ્ત્રીય દવાનો સંગ્રહ. ૩. ૧)
- જોડાલાલ દેવશંકર દવે, ખાડીઆ-અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના

ભાગ્યેાદયના આઈકોને દર વર્ષે ઉપયોગી લેટ આપ-
વી એવી ઇચ્છા મૂળથી છે. અને તે અનુસાર દરવર્ષે તત્ત્વ-
જ્ઞાનનાં તેમજ વેદકનાં પુસ્તકો લેટમાં અપાય છે આ વર્ષે
પણ તેવા ઉપયોગી પુસ્તકની યોજના કરવાની હોવાથી
આ પુસ્તક તયાર થયું છે. સામર્થ્ય ની, બળની, આત્મ-
શક્તિની વાતો તો ઘણા કર્યા કરે છે. પણ તે કેવી રીતે
મેળવવું તેના ખરી કુંચી ઘણાના જાણવામાં હોતી નથી
અને જાણવામાં હોય તો તેઓ તે પ્રમાણે વર્તાતા નહિ
હોવાથી સામર્થ્યથી રહિત રહે છે.

સંસારમાં ઘણા મનુષ્યો આ સંસારના ત્રિવિધ તાપના
સંતાપને પામે છે વ્યવહાર સાધતાં તેમાં નિષ્ફળતા મળ-
વાથી નિરાશ થાય છે, જોઈતી વસ્તુ ન મળવાથી ચિંતા-
તુર રહે છે, અને તે ચિંતાથી મુક્ત થવા અનંક પ્રયત્નો
આદરે છે. પરંતુ તે પ્રયત્નોમાં જ્યારે નિષ્ફળતા મળે છે
ત્યારે તે નિરાશ થાય છે આમ ન બને ત મારે મનુષ્યને
દેવી આશ્રય મેળવવાની જરૂર છે. આ દેવી આશ્રય તે
આત્મબળ. જે આ આત્મબળ મેળવી શકત નથી, તેઆજ

ચારંવાર નિબંધનતા મેળવે છે. એ આત્મબળ મેળવી શક-
નારાજ સર્વત્ર વિજય મેળવે છે.

એ આત્મબળ મેળવવા શું કરવું, દૈવી સામાર્થ્ય
પ્રાપ્ત કરવા કેવા ઉપાયો ચોજવા એ જાણવાની મનુષ્ય
માત્રની ફરજ છે એ માટે આ પુસ્તકની ચોજ । થઈ છે.
આ પુસ્તક વાંચતાં સમજાશે કે મનુષ્ય એ દુઃખમાં દિવસો
ગાળવા સર્જાયેલો નથી પણ સુખ મેળવવાજ સર્જાયો છે.
એ સુખ તો તેને ત્યારેજ મળે કે તે દૈવી માર્ગે વળે.
એ દૈવી માર્ગે બતાવવાનો આ પુસ્તકમાં પ્રયત્ન કરવામાં
આવ્યો છે.

માગ તત્ત્વથી તત્ત્વજ્ઞાન વિષયક દૈવી સામાર્થ્યને
પ્રાપ્ત કરાવનાર વિષયો વારંવાર ભાગ્યે દૈવમાં આપવામાં આવે
છે એમાંના કેટલાક વિષયો એકત્રિત કરી આ પુસ્તક રૂપે
સંગ્રહીત કરેલા છે. અને પહેલેથી છેક અંત સુધી આ પુસ્તક
વાંચી જવાથી, વિચારી મનન કરવાથી અને તેનાં બતાવેલા
ઉપાયો આચારમાં ઉતારવાથી મનુષ્ય દૈવી સામાર્થ્યને પ્રાપ્ત
કરી શકશે એવી મારી ખાત્રી છે.

આ પુસ્તક ગ્રહકોને ઉપયોગી જ થઈ પડશે અને
તે વાંચકોને પ્રિય થઈ પડશે એવી આશા છે.

આવું ઉપયોગી પુસ્તક ભાગ્યેદાયના ગ્રહકોને
આજે ભેટમાં મળે છે. આ પુસ્તકની કંમત તેમાં સમા-

વેશ કરેલા વિષયો ઉપર આધાર રાખે છે. અને ગ્રાહકોને સંતોષ તો થશેજ કે તેમણે જે લવાજમ ભરેલું છે તેના કરતાં કાંઈક વધુ આ પુસ્તક તેમને આપશે.

આ પુસ્તક ઉપરાંત વહોના અનુભૂત પ્રયોગો એ પુસ્તક પણ ગ્રાહકોને આ વર્ષે આ સાથેજ લેટમાં મળે છે. આ બે પુસ્તકો વાંચતાં દરેક ગ્રાહકને સંતોષ થશે એવી અમન ખાતરી છે.

ભાગ્યોદય ઓફીસ

ખાડીઆ-અમદાવાદ.

તા. ૧-૪-૧૯૨૯

કાગળ પદ ૫, સં. ૧૯૮૫.

} જોડાલાલ દેવશંકર દવે વૈદ્ય.
તંત્રી ભાગ્યોદય.

હિ હુસ્તાનની તીર્થયાત્રા

અને

સાકડીનો ભામીઆ.

આ પુસ્તકના અંદર હિ હુસ્તાનમાં આવેલાં હિન્દુ, મુસલમાન, જૈનો વિગેરેનાં યાત્રાનાં સ્થળો, ત્યાં કયે કયે રસ્તે જવાનું છે ખાતર જોવા લાયક સ્થળો, વેપારની કંઈ કંઈ વસ્તુઓ દેશ વર બાય છે વિગેરે ઉપયોગી હકીકતો છે.

સંચિત્ર

કીમત ૭—૦—૦

ભાગ્યોદય ઓફીસ, અમદાવાદ અને મુંબાઈ.

વિષયાનુક્રમશિક્ષા

પ્રકરણ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧	સર્વ સામર્થ્યવાન ગુણ શક્તિની પ્રાપ્તિ	૧
૨	સુખી અને આનંદી જીવન	૧૨
૩	સુખી અને શાંત જીવન....	૨૩
૪	સુખી જીવનના માર્ગો	૩૩
૫	સુખી જીવન કેમ ગાળવું	૪૫
૬	સુખી જીવનનો સદુપદેશ	૫૩
૭	સુખી જીવનની સફળતા....	૫૬
૮	સુખ અને દુઃખનો ઉત્પાદક મનુષ્ય પોતે છે	૭૦
૯	સત્ય સુખની શોધ	૭૮
૧૦	સુખ અને દુઃખ	૮૭
૧૧	દુઃખનો ક્ષય અને સુખની પ્રાપ્તિ...	૯૩
૧૨	સુખી થવાના સરળ માર્ગો	૯૮
૧૩	સત્ય સુખના સંગ માર્ગો	૧૦૬
૧૪	સુખી થવાનો સંદેશો	૧૧૬
૧૫	સુખની ઇચ્છા	૧૨૬
૧૬	યથાર્થ શાંતી અને આનંદ મેળવવાના ઉપાયો	૧૪૧
૧૭	દેવી સંપાત્તવાન મનુષ્યો	૧૫૧
૧૮	આત્મ સુખની પ્રાપ્તિ	૧૫૭
૧૯	આત્મજાગરણને પ્રાપ્ત કરવાની કળા....	૧૭૪
૨૦	આત્મજાગરણની પ્રાપ્તિ ...	૧૮૫

વૈદ્ય જોડાલાલ દેવશંકર દવે રચિત પુસ્તકો.

ધનપ્રાપ્તિના માર્ગો

અને

હુન્નર, ઉદ્યોગ, વ્યાપાર શિક્ષક

જેમાં ધનપ્રાપ્તિ થઈ શકાય તેવા હુન્નરો હુન્નર ઉદ્યોગના, ખેતી-વાડીના, વૈદ્યના પ્રયોગો, વ્યાપારી શિક્ષણ, દશપદ્ધતિમાં બનતી વસ્તુઓની નાવેતી દશપદ્ધતિના વ્યાપારીઓની ડીરકટરી વિગેરે વિષયો છે. ભાગ ૧૫ ભાગ છે. પાન ૬૫૦ કીમત રૂ. ૮-૦-૦ આ પુસ્તકમાં આવેલા પ્રયોગોનાની માત્ર એકજ પ્રયોગ સિદ્ધ કરી લેવાથી હુન્નરો રૂપિયા કરોડો સ્વરૂપ છે. હાલ તરતમાં રૂ. ૫)માં મળશે.

ભૂત લવિષ્ય અને વર્તમાન કાળના વાત જાણવી હોય તો

લવિષ્યવેત્તા (ચાંચી આવૃત્ત)

યાને લાવિષ્ય જાણવાની વિધા-જે પુસ્તક ઉપરથી દરેક માણસ લવિષ્યમાં શું બનશે તે જોઈ અને જાણી શકશે. તેમાં જ્યોતિષશાસ્ત્ર, રાજાશાસ્ત્ર, સ્વરોહિય શાસ્ત્ર, જન્મોત્તરી બનાવવાની રીત, તે જોવાની રીત વિગેરે; ભાગ્યેઃદય, દાસપણું, બંદીખાનું, રોગ, સ્ત્રી સુખ, લક્ષ્મણું સુખ, પ્રજનનું સુખ, જીવંતીનું સુખ, શરીરનું સુખ, અકસ્માત ધનપ્રાપ્તિ, રાજ્યલક્ષ્મી, વાહનનું, મકાનનું; વિદ્યાનું સુખ દુઃખ ક્યારે મળે વિગેરે જોવાની રીત. ધંધામાં લાભ થશે કે કેમ, વિગેરે લવિષ્યની વાત જોવાની રીત. કી. રૂ. ૫). અનેક અભિપ્રાયો આપ્યા છે. જુજ નકલો છે આજેજ મંગાવો રૂ. ૪).

વહુઠકુરાણી:—સરચવિન્દ્રનાથ ટાગોરકૃત સ્ત્રીઉપયોગી અત્યુત્તમ બોધક અને રસિક નવલકથા, કી. રૂ. ૧-૮.

ભાગ્યેઃદય એકીસ, રીચીરોડ—અમદાવાદ.

વૈદ્યરાજ જેઠાલાલ દેવશંકર દ્વે રચીત પુસ્તકો
પાંચસો રૂપીયા ખર્ચાતાં ન મળે તે પુસ્તક

માત્ર રૂ. ૧૫ માંજ

કાયદાનો શિક્ષક (ચાથી આવૃત્તિ)

જેની અંદર નીચે પ્રમાણે ફોજદારી, રેવન્યુ અને દીવાની ૧૨૪ કાયદાઓ આપેલા છે. જેની હળરો નકલો થોડાજ વખતમાં ખપી ગઈ છે. કાયદાનું જ્ઞાન દરેક માણસે મેળવવું જોઈએ. આ પુસ્તકને માટે કલેક્ટરો, હાઈકોર્ટ જડજે, સેશન જડજે, માજિસ્ટ્રેટો, દીવાનો, સરસુઆ વીગેરે અનેક વિદ્વાનોના હળરો અભિપ્રાયો મળ્યા છે. કી. રૂ. ૧૫-૦-૦ છે.

ફોજદારી કાયદા—ક્રિમિનલ પ્રોસીજરકોડ ટીકા સાથે; ઇન્ડિઅન પીનલકોડ ટીકા સાથે, ડીસ્ટ્રીક્ટ પોલીસ એક્ટ, ડબ્બા એક્ટ, રેલ્વેનો એક્ટ, આખકારી એક્ટ, મ્યુનીસીપલ એક્ટ, પુરાવાનો કાયદો, કંપનીનો એક્ટ વીગેરે.

દીવાની કોર્ટના કાયદાઓ—સીવીલ પ્રોસીજરકોડ (પુરેપુરો) મુદતનો કાયદો, હિંદુ લો-કરારનો કાયદો, મુસલમાની સરેલ, કોર્ટશીનો એક્ટ, સ્ટામ્પ ડ્યુટીનો કાયદો, પારસીઓના વારસાનો કાયદો, દસ્તાવે-જોના નમુના, ફોજદારી અને દીવાની કોર્ટની અરજીઓના નમુના.

રેવન્યુ અને મુલકી કાયદાઓ—લેન્ડ રેવન્યુકોડ, (પુરેપુરો અગત્યની નોટ સાથે) મામલતદારોની કોર્ટોનો એક્ટ, નરવાનો કાયદો, તાલુકદારોનો કાયદો વીગેરે.

આ પુસ્તકમાં આપેલા કાયદા છુટા છુટા ખરીદવાથી બસો ઉપરાંત રૂપીઆ ખર્ચ થાય તેમ છે, નવી આવૃત્તિની કીંમત માત્ર રૂ. ૧૫-૦-૦ હાલ તરતમાં રૂ. ૧૨).

ઓફીસ, રીચીરોડ—અમદાવાદ.

સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ

પ્રકરણ ૧ લું.

સર્વ સામર્થ્યવાન ગુપ્ત શક્તિની પ્રાપ્તિ.

મનુષ્ય માત્રે સમજવું જોઈએ કે: તેનામાં એક એવી આશ્ચર્યકારક સર્વ શક્તિમાન શક્તિ રહેલી છે કે: તે શક્તિને જે પોતાનામાં પ્રકટાવી શકે. તે સદા નિર્ભય અને વિજયી થઈ શકે. એ શક્તિના પ્રતાપથી તે અજર અને અમર થઈ શકે તેમ છે. આ શક્તિ પાસે શત્રુઓનું બળ ફાવી શકતું નથી, સાહસ અને વીરતા એ તેના ગુણો છે. હઠ્ઠેલી વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાનું તેનામાં સામર્થ્ય છે. જેઓ આ શક્તિને પોતાનામાં પ્રકટાવી શકે છે તેમનાં દુઃખ અને દારિદ્ર્ય વાદ્યાં જાય છે. તેનીજ જગ્યા સુખ, શાન્તિ અને સામર્થ્ય લઈ બેસે છે.

આ શક્તિ મેળવવા કેટલાક બહાર ફાંફાં મારે છે પણ તે બહાર નથી, બીજા મનુષ્યોના આશ્રયથી તે મળતી નથી. તે શક્તિ તમારી હૃદયગુહામાં છે, તે મેળવવા માટે બહાર ફાંફાં ન મારવાં આ શક્તિ

મનુષ્ય માત્રામાં હોવા છતાં તેનો સર્વ કાંઈ અનુભવ કરી શકતા નથી. કારણ કે તે તેના અનેક પ્રકારની પાશ્વિક વાસનાઓ, માનસિક તર્ક વિતર્કો, સ્વાર્થી જીવન અયોગ્ય આચાર વિચારના પડ નીચે ગ્રસ્ત છે, જેમ બદામનું ઉપરનું કાષ્ટમય પડ હોય છે ત્યાં સુધી અંદરની બદામ પ્રાપ્ત થતી નથી. પણ બદામ મેળવવા ઉપરનું કાષ્ટમય પડ લાગી નાંખી અંદરથી બદામ કાઢવી જોઈએ, તેમ મનુષ્યે આ અપ્રતિમ સામર્થ્યવાળી શક્તિ મેળવવા માટે તેની આસપાસ ફરી વળેલું અશુભ વાસનાઓ, સ્વાર્થી વિચારો, લાલસા, વિગેરેનું પડ કાપી નાંખી અંદરના પ્રકાશનો અનુભવ કરવો જોઈએ.

જેમકે તત્વજ્ઞાની થવું હોય જેમને યથાર્થ શાંત અને ઉચ્ચ જીવન પ્રાપ્ત કરવું હોય, તેમણે નારીયેગનું કાપડું મેળવવા જેમ ઉપરની કાચલી ફાડી નાંખવી પડે છે તેમ અશુભ આચાર વિચારોનું, અને ક્ષુદ્ર વાસનાઓના પડનો ત્યાગ કરવો ઘટે છે. વ્યવહારમાં જણાતાં વિષયો િ સુખ એ આપણી ગુપ્ત શક્તિના પ્રાતિબિંબ રૂપ છે. એ સત્ય સુખ નથી જેમ દર્પણમાં જોયેલું પ્રતિબિંબ મિથ્યા છે, તે સત્ય સ્વરૂપ નથી તેમ આ બહારથી જણાતું સુખ ક્ષણિક છે, સત્ય નથી.

મનુષ્યે આ ઉપર ઉપરનું વ્યવહારનું ક્ષણિક સુખ જોઈ તેમાં સોભાવું નહિ, તેમાં રમ્યા પમ્યા રહી સત્ય સુખ મેળવવાનું જીલ્લવું ન જોઈએ. તેણે સત્ય સુખ મેળવવા માટે પોતાનામાં રહેલી અનંત ઔર્ધ્વચાળી ગુપ્ત શક્તિને પોતાનામાં પ્રકટાવવા દ્રઢ પ્રતિજ્ઞા કરવી, આબંધીજ પ્રયત્ન કરવો. જીવનના વાસ્તવિક સુખનો અનુભવ કરવા અશુભ વાસનાઓ ત્યાગ કરી હૃશ્વરના નિયમાનુસાર ચાલવા યત્ન કરવો. તેથી મનુષ્ય પોતે પોતાનામાં આ ચમત્કારિક હૃશ્વરીય શક્તિને

જોઇ પવિત્ર, શાંત, બળવાન અને બુદ્ધિમાન બની શકશે, આંતે જીવ-
ન્મુક્તના આનંદનો લાલ મેળવશે.

દરેક કાવ્યમાં ઇશ્વરની સહાય માગવી, ઇશ્વરની શક્તિ આપ-
ણમાં રહેલી છે તેમ દૃઢ શ્રદ્ધાપુર્વક માની તેની મરજી પ્રમાણે જીવન
માળવું. જે કૃત્યથી આ શક્તિ અપ્રસન્ન રહે તેવું કૃત્ય કરવું નહિ, તે
અમુલ્ય શક્તિની આસપાસ સ્વાર્થમય જીવનથી, અયોગ્ય વાસનાઓથી,
અશુભ વિચાર અને આચારોથી છે મેશ રૂપી પડ ચઢી ગયું હોય તે
પડ ઘસી નાંખતા રહેવું, અને અંદરનો પ્રકાશ આપણામાં પ્રકટાવવા
ચત્ન કરવો. ઇશ્વરના બરોસે તેના ઉપર શ્રદ્ધા રાખી ચાલવાથી તેના
નિયમેનું પાલન કરવાથી મનુષ્યની પ્રવૃત્તિ પાપમય આચાર વિચાર-
ોથી દુર રહે છે પછી તે કાંઈ પણ પાપમય કર્મ કરી શકતો નથી,
અને જેમ જેમ તેનું મન પાપમય કૃત્યોથી પાછું હટતું જાય છે. તેમ
તેમ તે દુઃખમાંથી બચી સુખ, અને શાંતિનો અનુભવ કરતો જાય છે.

મનુષ્યને જેમ જેમ ઇશ્વરીય શક્તિનો અનુભવ થાય છે. જેમ
જેમ એ દેવી જ્યોતિનો તેનામાં પ્રકાશ થાય છે તેમ તેમ તેના શોક
અને પશ્રાતાપનો અગ્નિ ઝુઝાતો જાય છે. ને પછી હંમેશાં શુભ કર્મો
કરે છે, તેની દિવસે દિવસે ઇશ્વરઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા જામે છે, તેને તે પછી
પોતાનામાં સંદેહ ઉપજતો નથી, અને તેના આનંદમાં પણ કદી વિક્ષેપ
પડતો નથી પછી તેને પોતાની પાછલી વાતો સાંભળી પશ્રાતાપ થતો
નથી, ગત વાતનું તે વિરમરણ કરે છે, ભવિષ્યની તેની ચિંતા હોતી
નથી, તે પછી તે હંમેશા વર્તમાન કાળમાં જ રહે છે. અને તેમાં
જ સુખ અને આનંદનો અનુભવ કરે છે.

ધણા મનુષ્યો વર્તમાન કાળમાં સુખી હોય છે, તેને કાંઈ એવું
હોતું નથી કે જે તેને ચિંતા ઉપજાવે, આમ છતાં દેખાદેખી કે પડી

ગયેલા સ્વભાવથી તે પોતાના જન્મની પાછલી વાતો સંભાળી શોક કરે છે, ભવિષ્યમાં શું બનશે કદાચ દુઃખ આવશે તો એમ માની ચિંતાતુર રહે છે, પાછલી અને ભવિષ્યની વાતો કરી, ગયેલા અને બનવાના વિચારો કર્યા કરી ચિંતાતુર રહે છે; આથી તે વર્તમાન-કાળના સુખને બહુ ભોગવા શકતા નથી, અને આખો દિવસ ઉંઠાસ મને આવી પડનાર વિપત્તિને સંભાળી ચિંતાતુર અને દુઃખી બની રહે છે. આથી તેને દૈવશ્રીય સુખને અનુભવ થતો નથી.

મનુષ્ય સ્વભાવથી જ વિલાસપ્રિય હોય છે. અને તેથી તે પોતાની વાસનાઓ અનુસાર વસ્તુઓ મેળવવા ત્ય કાર્ય કરે છે, અને એ વાસનાઓ જ તેને સુખને બદલે દુઃખ પ્રાપ્ત થાડી જાય છે. તે પ્રાપ્ત મનુષ્યસામર્થ્યને લઈ અહંકારી બને છે. અને તે પૈસાને લીધે, સત્તાને લીધે કે એવાજ કોઈ કારણને લઈ અહંકારી બની અન્ય પ્રતિ તિરસ્કાર બરું વર્તન ચલાવે છે એથી તે પોતાને બહુ સુખી માને પણ અન્યની દાંડમાં તો તેના પ્રાપ્તો અભાવ જ હોય છે આ વિશ્વમાં દૈવશ્રીય સામર્થ્ય કરે. બીજું કાંઈ સામર્થ્ય મહાન નથી. રાજ્યપ્રેમ; સત્તા સર્વ તેના આગળ નજીવાં છે, જો દૈવશ્રીય સામર્થ્ય મેળવ્યું હોય છે તે અભિમાની ન થતાં નમ્ર બને છે, વિવેકી બને છે, સર્વ પ્રતિ પ્રેમભાવ રાખનારો હોય છે. જ્યારે આ જગતમાં વ્યવહારિક સામર્થ્ય મેળવનારો પોતાના ક્ષણિક સામર્થ્યને લીધે અંધકારમાં ફસાઈ બીજાનું દલકા માનવા લાગે છે અને તેનું પરિણામે તેને આખરે પસ્તાવું પડે છે, તે અન્ય મનુષ્યોના ચતુર્થ પ્રેમને મેળવી શકતા નથી.

જ્યારે આત્માની વાસનાઓ તૃપ્ત થાય છે, અને તે અહંકારના દુષ્પરિણામે ભોગવે છે ત્યારે પછી જ તે દૈવશ્રીય આશાનુસાર ચાલવાની ઇચ્છા કરે છે. મનુષ્ય પોતાનામાં રહેલા આ આત્મજ્યોતિની

આસપાસ અહંકારી બની ઘોર અંધકાર છાંયી દે છે. જેમ અહંકાર વધારે તેમ આત્મજ્યોતિની આસપાસની મેશ વધી અંધકારનો પડદો બેઠો થતો જાય છે જેટલે ઇશ્વરીય શક્તિનો પ્રકાશ તેનામાં પ્રકટ થઈ શકતો નથી, જેમ જેમ અહંકાર મટતો જાય છે તેમ તેમ એ અંધકાર ઓછો થાય છે. અને જ્યારે મનુષ્ય ખીલકુલ અહંકારનો નાશ કરે છે ત્યારે જ તેના આત્મની જ્યોતિનો પ્રકાશ તેનામાં પ્રકટે છે.

આપણે મનુષ્યોમાં ધણાને સુખી અને ધણાને દુઃખી જોઈએ છીએ. મનુષ્ય જ્યારે દુઃખી હોય છે. ત્યારે તે બીજાને દોષ દે છે. કે અમુક માણસને લીધે મ્હને દુઃખ પડે છે. પણ તેની આ વાત માનવા જેટી નથી. મનુષ્ય પોતાના અંતરમાં વ્યાપેલા દોષને લીધેજ દુઃખી થાય છે. જો તે અન્યને દોષ દેવાનું છોડી દે. દુઃખનું કારણ પોતાનામાં રહેલા દોષોને શોધી કાઢી તેનો ત્યાગ કરે અન્ય પ્રતિના દોષનો ત્યાગ કરે, બુદ્ધિમાન થઈ સર્વ પ્રતિ સમભાવ રાખતાં શીખે તો તે અનેક વિપત્તિઓનો ત્યાગ કરી શકે છે. જ્યારે તે અન્ય પ્રતિના રોગદોષનો ત્યાગ કરી અહંકારને ત્યજી દે છે ત્યારે તે સુખી જીવન ગાળી શકે છે.

મનુષ્યને વ્યવહારમાં અનેક પ્રકારના કલેશ. અને દુઃખ વેઠવાં પડે છે. ધણાને તેનો અનુભવ થાય છે. એ સર્વ આપણામાં દોષ છે એજ બતાવનાર છે. સુખ મેળવવું એ આપણા હાથમાં છે, જ્યાં સુધી આપણામાં અહંકાર છે. સ્વાર્થી સ્વભાવ છે. આપણે અન્યને આપણા કરતાં હલકા નીચ, માનીયે છીએ, આપણે સ્વાર્થી સાધવા અન્યને દુઃખી કરતાં સંકાચાતા નથી, ત્યાં સુધીજ આપણાં દુઃખ અને દારિદ્ર્ય જવનાં નથી.

મહાપુરુષોમાં અંતરસ્થ દૈવીશક્તિ જાગ્રત થયેલી હોય છે, વ્યવહારના બન વૈભવો તેમની પાસે હોતા નથી, ગંજમહેલોમાં તેઓ રહેતા નથી, નોકર, ચાકર, ગાડી, વાડી વજીરા, સત્તા, પાવર, અધિકાર કશું તેમની પાસે હોતું નથી એમ છતાં તે વ્યવહારના રાજ્ય સત્તાધિશો, સત્તા, અધિકાર, પૈસા, મહેલો, વૈભવોવાળા કરતાં વધુ સુખી અને વધુ આનંદી હોય છે. જે સુખ અને શાંતિનો અનુભવ રાજમહેલમાં વસતા રાજ્યસત્તાધિશને હોતો નથી તે સુખ તે પોતાની પર્યુકુટિમાં રહી ભોગવે છે. મહાપુરુષો પાસે જે હોય છે તે સર્વ મેળવવાનું મહાપુરુષોને સામર્થ્ય હોય છે પણ તે મેળવવાની તેમની વૃત્તિ નથી. અમૂલ્ય શક્તિ દૈવી પુરુષો પાસે હોય છે. અને તેથી તેમનામાં સ્વાર્થનો અંશ સરખો પણ હોતો નથી. તે સ્વાર્થ છોડી પરોપકારમય જીવન ગુજારે છે. વ્યવહારનાં પ્રાણિ પદાર્થ ઉપર તેમનો પ્રેમ હોય છે. ઇશ્વરીય મહાન ગુણો તેમનામાં જાગ્રત થયેલા હોય છે, જ્યાં સ્વાર્થ નથી ત્યાં સુખ છે. જેમણે સ્વાર્થનો ત્યાગ કર્યો હોય છે તેમને માટે મોક્ષનાં ધામ ઉઘાડાં છે. અને તેઓજ અનન્ત સુખ અને અનન્ત શાંતિને મેળવી શકે છે.

જો તમારે ઇશ્વરીય શક્તિને તમારામાં પ્રકટાવવી હોય તો પ્રથમ તમારે સ્વાર્થ છોડવો ઘટે છે. તમારે ઇશ્વરના સાચા ભક્ત બનવું જોઈએ. ઇશ્વરમાં સિત્ત થવું જોઈએ, તમારે તમારા વ્યવહારિક સુખ, સ્વાર્થ, વાસના દુરાચારોનું ઇશ્વરને બલિદાન આપવું જોઈએ, અહંકાર અને સ્વર્થીપણાને તમારે ઇશ્વરીય હવનમાં હોમી, દેવાં જોઈએ, જ્યાં સુધી મનુષ્ય સ્વાર્થ હોય છે, અહંકારી હોય છે, ત્યાં સુધીજ તે દુઃખી છે, જો તે આ બેનો ત્યાગ કરે તો જરૂર તે અનંત સુખ, અને શાંતિને મેળવે.

મનુષ્ય માત્રે પોતાના જીવનનો શો ઉદ્દેશ છે તે જાણવું જો-
ઈએ. તેમણે જન્મ લઈ મહોટા થઈ આજસુ થઈ પડી રહેવાનું નથી.
તેમ મહેનતું બની ધન અને પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવા અને તે મેળવવામાં
જ આયુષ્ય પુરૂ કરવું એવો તેના જીવનનો ઉદ્દેશ નથી, પણ ખરી
રીતે તો મનુષ્યે સત્યસુખ, ખરી શાંતિ, અને ઇશ્વરીય જ્ઞાનને પ્રાપ્ત
કરી અને મોક્ષ દ્વારમાં પ્રવેશ કરી અનંત અિશ્વર્યશાળી જીવનને
અનુભવ કરવો એજ ઉદ્દેશ છે. જો કોઈ અપવિત્ર મનુષ્ય પણ નિ-
શ્ચય કરે કે, મારે પવિત્ર જીવન ગાળવું છે તો તે પવિત્ર બની શકે
છે. જો નિર્જળ મનુષ્ય ધારે કે મારે જળવાન થવું છે તો તે જળ-
વાન બની શકે છે. જો અજ્ઞાની મનુષ્ય નિશ્ચય કરે કે મારે જ્ઞાન
પ્રાપ્ત કવવું છે તો તે જ્ઞાની બની શકે છે. મનુષ્યનામાં એવું શુભ
જળ છે કે તેનો આશ્રય ગ્રહણ કરી તે જે કાંઈ ઇચ્છે છે તે મે-
ળવી શકે છે. આવા ઇશ્વરીય જળને પ્રાપ્ત કરવાની માત્ર તેણે ઇદ
ઇચ્છાજ કરવી ધટે છે.

મનુષ્ય પોતે પોતાના પ્રયત્નથી જ સુધરી શકે છે, પોતાના
ઇદ નિશ્ચય વડે સતત પ્રયત્નમાં વળગ્યા રહેવાથી તે ઉચ્ચ જીવનને
પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તેણે અન્યને ભરોંસે રહી નિર્જળ બનવું ન જો-
ઈએ, વગર પ્રયત્ન તે પ્રારબ્ધને ભરોંસે કે ઇશ્વર આપણા આંખ-
ણામાં નાંખી જશે એવી આશાથી આજસુ બની બેસી રહેવાથી
કાંઈ મળતુ નથી, એક માણુમને ધર કરવું હોય અને જમીન રાખી
બેસી રહે, ઇશ્વર ધર બનાવી દેશે એમ કહે અને પ્રયત્ન ન કરે તો
ધર નહિ બને. પણ જો તે જાતે પ્રયત્ન કરે તોજ ધર બનાવી શકે.
ઇશ્વર તમારામાંજ છે. તમે તેની શક્તિને તમારામાં પ્રકટાવો, અને
તે શક્તિવડે પ્રયત્ન કરો જેની રીતે ધરમાં ઈંટા ચુનાની બરૂર પડે

છે. એક ઈંટ ઉપર બીજી ઈંટો ગોઠવવી પડે છે. તેમ તમારે પણ ઉચ્ચ જીવન ગાળવા શુભ વિચાર ઉપર ગોઠવ્યે જવા. સતત શુભ ચિંતન કર્યા કરવું. તેમાં ઈંટોને ખાડા ટેકરા વાળી હોય તો છોલી પાંસરી કરવી પડે છે. તેમ તમારા શુભ વિચારમાં અશુભવિચાર પ્રવેશ ન કરે. સ્વાર્થી વિચાર આવી જતા હોય તો તેને દૂર કરતા જાવ, અને શુભ કર્મ કર્યા કરો, તો તમારું જીવન ઉચ્ચ સુખમય બનશે, તમારા અંતરાત્માની આજીવ્યાજીવ્યા કરી વળેલ વાસનાઓ અને સ્વાર્થી અંશેના વાદળો હઠાવતા જાવ જેથી તમારામાં ચૈતન્ય જ્યોતિ પ્રકટ થતી અનુભવાશે.

પ્રયત્ન, સાવધાનતા, અખંડ ઉદ્યોગ, સાહસ, અને ઉત્સાહથી મનુષ્ય વ્યવહાર અને પરમાર્થ ઉભય સાધી શકે છે. ઉદ્યમ વગર અધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થતી નથી, તેમ વ્યવહાર પણ સધાતો નથી. પણ જ્યાં ઉદ્યોગ અને ઉત્સાહ છે, ત્યાં સર્વ કાંઈ સિદ્ધ થઈ શકે છે. ક્યારે મનુષ્ય પોતાના આત્માના વાસ્તવિક સ્વરૂપને ઓળખે છે ત્યારે તેનામાં એવી શક્તિ પ્રકટ થાય છે કે જે વડે તે સર્વ કાંઈ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આ શક્તિ પ્રાપ્ત થતાં દરેક પદાર્થનું યથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેને અનન્ત શાંતિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

જે સુખને પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે તેને જાતે સુખ શોધવું પડે છે તેણે પ્રત્યેક ખરાબ વાસનાને અને પ્રત્યેક કુકર્મને છોડવાં જોઈએ. અને સદા ઉચ્ચ આચાર અને વિચારનું સેવન કરવું ધટે છે.

મનુષ્યોને પ્રાપ્ત વસ્તુથી સંતોષ થતો નથી, તેને એક વખતે ધારેલી એક વસ્તુ મળે છે તેને ભોગવે છે. વળી તેના ઉપરનો મોહ ઉતરી જતાં ત્રીજી વસ્તુ મેળવવા મથે છે. મનુષ્ય જે જે જીવે છે તે તે નવી વસ્તુ મેળવવાને તેને મન થાય છે. એ પ્રકારે તેને નવું

નવું મેળવવું ગમે છે, અને મળેલી વસ્તુ પ્રતિની પ્રતિ કમ થતી-જાય છે. આમ મહેનત કરે છે. દેશ પગ્દેશ સુસાધરી કરે છે તે વસ્તુઓ મેળવે છે, છતાં તેને તેથી શાંતિ કે સુખ મળતું નથી, તે તો સદા અસંતોષી નિરાશી અને દુઃખીજ ગહે છે તેની ઇચ્છા કદી ઠરી વસ્તુથી વિરામ પામતી નથી. ધારેલી વસ્તુ મળેથી તેને સુખાનુભવ થતો નથી. તે શરૂઆતમાં સાદી વિદ્યા ભણી સારી નોકરી કરવાની ઇચ્છા રાખે છે. હંચી નોકરી મળે તો તેમાં પગાર વધવાની સત્તા મેળવવાની ઇલ્કાપ મેળવવાની આશા વધ્યાંજ કરે છે, તે શરૂઆતમાં નાનો ધંધો કરતો હોય છે, તો તે ધધામાં વિન્ય મેળવવા ઇચ્છે છે, નોકરનો શેઠ થવાની ઇચ્છા રાખે છે, સ્ત્રી મળવાની ઇચ્છા, સ્ત્રી મળે તો પ્રજાની આશા રાખે, પ્રજા થાય તો તેની પ્રજા જોવાની ઇચ્છા રાખે છે. ઘર મેળવવાની ઇચ્છા, વતન વધારવાની ઇચ્છા, આવકનાં સાધનો વધારવાનાં ઇચ્છા, એમ એક ઇચ્છા પૂરી થતાં પણ તેને તેનથી સંતોષ કે સુખ થતું નથી. કા-રણ કે આ બધી વસ્તુઓ મેળવી સુખ મેળવવાની આશા રાખવી એ તો ફાફાં છે, ઝાંઝવાંના જળથી તરસ છીપાવવાની આશા રા-ખવા જેવું છે.

મનુષ્ય જ્યાં સુધી બહારની વસ્તુઓ મેળવી સુખી થવાની આશા રાખે છે અને પોતાના અંતરમાં રહેલી આત્મજ્યોતિના સુખની અવગણના કરે છે. ત્યાં સુધી તેને સુખ મળતું નથી. જ્યાં સુધી તે પોતાનું જીવન પાપ રહિત આચરણથી દૂર રાખતો નથી. પોતાનો અંદર રહેલા સત્યને શોધતો નથી ત્યાંસુધી તેને સુખની ઘડી આવતી નથી. જ્યારે તેને અંદર રહેલા સામર્થ્યને પ્રકટાવવાની કળા હાથમાં આવે છે, અને તે વડે અંતરમાં રહેલા સુખને તે મેળવી શકે છે

ત્યારેજ તેની બહારના વિષયોમાં સુખબુદ્ધિ નષ્ટ થાય છે.

જે મનુષ્યને શાંતિ, સુખ, આનંદ મેળવવાં હોય તેણે હંમેશાં જ્ઞાત અને આનંદી બનવું. તે જો બીજોનો પ્રેમ મેળવવાની ઇચ્છા રાખતો હોય તો તેણે બીજાના પ્રતિ પ્રેમ રાખવો, જો તેણે દુઃખ-માંથી મુક્ત થવું હોય તો તેણે બીજાને દુઃખ આપવાની વૃત્તિનો ત્યાગ કરવો, જો મનુષ્ય પોતાના આત્મની અંદર બેસી શોધ કરે તો તેને આત્મોન્નતિની સંપૂર્ણ સામગ્રી મળી શકે છે. અને આત્મોન્નતિ કરીને સર્વ બળ પોતે પોતાનામાં પ્રકટાવી શકે છે.

જ્યાં સુધી મનુષ્ય જાતે સુધરી શકતો ની ત્યાં સુધી તે બીજાને સુધારી શકતો નથી, બીજાને સુધારવાની ઇચ્છા રાખનારે પોતે પ્રથમ સુધરવું, પ્રથમ પોતે સ્વચ્છ થઈ બીજાને ઉપદેશ આપવાથી તે ઉપદેશની અસર બીજાના ઉપર સરસ થાય છે. અત્યારે સુધારા વાળા અસહકારીઓ ધણી બાબતમાં નિષ્ફળતા મેળવે છે તેનું કારણ એ છે કે તે પોતે અન્યને જે પ્રમાણે વર્તવાનો ઉપદેશ આપે છે તે પ્રમાણે જાતે વર્તતા નથી, એટલે જ તેમના ઉપદેશની અસર અન્ય ઉપર થતી નથી, મનુષ્ય અન્યને પતિત જીવન ગાળવાનો, પ્રેમી થવાનો આનંદી રહેવાનો સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવાનો, ઉપદેશ આપતો હોય પણ જ્યાં સુધી તે પવિત્ર, પ્રેમી; આનંદી, નિઃસ્વર્થ બનતો નથી, ત્યાં સુધી તેના ઉપદેશની અસર અન્યના ઉપર થતી નથી એ ચોક્કસ છે.

જે મનુષ્યો દૃઢ શ્રદ્ધા પૂર્વક એમ માને છે કે આપણા પોતાનામાંજ ઇશ્વરતત્વ વ્યાપક છે, અને તેને બહાર શોધવાનાં કાંઈક હોડી આપણા અંતરમાં શોધવાનો યત્ન કરવો જોઈએ તો પછી તે મનુષ્ય ઇશ્વરને માટે તર્કવિતર્ક કરવાના છોડી દે છે. વાદવિવાદ

કરવાના સ્વભાવવાળા મનુષ્યો ઇશ્વરતત્ત્વના અંશથી દૂર હોય છે. જ્ઞાન માત્ર પોપટ યુગ્મ હોય છે. ઇશ્વરની દૈવીજ્યોતિને જે પોતાનામાં પ્રકટાવી શકે છે. તે સધળા જ્ઞાત, પ્રેમી, સર્વ પ્રતિ સમભાવ રાખનારા, જ્ઞાનંદી, પ્રદાશિત, પવિત્ર હૃદયવાળા, અને સદા શુભ આચાર વિચારનું સેવન કરનારા હોય છે. તેમને વાદવિગદ કરવાની ઇચ્છા જ હોતી નથી. જ્ઞાતુ, મિત્ર તેને એક સરખા જણાય છે. રાગદ્વેષ તેમને હોતો નથી. નષ્ટ અને વિવશ બની અહંકાર, ક્રોધ, કામ, લોભ, મોહ ઉપર જ્ય મેળવી સદા ઇશ્વરાનંદમાં મરત અને સુખી રહે છે. તમે પણ આ અમૂલ્ય ઇશ્વરીય તત્ત્વને મેળવવા આત્મથી જ ચતન આદરે સર્વ ધર્મનાં શસ્ત્રોએ એ તત્ત્વને મેળવવા માટેનાં દ્વાર ઉઘાડાં મૂકેલાં છે તે દ્વારમાં પ્રવેશ કરી યથાર્થ સુખને મેળવો.

ભાગ્યોદય ઓફીસ અને દવે કાર્મસીની
મુંબાઈમાં શાખા.

કાલબાદેવીરોડ નં ૩૮૬ મહાજનવાડી સામે મુંબાઈ
મુંબાઈના શ્રાહકોએ—પુસ્તકો અને દવાઓ માટે
મુંબાઈ અમારી શાખામાં તપાસ કરવી

પ્રકરણ ૨ જી

સુખી અને આનંદી જીવન

મનુષ્ય માત્ર સુખી જીવન ઇચ્છે છે. સંસારિક પદાર્થો મળવાથી સુખ મળશે એમ ધણા માને છે પણ ખરી રીતે દ્રવ્યાદિ પદાર્થો મળવા છતાં ધણાને સુખનો અનુભવ થતો નથી. જે મનુષ્યોની પાસે સારું દ્રવ્ય હોય, મહેત્તો, નોકરો સર્વ હોય છતાં પણ તેવા મનુષ્યોને દુઃખનાં રોદ્ધાં રડતાં જોઈએ છીએ, કેટલાક પાસે પૈસા હોતા નથી, રહેવાનું ઘર પણ હોતું નથી છતાં મસ્ત, આનંદી, નિશ્ચિંત અને સુખી જણાય છે. સુખ મળવું એ દ્રવ્ય કે સંસારના બીજા પદાર્થો ઉપર આધાર રાખતું નથી. સુખ મળવું એ શાંત જીવન ગાળવાની ટેવ ઉપર આધાર રાખે છે શાંત જીવન સત્યથી ચાલવાથી મળે, જે મનુષ્યો સત્યથી ચાલનાર છે તેઓજ સદા શાંત અને ગંભીર છે,

મનુષ્યે પવિત્ર જીવન ગાળવું, મનના ઉપર અંકુશ રાખવો, હૃદય નિર્મળ રાખવું. આવેશ, ચિંતા અને ભયનો ત્યાગ કરવો આત્મજન મેળવી શાંતિનો અનુભવ કરવાની ઇચ્છા રાખવી. આ શાંતિ જે મનુષ્યો પ્રાપ્ત કરે છે તેમનામાં સદ્ગુણો દેદિપ્યમાન થઈ રહે છે. મહાપુરુષોના સંગમાં આવો, તે કેવા શાંત, ગંભીર અને આનંદી

હોય છે. તેમની પાસે નથી દ્રવ્ય હોતું કે નથી વૈભવ હોતા, છતાં પણ તેમનું ચિત્ત વ્યગ્ર થતું નથી, તે સદા આનંદમાં મસ્ત બની રહે છે. આવા મહાપુરુષોના સંગથી મનુષ્યનામાં શાંતિ પ્રગટે છે, સદ્ગુણો ખોલે છે.

જે મનુષ્યનામાં શાંતિ નથી તેમનામાં કદાચ વધુ શક્તિ હોય તો તે પણ નકામી છે. અશાંત મનુષ્યનું બળ મિથ્યા હજીયાર જાય છે, જે મનુષ્યો વ્યવહારનાં રહેજ રહેજ કાર્યોમાં વિદ્ન આવી પડતાં પોતે વ્યગ્ર થઈ જાય છે. ક્રોધી થઈ જાય છે. અને શાંતિ ખોઈ બેસે છે. તેમનામાં આત્મચળ હોતું નથી એટલું જ નહિ પણ માનુષી બળ પણ હજીયાર જાય છે. આવા મનુષ્યો નિર્જળ ગણાય છે. તેમનો બીજાના ઉપર પ્રભાવ પડી શકતો નથી. જે મનુષ્યો લોભ કે પાપમાં પડી વિપત્તિ આવતાં ક્રોધી થઈ જાય છે, અને પોતે પોતાનું લાભ પણ ભૂલી જાય છે તેવા મનુષ્યો નિર્જળ બની અને દુઃખી થાય છે. જે મનુષ્ય પોતે પોતાના સ્વભાવ ઉપર અંકુશ મૂકી શકતા નથી તે બીજાના ઉપર શી રીતે પોતાનો પ્રભાવ પાડી શકવાના, રહેજ રહેજ બાબતમાં તપી જવાના સ્વભાવવાળા મનુષ્યો પોતે પોતાનું બળ ખોઈ દે છે, ધર્મભ્રષ્ટા અને સદ્ગુણી મનુષ્ય જ પોતે પોતાને વશ રાખી શકે છે. અને પોતાના આવેશોને રોકી પોતાના મનોવિકારો તરફ દ્રષ્ટિ રાખી શકે છે. જે મનુષ્યો વાસનાઓ ઉપર અંકુશ મૂકી શકે છે તે મનુષ્યોજ પોતાતા મન ઉપર ધીમે ધીમે અંકુશ મૂકી શકે છે. અને શાંતિના લાભ મેળવી શકે છે. જેઓ શાંત છે જ બળ, પ્રભાવ અને સુખને મેળવી શકે છે. તમારે સુખી જીવન જોઈતું હોય તો સદા શાંત રહેતાં શીખજો.

જે મનુષ્યો પોતે પોતાને વશમાં રાખી શકતા નથી, પોતાની

મનોવૃત્તિને આધિન રહી પોતાની તૃષ્ણાને તૃપ્ત કરવા મચી રહે છે, પાપમય સુખને મેળવવા તલશી રહે છે, એવાં મનુષ્યો સુખો, શાંત અને વિજયી જીવનનો આનંદ લાઇ શકતા નથી, તે શાંતિના વાસ્તવ સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવી શકતા નથી, ભલે એવા મનુષ્યો શાંત જીવન ગાળવાની ઇચ્છા દર્શાવ્યા કરતા હોય પણ તે માત્ર મુખનીજ છે. તે હૃદયની શાંતિ કદા મળવી શકતા નથી.

આત્મમજા મેળવનાર મનુષ્ય યથાર્થ શાંતિનો લાભ લઇ શકે છે. સંસારની વાસનાઓ ઉપર અંકુશ મુકનાર મનુષ્ય આત્મમજા મેળવી શકે છે. જે યથાર્થ શાંતિ મેળવે છે તેને કદી શોક કરવાનો કે પશ્ચાતાપ કરવાનો વખત આવતો નથી. તેવા મનુષ્યો કદી અધર્મ કાર્ય કરતા નથી, કે સંસારની લાલસા તેમને સતાવતી નથી, તેમને દુઃખ શોક, કષ્ટ કાંઇ આવતું જ નથી, તેમને પોતાનું આત્મસન્માન કે સ્વાભિમાન ખોષને કશું કરવાનું હોતું જ નથી. તે માત્ર સત્યથી ચાલે છે, પોતાના વ્યવહાર નિષ્કપટપણે સત્યથી ચલાવે છે.

જ્યાં સત્ય છે ત્યાંજ શાંતિ છે. જ્યાં શાંતમજીવન છે ત્યાં સદા સુખ છે. ને મનુષ્યોનું મન અને ધીન્દ્રિયો તેના પોતાને વશ હોતું નથી તેને જ પોતાનાં કાર્ય સિદ્ધ કરવાં દુઃખદાયી છે, શાંત પ્રકૃતિના મનુષ્યો તો સત્યથી ચાલી પોતાના કાર્યો સહેલાઇથી સાધી શકે છે. સુખ અને કર્તવ્ય એ બંનેમાં સાદું જીવન ગાળનાર સત્યશીલ મનુષ્ય ભેદ સમજતો નથી. તે જે કાંઈ કર્તવ્ય કરે છે તેમાં જ તેને સુખનો અનુભવ થાય છે. કર્તવ્ય કર્મ કરવામાં દુઃખ તો તેને જણાય છે કે જે ધન્વિયજન્ય સુખો અને ક્ષણિક ભોગવિલાસોના દાસ થઇ રહ્યા હોય છે.

જે મનુષ્યો ક્ષણિક સુખ ભોગવવાની ઇચ્છાવાળા છે તેમને

યથાર્થ શાંતિ મળવી મુશ્કેલ છે. આવા મનુષ્યો વિષયવાસનાઓમાં અંધ બનેલા હોય છે, તેમને પોતાના વિષયો અધર્મથી પણ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય છે. એવા અધર્મિ મનુષ્યોને શાંતિ કે સુખ કાંઈ મળતું નથી. કદાચ ક્ષણિક સુખનો તેમને અનુભવ થાય તો તે પણ અંતે દુઃખકર્તા થઈ પડે છે. મનુષ્ય જે પોતાના આવેશો અને વિકારોના ત્યાગ કરે તો જ તેને ખરા સુખ અને શાંતિનો અનુભવ થાય મનુષ્યના આવેશો અને વિકારો એ શાંતિ અને સુખના શત્રુ રૂપ છે. ઉત્તમ સદ્ગુણોને ધારણ કરી મનુષ્યે સત્યથી ચલાવાનો નિશ્ચય કરી દેવો કે જેથી શાંતિનો લાભ તેની પાછળ જ મળી રહેશે.

સંસારમાં કશું કાર્ય કઠીન નથી. પણ તે કાર્ય સિદ્ધ કરવાનો રહેલો માર્ગ હાથ આવવો જોઈએ. માર્ગ જાણ્યા પછી તે રસ્તે પ્રયત્ન કરવાછી તે કાર્ય સિદ્ધ થઈ શકે છે. તેવી રીતે જ મનુષ્ય પોતાના મન ઉપર અંકુશ મૂકી શકે છે. રાત દિવસ મનને શાંત કરવાને માટે આત્મમજા મેળવવા માટે, અને ગંભીર થવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે તે જરૂર સ્થાયી સુખ અને સત્ય શાંતિને મેળવી શકે છે, મનુષ્ય જે પ્રમાણમાં મન ઉપર અંકુશ રાખી આત્મસંયમ સાધી શકે છે તે પ્રમાણમાં જ તેને સુખીજીવનનો અનુભવ થાય છે, આત્મસંયમ સાધવાનો દરરોજ અભ્યાસ કરવો. પોતે પોતાની નિર્બળતાનો જાણી તે દૂર કરવી, જેમ જેમ અભ્યાસ વધતો જશે તેમ તેમ આ મજા, શાંતિ અને સુખનો અનુભવ થતો જશે. આ લાભ મળતાં તેની સ્થિતિ પલટાઈ જવાની. તે વધુ સુખી અને બળવાન બને છે. અને પોતાનાં યથાર્થ કર્તવ્ય તે નિર્દોષપણે સાધી શકે છે.

મનુષ્ય જોટલો પવિત્ર, આત્મસંયમી દૃઢ નિશ્ચયી થશે તે પ્રમાણમાં તેને સુખ, શાંતિ નિર્ભયતા પ્રાપ્ત થતી જશે. જે મનુષ્યો મનને વશ રાખી શકે છે. તે જીવન્મુક્ત બની શકે છે. શરીર છોડતી વખતે પણ શાંતિ રાખી શકે છે. જેમન પોતાના મનને વશ રાખવાની દેવ પાડવી હોય તેણે પહેલા પોતાના વિચારો ઉપર અંકુશ રાખવો. કર્તવ્યો ઉપર અંકુશ રાખવો. જે અનત્ય વિચારો આવે તે તરફ લક્ષ્ય ન આપવું. ધર્મનાં કાર્યો કરવાની ઇચ્છા થાય તો તે કાર્યો ન કરવાં. ખાલી વાત ગુપ્ત રાખવાની હોય અને જો તે બીજાને કહેવની ઇચ્છા થઈ આવે તો તે વાત અન્યને ન કહેવાની દૃઢ નિશ્ચય રાખો. પોતાના વિચારો, કર્તવ્યો અને ઇચ્છાઓ ઉપર અંકુશ રાખવાને અભ્યાસ પડતાં મન વશ થશે, મનની ગુઢ અને ખટપટી વાતોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે, પોતાના મનનો સ્વભાવ કેવો છે તે જણાઈ આવશે, આમ મનને વશ રાખવાનો અભ્યાસ પડતાં આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે આત્મજ્ઞ ન પ્રાપ્ત થતાં આત્મભગ પ્રકટશે, આત્મભગ પ્રકટે તો પછી શાંતિ તેની સાથે જ હોય છે. આત્મજ્ઞાન વગર માનસિક સુખ કદાપી મળતું નથી.

જે મનુષ્યો કામ ક્રોધાદિ આવેશોને વશ પડેલા હોય છે. સ્તેજ સ્તેજ બાબતમાં લલચાઈ જનારા ક્રોધ કરી બેસનારા હોય છે તેઓ આ પવિત્ર આત્મજ્ઞાન મેળવી શકતા નથી, જ્યાં શાંતિ છે ત્યાંજ આત્મજ્ઞાન છે નિર્બળ મનુષ્ય પોતે પોતાને વશ રાખી શકતા નથી. તે પોતાનું મન જે રસ્તે તેને દેરે તે રસ્તે ચાલનારા હોય છે. જેમ કોઈ તોફાની ઘોડા ઉપર ખસે અને તે ઘોડાને વશ કરવાનું સામર્થ્ય ન હોય, છતાં ત્રગામ ઢીલા મૂકી તેને દોડાવે, અને તેની જે દશા થાય તેવી જ દશા મનને વશ ન રાખી શકનાર નિર્બળ મનુષ્યોની

થાય છે. તેમને ડગલે અને પગલે વિપત્તિ, દુઃખ, શોક ભય સતાવ્યાં કરે છે. તેવીજ રીતે ઘોડાને ખરો સવાર ઘોડાને દોડાવવા છતાં પણ તેને ધારેલે રસ્તે લઇ જાય છે, જ્યાં ઉભો રાખવો હોય છે ત્યાં ઉભો રાખી શકે છે, તેમ જેમણે પોતાના મનને વશ કર્યું હોય છે તે મનના દોરવામા અવળે માર્ગે દોરાતા નથી, તે મનને પોતાના ધારેલા માર્ગે પ્રવર્તાવી શકે છે. તે તેના ઉપર અંકુશ રાખી સત્ત્વ માર્ગે ચલાવી આત્મજ્ઞાનના પંથે વળી, સુખ, સામર્થ્ય, શાંતિ અને આનંદનો લાભ મેળવી શકે છે.

સુખી થવા ઇચ્છનાર મનુષ્યે સર્વથી પહેલાં પોતાના મનને વશ કરી દેવું, શાંતિ મેળવવા ઇચ્છનારે પોતાના મન ઉપર અંકુશ રાખવો. શાંતિ વગર સુખ મળતું નથી, એ શાંતિ મન ઉપર અંકુશ મૂક્યા વગર મળતી નથી. ભય, નિર્બળતા, ચિંતામાં પડેલાં મનુષ્યોનાં દુઃખી હૃદયે માં શાંત જીવનથી જ શાંતિ ઉત્પન્ન થાય, નિર્બળ મનુષ્યોને શાંત મનુષ્યોજ બળ આપી શકે છે. દુઃખ અને વિપત્તિ સમયે શાંત મનુષ્યજ અન્યને ધૈર્ય આપી શકે છે. જેમણે આત્મબળ મેળવ્યું હોય છે તેજ બીજાને મદદ કરી શકે છે. જેમણે પોતાની નિર્બળતાનો ત્યાગ કર્યો છે તેજ અન્યને સહાય આપી શકે છે.

મનની શાંતિનો વિપત્તિમાં પણ લાગ ન થાય ત્યારે તે ખરી શાંતિ છે. બીજા મનુષ્યો પોતાના ઉપર મિથ્યા દોષનો આરોપ મૂકે તે વખતે પણ જે વિકાર ન થાય તો તે ઉચ્ચ પ્રકારની શાંતિ સમજવી. આવી શાંતિ ઉચ્ચ આત્મબળ મેળવ્યા વગર મળતી નથી. શાંત મન રહેવું એજ ઉચ્ચ મન ગણાય છે. શાંત મનુષ્યમાં સમ્યક્તા, વિવેક, ગંભીરતા, દૃઢતા, સત્યતા, એ વિગેરે સદ્ગુણો હોય છે. તે પોતાની ગંભીરતાને છોડતા નથી. બીજા પોતાના ઉપર દોષા-

રોપણ કરે કે પોતાનું અપમાન કરે છતાં પણ તે પોતાની શાંતિને છોડતા નથી. આ પ્રકારની શાંતિ ધારણ કરવી એ આત્મસંયમના સુંદર કૃતિ સમાન છે. આવી શાંતિ ધૈર્ય અને પ્રયત્નથી પ્રાપ્ત થાય છે. તેને માટે દુઃખો સહન કરવાં પડે છે. સ્વાર્થ ત્યાગ કરવો પડે છે, અને મનને પવિત્ર બનાવવું પડે છે.

તમારે સુખ જોઈતું હોય તો આવા પ્રકારની ઉચ્ચ શાંતિ ધારણ કરો. ક્રોધનો સમૂળો ત્યાગ કરો, સત્યનું પાલન કરો, આવી શાંતિ પ્રાપ્ત થતાં તમારા હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રવાહ બહેવા લાગશે, તમારામાં દૈવી શક્તિઓ જાગ્રત થશે. એ શક્તિઓદ્વારા તમે બળ, સૌંદર્ય, સુખ, આનંદ સર્વ કાંઈ મેળવી શકશો. આથી આત્મબળ પ્રાપ્ત થશે. આત્માનો અનુભવ થતાં સત્ય શાંતિનાં દર્શન થઈ શકશે. આ પ્રમાણે તમારું જીવન શાંતિમય જ્યાં થયું કે પછી તરતજ જ તમે તમારામાં દૈવી બળ પ્રકટેલું અનુભવશો તમારે જીવું જોઈતું નહિં પડે, ઇશ્વરીય નિયમાનુસાર તમારું વર્તન થશે. આત્માની સાથે અબેદાનુભવ કરી શકશે. આ પ્રકારે આત્મબળ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યો પછી તુરંજ જીવ રહેતા નથી તે અધમ નીચ જીવન માળતા નથી. તે સ્વાર્થનો ત્યાગ કરે છે. લોભ, લાલચ, દુઃખ, કષ્ટ, ભય કાંઈ રહેતું નથી, પોતે કર્તવ્યશીલ બને છે. તે સર્વ કાર્યમાં સુખ જીએ છે. દરેક કાર્ય શાંતિથી કરે છે. અને પરિણામની તાલાવેલી કરતા નથી ધૈર્યથી તેના પરિણામની રાહ જીએ છે. પણ તેને તો કર્તવ્ય કરવામાં જ આનંદ મળે છે.

આત્મબળવાળા મનુષ્યો પોતાના બળ ઉપર ઝાંખે છે, તેમને બીજાની સહાયતાની જરૂર હોતી નથી. તે ભાગ્યમાં હશે તેમ થશે એવો ભરોસો રાખતા નથી, કોઈની કૃપા મેળવવા પ્રુજામત કરતા

નથી જે કાર્ય તે કરે છે તે પૂર્ણ વિચાર કરીને અને યોગ્યતાપૂર્વક કરે છે. મનમાં ધ્વજા થઇ અને કાર્ય કરવા મંડી જવાનો સ્વભાવ તેમનામાં હોતો નથી. તે પોતાનું કાર્ય શાંતિપૂર્વક ઉત્સાહથી કર્યે જાય છે. જેમ સ્વચ્છ નિર્મળ જળમાં પ્રતિબિંબ બરાબર પડે છે, તેમ શાંત મનુષ્ય પણ નિર્મળ અને પવિત્ર રહી ઉચ્ચ કાર્યો ઉત્સાહથી કરે છે. તેના કાર્યનું ફળ તરત સર્વેને સમજાઇ જાય છે.

જે મનુષ્યે સ્વાર્થ છોડ્યો છે. પોતાના મનને શુદ્ધ બનાવ્યું છે. તેવા મનુષ્યો જે વખતે ધ્યાનાવસ્થામાં હોય છે તે વખતે પોતાનામાં આખા બ્રહ્માંડના વાસ્તવ સ્વરૂપને જોઇ શકે છે. તે વખતે તેને સૃષ્ટિની પૂર્ણતાનું જ્ઞાન થાય છે. સર્વત્ર નિયમ અને સમતા દેખાય છે. જેને જગત અન્યાય રૂપ કહે છે અને જેને તે પણ પહેલાં દુઃખ અને કલેશના કારણરૂપ માનતો તેને હવે તેમ સમજાતું નથી પણ દરેકનાં પૂર્વાપાર્જીત કર્મોનું ફળ તે ભોગવે છે એમ તે માને છે. અને મળેલાં ફળને પ્રસન્નતાથી તે સહન કરે છે. આવા મનુષ્યો શાંતિથી બળ અને જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરી શકે છે.

અશાંત અને અસ્થિર મનવાગાને જે કાર્યમાં નિષ્ફળતા મળે છે, તે કાર્યમાં શાંત મનુષ્યને સફળતા મળે છે. શાંત મનુષ્યે પોતાના મનના વિકારો અને મનના તરંગોનો ત્યાગ કર્યો હોય છે, તેને કોઇ પણ પ્રકારનો બય કે વિપત્તિ હોતી નથી, જેમણે પોતાના મન ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે તે બાહ્ય વસ્તુઓ ઉપર પણ જય મેળવી શકે છે. શાંત મનુષ્ય આવી પડેલી વિપત્તિને સારી રીતે સહન પણ કરે છે અને તેની સામે ધૈર્યથી થઇ શકે છે. અશાંત મનુષ્યજ એવા પ્રસંગે વિવ્હળ બની જાય છે, તેવા મનુષ્યો જ્ઞાન શૂન્ય હોય છે, તેમનું મન તેવે વખતે ચમકાળે ચડે છે. તેવા મનુષ્યો સ્વાર્થ આગ્રહ આ-

બળા બનેછે; સ્વાર્થ ન સધાતાં તેમને પોતાનો માર્ગ સુઝતો નથી, તે વિપત્તિ આવતાં ગભરાઇ જાય છે, અને તેવા પ્રસંગે દુઃખ અને ભય જ દેખ્યા કરે છે. જ્યારે શાંત મનુષ્ય પોતાની શક્તિ અને સત્ય બળથી દરેક પ્રસંગે મનને કાબુમાં રાખી એવા પ્રસંગોની સામે થઇ શકે છે અને તેના ઉપર વિજય મેળવી શકે છે.

શાંત મનુષ્ય આત્મબળ ઉપર ઝઞ્ઞમેછે. તેમણે સ્વાર્થ તો છોડેલો હોય છે, તેથી તેમને કોઇ વાતનો ભય હોતો નથી કે કોઇ વાતને માટે આગળથી તૈયારી કરવી પડતી નથી. કોઇ પણ એવો પ્રસંગ નથી કે જે તેના દૃઢ અને પ્રબળ મનને હલાવી શકે. જ્યાં તે પોતાનું કર્તાવ્ય સમજી કાર્ય કરે છે, ત્યાં તેનામાં તે કાર્ય સિદ્ધ કરવાની શક્તિ પ્રકટ થાય છે તેના નિઃસ્વાર્થ મનના શુભ બળનો પણ પતો હાથ આવે છે. સાંસરિક અને આધ્યાત્મિક જે કાર્યો તે કરે છે તે પુર્ણ શક્તિ અને જ્ઞાનપૂર્વક કરી શકે છે.

પવિત્ર, ગંભીર જગ તમે જોયું હશે. જ્યાં નર્મદા વગેરે નદી-ઓમાં વધુ ઉંડાણ હોય છે ત્યાં તમે જોશો તો પાણી શાંત, ગંભીર અને નિર્ભળ હોય છે. તે પાણી વહેતું છતાં પણ જાણે સ્થિર હોય તેવો ભાસ થાય છે. તેમાં તમે કદાચ પથ્થર નાંખો તો તેના તરંગો ઝટ સમી જશે, તે પાણી ઉછાળા મારતું નથી; સમસમાટ કરી છાલકો મારતું નથી આવું જ્યાં ગંભીર અને શાંત જગ હોય છે ત્યાં સમજાય છે કે ત્યાં ઘણાં ઉંડાં પાણી છે. તેવી જ રીતે જે મનુષ્ય શાંત છે, જેમણે યથાર્થ શાંતિ પ્રાપ્ત કરી છે; તેમના મનમાં સંપૂર્ણ વિકાર નીકળી ગયા હોય છે. તે શુદ્ધ અને પવિત્ર જીવન ગાળનારા હોય છે, તે ગંભીર, બળવાન અને આત્મબળમાં સ્થિર થયેલા હોય છે. તેમની સર્વ પ્રકારની મનોવૃત્તિઓ જે તેમને પહેલાં દુઃખ-

દામક અને વિપરીત જણાતી હતી તે સર્વ હવે એકત્ર થઇ એક મહાન ઉદ્દેશને સિદ્ધ કરવા મચી પડેલી છે. આવા મનુષ્યો બળવાન હોય છે બીજા ઉપર પોતાનો પ્રભાવ પાડી શકે છે; તેમની સર્વ વાસનાઓ શમી ગઇ હોય; તેમની ઇચ્છાઓ પરમાત્માની ઇચ્છાનુ રૂપ ધારણ કર્યું છે. તેમણે સ્વાર્થને છોડ્યો હોય છે. તે સર્વ મનુષ્યોને પોતાના આત્મબંધુ સમાન જાણી સર્વની સાથે બલમનસાધ રાખી; પરોપકાર, સેવા વ્રતમાં હવે તે મંડ્યા રહે છે.

આવા શાંત મનુષ્યો ઇચ્છા તૃપ્તિન થતાં ગુરુસે થઇ જતા નથી; તે સદા શાંત ગંભીર અને આનંદી રહે છે; કોઇ કાર્ય સિદ્ધ થાવ કે નિષ્ફળ થાવ તેની તેમના મન ઉપર અસર થતી નથી; તેમને ક્રોધ, અક્રોધ થતો નથી કે કશું દામ બગડવાથી ગ્લાનિ થતી નથી; તે સદા આત્મસુખનો મસ્તીમાં આનંદ માને છે, તેમને પોતાનું જ્ઞાન; પંડીતાઇ, બળ બીજાને બતાવવાની ઇચ્છા થતી નથી; તેને મહા પુરુષમાં અપવાની તાલાવેલી થતી નથી; તે સિદ્ધ ચંકલ અને છે છતાં સ્વાર્થ સાધવા; અન્યને પોતાની સિદ્ધાઇ બતાવવા કદી ચમત્કારક કરી બતાવવાની વૃત્તિ થતી નથી. તે પોતાના બળને સાચવે રાખે છે, તેમને આત્મસંયમથી જે કાંઇ મળે છે તે બીજાને બતાવી પોતે મ્હોટા થવાની ઇચ્છા હોતી નથી. આવા શાંત મનુષ્યોનો સદા વિનયજ છે.

જેઓ અશાંત છે, જેમનામાં બળ નથી; જેમનામાં જ્ઞાન નથી જેમણે પોતાના મનને વશ કર્યું નથી તેવા મનુષ્યો જ પોતાનું બળ બહાર બતાવવાની; મ્હોટાઇ મેળવવાની જશ ખાટી જવાની ઇચ્છા રાખે છે. જેમ નદીના પ્રવાહમાં બધાં પાણી છઠરાં હોય છે ત્યાં પાણી ઉછાળા મારતું સમસમાટ કરતું દોડતું જણાય છે, ત્યાં ઉંડું પાણી નથી માટેજ એ છઠરી જગ્યામાં પાણી કુદાકુદ કરે છે; ત્યાં

વહેણ પણ જોસમાં આવે છે. એવી રીતે અશાંત મનુષ્યો લોભી; સ્વાર્થી અને મનને વશ રહેનારા મનુષ્યો એવાં ઉતાવળીઆ, પોતાનું બળ બીજને બતાવવાની ઇચ્છાવાળા અને રહેજ રહાજ બાબતમાં ઇચ્છા વિરુદ્ધ કંઈ થઈ જતાં ગુરસે થઈ જનારા હોય છે. આવા મનુષ્યોમાં થોડું હોય છે પણ વધુ બતાવવાની ઇચ્છા હોય છે. આવશ્ય મનુષ્યો તેમની અશાંતતાથીજ જાણી શકાય છે કે તેઓ નિર્બળ છે.

જ્યાં સુધી મનુષ્ય પૂર્ણ શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી ત્યાં સુધી તે પૂર્ણ વિજય મેળવી શકતા નથી. જ્યાં સુધી તેને નાની નાની બાબતોમાં ક્રોધ ચઢી જાય; રહેજ રહેજ બાબતોમાં તેના મનને ગ્લનિ થઈ આવે તો સમજવું કે તેનું હૃદય અશુદ્ધ અને મલિન છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય પોતે પોતાની બડાઈ કરવી છોડતા નથી, ત્યાં સુધી તે જીવન પર્યાંત વિજય મેળવી શકતા નથી. તેમણે સમજવું કે તેને સત્તાવનાર પાપ, દુઃખ, શોક, વિંત્ર સર્વ તેનાં પોતાનાં ઉપગ્રવેલાં છે. જ્યાં સુધી તે ઉચ્ચ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી લેતા નથી ત્યાં સુધી તેમની પાછળ દુઃખ શોકાદિ પડેલાં જ રહે છે. તેણે પોતાનાં દુઃખ શોકાદિને માટે અન્યને દોષ ન દેવો, તે તેણે પોતે જ ઉપગ્રવેલા છે એમ તેણે માનવું, એ સર્વ તેની સ્વાર્થાધિતાનું તેની અશાંતતાનું, તેના પાપનું જ પરિણામ છે. તેણે હવે અવળે માર્ગે જતા બચી જઈ શાંત અને પવિત્ર જીવન ગાળતા રહ જવું.

પ્રકરણ ૩ જી

સુખી અને શાંત જીવન

સુખી જીવન કાંને ન ગમે? શાંત જીવન કાંને અકાંઈ લાગે? સર્વ કાંઈ શાંત અને સુખી જીવનની ઇચ્છા રાખે એ સ્વભાવિક છે. મનુષ્યની વાસનાઓ જ્યાં સુધી વધ્યા કરે છે ત્યાં સુધી તે સુખી જીવન ગાળી શકતો નથી, વાસનાઓ ઓછી કરવા માટે મન ઉપર અંકુશ રાખવો, વૃષ્ટિ ઘટાડવી, પ્રાપ્ત રિચિતિમાં સંતોષ માનવો, મનુષ્ય જો એવો વિચાર રાખ્યાં કરે કે આ શરીર નાશવાંત છે, જ્યારે ત્યારે તે મરણને શરણ થશે, જેથી તે શરીર દ્વારા જે કાંઈ સત્કર્મ થાય, જે કાંઈ પરોપકાર થાય, જે કાંઈ લલાષ થાય તેટલી કરી લેવી; કાંઈનું પણ હિત કરવામાં તેનો ઉપયોગ કરવો, એજ શરીરનું સાર્થક્ય છે.

અન્ય પતિ પ્રેમ રાખનારા મનુષ્ય હંમેશાં શાંત જીવન ગાળી શકે છે, અન્યનું લક્ષ્ય કરવાની જેની વૃત્તિ છે તે આગળ મહાપુરુષ થઈ શકે છે. મહાપુરુષોને રાગદ્વેષ હોતા નથી, વૃષ્ટિનો તેમણે ત્યાગ કર્યો હોય છે, ને અન્યનું લક્ષ્ય કરવાના સ્વભાવવાળા તે હોય છે.

તેમનાં જીવન કેવાં પવિત્ર, સરળ, શાંત, આનંદી અને સુંખી હોય છે. વિષય લોભુપ્ત મનુષ્યો જ કોંઈ રાગદ્વેષી અન્યનું અહિત કરી પોતાનું હિત કરવાની ઇચ્છા રાખનારા હોય છે. જેમને પોતાનું શ્રેય સાધવાની ઇચ્છા છે તેઓ સદા સર્વનું કલ્યાણ ઇચ્છે છે. ઇશ્વરના સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળાએ સર્વ પ્રતિ પ્રેમ રાખવો, અન્યનું ભલું કરવાની વૃત્તિ રાખવી અને સ્વાર્થનો ભોગ આપવો.

જે મનુષ્યને અન્યનું ભલું કરવાની ટેવ પડી ગઈ હોય છે તે “આત્મવત્ સર્વ ભુનેષુ” એ ન્યાયે સર્વને પોતાના આત્માતુલ્ય માને છે. અને તેના પરિણામે તેમના અંતરમાં બ્રહ્મજ્ઞાનનો ઉદય થાય છે. આત્મા અને તેના સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવવા માટે મનુષ્યે જરૂર અન્ય મનુષ્યોને પણ પોતાના આત્માતુલ્ય માનવા. આવી રીતે જે મનુષ્યો સર્વ પ્રતિ સમદ્રષ્ટિ રાખવા ટેવાઈ જાય છે, તેમના રાગદ્વેષ ટળી જાય છે, સર્વ પ્રકારની લાલચ, લોભ જતાં રહે છે તેમને કોઈનું પણ અહિત કરવાની ઇચ્છા થતી નથી અને જે નીચ અને કુર સ્વભાવ ધણા મનુષ્યોમાં જેવામાં આવે છે તે તેમનામાંથી જતો રહે છે.

મનુષ્યના જીવનને હિત્ય બનાવી શકાય છે, તેમ નીચ પણ બનાવી શકાય છે. જે તે સંસારમાં રચ્યોપચ્યો રહે, વાસનાઓનો દાસ બને તો જરૂર નીચ થાય, જે તે પ્રાણી માત્રને પોતાના આત્મવત્ જાણે તો સર્વનું ભલું કરવાની તેને ઇચ્છા થાય છે. અને જે તે તૃષ્ણાને વધારે છે, તો તૃષ્ણા વધતા તેના સારા સારા વિચાર જતા રહે છે. તે સ્વાર્થ આગળ બધા આંધળા બની બેસે છે. ઇશ્વરને માનનારા પણ સ્વાર્થ આગળ ઇશ્વરના સામર્થ્યને ભુલી જાય છે અને પોતે નીચ બની અન્યનું અહિત ઇચ્છી પોતાનું ભલું કરવા

આહે છે. પરિણામે તેમનું જીવન તેમને દુઃખી કંટકમય જણાય છે.

મનુષ્યે સુખી જીવન ગાળવા માટે સદ્વિચારો સેવવા સદાચરણથી ચાલવું. આત્મજાગરણ વધારવા આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા સયમી થવું. જ્યારે તેને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તે અન્ય મનુષ્યોનું અહિત ન કરતાં હિત ધરે છે. જીવન તેને ક્ષણિક જણાય છે, ત્યારે તે પરોપકાર કરવા ધરે છે. મનુષ્યને તેના અશુભ વિચારો અને દુરાચરણો જ આત્મજ્ઞાનથી દૂર રાખે છે. સુખી જીવનના ખરા સુખનો અનુભવ તો જ્યારે સત્ય શાંતિ મળે છે ત્યારે થાય છે, ત્યારે મને તેવી સ્થિતિમાં પણ તમે સુખી જીવન ગાળી શકો છો. સુખી જીવનને બાહ્ય પદાર્થો સાથે સંબંધ નથી. બહારના ભોગ વૈભવો સાથે શાંત જીવનનો સંબંધ નથી, જેમને ભોગ વૈભવો પ્રાપ્ત છતાં પણ સુખને બદલે દુઃખનો શાંતિને બદલે અશાંતિનો જ અનુભવ થાય છે. જેમની પાસે કંઈ દ્રવ્ય નથી, ભોગ વૈભવ નથી, રહેવા ઘર નથી, પહેરવા વસ્ત્ર નથી એવા મહા પુરુષોને યથાર્થ શાંતિ, અને સત્ય સુખને ભોગવતા આપણે જોઈએ છીએ. સુખી જીવનની પ્રાપ્તિ એ મનુષ્યના વર્તન ઉપર છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય સુખી જીવન, ચિંતા વગરનું જીવન, આનંદી જીવન નિર્ભય જીવન પ્રાપ્ત ન કરી શકે ત્યાં સુધી તે દુઃખી છે, ત્યાં સુધી તેનું દ્રવ્ય, ભોગ, વૈભવો સર્વ નકામ છે. જ્યારે તેની ચિંતા ઘટે છે, તે નિર્ભય થાય છે, સદાકાળ, તેનું સુખ હસતું રહે, કદી પણ તેને ગુપ્તપણે પણ ક્રોધ ન થાય, કદી પણ ઠાઈતું અહિત કરવાની વૃત્તિ ન થાય, સર્વદા સર્વકાળે તેની સ્થિતિ સંતોષવાળી જણાય તો તેનું જીવન સુખી સમજવું.

મનુષ્ય પોતાના આત્માને ભુલો જાય છે. જગતમાં ધન્યરતનું અસ્તિત્વ છે એ વાત ભુલો જાય છે. આપણામાં આત્મજાગરણ મેળવવાનું

સામર્થ્ય છે, એ વાત જુદી જાય છે, એટલે તે મસ્ત બની લાલચુ થઈ, જ્ઞાનને તિલાંજલી આપી સ્વાર્થ સાધવા અનિતીના પંથે વળે છે, તેની તૃષ્ણા જ તેને પાડે છે, તેની લાલસાજ તેને દોષીત બનાવે છે. અને જેમ ભાંગ પીધેલો કે દારૂ પીધેલો વ્યસની ઘેનમાં પોતે પોતાને જુદી જાય પોતાની આયરને વેગળી મૂકી રાજમાર્ગમાં તરફ-ડીયાં મારતો બીભત્સ વાક્યો ઉચ્ચારે ને જેમ મનુષ્ય સ્વાર્થ આગળ આંધળો બની પોતાના આત્માને, ઇશ્વરને જુદી જઈ લોભ લાલચથી અતીતિના માર્ગે જઈ દુઃખી જીવન મેળવે છે, તૃષ્ણા અને રાગદ્વેષ મનુષ્યને નીચે પાડનારાં છે. તેમ તેને મનુષ્યત્વમાંથી પણ અધમ યોનીમાં ઘઈ જનારાં છે. સુખી જીવનની દૃષ્ટા હોય તો તમે તેનો ત્યાગ કરજો.

તમારી આત્મજ્યોતિને જાગ્રત કરી આત્માના પ્રકાશને તમ રામાં પ્રકટાવો, તમે મનુષ્ય મટી દેવ બનો, આત્માના પ્રકાશને તમારામાં પ્રકટ ન થવા દેનાર તમારી તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરો. જેમ જેમ તમે સરળ થશો, પવિત્ર અંતઃકરણ રાખી સ્વાર્થ ત્યાગી અને સરળ હૃદયના બનશો તેમ તેમ તમારી આત્મશક્તિયો તમારામાં જાગ્રત થશે. કાદવવાળું શરીર રાખવું હોય તો સ્વચ્છ નહિ થવાય, સ્વચ્છ થવું હશે તો કાદવને ધોઈ નાંખવો જોઈશે. તમારે સુખી જીવન ગળવું હશે તો તમારા મનના મેલને ધોવો પડશે. જેમ જેમ મનનો મેલ ધોવાશે તેમ તેમ તમારામાં સદ્ગુણો વધશે, સુખી જીવન ગાળવાની જ્યાં તમને ઇચ્છા વધશે ત્યાં તમારામા સરળતા આવશે, પરેષકાર કરવાની ઇચ્છા થશે, સર્વ કે.ઇનું ભવું કરવાની ઇચ્છા રાખો, સર્વને સમાન ભાવથી જુઓ, સર્વ પ્રતિ પ્રેમી બનો, તમારા આત્માની શક્તિઓને જાગ્રત કરવા અન્યને તમારા આત્માતુલ્ય ગણતાં શીખો.

તમારું હૃદય પવિત્ર બનાવો, તમે ઉચ્ચ વિચારને સેવો, ઉચ્ચ સદ્ગુણોને ધ્યાન કરો. તેથી તમારું બહુ જ થશે તૃપ્તિ છોડી દો, વાસનાઓને તિલાંજલી આપો, મન ઉપર અંકુશ રાખો, મન કહે તે કરવા ન દોગધ જાય, પણ તમે કહો તે મન કરે એવો મન ઉપર અંકુશ મેળવો, અથવા તમને વ્યવહારિક હાનિ જરા પણ નહિ થાય, તમારા અંતરાત્માનું બળ તમારામાં જાગ્રત થશે, ઈશ્વરને જોતમે માનતા હો તો પ્રશ્નપર શ્રદ્ધા રાખો, શાંતિથી પવિત્ર જીવંતી ગાળો. તેજ તમારું નક્ષણ કરશે, તમને તેજ સહાય થશે. દ્રવ્યના લોભથી અપ્રમાણિક ન બનો, મિત્રોની સોબતથી અસત્ય પંથે ન વળો, લાલચથી અનીતિ ન સેવો, પ્રાપ્તિનું પણ અશુભ ન કરો, બની શકે ત્યાં સુધી કેંઈનું પણ ભણું કરો. ચિંતા માત્રનો ત્યાગ કરો, નિર્ભય બની આનંદીજીવન ગાળો, હંમેશાં શાંત રહો, કદી પણ તમારા ધાર્યા પ્રમાણે ન થાય તો તપી ન જાઓ. ક્રોધ ત્યાં સુધી તમારામાં હશે ત્યાં સુધી તમને શાંત જીવનનો અનુભવ નહિ થાય. લેભ, મોહ, લાલચ તમારામાં જ્યાં સુધી હશે ત્યાં સુધી સંતોષી જીવનનો લાભ તમને નહિ મળે સુખી જીવન ગાળવા ઇચ્છનારે તો પોતાના આત્માની પ્રસન્નતા અર્થે જીવન ગાળવું, મનુષ્ય શરીરની દૃષ્ટાને તાબે ન થવું.

જે મનુષ્ય સદ્ગુણી છે. સદ્વિચારને સેવનાર છે, તેઓ મને તો ભયંકર વિપત્તિમાં આવી પડશે તો પણ ગભરાશે નહિ તે પોતાના સદ્ગુણોને ત્યાગ નહિ કરે, તે પોતે કદી દુરાચાર નહિ સેવે, પણ પોતાના આત્મબળમાં વિશ્વાસ રાખી ધૈર્યથી આવેલી વિપત્તિની સામે થશે. તેને પ્રારબ્ધવશાંત દુઃખ પણ પડે પણ તેની તે દુઃખ-માંથી સુકિત મળશે જ ઈશ્વરની તેને સહાય મળશે જ એવી એની અડગ શ્રદ્ધા હોય છે.

મનુષ્યે વ્યવહાર સેવે: પણ સાથે સાથે આત્મમળ મેળવવા ચત્ન કરતા રહેવું, આત્મમળ મેળવવા ઇચ્છનાર સત્પથી ચાલે છે, ઇશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખે છે. પ્રયત્નશીલ રહે છે, પોતાને ઇશ્વર ઉપર અનન્ય શ્રદ્ધા હોય છે, અને તે જ્યારે જ્યારે ઇશ્વરની શ્રદ્ધા તુટે તેવો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે ત્યારે લોભ લાલચનો ત્યાગ કરે છે. તે કદી બાહ્ય પદાર્થોથી લોભાઇ પાપકર્મ કરતો નથી, તેને માત્ર સર્વતું બહું કરવાની ઇચ્છા રહ્યા કરે છે, જેમ કોઈ સમજી મનુષ્ય સ્વાદિષ્ટ મિષ્ટ ભોજન જમવાને બદલે માટી ન ખાય તેજ પ્રકારે જ ની મનુષ્ય સન્મર્ગનો ત્યાગ કરી કુમાર્ગ કદી પણ નહિ જાય. અજ્ઞાનથી જ મનુષ્યો પાપમાર્ગે વળી દુઃખી થાય છે. મનુષ્યમાં જ્યાંસુધી અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી તે દુઃખી છે. મનુષ્યને શરૂઆતમાં સત્ય માટે ચાલતાં કડીનતા જણાશે, વ્યવહારીક ભોગો આપવા પડશે પણ જ્યારે તેને સન્માર્ગના લાભો સમજાશે. ત્યારે તે જરૂર સન્માર્ગે ચાલશે.

મનુષ્યપણું દેવને પણ દુર્લભ છે એવું શાસ્ત્રો કહે છે. એવા શરીરનો ઉપયોગ આત્મમળને પ્રાપ્ત કરવામાં કરવો, જેમ જેમ મનુષ્ય પ્રયત્ન કરશે તેમ તેમ તેનામાં આત્મજ્ઞાન વધતું જશે, અને સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવાનું બળ પ્રાપ્ત થશે. અજ્ઞાનતાથી તે દુઃખી થાય છે, આત્માનુભવ કરવાની તિવ્ર ઇચ્છા થતાં વિવિધ પ્રતિષ્ઠા વૃત્તિઓ પાછી હડી જશે. કાગડાઓનું ધ્યાન વિષ્ટા ઉપર હોય છે પણ મનુષ્યે તો તેને ધિક્કારે છે, તેમ અજ્ઞાન મનુષ્યો જ વ્યવહારિક સુખેને સત્ય માની તે મેળવવા અનીતિ સેવે છે, સત્ય વસ્તુનું જ્ઞાન ચતાં જ્ઞાની મનુષ્ય અનીતિના રસ્તે નહિ વળે.

મનુષ્યે સુખી જીવન પ્રાપ્ત કરવા બધાં ચત્રં, ચાંત્ર ચત્રં, રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કરવો, કોઈના ઉપર વેર લેવાની વૃત્તિ ન રાખવી.

અન્યના દોષ જોતાં તેવાં પોતાનામાં છે કે કેમ તેનો વિચાર કરવો, તેવા દોષી મનુષ્યોના દોષની નિંદા કરી તેની ટીકા ન કરવી પણ તેના અજ્ઞાનની દયા લાવવી, તેના દોષ પ્રેમથી સુધારવા યત્ન કરવો, જેનામાં આત્મજ્ઞાનનો ઉદય થયો નથી તેજ અન્યના ઉપર તિરસ્કાર કે દેષદ્વિષ્ટ રાખે છે, તેવી ટેવ છોડવી, સર્વ પ્રતિ પ્રેમ રાખી સર્વનું ભલું કરવાની ટેવ રાખવી, એથી મનુષ્ય જીવન મધુર બનશે, શુદ્ધિ નિર્મળ થશે, હૃદય પવિત્ર અને નિર્મળ થશે.

આત્મજ્ઞાની મનુષ્ય સુખી, સંતોષી, દયાળુ, જ્ઞાની, પવિત્ર, શાંત અને વાતસલ્યપૂર્ણ હોય છે. તે દયાળુ, પરાંપકારી અને આનંદી હોય છે. જેમ જેમ આત્મજ્ઞાનનો ઉદય વધતો જાય છે તેમ તેમ તેનું જીવન ભલું બને છે, તેનું મન તેના તાબે થઈ જાય છે, વિપ-યોનો ત્યાગ કરે છે. ઇશ્વરનો તે પરમભક્ત બને છે, પ્રાણી માત્રને ઇશ્વરના અંશરૂપે અનુભવતાં શીખે છે, તેને સંસારના ત્રાસદેષ સતાવતા નથી, પોતાનું અહિત ઇચ્છનારનું પણ તે ભલું કરે છે. તેવા મનુષ્યોને અન્યનું ભલું કરવાની ટેવ પડી જાય છે, મનુષ્ય માત્ર પ્રતિ પ્રેમ સેવવાની ઇચ્છા થઈ જાય છે, તેનામાં ઇશ્વરીય ગુણો વધતા જાય છે, તે કદી પણ કેઈનું અહિત ઇચ્છતા નથી, તેના માત્ર સર્વ કોઈનું ભલું કરવામાં જ પોતાનું કર્તવ્ય સમજે છે તે કદી કોઈના પ્રતિ દેષ પણ રાખતા નથી, આવા મનુષ્યો સદા સુખી અને આનંદી હોય છે.

આ વિશ્વમાં ઘણા સ્થાનો મદ્ય, ધનના મદ્ય છકી જઈ, જેમ બસ-માં પડી મનુષ્ય શ્રમિત થઈ જાય છે તેવા મનુષ્યો પોતાના મદ્યમાં અંધ બની મનુષ્ય જીવનની શ્રેષ્ઠતા ભૂલી જાય છે, તે ઇશ્વરને આજીવતા નથી, જગતના નિર્મતાને ભુલ પેતોજ મહાન

છે એમ માની, તે સત્તાની મદદથી અન્યના અકલ્યાણ કરે છે, અનો-
તિથી લોકોના ઉપર જીવન કરે છે, લાંચ રૂઝના લઈ અન્યાય કરે
છે. એવાજ અનીતિમાન વેપારીઓ અન્યને ઠગી ધન કમાય છે,
સાચું જીવું બોલી માત્ર પૈસો કમાવા તરફ જ લક્ષ આપી પોતે
તેવા સમય ઇશ્વરને જીલ્લી જાય છે, આવા મનુષ્યોને આખરે તેમના
કર્મનાં ફળ ભોગવવાં પડે છે, વૃદ્ધાવસ્થામાં કંતો સટામાં ધન ગુમાવે
છે, નોકરીમાંથી ડીસ્મીસ થાય છે, મોટી ઉમ્મરના પુત્ર મરણ પામે
છે અને જીવંતી ઉપર એવો દુઃખનો આઘાત પડોયે છે કે તે દુખી
બની રીજાઈને મરે છે, આવા અજ્ઞાની મનુષ્યો દયાપાત્ર છે, સુખી
જીવન ગાળવા ઇચ્છનારે સદા નીતિથી ચાલવું, એવી અર્જીત ન
સેવવો, પોતાને ભણેલી સત્તાથી કોઇનું પણ બહું કરવું, ન્યાયી બની
જવું; સત્તા કે દ્રવ્યના મદમાં અંધ ન બનવું.

આત્મસયમી મનુષ્ય જ સુખી છે; તેવો મનુષ્ય બંને ગુપ્ત
રહેતો હોય, તે છતાં તે અન્યનાં જીવન સુધારી શકે છે, તે સર્વનું
બહું કરવાનો ઇચ્છા રાખે છે; આવા મનુષ્યો સર્વ દેશમાં સુખી
છે. ભલા થવું અને બહું કરવું એ સૂત્ર ઘણુંજ ઉપયોગી છે. બહું
કરવ. ઇચ્છનાર પોતાનું ને પરનું કલ્યાણ સાધી શકે છે. એા મહા-
પુરૂષો વિરલ છે એમનાં જીવન આદર્શરૂપ છે.

સુખી જીવન ગાળવા ઇચ્છનાર આત્મજ્ઞાન મેળવવા ચત્ન કરે
છે, આત્મજ્ઞાન મેળવવામાં જ તેને પરમાર્થ થાય છે. તેવા મનુષ્યો
હૃદયમાં અત્યંત પવિત્રતા રાખે છે, મન નિર્મળ બનાવી આનંદમાં
મગ્ન રહે છે દુઃખો અને કલેશોનો તે ત્યાગ કરે છે તે સદા શાંતિનું
સુંખ ભોગવે છે, કામ ક્રોધાદિ ઉપર તે જય મેળવે છે, તે જ્ઞાન
મેળવાના જ ઇચ્છા રાખે છે, સલાસત્યનો નિર્ણય કરી શકે છે, તેને

પાપમય કાર્યો તરત સમજાઈ જાય છે; દુઃખ અને કલંશ થાય તેવું વર્તન તે કરતા નથી. આત્મજ્ઞાની મનુષ્ય સર્વ પ્રાણિ માત્ર પ્રતિ દયા અને પ્રેમ રાખે છે.

સુખી જીવન આત્મજ્ઞાનીનું જ હોય છે. જ્યાં સુધી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું નથી ત્યાં સુધી સુખી જીવનની આશા રાખવી બર્થ છે. ન્યાય અને નીતિથી ચાલનારને દુઃખ આવતું નથી. સર્વનું બહુ ઇચ્છનાર અને બહુ કરવાની ઇચ્છા રાખનારનું કોઈ કાંઈ પણ અઢિત કરી શકતું નથી. આત્મજ્ઞાની મનુષ્ય સદા સત્યમાર્ગે ચાલે છે. તેના હૃદયનાં જ્ઞાન ચક્ષુ ઉઘડી જાય છે. અને તેથી તે સત્ય થું છે, તે સમજી શકે છે. આત્મજ્ઞાનથી સાચું સુખ અને સાચી શાંતી પમાય છે.

મહાપુરુષોનાં જીવન જુઓ, તે સત્ય માર્ગે ચાલશે, કદી શાંતિનો ત્યાગ નહિ કરે, તેઓ જ્ઞાનંદી રહેશે, ન્યાયથી ચાલશે, ખાલ સંસારિક વસ્તુઓને અનિત્ય સમજી તેના ઉપર મોહ નહિ ધરે. એવા મનુષ્યો સદા પવિત્ર રહી સર્વનું બહુ ઇચ્છે છે. એવા મહા પુરુષો જ સુખી છે, એજ જ્ઞાનંદમાં મસ્ત રહી શકે છે, તેમનાં જીવનને ધન્ય છે. દુઃખથી રીખાતાં મનુષ્યો દયાપાત્ર છે. તેમનું દુઃખ એ તેમની અજ્ઞાનતાનું ફળ છે. મનુષ્ય જ્યારે અજ્ઞાનતા છોડે છે ત્યારે સુખી થાય છે.

મનુષ્ય જન્મ ધરી સંસારમાં મોહ પામી વ્યવહારમાં રચ્યાપચ્યા રહી, લોભ લાલચને વશ થઈ પોતાના આત્માને ભુલી જવો, પોતાના ખરા કલ્યાણના માર્ગને ખોઈ દેવો એજ દુઃખના કારણરૂપ છે. લક્ષ્યાધિપત પણ દ્રવ્યની ખુમો પાડે, અને ગરીબ પણ પૈસા માટે હાથ હાથ કરે તો બેમાં શો ફેર? જોને તૃષ્ણા છે તે સદા દુઃખી છે. પ્રાપ્ત કર્તાવ્યો ન્યાયથી સિદ્ધ કરવા સર્વ પ્રતિ સમાન દષ્ટિ રાખી જીવનનો સફળયોગ કરતાં શીખવું, એજ સુખનો ઉત્તમ માર્ગ છે.

તમે જાણો તેટલું આચારમાં મુકો. વાંચો તેટલું અમલમાં મુકો. તમારું જીવન સુધારવા માટે જાણેલી વાત ક્રિયામાં મુકો. આજથીજ આત્મજ્ઞાન મેળવવા પ્રયત્ન કરો, સંસારમાં રહી અમલત્યને સ્થાન ન આપો. વ્યવહાર સેવો પણ અનીતિથી નહિ. તમે ઉચ્ચ થાઓ, બીજાના આદર્શરૂપ બનો, અને અન્ય પ્રતિ રાખતાં શીખો. રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરો, જેમ જેમ તમે અન્યમાં કલું કરતાં શીખશો તેમ તેમ તમે આત્મજ્ઞાનના માર્ગે આગળ વધ્યે જશો. સત્ય સુખનો સર્વોત્તમ માર્ગ એ છે. અહંકારને ત્યાગો, ઇશ્વર સર્વ પ્રાણિ માત્રમાં છે, તેના સામર્થ્યને મેળવવા મથો. તેનું સામર્થ્ય જો તમે મેળવશો તો જરૂર તમે નમ્ર બનશો, અન્ય પ્રતિ દયાળુ બનશો.

સુખી જીવન ગાળવા માટે શાંત થાઓ, પ્રમાણિક બનો, આનંદી બનો, સર્વ પ્રતિ પ્રેમ રાખવાની ટેવવાળા થાઓ, સર્વનું બધું ઇચ્છો અને કરો. વિપતિ સમયે પણ તમારા અંતરને મુગ્ધો નહિ, ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા રાખો, અન્ય શ્રદ્ધા તમારી વિપત્તિને હટાવી દેશે જેને ઇશ્વરની સહાય મેળવતાં આવડે છે તે સર્વ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

વંદરાજ જેઠાલાલ દેવશંકર દવે રચીત પુસ્તકો

ત્રિકાળદર્શક દર્પણ અને પ્રેતાવાહન વિદ્યા

અથવા ચમત્કાસીક ગુપ્ત વિદ્યાઓનો ભંડાર

કીમત રૂ ૫—૦—૦ પુસ્તક મંગાવવા લખો—

વંદ જેઠાલાલ દેવશંકર દવે

ભાગ્યોદય ઓપ્રીસ ખાડીયા:—અમદાવાદ

પ્રકરણ ૪ થું

સુખી જીવનના માર્ગો

મનુષ્ય માત્ર એ શું પણ પ્રાણિમાત્રમ આત્મા વસી રહેલો છે. આત્માના સમર્થને મનુષ્ય માત્ર પેતાનામાં પ્રાપ્તી શકે તો તે પરતંત્ર મટી સતંત્ર થઈ શકે. મનુષ્ય પોતે નિર્મલ્ય, નિર્બળ પરતંત્ર નથી પણ બળવાન, સર્વ શક્તિમાન અને સતંત્ર છે. મનુષ્ય સુખી થવા સર્જાયો છે. તેની પાસે દુઃખ આવી શકે તો સમજવું કે તે યથાર્થ મનુષ્યરૂપે જન્મ્યો છે. ધનપતિના પુત્ર થવા છતાં નિષ્કારી વેશે ફરવું દીનતા દખવવા, ઘેર ઘેર દુઃખ મારી ખાવા એ ન જાણતી વાત છે. મનુષ્યની પણ તેજ દશા છે, તે પોતે પોતાના આત્મબળને પ્રાપ્ત કરી સમર્થ સર્વ શક્તિમાન બની શકે તેમ છે. છતાં જો દુઃખી બિંદી, અન્યથી, ખુશમત કરાર, નિષ્કર્મ, બીકણ પરતંત્ર રહે તો તેમાં તેના પોતાનો જ દોષ છે.

તમે પોતે સુખી થવા, આનંદ માણવા, શાંત જીવન ગણવા સર્જ્યા છો; છદ્ધરે જે કાંઈ બનાવ્યું છે તે સર્વ તમારે માટે છે, તમારા આત્મરૂ મર્થનો વિકાસ થતાં ધનભવ તમારા મગમાં રાખાય તો કાંઈ નવાઈ નથી, મનુષ્ય સંકલ્પ માત્રથી સર્વ કાંઈ મેળવી શકે

તેમ છે. તો પછી તેને અન્યની પાસે દીન બની કાંઈ માગવાપણું હોય જ નહિ. તમે તમારા આત્માની કળીને વિકસાવો, તેના બળને તમારામાં પ્રકટાવો. તળે જરૂર સંકલ્પ માત્ર કરી તમારે જોઈતી વસ્તુઓ મેળવી શકશો, મનુષ્યે જે કરવાનું છે. તે માત્ર પોતાના મથાર્થે સ્વરૂપને જાણી લેવું, પોતાના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરી લેવો. પોતાના સ્વરૂપના સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરવું એ છે.

ધર્મશ્રીય ચૈતન્ય તમારામાં છે, એ ચૈતન્યને જે તમારામાં પ્રકટાવી શકો તો તમારાં દુઃખ દરિદ્ર જતાં રહે; તમે સર્વ કાર્યમાં ત્રિજન્ય મેળવી શકો. તમે જીવ મટી શિવ થઈ શકો, તમે વક્ર મટી સ્વામી થઈ શકો, જ્યાં સુધી તમે એ ચૈતન્યને તમારામાં પ્રકટાવી શકતા નથી ત્યાં સુધી તમે દુઃખી છો, ત્યાં સુધી તમે દીન છો; ત્યાં સુધી જ તમારે અન્યના ઓશિયાળા બની અન્યની પ્રશામત કરવી પડે છે. વ્યવહાર અને પરમાર્થ ઉત્તમપણે સાધવા માટે સેવક મટી સ્વામી થવા, સુખી શાંત જીવનનો અનુભવ કરવા તમારે તમારામાં ધર્મશ્રીય ચૈતન્યને પ્રકટાવવું એજ ખરું કર્તવ્ય છે.

ધર્મશ્રીય તત્ત્વ આનંદમય અને જ્ઞાન સ્વરૂપ છે, સંસારના જીવો તેને સમજી શકતા નથી, તેને પોતાનામાં પ્રકટાવવા મથતા નથી તેથી તેમનાં જીવન દુઃખી છે. જેને આપણે જીવ માનીએ છીએ તે જીવનો જીવ સ્વભાવ એ સંસારના મનુષ્યોના લક્ષણરૂપ છે. જેને આપણે શીવ કહીએ છીએ એ શિવ સ્વભાવના મનુષ્યો મનુષ્ય મટી દેવ બને છે. તેમનામાં ધર્મશ્રીય તત્ત્વ પ્રકટાવવાની જાણ રહે છે. આપણે જોઈશું તો ધણા મનુષ્યો પોતાનું ખરું કર્તવ્ય સમજતા નથી. જન્મ્યા, લણ્યા, મોટી ઉંમરે ધંધો કરવો, અને કમાવું એ તેમનો સ્વભાવ પડી ગયેલો હોય છે, આખો દિવસ વેપાર શૈજગાર

કે નોકરીમાં માળે છે, રાત્રે પણ ધંધાના જ વિચારો આવે છે, એ સિવાય વૈભવ ભોગવવા, ભોગવિલાસ માણવા, સ્ત્રી પુત્ર સંબંધી-ઓના વિચારો કરવા, ઇન્દ્રિય સુખો મેળવવા લોભ લાલચને વશ થવું તે ન મળે તો, અથવા મળેલી વસ્તુ જીવ્ય તો, કે તે મળવામાં વિઘ્ન આવે તો શોક, પશ્ચાતાપ, દુઃખ માનવું, પોતાના કાર્યમાં વિઘ્ન આવે તે પ્રસંગે ક્રોધ કરવો એ સર્વ મનુષ્યોનો સ્વભાવ થઈ ગયો છે.

જેમને ઇશ્વર તત્વની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા છે, તેઓ જીદાજ પ્રકારના મનુષ્યો છે. તેઓ પ્રાણિમાત્રને પોતાના આત્મગુણ માને છે વ્યવહાર ખેડતાં પણ ઇશ્વરને જીદતા નથી. સ્વાર્થને માટે અનીતિ સેવતા નથી, ઇન્દ્રિય સુખની કે વિષય વાસનાની ઇચ્છા છોડે છે, તે સત્યથી ચાલે છે, ઇશ્વરના ગુણધર્મોનો વિચાર કરી તેવું પોતાનું વર્તન રાખે છે, જ્ઞાન મેળવવા મથે છે. તે નીતિથી ચાલે છે. ધન મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે પણ તે ન્યાયથી અને સત્યથી મળે તેમાં સંતોષ માને છે. તે સદાચારો સેવે છે, સત્કર્મો કરે છે, પોતાનું જીવન હૃદય બનાવવા મથે છે.

ઇશ્વરીય તત્વને જે પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે સુખી છે. સુખી જીવનનો તેનો અનુભવ થાય છે. ખરો અનુભવ તે મેળવે છે. તેમના રાગ દ્વેષ છુટી જાય છે. સ્વાર્થનો તે ત્યાગ કરે છે. તેમની પાસેથી કોઈ વસ્તુ જીવ્ય તો તેથી તેમને શોક થતો નથી તે સદા આનંદી રહે છે. ચિંતા તેમને સતાવી શકતી નથી. ધંધો કરવા છતાં તે પોતાના કર્તવ્યને જીદતા નથી. એ ઇશ્વર ત વને મેળવવું એજ ખરું કર્તવ્ય છે એમ તે માને છે. જ્યાં સ્વાર્થ છે, ત્યાં દુઃખ છે, મનુષ્ય સ્વાર્થને માટે જ અનીતિ સેવે છે. સ્વાર્થ સ્વભાવથી જ તે દુઃખી થાય છે. સ્વાર્થ છે ત્યાં સુધીજ તેને ચિંતા સતાવે છે, એ સ્વાર્થને

સાધવા મનુષ્ય યત્ન આદરે છે ત્યારે ઇશ્વરીય તત્વને મેળવવા હઠ્ઠ-
નર સ્વાર્થને પ્રથમ જ તિલાંજલી આપે છે. અને સ્વાર્થને બંદેશે
પરમાર્થ સાધવા કટી કસે છે.

તમાનું જીવનનું આડીકાષ્ઠી નિરિક્ષણ કરો, તે તમને સુખી
લાગે છે કે દુઃખી? તે તમને અનંદપ્રદ લાગે છે કે કંટાળા ભરેલું;
જો દુઃખી અને કંટાળા ભરેલું લાગતું હોય તો આજથી જ તમારા
જીવનની દિશા બદલા. ગત કર્મોને ભુલી જાઓ. સદા વતમાનમાં
રહો, ભવિષ્યની ચિંતા ન રાખો તમે તમરું જીવન અન્યત્ર પરમા-
ત્માને સોંપી દો, તમ છુટા થઈ જાઓ, તમારો અંતરંગ મા કહે તેની
રીતે તમારું જીવન ગાળો, તમારા મનને તાબે ન થાઓ, સુખી
જીવન કેવું હોય તેના વિચાર કરો, તે જીવનમાં દુઃખરૂપી કંટકો
ક્યાં ક્યાં છે. તે શેષી મઠી તેને ઉખેડી નાંખો, વ્યવહારના ચિંતા
ઇશ્વરને સોંપી દો, તમે ઇશ્વરીય નિયમનુસાર તમરું જીવન ગાળવાનો
અભ્યાસ સેવો.

તમે તમારી શાંતિ સદા સચાઇ તેવું જીવન ગાળો સદા
શાંત થાઓ. કદી પણ ક્રોધના ઉપર ગુસ્સે ન થાઓ ગુસ્સે થવું
કારણ એકજ હોય છે અને તે એકે તમારી મરજી પ્રમણે કેમ કાર્ય
ન થવું, કે કેમ તમારી મજી વિદ્વ વર્તન કરે; તમરું થવું ન
થવું એજ ગુસ્સે થવાનું કારણ હોય છે. તમે એ કારણના મુળને
બેશે તો તેમાં તમારો સ્વાર્થ સમાવશે તમને લા શે, સ્વાર્થને
છોડો, ઇશ્વરની સહાય મેળવવા ઇશ્વરીય તત્વને તમામાં પ્રક-
ટાવવા સ્વાર્થ તો છેડવોજ પડશે વ્યવહારમાં સ્વાર્થ તે હેય પણ
અનાતિમય સ્વાર્થ ન હોય, સ્વાર્થ સાધવા અન્યનું અહિત હઠ્ઠવું
નહિ કે હવું નહિ, અન્યનું હણું કરવાની હઠ્ઠાઈ સ્વાર્થ સાધવો

એ દુઃખપ્રદ નથી. ધરમાં ધડીયે ધડીયે તમારું કુટુંબના પ્રાણ માણ-
સની જીવન થતા, તમારા કલ્યાણ પ્રમણે તે ન વળના તમને ગુસ્સો
થઈ આવે છે. તમારા ધર્મના પ્રાણ માણસથી જાણે અનુભવે કંઈ
જીવન થાય કે કાંઈ નુશાન થાય તો તમને ગુસ્સો થઈ આવે છે, એ
દુસ્તર પર અંકુશ મુકી, કદી પણ તપી ન જાઓ. થયેલા કાર્ય
માટે ગુસ્સો કરવાથી શાંત ન વળે. તેવા પ્રમણે તમારું મગન શત
રાખવું, થયેલ અકૃત્યનું વિસ્મરણ કરી વું. તમે એવી રીતે શત
રહી અન્યને શાંત રાખવા ત તારા વર્તનથી કેપરેશ આપી શકો છો.
જ્યાં તમે શાંત ખોલ કે તરત તમરું ચૈતન્ય તમારામાથી ઓછું
થવાનું. જો તમે ત તારા આત્મચૈતન્યને કિંમતી ગણતા હોતો છું
વ્યવહારિક પદ્ધતિની હાની થતાં અશાંતિ ન દાખવતા તમરી શક્તિને
જાળવી રાખો, જ્યાં છે ત્યાં આત્મચૈતન્ય વધુ ખીલી નાકળે છે.

સુખી જીવન ગાળી સદા ઉત્સાહી બનો; કદી પણ નિહાળે
રાખી નિરાશ ન થયો, આસનો ત્યાગ કરો, પ્રયત્નલાલ રહો, જ્યાં
આજન છે ત્યાં ઉત્સાહ નથી, જ્યાં ઉત્સાહ નથી ત્યાં પ્રયત્ન નથી;
જ્યાં પ્રયત્ન નથી ત્યાં ચૈતન્ય નથી. અગિયું પ્રાપ્ત્ય તો તમે જોયું
હું, તેના પ્રકાશ પણ તમે જોયો છે, એવું ચૈતન્યનું પ્રાપ્ત્ય છે.
ચૈતન્ય પ્રકાશ પણ દિવ્ય અને અજાણ્યા કા રહ્યો છે, એ વકાશને
તમારામાં પ્રકટાવો, તેને પ્રકટાવ ત ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરો. વીજળીના
પ્રકાશ અને જળ અને રહ્યું છે; મોટાં મોટાં કારખાનાં વીજળીના
અળથી ચાલી રહ્યાં છે; આખોમાં અંધારા આવી જાય તેવો વિશ્વ
પ્રકાશ વીજળી વડે મેળવી શકાય છે, એ વીજળીના પ્રકાશને અને
અળને મેળવવા વજળીનાં કારખાનાં નીકળ્યાં છે, તે કારખાનાં ધી
શહેરમાં તેના પ્રકાશ અને અળને તે પહોંચી શકે છે, તમાર તે

માત્ર બટન દબાવવાનું જ કામ છે, તમારા ધરમાં વીજળીના દીવા હોય પણ તમે બટન દબાવો નહિ તો અંધારુંજ રહે; તમારે કારખાનું ચલાવવા વીજળીનું બટન ન દબાવો તો કારખાનું ન ચાલે, તેમ તમારામાં આત્મચૈતન્ય તો છે જ, તમારે માત્ર તેનું બટન દબાવી તેના પ્રકાશ અને બળને મેળવવાનું જ બાકી છે, એ બટન દબાવવાનો તમે પ્રયત્ન ન કરો અને દુઃખની ખુમો મારો તો તેમાં અન્યતો વાંક ન ગણાય એ માટે પ્રયત્ન કરો, તમારામાં રહેલા ચૈતન્યને મેળવવાના બટનને શોધી કાઢો. તે બટનને ન હાથ લાગવડા દેનાર સ્વાર્થ, ચિંતા, આળસ, ભય, રાગદેષ, અને ક્રોધનો ત્યાગ કરો. તમે તમારા અંતરમાં રહેલા એ બટનને દબાવવા તેની સાથે એકાગ્રતા સાધો. એકાગ્રતામાં વિદ્યુત નાંખનાર સંસારના વિષયોમાં ભગવનાર મનને વશ કરો, મનને જ તેથી સાથે જોડી દો; તેનું ધર્મજ્ઞ ચિંતાં જરૂર બટન દબાશે અને તમારામાં આત્મચૈતન્યનો પ્રકાશ ઝળહળી રહેશે, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે, તેના ફળ રૂપે સુખ, આનંદ સર્વ કાંઈ મેળવી શકશો.

સુખીજીવન તો સર્વને ગમે છે, પણ સુખ મેળવવાનો રસ્તો તેમને ખીન્ને સુઝ્યો છે. એ રસ્તો તેમને સુખના માર્ગે લઈ જતો નથી પણ દુઃખના માર્ગે લઈ જાય છે. તમે તમારા આત્માનો અનુભવ જ્યાં સુધી કરી શકતા નથી ત્યાં સુધી સુખી થઈ શકતા નથી, આત્માનો અનુભવ કરવા આત્માની સાથે એકાગ્રતા સાધવી, તેને કદી ન વિસરવા. તમે ધંધો કરો તેમાં પણ એકાગ્રતા સાધી શકો છો, અન્ય પ્રાણિમાત્રને પોતાના ગણી તેના ઉપર પ્રેમ રાખી તેની સાથે ધંધો કરો. તમે વેદ હો તો તમારા રાગીના રાગ મટાડવાની દૃઢચાંચી તેની પાસે દ્રવ્ય મેળવો, તમે વહીવટ હો તો તમારા અસીલને

જીતાડવા તેની પાસે શી થયો, તમે વેપારી હો તો તમારા ધરાક સાથે ખુદા હૃદયથી સત્ય વાત જણાવી તેને માફ આપો, જુદું બોલી તેના અંતરાત્માને કદી પણ ન ખેતરો, જો તમે સ્વાર્થને માટે તેને ખેતરતાં શીખશો તો તમે તેને ખેતરતા પણ તમારા આત્માને ઠગો છો અને તમારા આત્માથી દુર રહેવાની ક્રિયા કરો છો એમ માનજો. જો તમારે તમારા સર્વ કાર્યમાં ઇશ્વરની સહાય મેળવવી હોય તો અન્યનું ભણું કરવાની ઇચ્છાથી સર્વ કાર્ય કરો, કદી પણ કોઇને ખેતરો નહિ, ઠગો નહિ, ઠાઇનું અદ્વિત ઇચ્છો નહિ. સર્વની સાથે પ્રેમ રાખવો એ તમારા આત્મા પ્રતિ પ્રેમ રાખવાની નિશાની છે. જો તમે તમારા આત્માની પ્રીતિ મેળવવા ઇચ્છતા હો તો સર્વની સાથે અંતઃકરણપુર્વક પ્રીતિ રાખો, સર્વની સાથે રહેથી વર્તો.

સર્વદા આનંદી જીવન ગાળો, કદી પણ તમારા આનંદનો ત્યાગ ન કરો, મને તેવા પ્રસંગે પણ આનંદ ન છોડો, આનંદ એ ઇશ્વરનો મહાન ગુણ છે, અંતરાત્માના ચૈતન્યના પ્રકાશનો ઉપરનો દેખાવ આનંદ છે, જેને અંતરાત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે તે સદા આનંદી રહે છે, તેનું મોં ચંદનું નથી, તેને ભય થતો નથી. તેના આનંદમાં કોઇ વિદ્યેષ પાડી શકતું નથી. તેનો આનંદ અખંડ છે. એવા અખંડિત આનંદી રહેવાનો અભ્યાસ પાડો. સ્વાર્થને છોડીશો તો તમારા આનંદમાં વાંધો નહિ આવે, સ્વાર્થ ન સધાય ત્યારે દુઃખ થાય છે, ક્રોધ થાય છે અને તેના પરિણામે આનંદનો નશ થાય છે. ઇશ્વરના જે ખાસ ગ્રંથ ગુણ છે તે સત્ય, ચિત, અને આનંદ એમાંના આનંદને તમે પકડો, જરૂર તેની પાછળ સુખ તો તથાયું આવશે. તમે ચિંતા છોડો, વિચાર કરો કે તમારો વ્યવહાર તમે જ્યારે ઇશ્વરને સોંપી દો છો ત્યારે તમારો વ્યવહાર સાધવાની તેને

ચિંતા પડે છે, તમારી ચિંતા તો જતી રહે છે. જ્યાં ચિંતા નથી, ત્યાં દયા આનંદ ટકી રહે છે. જેણે સ્વાર્થનો ત્યાગ કર્યો હોય છે ત્યાં ચિંતા ટક શકતી નથી સત્યથી ચાત્રનારને આનંદનો અનુભવ થાય છે જ્યાં છળ કપટ હોય છે, પ્રપંચ હોય છે અનીતિ હોય છે, ત્યાંથી આનંદ દૂર નાસે છે. તમે આનંદી રહેવાનો અખતરો અજમાવી જુઓ, તમારામાં કંઈ નવીન પ્રકાશ તમને પ્રકટેલો જણાશે.

તમારે દીનતા દગ્ધિતા, ચિંતા, ભય, શોક, પરત્રાતા છોડવી હોય અને સ્વતાંતા મેળવવા હોય, સુખી જીવન ગાળવું હોય, આનંદનો અનુભવ કરવો હોય તો આજથી તમારા જીવનના નાવનું મુકાન બદલો, તમે વ્યવહાર ભલે સેવો, સંસાર છોડી વનમાં જવાની જરૂર નથી લગતાં વસ્ત્ર ધાણુ કરી બાવા બનવાની જરૂર નથી. જે છોડવાનું છે તે માત્ર સ્વાર્થ. મનુષ્યો સ્વાર્થ આગળ આધિના બને છે, એ સ્વાર્થ મનુષ્યને પાપમાર્ગે લઇ જાય છે, એ સ્વાર્થજ ચિંતા ઉપજાવે છે શોક પ્રકટાવે છે. દુઃખી બનાવે છે, ચિત્તન્યતા પ્રકાશને પ્રકટવા દેતો નથી, એ સ્વાર્થને છોડો. સ્વાર્થમય જીવન ગાળનારને જ ચિંતા, દુઃખ સતાવે છે. સર્વ કંઈ સ્વાર્થને સાધવા મથે છે માટે જ પરમાર્થને ભુલે છે.

જેને આત્મચૈતન્યને પોતાનામાં પ્રકટાવવાની ઇચ્છા હોય છે તેને સ્વાર્થ ત્યાગી જાય છે, તે પરમાર્થે જીવન ગળે છે તિપ્ત્ય લે. લુપ્તતા છુટે છે, દયા પરાપકાર સર્વ સ્વાર્થ છુટે છે ત્યારે જ પ્રકટે છે, આ જા મહાપુરુષોએ કહ્યું છે કે, 'દયા ધર્મ'ના મૂલ છે, પાપ મૂલ અભમાન' એનું કારણ એ છે કે સ્વાર્થ છુટે છે ત્યારે દયા ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્યારે પરાપકાર કરવાનું વૃત્તિ થાય છે. પરાપકાર થતાં અન્ય પ્રશ્નને આત્માતુલ્ય ગણવાની ટેવ પડતા દિવ્ય

આત્મજ્યે નિ આપણામ પ્રગટે છે. તેવીજ રીતે પાપનું મુળ અભિ-
માન છે, જ્યાં અભિમાન છે ત્યાં અભિમાન છે, જ્યાં અનિમાન છે ત્યાં
અવનતિ છે ત્યાં અવનતિ હોવાનું હોવાનું જીવનના માન મુજબ થાય
છે. જ્યાં જીવન છે ત્યાં દુઃખ, ચિંતા, ક્લેશ, બધા સર્વ છે. મનુષ્યે
સંસારના પદાર્થોનાં વ્યર્થ સ્વરૂપનો વિચાર કરવાની જરૂર છે. જો
તે સમજે કે આ સંસારના પદાર્થો સુખના આપનાર છે કે દુઃખના
આપનાર ? તે મેળા વાળી સુખ થાય છે અને જગતી દુઃખ થાય
છે એનો સત્તે અનુભવ છે તે પદાર્થો નાશવંત છે એ વાત સાચી
છે, જો પદાર્થો નાશવંત છે તે જોયો મોડો નાશ થવનો, પછી
તેના જવાબી શોક શા માટે ધરવો ? તેના મનુષ્યે વિચાર કરવો,
વ્યવહારમાં જીવતા પદાર્થો વગર ન ચાલે એ વાત ખરી છે, તે
મેળવવા પ્રયત્ન કરવો એ પણ ખરું, છતાં પણ જોયી આપણી શક્તિના
હાંચ થાય, આપણા આત્માનું હોવાનું ભૂલાય એવી રીતે એ દર્શો
ન મેળવવ. ન તિથી, ન્યાયથી, પ્રયત્ન કરી મેળવવા તે જોયો ત્યાં
સુખી ઉપયોગ કેવો, જ્યાં તો નાશવંત છે એમ માની સંતોષ
માનવો. આત્મની સુધે તે । સંબંધ નથી. મનુષ્ય શરીર માથે
તેનો સંબંધ દેતો અને આ શરીરજ જ્યાં આપણું નથી તેને કોડી
પણ જવનું છે તો પછી તે શરીર માથે સંબંધ રખત તે પવ-
ર્થનો જવ જાણી દુઃખ કે હર્ષ શો ? આત્માનો આનંદ
લેવામાં નિદા ન પડે તેવી રીત વ્યવહાર સંધવો એજ જીવોત્તમ
સુખ માર્ગના છે.

સ્વાથી મનુષ્ય જ પોતાની કમજાન દાસ બની રહે છે. તેજ
વાસનાને વશ થઈ રહે છે. જોયો પોતાનો આત્મા અને શરીરમાં બેઠ
આન્યો છે તેવા આ આન્ય મેળવવાની અભિલાષાવાળા મનુષ્યો

સંસારના પદાર્થો મળવાથી હર્ષ પામતા નથી કે જવાથી દુઃખી થતા નથી, તેમણે સ્વાર્થી ઇચ્છાઓને પોતાને વશ વર્તાવી હોય છે, તે સંસારના સ્વરૂપને સમજે છે. તે ગમે તેવી સ્થિતિમાં મરત, આનંદી અને સુખી જીવન ગાળી શકે છે. સંસારમાં ગ્રહા છતાં વ્યવહાર ધંધા ખેડવા છતાં અનીતિના માર્ગે ફસાતો નથી. સ્વાર્થી જીવનને તિલાંજલી આપે છે, સુખ દુઃખના ખરા મર્મને સમજે છે, તે ધાર્મિક જીવન ગાળે છે. અન્યની સેવા કરવામાં, અન્યનું બલું કરવામાં પોતાનું કલ્યાણ માને છે. એવા મનુષ્યો જ ખરા સુખી છે.

તમારે ઇશ્વરની સહાયતા મેળવવી હોય તો સ્વાર્થી જીવન છોડો, પરમાર્થી જીવન માળો, સ્વાર્થ અથવા માયાનાં બંધનથી મુક્ત થાઓ, સ્વતંત્રતા મેળવવા તમારા પોતાના પગ ઉપર ઉભા રહેતાં શીખો, કદી પણ દીન ન બનો. કદી પણ ખુશામતીયા ન થાઓ. તમે સર્વને સહાય કરી શકો એવા છતાં અન્યના આગળ દીન બની તેની સહાયતા ન માગો. તમારે જે જોઈતું હોય તે તમારા અંતરાત્મા પાસે માગો, તમે અન્યનું કલ્યાણ કરવાની શક્તિ ધરાવો છો, તમારું કલ્યાણ ઇશ્વર વગર બીજાથી થવાનું નથી તમારે બ જાની આગળ ડગાવવાની જરૂર નથી, તમે માત્ર તમારે માથે વિરાજી રહેલા, તમારા અંતરમાં નિવસી રહેલા, તમારા ધીગા ધણીની જ પ્રીતિ સંપાદન કરી જે જોઈએ તે તેની પાસે માગો. સદા ઉત્સાહથી પ્રયત્નશીલ રહો, તમારી સાચી શ્રદ્ધા હશે તો તો તમારા પ્રયત્નનું ઉત્તમ ફળ તમને તમારો નાથ આપશે.

જીવનમુક્ત મનુષ્યો સદા શાંત, આનંદી અને સુખી હોય છે. તેમને બીજાના ઓશીયાળા રહેવું નથી તેમનો વ્યવહાર અને પરમાર્થ ઉત્તમપણે સધાય છે, તેઓ અન્યનું કલ્યાણ કરી બાંધે.

છે, તેમણે સ્વાર્થ છોડી અન્યનું બહુ કરવાનું વૃત્ત લીધું હોય છે. તે આખે જાય છે; લેવાની ઇચ્છા માત્ર ઇશ્વર પાસે રાખે છે. વ્યવહારનાં દુઃખો કે કષ્ટાથી મુકરાવ નહિ. તે તમારા જીવનનો ઉદ્ધાર કરનાર છે એમ માનો. વ્યવહારમાં તમારા પાશ્વ અવળા પડે તો ડરશો નહિ. તમે ઇશ્વરને જીલ્યા છો તો જ તમને દુઃખ રીમે છે, તમે ચેતી જાઓ, ઇશ્વરાનું સંધાન સાધો, તમારા જીવનનો વિકાસ કરો. તમે સેવક બની સ્વામી થાઓ, આત્માનો અનુભવ કરવા કદી કસો, સ્વાર્થને છોડો. નીતિમય જીવન માળો, સત્યથી ચાલો, શાંત બનો, ચિંતાને ત્યાગો, આનંદી થઈ રહો. તમારું જીવન તમને સુખી જણાશે.

આજથી સુખી જીવન માળવા યત્ન આદરો. કદી પણ ગુસ્સે ન થવું એવું વૃત્ત લ્યો, કોઈનું પણ અહિત ન ઇચ્છવું એવો નિશ્ચય કરો, સ્વાર્થ માટે લોકોનાં ગળાં રેંશવાનો સ્વભાવ છોડી દો અન્યનું બહુ કરવા મંડી પડો. તમારી પાસે દ્રવ્ય હોય તો તેનો પરોપકારમાં વ્યય કરો. દયા, દાન, પરોપકાર એ સર્વ સ્વાર્થ છોડવાના સાધનરૂપ છે. તમે મોટા અમલદારો હો તેથી સત્તાના મદથી અંધ બન બનો એ તમારી સત્તા ઇશ્વરની સત્તા આગળ નકામી છે; તે સત્તાનો સદુપયોગ કરો, એ સત્તાથી અભિમાની કે નિરંકુશ બની અન્યને પીડવા; અન્યના ઉપર દાબ બેસાડવા કદી ન ઇચ્છો. જ્યાં તમે સત્તાધારી હો તે સ્થળે તમે સત્તા છોડ્યા પછી જાઓ અને પ્રજા તમારો સત્કાર કરે તેવું વર્તન આદરો. નીતિ અને ન્યાયને વળગી સત્તાનો સદુપયોગ કરો. તમારા આત્માને કદી જુલમ ન જશો, તો તમે જરૂર સુખી થશો.

સુખી જીવન માળવા વ્યવહાર ઉચ્ચપણે સાધવા, સંકટો દુર

૩૨. ઇશ્વરની સહાય લીધા વગર છુટકો નથી, ઇશ્વર તમારી કિયર-
ચોટીયા પાંનાથી પ્રસન્ન નહિ થાય, તે તમારી વાણીને નાહ સાંભળે
તે તમારું પવિત્ર હૃદય છે કે કેમ, તમારું જીવન નિર્દોષ દયળુ,
લલમનસામવાળું છે કે કેમ તે જુએ છે, ને સર્વમાં તમે જો તેને
નહિ જુઓ તો તે તમારો બની રહેશે, તમે તેના બનશો તો તે
તમારો બનશે, તમારે તેના બનવા માટે સ્વાર્થ છોડવો પડશે, પરિત્ર
જીવન ગણવા માટે લલા થવું પડશે પ્રાણીમાત્ર પ્રતિ પ્રેમ રાખવો
પડશે, કિસાની થઈ પ્રયત્નશીલ બનવું પડશે; વ્યવહાર સાધો પણ
સ્વાર્થને છેડીને સાધો. અન્નનું બહુ કંવાની ઇચ્છાથી વર્તો. સ્વાર્થને
લીધે અધળા બની પરમાત્માને જુઝી જશો તો પરમાત્મા તમને
જુશે તો તમારાં દુઃખોનો ત્યાગ કરવાનો બીજો ઉપાય નહિ મળે.

તૈયાર છે

તૈયાર છે

તૈયાર છે

શ્રી સમર્થ

સ્વામી રામદાસ બાબ.જીનું જીવનચરિત્ર

વાંચતાં મનુષ્ય મહંત પદને મેળવીને ગુરૂસેવા, તપશ્ચર્યા, હિ-
માલયનિવાસ, સર્વોત્તમભાવના, આત્મસાક્ષાત્કાર આદિ વિષયો
નો સમાવેશ હોવાથી પુસ્તક ઘણું જ ઉપયોગી છે.

સંચિત્ર

કીમત ૧—૮—૦

મંગાવવા માટે લખો

દૈધ જેઠાલાલ દેવશંકર દવે

ભાગ્યેદય એ.પી.સ. ખાડીયા:—અમદાવાદ

પ્રકરણ ૫ મું

સુખી જીવન કેમ ગાળવું

જે મનુષ્યે પોતે પેતાના મનને વશ કર્યું હોય છે તેજ ખરે જાની, શાંત અને સુખી છે. જેણે પોતે પેતાના ઉપર વિજય મેળવ્યો છે, પેતાનામઝી સર્વ પ્રકારનાં વિકારનો ત્યાગ કર્યો હોય છે, એવા મનુષ્યને કોઈ પણ પ્રકારનાં દુઃખો સતાવી શકતાં નથી. એવા મનુષ્યો જ સુખી જીવન ગાળી શકે છે. આવા મનુષ્યે ને સાધારણ મનુષ્યો જેવા ચિન્તાઓ અને કષ્ટ સહેવાં પડતાં નથી એવા મનુષ્યો ઉપર કોઈ પણ પ્રકારની આપત્તિ પણ કદી આ તી નથી. તે પેતાને ઇશ્વરનો આશ્રિત માને છે, તે અન્ય મનુષ્યો પાસે દીન થતો નથી તે મત્ર એક ઇશ્વરનો આશરો રાખી ઇશ્વરીય ગુણોને પોતામાં પ્રગટાવવા મથે છે.

આવા મનુષ્યોમાં ઇશ્વરીય ગુણો પ્રકટ થતા હોવાથી કેમ પણ વીરોધી શક્તિ તેને દુઃખ આપી શકતી નથી કે શત્રુઓ પણ તેને કાંઈ કરી શકતા નથી, તેને વ્યવહાર ઇશ્વર નિભવે છે. તે સદા હયાળુ, પ્રેમાળ અને આનંદી હોય છે. જે સ્વાર્થ છોડે છે તેજ જાણી ઉત્પન્ન થાય છે. હયા ઉત્પન્ન થતાં શાંત સ્વભાવ થાય છે કેમકે

સાથે વિખવાદ થતો નથી, કોપના ઉપર ક્રોધ પ્રકટતો નથી, અન્યના અવગુણો જોઈ ક્રોધને બદલે તેના ઉપર દયા ઉપજે છે અને તેથી તે સદા શાંત, દયાળુ અને સુખી જીવન ગાળે છે, તેનાં સુખને કોઈપણ છીનવી શકતું નથી.

વ્યવહારમાં મનુષ્યને સુખી જીવનમાંથી નીચે મળકાવનાર એક સ્વાર્થ છે. જેણે સ્વાર્થ છોડ્યો તે ખરા ત્યાગી છે. સંસાર ત્યજી ભગવાં કપડાં છતાં જો સ્વાર્થ ન છોડ્યો તો પછી તે ખરે ત્યાગી નથી. સંસારમાં રહી પોતાનાં સ્ત્રી પુત્રના ભેગા રહી ધરખાર ન ત્યજે પણ માત્ર એક સ્વાર્થ ન ત્યજે તો તે ખરે ત્યાગી છે, સુખી જીવન ગાળવા આવા ત્યાગી થવાની જરૂર છે. સ્વાર્થની ખાતર જ મનુષ્યો અધર્મિ બને છે. પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા માટેજ મનુષ્યો પ્રપંચી બને છે. આપણે જોઈએ છીએ કે ધરખાર છોડી સ્ત્રી પુત્રાદિનો ત્યાગ કરી વનમાં જવા છતાં પણ કેટલાક સાધુ સંન્યાસીઓએ સ્વાર્થનો ત્યાગ કરેલો ન હોવાથી ખરા ત્યાગી બનતા નથી. જે સુખ અને શાંતી મેળવવા તેમણે સંસાર છોડી લંગોટી મારી ભગવાં વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હોય છે, તેમને સુખ કે શાંતિનો લેશપણ અનુભવ થતો નથી. કારણ કે તેમણે સ્વાર્થનો ત્યાગ કરેલો હોતો નથી મનુષ્ય જ્યારે સ્વાર્થ છોડે છે. ત્યારે જ મમત્વને છોડે છે, અને મમત્વનો ત્યાગ કર્યા વગર ત્યાગ લીધેલો મિથ્યા છે.

જે જે મહાપુરુષો નિઃસ્વાર્થી હોય છે, તેજ ખરી શાંતિને અનુભવી શકે છે. સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવાથી નમ્રતા, ક્ષમા, શાંતિ, દયા, ધર્મ, અને જ્ઞાન આવી તેનામાં વસે છે. એવા મહાપુરુષો બન્ને સંસારમાં હોય છતાં તે અલૌકિક ગુણોવાળા, પ્રસન્ન મુખમુદ્રાવાળા સદા શાંત અને આનંદી જણાય છે. તેમના સ્વભાવ સરળ અને

નિષ્કપટી બની રહે છે. જ્યારે સાધુ થયા છતાં પણ જેમણે સ્વાર્થ છોડ્યો હોતો નથી તેવા સાધુઓ ક્રોધી, પ્રપંચી, મઠ મંદિરોની ગાદી લેવાના પ્રપંચ કરનારા, પોતાની મોટાઇ બીજો ન લઇ જાય, બાળને પ્રભ ન માને અને પોતાને માને તો સારું એવી ઇચ્છાવાળા, મઠ, મંદિરોની જગીરો મેળવવા કેટલીના ઝઘડામાં ઉતરનારા અને સસારી મનુષ્યો કરતાં પણ વધુ પ્રપંચી હોય છે. આવા મનુષ્યો એક સંસાર છોડી બીજો સંસાર માંડે છે, એવા ત્યાગીઓને ખરી શાંતિ, સુખ કે જ્ઞાનનો લાભ ન જ મળી શકે.

મનુષ્યે સુખી જીવન ગાળવું એ ઉત્તમ કર્તવ્યરૂપ ગણાય છે. સ્વાર્થ છોડી અન્યનું લાલું કરવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોને ઇશ્વરની સહાય હોય છે તેમને દુઃખમાંથી બચાવવા તેમનું રક્ષણ કરવા, તેમના દિગ્ગતિ કરવા ઇશ્વર સદા તત્પર રહે છે. પણ અન્યની સેવા કરવાની ઇચ્છા બહાર જણાવી, બડોળો એકઠાં કરી હોઇયાં કરી જવાની વૃત્તિ રાખનારાઓનું કદી કલ્યાણ થતું નથી. ઇશ્વર તેમનાથી દુર છે, આવા મનુષ્યો સેવા કરવાના બહાના હેઠળ સ્વાર્થ સાધવાની ઇચ્છામાં પણ ગુપ્તપણે પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લેવો, ધન, કીર્તિ મેળવી લેવી એવી ઇચ્છા રહેલી હોય છે. અરે તેથીજ તેમની દેશનું લાલું કરવાની ધણી રહીમો નિષ્ફળ નીવડે છે. અને મહાપુરુષનો અન્યનું લાલું કરવાનો એક બળવાન સંકલ્પ માત્ર અનેક જણનું કલ્યાણ કરે છે. એવો સંકલ્પ નિઃસ્વાર્થી મહાપુરુષો જ કરી શકે છે.

મનુષ્ય ઇચ્છાઓના દાસ છે. તેમને એક વાસના પુરી થતી નથી એટલામાં બીજી પ્રકટે છે, વાસનાઓ એ એનાવિકારોથી ઉપજે છે, અને મન જ્યાંસુધી શાંત થાય નહિ ત્યાં સુધી વાસનાઓ ઉપજ્યાદ જ કરવાની અને વાસનાઓ ટળે નહિ ત્યાં સુધી સ્વાર્થ જતો નથી.

મનુષ્યને સ્વર્થ એવો વળગેલો છે, કે તે સ્વર્થ તેનામાં ત્યજતો નથી, અને તેનાથી જ તે દુઃખી થાય છે. જો તે સમન ઓતે જીતે, સ્વર્થને છોડે, જીવનમાં અન્યનું ભયું કરવાની પ્રતિ અદરે તો તે દેવી બળ અને દૈવીશક્તિને મેળવી શકે.

જો મનુષ્ય વચનમાં ઉપર પોતાનો અંકુશ સ્થાપી શકે છે, મનને જીતી લે છે, પે તે પોતાને વશ કરી રાકે છે, તેજ આત્મવિજય મેળવે છે તેજ ખરો સ્વામી બને છે તે ખરો ત્યાગી ખરો પરમ-હંસ અને અલૌકિક સુખનો અનુભવ કરે છે. આત્મજ્ઞ ત્યારે જ ઉપજે છે, કે જ્યારે તે સળહદ્યનો, દયળુ અને પાપકારી બને છે. અન્ય મનુષ્ય કરતાં તેનામાં વિશેષતા એ છે કે તેમને કદી ચિંતા સતાવતી નથી તે પોતાનું નુકશાન કરનારનું પણ ભયું કરી શકે છે. સરળતા, સમાવણું ક્ષમા નિરૈર શુદ્ધિ, અનદાપણું એ ગુણે અના સ્વભાવસિદ્ધ અને જાણ છે મનુષ્યો સામાન્ય રીતે સ્વા-થયાગ વિતાવાળા બને છે. સ્વર્થને લીધે પોતાના મનુષ્યસ્તને ભુત આધવા બને છે. સ્વર્થને મનુષ્ય જ હોયો ન હોય બીજી જાય છે. તે પોતાની દ્રિષ્ટિઓની પ્રવૃત્તિને રાકે શકે નહીં. તે સ્વતંત્ર વહેતી મુકે છે. જેમ નોકરા ઘેડેને ગોડીમ જોડી લગમ લાથ પંથી છોડી દેવા ન જ્યાં દેડે ત્યાં દોડવા દેવો, એ તમામ એતતતરન માટે જોખમ ભરેલું છે, તેવી જ રીતે મનુષ્યોએ ઈંદ્રિયો ઉપર અંકુશ ન મુકી તેને ગમ ત્યાં વહેવા દેતા એ દુઃખને હથેલી બેલાતા લેવા જેવું છે. સ્વાથ સાધવા ઈંદ્રિયો સ્વતંત્રપણે બહાર પાડવા કર અને તેના ઉપર મનુષ્ય અંકુશ ન મુકી શકે તો તે જરૂર દુઃખી થાય, પાપી બને અને ચિંતા તેને સતાવે.

મનુષ્ય જ્યારે દુઃખી થાય છે. ત્યારે તે પોતાના દોષ કાઢે છે,

તે વખતે તે એવો ગમરામ છે કે દશા જેવરાવવા જેથીએને ત્યાં ધક્કા ખાવ છે ડેટલીકવાર તો કમના બગસે એસી રહી તે દુઃખમાંથી છુટવા યત્ન ન કરતાં નિરાશ બની બેસી રહે છે, પણ પોતાના આ કર્મનું ફળ એ છે તેની તપાસ કરતા નથી. પોતાના દોષનું તે પરિણામ છે એમ માનતા નથી, અને ચિંતા, શોક અને દુઃખમાં ગરકાવ થઈ પડી રહે છે, આ । મનુષ્યોએ નિરાશ ન થતાં તરત જ પોતાના વર્તનમાં ધારો કરવો પોતે વિચાર બની જવું, સરળ હૃદયના બની જવું, અનીતિ, અશ્વર્થિતા ત્યાગ કરી ઉચ્ચ સદ્ગુણોને ધારણ કરવા, અત્યાર સુધી તે ઇશ્વરને ભુલેલા હોવો જોઈએ. તે ઇશ્વરને ભુલે છે તોજ તેનું દુઃખ સતત વે છે, તેથી બીજો કોઈ રથજે કાંઈ ન મારતા ઇશ્વરનો આશરો શોધવ તત્પર થઈ જવું. ઇશ્વરનો આશરો ત્યારે જ મળે છે કે જ્યારે મનુષ્ય ઇશ્વર તરફ જાય છે, તે ઇશ્વરના ગુણોને ધારણ કરે છે, અને સ્વાર્થ છોડી પરોપકારમય જીવન ગાળે છે.

તમે તમાર આવક જાવકનો હિસાબ તો રાખો નો રાખો છો, જાર માસે સર ૧૫૦ પણ કાઢે છો કે આઠસુ કમાયા અને આઠસુ ખેચું. પણ કદી તમે તમારા જીવનમાં ફેટલાનાં જીવન ઉચ્ચ બનાવ્યાં, ફેટલાને સુખી બનાવ્યા, ફેટલાને પીડ્યા. ફેટલાને સતાવ્યા એનું સરવાળું ૧૬૫ છે ? તમે અભલાદાર હો, ઇશ્વરે તમને સત્તા આપી હેય તે તે અભલાદારીમાં તમે ફેટલાને દુઃખ દોધુ તમારો સ્વાર્થ સાધવા ફેટલાના ઉપર સત્તા ચલાવી, તે સત્તાના બળથી ફેટલાને રીનાવ્યા, થવા તો ફેટલાનાં જીવન સુખી કર્યાં, ફેટલાનાં જીવન ઉચ્ચ બનાવ્યા. ફેટલાને અનીતિ કરતાં અશ્વર્થિતા નાતિના માર્ગે ચાલ્યા એનું સરવાળું કાઢવું છે ? તમે વેપારી હો તો તમે તમારા

વેપારથી કેટલાને સુખી કર્યા અને કેટલાને રડાવ્યા તેનો તરસાળો કાઢ્યો છે ? જે આવાં સરવાળાં ન કાઢ્યાં હોય તો કાઢતા જાઓ, એટલે તમારું જીવન કદ દિશામાં વહે છે તેની તમને ખબર પડી જશે, તમે ઇશ્વરથી દુર નાસો છો કે તેમની પાસે જાઓ છો તે સમજાશે.

જે મનુષ્ય ઇશ્વરને માને છે, તેણે ઇશ્વરનો પ્રેમ મેળવવા સદા મથવું. વ્યવહારનાં દુઃખોમાંથી છુટવા ઇશ્વરની જ સહાય મેળવવી, તમને વેપારમાં ખોટ જાય કે નોકરીમાંથી તમે ડાઘેડ થાઓ, દેવું વધી જાય; આવકનાં સાધન ઓછાં થાય તો પણ ગભરાવું નહિ, તેમાં પણ તમે ઇશ્વરને ભૂલ્યા હશે એમ નક્કી માનજો. ઇશ્વરને જે શુદ્ધતો નથી તે સદા સુખી, શાંત અને સંતોષીજ રહી શકે છે. તે સદા સત્યને વળગીને ચાલે છે. તેવા મનુષ્યો વ્યવહારના પદાર્થો કરતાં ઇશ્વરના પ્રેમને અમૂલ્ય ગણે છે. તે કોઇપણ કાર્ય એવું કરતા નથી કે જેથી ઇશ્વરનો પ્રેમ તે ખોષ બેસે. તેમણે સ્વાર્થી વાસનાઓને છોડી હોય છે, તે પોતાના મનને સદા કમળે રાખી શાંત બનાવે છે. મનોવૃત્તિઓને સન્માર્ગે દોરે છે, તે અન્યને સુખ આપવામાં તત્પર રહે છે, આવા મનુષ્યો પોતે પોતાનું તેમજ પારકાનું કલ્યાણ સાધી શકે છે. તેને સદા ઇશ્વર સદાય આપે છે. પોતે પોતાનો સ્વામી બને છે, પાપને જીતે છે, પાપકર્મ કરવાનું તેને મન થતુંજ નથી જેથી તેને દુઃખ પણ પડતું નથી, તે સદા સુખી જીવન વિતાવે છે.

મનુષ્યને સર્વથી વધુમા વધુ અહિત કરનાર શત્રુ સ્વાર્થ છે. સ્વાર્થજ મનુષ્યને ઉંડા ખાડામાં ધકેલનાર દુઃખદ પ્રસંગો લાવી મુકનાર છે. જ્યાં અજ્ઞાન છે, ત્યાં જ પાપરૂપ અંધકાર છે. વાસનાઓ જ મનુષ્યને દુઃખ આપનાર છે. નિઃસ્વાર્થી મનુષ્યનામાં, દયા, પરોપકાર, સત્યતા, પવિત્રતા જણાઇ આવશે. સ્વાર્થી મનુષ્ય જ મૂર્ખ

નિર્બળ, પરતંત્ર, નિરાશવાદી, શોક, દુઃખથી પીડાતા અનેક ઇચ્છા-ઓના દાસ બની રહે છે. જે મનુષ્યો સંસારમાં રહી વ્યવહાર સાધવા છતાં પણ સદા શાન્ત, ગંભીર, નમ્ર અને સંતોષી છે. તેજ ખરા જ્ઞાની છે, તેજ સુખી જીવનનો ખરો લાલ મેળવી શકે છે. જેમને ઇશ્વરીય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે અને જે સત્ય માર્ગે ચાલે છે તે મનુષ્યો જીવવાન, વિજયી અને જ્ઞાની ગણાય છે.

સુખી જીવન ગાળવા સંતોષી થવું, પ્રમત્તશીલ રહેવું, મજે તે ભોગવવું પણ નીતિ અને ન્યાયથી મેળવવું. જેમને ધન, સંપત્તિ, માન, મોટાઇ અને સુખની પણ ઇચ્છા હોતી નથી, પણ જે પોતાની પાસે હોય છે તેમાંજ સંતોષ માની પ્રસન્ન રહે છે, વસ્તુનો નાશ થાય છતાં શોક કરતા નથી, તે ખરા ઇશ્વર ભક્ત છે, જેમને ધન, સંપત્તિ મોટાઇની અંતરમાં ઇચ્છા હોય છે, જેમને પ્રાપ્ત વસ્તુઓથી સંતોષ નથી, પણ મળેલી વસ્તુઓ જતાં કલેશ થાય છે તે યથાર્થ સુખી, અને અજ્ઞાની છે.

મનુષ્યમાં આત્મમજા છે; આત્મમજા પ્રાપ્ત કરનાર મનુષ્ય સર્વત્ર વિજય મેળવે છે, જે મનુષ્ય પોતે પોતાના ઉપર વિજય મેળવી શકે છે, તેજ યથાર્થ વિજયી છે, અન્ય મનુષ્ય ઉપર વિજય મેળવનાર પણ પોતાના ઉપર વિજય મેળવી શકતા નથી. જે પોતાના મન ઉપર વિજય મેળવી શકે છે. તેજ ખરા વિજયી છે, મનુષ્ય સ્વામી છે. તે અન્યને પોતાના તાબામાં રાખવા માટે સ્વામી બની શકતા નથી પણ પોતાની મનોવૃત્તિઓને તાબે કરી લેવા માટે સર્જાયે છે. અન્યનક ઉપર વિજય મેળવવો એટો જીવ સ્વભાવનું અભિમાન દર્શાવનાર છે. આત્મસંયમદ્વારા આત્મશક્તિથી પ્રકટાવવા મન ઉપર વિજય મેળવનાર ખરો વિજયી છે તેજ સુખી જીવન ગાળી શકે છે.

જે મનુષ્ય વ્યવહારને ક્ષણિક માની ઇશ્વરને સત્ય માની ઇશ્વરની પ્રીતિ મેળવવા ઇચ્છે છે, તે સદા સત્યના માર્ગે ચાલે છે, રાજીને છેડે છે. એવા મનુષ્યમાં જ ઇશ્વરીય ગુણો પ્રકટે છે. અને તેવા જ સુખી જીવન ગાળી શકે છે. જે મનુષ્યો માનસિક વિદ્યારોને વશ છે તેને દુઃખ છે. જેણે માનસિક વિદ્યારો ઉપર વિજય મેળવ્યો છે તે બચને જીતે છે. તે સદા ઉચ્ચ આશયવાળા હોય છે, સંસારમાં બનતા બનાવો તેને પાણીના પરપેટા જેવા ક્ષણમંચુર જણાય છે. તે પાપકર્મ કરતા નથી, સદા શાંત સુખી અને આનંદી બને છે, તે ચિંતા સેવતા નથી. જે મનુષ્યો માત્ર ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા રાખી સન્માર્ગે ચાલી નિર્ભય બની પાવન અંતઃકરણથી આત્મમગ્ન મેળવવા મથે છે તે સદા સુખી જીવંતી માળે છે. તેમનું લક્ષ્યબિંદુ સદા ઉંચા પ્રદારનું હોય છે. તેમને ઇશ્વર જ અંક ધ્યેય ઉપાસ્ય અને સેવ્ય હોય છે એવા મનુષ્યો સુખી જીવન ગાળી ખરી શાંતિનો અનુભવ કરે છે.

વૈદ્યરાજ જેઠાલાલ દેવશંકર દવે રચીત પુસ્તકો

વૈદ્ય અને વૈદક

ભાગ ૨ લો અને ૨ જો

આ પુસ્તકમાં તમામ રોગ મટે એના ઔષધો અને વનસ્પતિ શાસ્ત્ર આપવામાં આવ્યાં છે. ઔષધો ચુર્ણો, ગ્રીકા, દ્રવ્યો, રસો, દસ્તો કી. રૂ. ૧૫

મંગાવવા માટે લખો

ભાગ્યોદય આપ્રીસ—અમદાવાદ અને મુંબઈ

પ્રકરણ ૬ ઠું

સુંખી જીવનનો સદુપદેશ.

જે મનુષ્યને કશ્ચરીય જ્ઞાન થાય છે તેજ સ્વામી થઈ શકે છે, તે સત્ય ઉપર અટક બાવ રાખે છે. સત્યપણે ચાલે છે; સત્યની આવના તેનામાં રમી રહેલી હોય છે. તે સત્યપાલન માટે હૃદયની સરળતા, ચારિત્ર નિર્મળ અને અંતઃકરણ પવિત્ર રાખે છે. તેમના હૃદય મંદિરમાંથી સ્વાર્થવાળી વાનનાઓનો ત્યાગ થયેલો હોય છે; તેના વિદ્વત્તનો ડોળ રાખતા નથી, જગત્માં પોતાની મોટાઈ બતાવવા ઇચ્છતા નથી. તેઓ પોતાની મનોવૃત્તિઓને કાબુમાં રાખી સદા અન્ન રહે છે અને તેન સન્માર્ગમાં જોડે છે, જેથી તે દુઃખો અને પાપો ઉપર વિનય મેળવી શકે છે તથા જેના પરિણામે તેને જ્ઞાન થાય છે કે મનુષ્યની આત્મજ્ઞાનથીજ ઉત્તતિ થાય છે.

આવા પવિત્ર પુરુષો મતમતાંતરોના ઝઘડા બહારતા નથી, તે તો પોતે સદા સત્કર્મ કરે છે અને પરોપકારમાં તત્પર રહે છે, તે તો સદા પોતાના ચારિત્રની શુદ્ધ ઉપર જ દેખરેખ રાખે છે. પોતે એકવાર કરેલા નિશ્ચયને પાળી શકે છે કે નહિ, સત્યવ્રત ધારણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યા પછી તે પ્રમાણે સદા સત્યનું પાલન કરવામાં

આવે છે કે નહિ, ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા રાખવાનો નિશ્ચય કર્યા પછી તેની સંકટ વખતે પણ તે શ્રદ્ધા ડગમગી તો નથી ગઇને, એની દેખરેખ રાખે છે. તે બાળના દોષ જોવા ઇચ્છતા નથી, તે તો પોતાનામાં દોષ છે કે નહિ તેજ તપાસે છે, બીજાના તો ગુણજ જુએ છે. આવા જ્ઞાની પુરુષો પોતાનામાં સ્વભાવ સિદ્ધ થઇ પડેલા સત્કર્મો જોઇને સદા પ્રસન્ન રહે છે. તેમનો સદા વિજય જ થાય છે. તેઓ પવિત્ર બની સાક્ષાત ઇશ્વરની ભૂર્તિરૂપ બની રહે છે.

મનુષ્ય પ્રથમ અભ્યાસી બને છે, તે મહાન પુરુષોના ચારિત્રોના અભ્યાસ કરી તેના ચારિત્રને પોતાનામાં ઉતારવા મથે છે. ઇશ્વર સ્વરૂપ પરમાત્માના ઉચ્ચ ગુણોને પોતાનામાં સ્થાપવા મથે છે અને સાધક દશામાંથી તે તે ગુણોને સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કરી અંતે સિદ્ધ બની જાય છે. મનુષ્ય જ્યાંસુધી તેને પાછા પડવાનો સંભવ છે, પણ જ્યાં સિદ્ધ થાય છે ત્યાં પછી તેને નીચે પડવાનો સંભવ નથી. સાધક અભ્યાસી છે અને સિદ્ધ તો અભ્યાસ પરિપક્વ થતાં આદર્શમય ચારિત્ર સ્વભાવ સિદ્ધ થઇ જાય છે. આવા મહાપુરુષોના આનંદ સ્વભાવસિદ્ધ હોય છે, તેમને સત્ય પાળવાનો સ્વભાવજ પડી જાય છે. એ પોતે પોતાની પ્રવૃત્તિનો સ્વામી થઇ જાય છે. તેની સત્યથી વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ થઇ શકતી જ નથી, તેનાથી પાપકર્મ અર્થ શકતાં જ નથી, તે સદા પુણ્યકર્મ કરે છે, પરાપકારમય જીવન ગાળે છે. તેણે દુઃખ માત્ર ઉપર જય મેળવ્યો હોય છે.

તેજ મનુષ્ય જ્ઞાની, શાંત અને સુખી છે કે જેણે પોતાના મનને પોતાને વશ કરી લીધું હોય છે, તેમણે પોતે પોતાના ઉપર વિજય મેળવી લીધો હોય છે અને પોતાનામાંથી સર્વ પ્રકારના વિકારોનો ત્યાગ કરી દીધો હોય છે. આવા જ્ઞાની મનુષ્યોને પછી કોઇ

પણ પ્રકારનું દુઃખ સતાવી શકતું નથી; તે સદા પરમ ચૈતન્યના આનંદમય રસમાં તરબોળ રહે છે. એવા આનંદને ભોગવનાર મહાત્માજી પૂર્ણરાત્રી અને સુખી છે.

સાધારણ મનુષ્યને તો સંસારમાં અનેક ચિંતાઓ સતાવે છે, વ્યવહારમાં અનેક કષ્ટ આવે છે અને તેના ઉપર કોઇ પણ પ્રકારની આપત્તિ આવવી પડે છે તેવી ચિંતા, કષ્ટ કે વિપત્તિ મહાપુરુષોને હોતી નથી. તેમણે ઇશ્વરીય ગુણોને સ્વભાવસિદ્ધ કરી લીધેલા હોવાથી પોતાના આત્મતેજનો પ્રકાશ તેમનામાં સ્વભાવસિદ્ધ થયેલો હોય છે જેથી તેને કોઇ પણ એવી અહિતકર શક્તિ નીચે પાડી શકતી નથી, કે કોઇ પણ શત્રુ તેને હાનિ કરી શકતા નથી. સુખી જીવનનો સ્વાદ ચાખવા તમે આવા ઉચ્ચ ઇશ્વરીય ગુણોને ધારણ કરો.

મનુષ્ય માત્ર મહાપુરુષ થઇ શકે છે. સુખી જીવન ખરો આનંદ અને શાંતિ મહાપુરુષને જ પ્રાપ્ત થાય છે. તે પોતે દયાળુ અને શાંત હોય છે, જેથી તેમને કોઇ પણ વ્યક્તિ દુઃખ આપી શકતી નથી. જે મનુષ્યોમાં સ્વાથં છે તે કદાપી મહાપુરુષ થઇ શકતા નથી. મનુષ્યોનાં જીવન તપાસીશું તો કેટલાક મનુષ્યો હલકા સ્વભાવના, રહેજ રહેજ વાતમાં ગુસ્સે થઇ જનારા અને દ્રવ્યના કે સત્તાના મદમાં બીજાના ઉપર તીવ્રસ્કાર દર્શાવનારા ધણા હોય છે. જ્યારે કેટલાક જેમ જેમ સંપત્તિ, સત્તા કે દ્રવ્ય વધુ મળતાં જાય છે તેમ તેમ નમ્રતાને ધારણ કરે છે, ક્ષમાવાળા અને છે, તેમનો સ્વભાવ કોંઈ હોય છે તે મટી શાંત બને છે, ધીરજવાળા બને છે, અને આનંદને જાળવી રાખી અન્ય ઉપર દયા અને પરીપકાર કરનારા બને છે. આવી રીતે ક્ષુદ્ધુક હૃદયના મનુષ્યો પોતાની સત્તા બીજાને બતાવવા મથે છે અને મંબીર હૃદયના મનુષ્યો પોતાને નહિવત્ માની પરીપકાર કરવામાં પોતાનું જ મહદ્ભાગ્ય સમજે છે.

ધણીવાર જોમએ છીએ કે એક અમલદાર અને પટાવાળાના સ્વભાવમાં ફેર પડી જાય છે રસ્તેમાં જતાં ગરીબ લીખારીને પટાવાળો તિરસ્કારથી દૂર ખસેડવા યત્ન કરે છે, ચલ એ કરો એક એ માણો પણ સંભળાવી દે છે, ત્યારે તેનો અમલદાર જો શાંત અને ડાહ્યો હોય છે તો પેલા પટાવાળાને તેમ કરતાં રોકી અવગં ગરીબ ઉપર યા લાવી તેને ધીમેથી કહે છે તથા એ પૈસા ઉપર આપે છે. આવી રીતે જે મનુષ્યોનામાં કાંઈક વધુ છત હેય છે તે કદી ઉછાંછળા સ્વભાવના હોતા નથી તે શાંત, ગંભીર અને દયાળુ હોય છે. જેમનામાં વધુ છત હોતી નથી તેજ વ્યવહારિક સત્તાના મદમાં હલકો સ્વભાવ રાખે છે. તે સ્વભાવ તેને અને દુઃખ આપનાર થઈ પડે છે.

તમે કાલ ગમે તે સ્થિતિમાં હો, તમે ગમે તેવા પદ ઉપર હો તોપણ ઉછાંછળા થતા નહિ. જો તમને શાંત જીવનનો અનુભવ કરવો હોય તો અત્યંત સરલ સ્વભાવના બન્યા, અન્ય પ્રતિ પ્રેમ નાખનારા, દયાળુ અને પરે પડારી બન્યા. તમારા વ્યવહારીક પદ કરતાં ઇશ્વરીય મહાન પદની યોગ્યતા વિશેષ છે. તે યોગ્યતા મેળવવા તમે ઇશ્વરના ગુણોને ધારણ કરો. ઉચ્ચ બનો અને તમારાં ચારિત્રના દૃષ્ટાંતથી બીજા ઉચ્ચ બનાવો. તમારું ચારિત્રનું બીજા અનુકરણ કરે તેવું ઉત્તમ હો, જોમએ તોજ ખરા સુખના તમને અનુભવ થશે.

તમે સદા પવિત્ર રહો, તમારા હૃદયમાં ક્ષેત્ર ઉત્પન્ન થાય તેવી અહિં ક્રિયા કદી પણ ન કરો, તમે કોઈનો પણ બળ પામો નહિ, તેમ કોઈને પણ બળદેવ ન બનાવો, તમે સવદા સર્વ કોઈને સુખ આપનાર બનો; તમારા સંબંધમાં અવનારને તમે સુખી કરી શકો, તેને ઉચ્ચ ચારિત્રવાન બનાવી શકો તેવા તમે બનો તોજ સુખી જીવનનું ખરું રહસ્ય તમને સમજશે.

સંસારમાં રહેવું પણ સદા શાંત પવિત્ર અને જ્ઞાનદીપણે રહેવું. મનુષ્યો પોતાના ક્ષુદ્ર વાસ ઝોળો અને મનોવિકાંગને લીધે અવળે માર્ગે ચઢી જાય છે. જો તેને દુર કરે તો તેનામાં દૈવીજ્ઞાન અને જળ જરૂર પ્રાપ્ત થાય જાગે મનુષ્યો જ સુખી થાય છે, જે પોતે પોતાને વશ કર્યો છે તેજ આત્મ વિજયી છે, તેજ ખરો સ્વામી છે. તેજ પરમદાસ છે. અન્ય મનુષ્યના કરતાં આવા આત્મદર્શી પુરુષોમાં સરળતા પ્રેમ દયળુતા અને ગુણોની વિશેષતા હોય છે. મનુષ્ય જ્યાં સુધી સ્વાર્થ યુક્ત વાસનાઓનો દાસ હોય છે, ત્યાં સુધીજ તે આધોળા બની અનાર્તિના રસ્તે ચાલી દુઃખ થાય છે.

મનુષ્યને અવળે રસ્તે લઇ જનાર તેની ઇન્દ્રિય છે અને સ્વાર્થી મનુષ્ય સદા ઇન્દ્રિયોનો દાસ બનેલો હોય છે તે પોતાની ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિને રોકી શકતો નથી. હરાયાં ઢોરની માફક તેની ઇન્દ્રિયો ગમે ત્યાં વહેતી હોય છે અને તેની પ્રેરણાનુસાર તેના ભોગની વસ્તુઓ મેળવવા મદના દરે છે, આવા મનુષ્યો પરિણમે દુઃખી થાય છે તેવા મનુષ્યો ઇન્દ્રિયોને તૃપ્ત કરવા પાપકર્મ પણ કરતાં કરતા નથી; તે સમજે છે કે આ કાર્ય કરવું એ પાપકર્મ છે પણ તે ઇન્દ્રિયોના દાસ બનેલા પરતંત્ર હોય છે અને તેથી તેમને ઇન્દ્રિયો કહે તે રસ્તે વહેવાન હોય છે અને પશ્ચિમે જ્યાં દુઃખ મળે છે ત્યારે કહે છે કે મારા નશીબમાં દુઃખ હેવાળી તે બેમ-વળું પડે છે, પણ તેમના તો તેની મુર્ખતાજ છે. તે દારે ના ઇન્દ્રિયોને પોતે વશ વર્તાવી શકે છે અને અહિંતકાર કાર્યમાં વદતી ઇન્દ્રિયોને રોકી પોતે સુખપ્રદ કાર્યો કરી શકે છે અને ત્રિપતિ ત્યાં પોતાનું રક્ષણ કરી શકે છે.

જે મનુષ્ય સંસારમાં પણ ઇશ્વર સર્વત્ર વ્યાપક છે એમ માને

છે, જે પોતાના હૃદયમાં બેઠેલા છે અને તેને આપણે જોઈ શકીએ છીએ એવો નિશ્ચય કરે છે તે ઇશ્વરીય જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જ્યાં ઇશ્વરનો તેને દૃઢ વિશ્વાસ થાય છે ત્યાં તે સત્યપણે ચાલી શકે છે અને પછી તેના હૃદયમાંથી સ્વાર્થી વાસનાઓનો ત્યાગ થઈ શકે છે, મનુષ્યનો સ્વાર્થ જેવો બીજો કોઈ શત્રુ નથી, અજ્ઞાનતા વખરે બીજો કોઈ અંધકાર નથી અને તેને ક્ષુદ્ર વાસનાઓ સિવાય બીજા કોઈ દુઃખ દેનાર નથી.

સ્વાર્થી મનુષ્યમાં ઇચ્છા, અનિચ્છા, શોક, અભિલાષા, નિરાશા, મૂર્ખતા, નિર્મળતા અને પરાધિનતા જણાય છે. જ્ઞાની મનુષ્ય તો વ્યવહારમાં કાર્ય કરતાં પણ સદા શાંત, ગંભીર, નમ્ર અને સંતોષી રહે છે; તેને શોક કે નિરાશા સતાવી શકતાં નથી.

વૈદ્યરાજ જેઠાલાલ દેવશંકર દવે રચીત પુસ્તકો

વૈદવિનોદ—વૈષ્ણવ યાત્રા દરેક રોગનું નીદાન, લક્ષણ, પરીક્ષા અને તેના ઉપર આકસર અનુભવસિદ્ધ દવાઓનો સંગ્રહ: જેવડે માણસ પોતે દવા કરી શકે છે, શારિત્રિક અથ કે હી રૂ. ૩-૦

વિનોદચન્દ્ર—એક અતિ રસમય અને બોધક વાર્તા, આ પુસ્તકમાં સત્યનો જય અને અસત્ય પ્રપંચ, વ્યભિચારાદિ દુર્ગુણોથી થતા વિનાશોનો ચિનાર આપવામાં આવ્યો

રૂ. ૧-૦

ભાગ્યોદય ઓફીસ

અમદાવાદ અને મુંબઈ.

પ્રકરણ ૭ મું.

સુખી જીવનની સફળતા

મનુષ્ય અનેક પ્રકારના વિચાર કરે છે તેમાં કેટલાક વિચાર તો તદ્દન નકામા અને ખરાબ આવે છે, આવા વિચારનું ચારંવાર સેવન કરવાથી મનુષ્યની સંકલ્પશક્તિ ઘટી જાય છે, અને તેની સ્થિતિ પલટાવી જાય છે. અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓ, અભિલાષાઓ, અનેક પ્રકારની વસ્તુઓ મેળવવાના વિચારો, ઘડીકમાં કોઇ કામ કરવાનો વિચાર કરવો, વળી ઘડીકમાં તે વિચારને ફેરવવો એમ એક બીજાના વિરોધી વિચારોનું સેવન કરવાથી; તેને જરા પણ શાંતિ મળતી નથી. સુખીજીવન આવા વિચારો ગાળનાર ભોગવી શકતા નથી.

સરળ હૃદયના યવું, શાંતિથી રહેવું, એક વિચારને વળગી રહેવું, કરેલા નિશ્ચયમાંથી ચળાવનાર વિચારનું સેવન ન કરવું, અદ્વાણુ બનવું એ સુખી જીવનનો અનુભવ કરાવનાર છે. ધયા તો કામ બંધા વમરના પણ માથાફોડ કરે છે, જેમાં પાછની કમાઇ નહિ તેવી વાતોમાં મનને ઉદ્ભગ સેવે છે. અત્યારે તો કેટલાક જાણેલું વર્તનમાં ઉતારવાને બદલે વાદવિવાદ કરવામાં પોતાનું ગૌરવ માને છે. કેટલાક બ્રહ્મ સત્ય, માયા અસત્ય, દ્વિત સત્ય, અદ્વિત અસત્ય, મુર્તિપૂજા ન માનવી વિમેદે

સંબંધી વાદવિવાદમાં એવા ઉતરી પડે છે કે તેના પરિણામે તકરાર પશ્ચ વહેરી લે છે. સનાતનીઓ અને આર્ય સમાજસ્થાના અધ્યા, હિંદુ-મુસલમાનોના અધ્યા, સ્પર્શ્યા સ્પર્શના અધ્યા આ બધા આવા વાદવિવાદનું પરિણામ છે અને જેનું પરિણામ ત્રિદર્શન આવે તેવી વાતો કરવી, વાદવિવાદ કરવા, પોતાના વિચારોને અવળે રસ્તે લઇ જવા એ બધું દુઃખનક છે.

તમે આવા કોઇ વાદવિવાદમાં ન ઉતરશો, તમે માનતા હો તે માનજો, તમે તમારા ઇષ્ટદેવમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી તેની ભક્તિ કરજો તમારી વૃત્તિઓ તેમાં પરિવર્તિત. તમે જે ધર્મશાસ્ત્રોને માનતા હો તેમાં શ્રદ્ધા રાખી ચાલજો તે જરૂર તમે સુખી થશે તમ તમારૂં જ્ઞાન બીજને બતાવવા ઇચ્છો તો જ વાદવિવાદમાં ઉતરવું પડે છે અને હમેશાં વાદવિવાદનું પરિણામ સારું આવતું નથી.

અત્યારે ધણા મનુષ્યો લોકોને સુધારવાનો દાવો લઇ બેઠા છે, ધણા દેશની ઉન્નતિ કરવાને બહાને ગમે તેમ બધુગા પુંકે છે, આપણે પાછલી વાત સંબાળીશું તો દેશમાં અત્યારે જેવો કુસપ છે તેવો પહેલાં નહોતો. સંપન્ન સામ્રાજ્ય પ્રવર્તતું હતું. ત્યારે અત્યારે કેટલાક દેશની ઉન્નતિ કરવાઓએ કોન કોમ વચ્ચે અધ્યાનાં બીજ રાખી દીધા છે, ભાઇઓ ભાઇમાં અને પિતા પુત્રમાં વેર વધારી દીધાં છે, ધર્મ સંબંધી પશ્ચ ધણાજ અધ્યા પેસાડી દીધા છે. આજકાલ ભ્યાં જોઇશું ત્યાં અત્યંત સ્પર્શના હીમાયતીઓએ હિંદુધર્મની જડ કોહાડાવવી બોલવા માંડી છે, તેઓ જાતે મુસલમાન અને અત્યંતજેનું આત્મ હિંદુ હોવાનો દાવો કરી રહ્યા છે. હિંદુઓના દેવમંદીરમાં અત્યંતજેને પેનવા દો, તમે અત્યંતજેને અડધી પવિત્ર થાઓ, તમે દેડને પવિત્ર કરવા બંધે બ્રાહ્મણ હો, ક્ષત્રિય હો કે વૈશ્ય હો પશ્ચ

હેડ બં. આમ ઉંચેથી નીચે ઉતરવા તૈયારી ચાલી રહી છે. આ પ્રકારના વિચારો સમાજમાં ફેંટી, આવાં એક બીજાને અશ્રદ્ધામણીમાં લાવવાના લેખો લખી લખણો કરી પરી રીતે દેશમાં ફેલાવવાનાં બીજા વાવી દીધા છે. જ્યાં પ્રજા સુખીજીવન ગણતી હતી ત્યાં ફેલાવવા પ્રવર્તારી દીધો છે, આવા વિચારો દેશની ઉન્નતિ કહી શકવાની નથી, સુખી જીવનનાં સ્વપ્નાં નથી સાપડવાનાં.

આપણે જોઈશું તે સ્વરાજ્ય લેવાને પહેલાં સરકાર સાથે અસહકાર કરાવો. મંત્ર પહેલાં વહેલો પુકાયો. પરિણામે સરકારી નિશાળોમાં ન જવું એવો ઉપદેશ આપ્યો અને અસહકારી નિશાળો રચાવી તેમાં ધણી વિદ્યાર્થીઓ રખડી ગયા. દેશના પસાનું પાણી થયું અને અંતે અસહકારી નિશાળો બંધ પડી. વકીલોએ વકીલાત છોડવી એમ કલ્પનામાં આવ્યું, ધણીએ વકીલાત છોડવા માંડી, વળી રખડી ગળાને પાછી કીલાતો શરૂ કરી ધારાસભામાં ન જવાનો મંત્ર પુકાયો, એ તો વખત આગેવાનો ધારાસભામાં ન ગયા આખરે જવું પડ્યું. કેએસમાં ખાલી કાંતનાર, ખાલીમાં કપાં પહેરનાર અસહકારીજ લગ લગ શકે એવું હતું અને આખરે અસહકારીઓ અને સહકારીઓ જે જુથ થઈ બેસતા હતા તે જુથ પડ્યા. ગ્રેનમાં વકીલો, ધારાસભાના મેમ્બરો ન જવા લાગ્યા અને કાંતનારાઓની કેએસબની મુસલમાનોના પક્ષ લઈ તેમના સાથે સંપર્ક બનાવવા ઠેકઠીક વાતોને સહન કરવાનું હિંદુઓને કહેવામાં આવ્યું. પરિણામે હિંદુ મુસલમાનોના ઠેરઠેર જન્ડ ચાલ્યા. દેશમાં સંપડતે તે કુતંબ થયા. જે કેએસ. પેટરોર્મ ઉપર ધારાસભાના મેમ્બરો, વકીલો, દેશના આગેવાનો. હિંદુ. મુસલમાનો, ખ્રીસ્તી જાનો એક સાથે બેસતા હતા, કેએસના કાંવા અમલમાં લાવવા ધારાસભાના મેમ્બરો

ધારાસભાઓમાં પ્રયત્ન કરતા હતા તે વાત સ્વપ્નવત થઈ પડી. આત્મારે તો ધારાસભાના મેમ્બરો, વકીલો, ખાદી ન પહેરનારા કે ન કાંતનારા, વિદેશી કપડાં પહેરનારા કેંગ્રેસમાં જતા અટકી પડ્યા. એક જાણુની વહીમમાં હું કહું જ તે શાસ્ત્ર, પ્રમાણ વાક્ય માનો, શાસ્ત્રો ખોટા છે. તેમણે તો ભૂલો કરી છે, એવું કહેનારાનાં ભાષણો અને લેખો વાંચી પ્રજામાં કુસંપ્ર પ્રવર્તી રહ્યો, સ્વરાજ્ય આશુને આશુ ખસતું ગયું અને જે હિંદુ મુસલમાનો ભાષ પેઠે સંપીને રહેતા હતા તેના ઠેરઠેર અવડા સાંભળીએ છીએ.

આવા મનના તરંગ પ્રમાણે વર્તવાથી પોતે પોતાની પ્રતિષ્ઠા ગુમાવે છે, ખીજાઓને દુઃખી કરે છે, તમારે સુખી જીવન માણવું હોય તો આવા મનના તરંગોને વશ ન થશો. તમે જે વિચાર કરો તે શાસ્ત્રસંમત છે કે કેમ ? નીતિવાળો છે કે કેમ એનો પ્રથમ વિચાર કરજો. આ વિશ્વમાં સર્વશક્તિમાન, સર્વજ્ઞ એક ઇશ્વરજ છે અથવા કેષ સિદ્ધ પુરુષ જેને ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર થયો હોય તે જ છે, સાધારણ દુનિયાદારીમાં ફસેલા માણસોના વિચાર જે શાસ્ત્રસંમત ન હોય તો તેના તરંગોથી દૂર રહેશો, તોજ સુખી થશો.

જે શાસ્ત્રને માનતા ન હોય તેનો અસહકાર તમારે કરવો. તમારા ઋષિમુનીયો સર્વજ્ઞ હતા તેમને પરમ ત્માનો સાક્ષાત્કાર થયેલો અને તે પછી તેમણે જે શાસ્ત્રો રચ્યાં છે તે સત્ય છે, તેમનાં રચેલાં શાસ્ત્રો ફેરવવાને ક્ષુદ્ર મનુષ્યને અધિકાર નથી, અને જે એવા અધુરા મનુષ્યો કહે કે “ ધર્મ તો સગવડીયો છે, શાસ્ત્રો તો ખોટાં છે. સ્વાર્થાં જ હાથેએ રચેલાં છે અને પોતાની ખોટાઈ કાયમ રાખવા ખીજાને હાલકા ગણ્યા છે, પરમાત્માની સૃષ્ટિમાં સરખા છે એમ કહી

વર્ણાશ્રમધર્મ ન પાળવાનું કહે, સ્પર્શસ્પર્શને તોડવાનું કહે, અભક્ષ્યા ભક્ષ્યનું સેવન કરવાનું કહે તો તમે તે ન માનશો, જો માનશો તો જરૂર દુઃખી થશો, અને જેવી જે વપ્રીક્ષાએ વપ્રીક્ષાત છોડી તેમની, જે વિઘ્નાર્થિઓએ હાધસ્કુલો કે કોલેજો છોડી તેમની જેવી દશા થઈ, જેવો તેમને પસ્તાવો થયો તેવી તમારી દશા થશે અને તમને પણ તેવો પસ્તાવો થશે

અત્યાર સુધી સુધારાવાળાઓ ધણું મથ્યા પણ અસ્પર્શસ્પર્શ-સ્પર્શના, ધર્મને ટોંગ ગણી કે ઢવાના, વિધવાઓને પુનર્વિવાહ કરાવવાના તેમના સુધારા ન ચાલ્યા, ત્યારે તેમણે દેશને સ્વરાજ્ય અપાવવાને જ્ઞાને દેશના આગેવાનો સાથે બળી નઈ હિંદુધર્મને છિન્નભિન્ન કરવા પ્રયત્ન આદર્યો છે પણ તમે સમજી જશો કે દરેક પોતપોતાની જાતિમાં રહી અને પોતપોતાના ધર્મને પાળી સદ્વર્તન સેવે તોજ સુખી થાય.

અત્યારે તો ઢોડોને પણ જનોઇ પેરાવી વેદ મંત્રો બોલતા કરવા કેટલાક પ્રયત્ન કરે છે, શુદ્ર જનોઇ પહેરતાં શીખ્યા છે અને કહે છે કે અમે બ્રાહ્મણ હતા, અમને વેદનો અધિકાર છે. આ તરફ દેશનેતાઓ કહેવા લાગ્યા કે: શુદ્રો એ શુદ્રો નથી. અંત્યજોને હવે વેમળા ન તાપો, તેમને અડો તમારા કુવામાં પાણી ભરવા દો. તમારા દેવમંદિરમાં પેસવા દો, આમ કહી હવે બાહી રહ્યું છે તે અંત્યજોને ઉસ્કેરવા માંડ્યા છે. પરિણામે મદ્રાસ તરફ અંત્યજોને દેવમંદિરમાં પેસવા અસહકાર આદર્યાની પણ વાત સાંભળી હતી. આમ વર્ણાશ્રમ-ધર્મનો લોપ કરવા ઇચ્છનાર મનુષ્યો સંપીથી પ્રજામાં કુસંપ કરવા તૈયાર થઇ રહ્યા છે અને શાસ્ત્રને ન માનવાનો બોધ દઇ રહ્યા છે. આથી ઉન્નતિ નથી તેની થવાની કે નથી દેશની થવાની કે નથી પ્રજાની થવાની.

સુખી થવા માટે જરૂર શાસ્ત્ર પ્રમણે વર્તો, જ્યારે નીચવર્ણને આદ્ય વર્ણ જનતા કહેવામાં આવે છે, ત્યારે અદ્ય વર્ણીયા વગેરે ઉચ્ચ વર્ણને ઢેટો સાથે સ્પર્શ કરારી તેમને કુવ ઢેટો ન પાણી ભરાવી ઢેડા બનાવવા માગનાર આવા આવા શાસ્ત્ર અને ધર્મનું નિકંદન કાઢવા ઇચ્છનારની આખરે ધુરી દશા થવની, અચરે તેમનાં કરેલાં કર્મના પરિણામે કુસંપ નિવાય બીજું કશું નથી મળ્યું. અંગ્રેજ કેળવણીના પ્રતાપે, પાશ્વિમાત્મ સંસ્કરોના પ્રતાપે શાસ્ત્રનું જ્ઞાન ન હોવાને લીધે અત્યારે કેટલાક આવા નાસ્તિકોના વાડમાં જોડાઈ ઉઠેલો બની બેઠો છે. કેટલાક તો જતે અદ્ય હેઠ આવા નાસ્તિકોના સંગથી અંત્યજનેને અડો, આમડછેટ કાઢી નાંખો અને તમારા દેવ મંદિરોમાં તેમને પેસવા દો એવો બોધ આપવા મંડી પડ્યા છે. આવા ઉપદેશકોને તો ઢેડ પાણી લાવોને આપે છે છતાં તે પીવે, ઢેડવાડમાં જાય છે, અને અમ છતાં પોતે વટલાયા છતાં અદ્ય હોવાનો ડોળ કરે છે, નાતમાં પણ પાછા અમેટીયું પહેરી જમવા જાય છે. આવા મનુષ્યો ખરેખર દશન નુકશાન કરનાર રૂબા ઉપર આકૃત સમાન થઈ પડે.

તમે સુખી જીવન ગાળવા માટે આવા અમડામાં ન ઉતરશો. તમારા ઋતુનિયમો રચેલાં શાસ્ત્રોને અને તમારા ધર્મને માનો. તમારા ધર્મશાસ્ત્રોમાં કહેલાં નિતિનિયમો પાળો, પવિત્ર રહો, કાદવમાં પગ મૂકશો તો જરૂર પગ બગડશે તેનો વિચાર નો. કદી પણ તમારો વર્ણશ્રમ ધર્મ ન છોડશો. તમારા કષ્ટદેવતા પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી તેમની લલિત કરો, શ્રી કૃષ્ણભગવાન કદી વર્ણશ્રમનો ત્યાગ કરવાનું કહ્યું નથી. આપણે જાણીએ છીએ કે અપણા ઋષિમુનિયો સર્વજ્ઞ હતા. તેમણે રચેલાં શાસ્ત્રો પૂર્ણ વિચાર કરીને રચ્યાં છે.

તેમણે સ્થાપેલા સિદ્ધાંતો હજી ક્યાં નથી અને ફરવાના નથી. તેમણે રચેલાં જ્યોતિષ શાસ્ત્રો જુઓ, તેમાં કલા પ્રમાણેજ ગ્રહો રાશીઓ ક્યાં કરે છે અમુક વખતે અમુક ગ્રહ અમુક રાશીમાં આવશે અમુક ગ્રહની અમુક રાશીવાળાને આવી અસર અમુક વખતે થશે સર્વે અમુક રાશીમાં અમુક દિવસે આવશે એ વિગેરેમાં હજી સુધી ફેરફાર થયો નથી. જ્યારે પશ્ચિમના વિદ્વાનો વારંવાર જે શોધો કરે છે તે ધણીવાર જુડી પડે છે, તે ગ્રહોની ગણતરી કરી ધણીવાર બદલાર પાડે છે કે: અમુક દૂરગ્રહો અમુક અંતર ઉપર ફરે છે તે અમુક દિવસે પૃથ્વીને અથડાશે તો પ્રલય થશે અમુક વખતે અમુક ગ્રહો અથડાશે તો પ્રલય થશે, આ બધી વાતો જુડી પડે છે જ્યારે આપણા જ્યોતિષશાસ્ત્રના વચનો સાચા પડે છે.

વૈદક શાસ્ત્રમાં પણ જુઓ આપણા ઋષિ મુનિઓના રચેલા વૈદકશાસ્ત્રમાં વનસ્પતિના ધાતુના કે જે વિષયના ગુણો જે કલા છે તેજ આપારે ખરા પડે છે અમુક પ્રદેશની અમુક વનસ્પતિમાં અમુક ગુણ છે તેનામાં અમુક રસ વીર્ય વિપાક ગુણ છે, તેજ રસ વીર્ય વિપાક અને ગુણ તમે જ્યારે જોશો ત્યારે તમને તેમાં જણાશે શુદ્ધ પારકના જે ઉત્તમોત્તમ ગુણોનું આપણાં શાસ્ત્રોમાં વર્ણન કરેલું છે તેજ ગુણો અત્યારે શુદ્ધ પારકમાં અનુભવી વૈદો અનુભવ લઈ રહ્યા છે, સાટોડીના, હરડેના, સુંકેના, લીંબાના, આખાના, ભોંયરીગળીના, નેપાળાના, વાવડીમના, આંબળાના, હરતાલના, મનશીલના વિગેરેના જે જે ગુણો શાસ્ત્રમાં જણાવ્યા છે તેજ ગુણો તેમાં અત્યારે આપણે જણાય છે, જ્યારે પશ્ચિમના ડોક્ટરો તો હજી તેનો અનુભવ કરી ગુણો શોધી કાઢે છે. તે એકવાર અમુક વસ્તુમાં જે ગુણ જણાવે તે બીજાજ ક્ષણે કદં છે કે તેમાં તે ગુણ નથી; આર્તુ હજી સુધી આપણાં શાસ્ત્રોમાં વર્ણવેલા ગુણ દોષોમાં ફેરફાર થવાનું અનુભવું નથી;

તેમજ અમુક વનસ્પતિમાં અમુક ગુણ છે, એવું આપણા આયુર્વેદ-
ચાર્યોએ જે સ્થાપિત કરેલું છે તેમાં હજી સુધી જુદાં ગુણો તેમાં
નથી એવું પશ્ચિમના ડાક્ટરોએ પણ શોધી કાઢ્યું નથી એટલે આપણાં
શાસ્ત્રો સાચાં છે, સર્વજ્ઞ મુનિયોએ રચેલાં છે અને આત્મસાક્ષાત્કાર-
વાળાં ઋષિમુનિયો દિવ્ય દષ્ટિથી જે જે સત્ય જણાવ્યું તેજ તેમણે
લખ્યું છે તેમાં હજી ફેરફાર પડ્યો નથી અને પડવાનો પણ નથી
માટે સુખીજીવન ગાળવા શાસ્ત્રને માનતા થાજે.

આવીજ રીતે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો પણ સત્યજ છે- તે ન
સમજાય તો તેમાં આપણી બુદ્ધિની ખામી છે માટે તેને જુઠો કહે-
નાર શાસ્ત્રકારોએ જુલો કરી છે એવું કહેનાર જાનેજ અધુરો અને
શાસ્ત્રના માહાત્મ્યને ન સમજી શકનાર અજ્ઞાન છે. જ્યાં સુધી પશ્ચિ-
મના સંસ્કારો તેનામાં છે, જ્યાં સુધી વર્ણાશ્રમધર્મને પાળી તે
પવિત્ર આચરણ પાળતો નથી ત્યાં સુધી તેને શાસ્ત્રના મર્મ ન
સમજાય એ સ્વભાવિક છે, માટે આવા અધુરા અને અજ્ઞાન
મનુષ્યોના કહેવા ઉપર વિશ્વાસ ન રાખો, તમે તમારા શાસ્ત્રોમાં
વિશ્વાસ રાખો, ધર્મિષ્ઠ બનો, તમારી રીત રીવાજો પાળી તમારા
ધર્મરેવમાં શ્રદ્ધા રાખી તેની ભક્તિ કરો તમે જરૂર આ શાસ્ત્રના
રહસ્યને ઉઠેલી શકશો અને સુખી જીવનનો અનુભવ કરી શકશો.

સાહિત્ય પારંપરો ભરાય છે. સાહિત્યની ઉચ્ચ કલા કરવા મરો
છે એમાં કેવા સાહિત્યને ઉત્તેજન મળે છે તે હજી પ્રશ્ન જાણતી
નથી. ધાર્મિક સાહિત્યની તો તેમા મજબૂત થતી નથી કે તે નવલ
કથાના સાહિત્યને સર્વોત્તમ માને છે. સુધારાવાળાનું કોઈ પુસ્તક
હોય તો સર્વોત્તમ મનાય, કારણ તેમાં ધણે બારે સુધારાવાળાઓ
બરેલા છે અને પેત્રપેતાના મળતીયાઓનાં જે પુસ્તકોમાં સુધારના
સિદ્ધાન્તો તેમજ આપ્યો હોય તે પુસ્તક સાહિત્યની દષ્ટિમાં ઉંચું

લેખાય છે. હા આ પરિપદમાં ગુજરાતના વિદ્વાનો ભેગા મળે છે પણ તેમની વિદ્વતા ધર્મની બાબતમાં નહિ. તેઓ તો સાહિત્યમાંથી ધાર્મિક પુસ્તકો બાતલ કરી દે છે. સારામાં સારી નવલકથા હોય અને પ્રળમાં તે વખણાવી હોય ધર્મિષ્ઠ વિદ્વાનો તેનાં મુકત કંઠે વખાણ કરતા હોય, તોપણ જો તેમાં સનાતન ધર્મની, વર્ણાશ્રમધર્મની બાબતો ચર્ચાયેલી હોય તો તે નવલકથા સાહિત્યની દૃષ્ટિએ ઊંચી દેખાતી નથી. આવી નવલકથાઓ કે ધાર્મિક પુસ્તકો લખનાર લેખક સાહિત્યની દૃષ્ટિએ પણ ઉત્તમ સાર ગણાતો નથી.

સાહિત્યની દૃષ્ટિએ તો નવલકથાઓ, અંગ્રેજીમાંથી ભાષાંતર કરી અંદર મીઠું મરચું ભભરાવી, કેટલીક સાચી જીંડી ભેળવી દીધી હોય, ઔતિહાસીક વાતોમાં પણ ન બનેલી નીતિ વિરુદ્ધની વાતો ભેળવી દીધેલી હોય, જે નવલકથામાં વાણીયણે બ્રાહ્મણ સાથે નાતરું કર્યું હોય કે જેમાં બ્રાહ્મણીએ વાણીયા સાથે લગ્ન કર્યું હોય કે જેમાં કુટુંબ કરવાનાં બ્યાન હોય જેમાં પાર્ટીઓની, કલબોની, સ્ત્રીસ્વા-સંન્યની વાનીયો હોય, જેમાં સ્ત્રીઓ મ્યુનિસીપાલિટીની, ધારામલાની કે મેંએસની પ્રમુખ બનાવી હોય, જે વાતોમાં ઘેર છોકરાં રડતાં મુકી સ્ત્રીઓ સભા ગરબવવા જતી હોય, પુરૂષો સાથે સમાન હકની માગણી કરતી હોય તેવી વ તો સાહિત્યમાં પ્રથમ નંબરે આવે, તેના લાંબા લાંબા રિવ્યુ લેવાય પણ જ્યાં ધાર્મિક જીવન ગાળવાનો ઉપદેશ આપનારી વાતો કે નવલકથાઓ આવે તે સાહિત્યની દૃષ્ટિએ ઊંચી ન લાગે, કાંઈ કે હાલની સાહિત્ય પરિપદો ભરનારાનો મોટો ભાગ ધણે ભાગે, સનાતન ધર્મને માનનારા નહિ હોય. ભલે તે બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો કે વૈશ્યો હોય છતાં તેમને સનાતનધર્મ, હિંદુધર્મશાસ્ત્રો અપ્રિય લાગે છે. મૂર્તિપૂજને તેઓ હંબમ ગણે છે. તેઓ તો આજકાલ થઈ પડેલા ખ્રીસ્તીધર્મના જેવો કેઈએ એક ધર્મને નિરાકારરૂપે માનવાનો ધર્મ

અવર્તાવ્યે હોય તેને માનનારા એટલે તેમને હિંદુઓના ઋષિમુનિઓ અકારા લાગે છે. કારણ કે હિંદુશાસ્ત્રો તો વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવાનું કહે છે પણ તે તેમને પાલવતી વાત નથી એટલે આવા મતના વિદ્વાનોના ટોળામાં સનાતનધર્મને લગતી, શૈવ ધર્મને લગતી, વૈષ્ણવ ધર્મને લગતી વાતો, પુસ્તકો, કાવ્યો ક્યાંથી પસંદ પડે ? અને તેવાં સાહિત્યોને લખનારા ધર્મિષ્ઠ વિદ્વાનોને તો તે સાક્ષર પણ કેમ ગણી શક ?

આ તો પોતાના મતને કાંઈક અંશે પૃષ્ઠિ આપે તેવું ધાર્મિક સાહિત્ય હોય તો તેનાં વખાણ કર, જેનોના ધાર્મિક સાહિત્યોની તેમા ગણના થાય, શ્રીમદ શંકરત્યાર્યે જે શુદ્ધધર્મનો ઉચ્છેદ કરી હિંદુસ્થાનમાંથી પણ દુર કર્યો હતો તેવા ધર્મને ફરી સજીવન કરવા બુદ્ધિને લગતું સાહિત્ય પ્રગટ થાય તો તેનાં વખાણ થાય. પણ જો સનાતનધર્મનાં કે હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રનાં વેદપુરાણો કે નીતિ નિમમના અંશોની વાત આવી તો તે વાત પડતી મૂકાય આવી સાહિત્ય તરફ ધૃષ્ટિ રાખે છે ત્યાં સુધી કાંઈ પ્રજાનું કલ્યાણ નહિ કરી શકે.

સાહિત્ય પરિષદે તો ધાર્મિક સાહિત્યનો ફેલાવો કરવા પ્રયત્ન કરવો, પ્રજામાં ધાર્મિક સંસ્કારો જાગ્રત કરવા ચત્ન કરવો તોજ તેનાથી પ્રજાને લાભ છે, નહિ તો ઢીંગલા ઢીંગલીની વાતો, અંગ્રેજીમાંથી ગુજરાતમાં મનસ્વીપણે ઉતારી છાપવી અને તેને સાહિત્યનું અદ્વિતીય ઉત્તમ પુસ્તક ગણવું તેથી કાંઈ પ્રજાની ઉન્નતિ થવાની નથી.

પ્રજાના કલ્યાણ માટે ધર્મશાસ્ત્રના અંશો સસ્તા મુલ્યે પ્રજામાં ફેલાવવા જોઈએ, ધાર્મિક નવલકથાના પ્રજાનાં જીવન ઉચ્ચ કરે, ધર્મમાં રચર કરે તેવું સાહિત્ય બહાર પાડવાની જરૂર છે તોજ મનુષ્યો સુખી થાય.

સુખાજીવન માળવા તમે આવાં સંસ્થાઓથી ન ભાળવાશો.

તમારાં ધર્મશાસ્ત્રોને માનજો, તમારાં દેનમંદિરો પ્રતિ શ્રદ્ધા રાખજો. હૃદય સરળ રાખજો, શરીર અને મન પવિત્ર રાખજો, તમારા મનને જીતી વશ કરવા યત્ન કરજો. કોઈ ગમે તેવી વાત તમારા ધર્મવિરુદ્ધ કહે તો તેને વળગી ન પડશો, બધા કાંઈ મહાત્મા નથી કે ઇશ્વરના અવતારો નથી. તેમનો કક્ષામાં બસે તે ઉત્તમ હોય જતાં જો તેઓ વર્ણાશ્રમવ્રત પા તા ન હોય, બ્રાહ્મણ, વાણીયા જેવી ઉચ્ચ કોમમાં જન્મી ઢેડા કે બંગી ભેગા રહેતા હોય, મુસલમાન કે ઢેડોની સાથે એસી જમવામાં બાધ ન ગણતા હોય તો તેઓ મહાત્મા નથી એમ માનજો. આવા મનુષ્યોના ધ્યન ઉપર વિશ્વસ મુકી તમે તમ રો ધર્મ છોડી તેમના જેવા સ્પર્શસ્પર્શ કે અભક્ષ્યાભક્ષ્યનો વિવેક છોડી ન દેશો.

તમારૂં જીવન સુખી કરવા બહુ પારકી પંચાતોમાં ન પડશો, તમારૂં જીવ કેવા પ્રકારનું છે તેનું નિરીક્ષણ રાખજો. તમારૂં મન કેવા પ્રકારના વિચારોને સેવનારૂં છે તે જોયાં કરજો, જો તે ઉચ્ચ વિચાર ન સેવે, ઉચ્ચ જીવન ન ગાળી શકે તો તમે ચેતી બૂલ્યા સ્વાથી ફરી ગયજો. ઉચ્ચ જીવન ગાળતા થઈ જજો. અસત્ય એક પદાર્થોના સ્વાર્થને માટે નીતિનિયમ વિરુદ્ધ ન વર્તવું, તમારા મનને આધાત થાય તેવી રીતે ન વર્તવું, તમારે સદા સર્વની સાથે સંપ અને પ્રેમથી રહેવું, બી નનું કલ્યાણ કરવાની વૃત્તિ રાખવી, તમારાયા બને તેટલું અન્યનું કલ્યાણ કરજો તો જરૂર તમે સુખી થશો. કોઈનું પશુ મન દુઃખાવવા પ્રયત્ન ન કરશો. મોટા થવા માટે મહાત્મામાં ગણાવા માટે કદી પશુ પન્ધર્મની કે તમાર ધર્મની નિંદા ન કરશો. જ્ઞાતને કદી પશુ ન વખોડશો, તમે જે ધર્મમાં હો તે ધર્મશાસ્ત્રોમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી તમે જેને ઇષ્ટ માનતા હો તન્ની ભક્તિ કર્યા કરવાથી જરૂર સુખી થશો.

પ્રકરણ ૮ મું.

સુખ અને દુઃખનો ઉત્પાદક મનુષ્ય પાતે છે

૮૨૫ વારનું અધિક ચિંતન દુઃખ ઉપજવનાર છે. યમ ગયેલી વાતનું વારંવાર સ્મરણ કરવું એ ચિંતા ઉપજવનારું છે. અત્યારે ક્ષણ મનુષ્યોને વાસ્તવ દુઃખ જેવું કાંઈ હોતુંજ નથી, પણ તે ભૂતકાળમાં બની ગયેલા પ્રસંગોનું ચિંતન કરી વધુ દુઃખી રહ્યા કરે છે. જે તમે વર્તમાન કાળમાં બનતા પ્રસંગો ઉપરાંત ભવિષ્યકાળમાં જે સુખ ઉપજવનાર પ્રસંગો તમને પ્રાપ્ત થવાના છે તેનું ચિંતન કર્યા કરવાનો અભ્યાસ કરશો તો જરૂર તમે સુખનો અનુભવ કરી શકશો.

કહેવત છે કે મનુષ્યના કર્મ આગળ પાંદડું છે. એ પાંદડું ખસી જતાં તે સુખના મહાન આનંદનો લાભ લઈ શકે છે. ઇશ્વરની લીલાના અગાધ મહિમાનો પાર નથી; એ મહિમા મનુષ્ય જ્યાં સુધી સમજતો નથી ત્યાં સુધીજ દુઃખી છે, જ્યાં તેને ઇશ્વરની તત્વનું જ્ઞાન થયું, પછી તેનું દુઃખ એક ક્ષણવાર પણ ઉભું રહી શકતું નથી. એ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એ સુખને મેળવવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે. જેને એ જ્ઞાન થયું છે તેને ચિંતા, લમ, ચૌક, ક્લેશ

સતાવી શકતાં નથી તેનામાં નિરાશા, પશ્ચાતાપ, પાપ દુષ્ટતા જેવું કાંઈ પ્રવેશ કરી શકતાં નથી, તેજ યથાર્થ સુખી જીવન ગાળી શકે છે.

જ્યાં મનુષ્ય સ્વાર્થી ભાવનાઓ છોડે છે ત્યાં દુઃખી જીવન વિલાસ જાય છે. તમે જે ધંધો કરતા હો તેમાં પણ તમે પરાપકાર સાધી શકો છો. તમે ખીજને લાભ આપી શકો તેજ તમે સુખી જીવનનો અનુભવ કરી શકશો તમે વૈદ્ય હો તો અનેકનાં દુઃખને દૂર કરવાનું મહાન પુણ્ય તમે મેળવો છો, મરણ પથારીએ પડેલા સન્નિષ્ઠાતના દરદીને તમે એવી ઉત્તમ માયા આપો કે તે બચી જાય તેનો રોગ દૂર થાય તો તમે તેના ઉપર શો ઉપકાર નથી કર્યો ? તેને જીવતદાન આપનાર તમે જરૂર દુઃખનો અનુભવ કરી શકશો. દરદી તેના બદલામાં તમને ગમે તેટલી રકમ આપે તો તે પણ ઓછી છે. અને તેની મોટી રકમ આપવા છતાં પણ તે તમારો ઉપકાર ભૂલી શકશે નહિ. આથી તમે ધન કમાઓ છો ખરા, પણ તેની સાથે પરાપકાર સાધી શકો છો અને તેથી જરૂર તમને શાંતિ અને સુખનો અનુભવ થઈ શકે છે.

તમે વૈદ્ય હો, દરદીઓ પાસે તેનો રોગ મટાડવા માટે હિંમત કરી સારા પૈસા ઓઠાવો, અને એવી દવા આપો કે જેથી દરદીને જરા પણ લાભ ન થાય પણ નુકસાન થાય તો આ સ્થળે તમારું અંતઃકરણ તમને દુઃખનું ભાન કરાવવાનું. તમે જાણી જોઈ આવું કર્યું તેથી તમારા સુખમાં વિઘ્ન આવવાનું. તમને સુખનું ભાન નહિ થવાનું, તેવી જ રીતે તમે ગમે તે ધંધો કરો, વેપાર કરો, નોકરી કરો કે અમલદારી કરો છતાં પણ તે ધંધામાં તમે અન્ય ઉપર ઉપકાર કરવાની ઈર્ષા રાખશો તો જરૂર સુખી થશો.

સુખીજીવન ગાળવા માટે તમારે હંમેશાં અન્યના ઉપર ઉપકાર કરવાની વૃત્તિ રાખવી. તેથી જરૂર તમને સંતોષ અને સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકશે. જ્યાં જ્ઞાન મળે છે ત્યાં સ્વાર્થ નથી, જ્યાં સ્વાર્થ છે ત્યાં જ્ઞાન નથી. તમે અણુધારી આદિતમાં આવો તે પ્રસંગે ધીરજ રાખો, તમે પરમાત્માના પરમ ભક્ત હશો તો તે આદિત તમને ક્ષાલ્પ કરનાર નીવડશે. તમને દ્રવ્યની ચિંતા રહ્યા કરતી હોય તો તમે તમારા જીવનમાં એવી કંઈ ક્ષતી છે કે જ્યાં તેવી ચિંતા કરવાનો વખત આવ્યો તે શોધી કાઢો, ઇશ્વરને ગમે તે પ્રસંગે પણ શુદ્ધતા નહિ, સારી નરસી દરેક સ્થિતિમાં પણ તમે તમારા સંગી ઇશ્વરને બનાવશો. તમે સુખી સ્થિતિમાં ઇશ્વરના ઉપકાર માને અને દુઃખી સ્થિતિમાં ઇશ્વરને અપવાદ આપો એવી ઇશ્વરની ભક્તિ ન ગણાય. નાના બાળકને ચપ્પુ રમતાં આનંદ થતો હોય પણ તે ચપ્પુ તેની મા તેની પાસેથી લઈ લે અને તેના આનંદમા ભંગ પડે, અને રડારોળ કરે તેથી તેની માતા કાંઈ બાળકનું અહિત ઇચ્છનાર ન ગણાય. એક ક્ષણ પછી તે બાળકને તે ચપ્પુ રમતાં આંગળી કપાઈ જવાની હતી અને તેથી મહા દુઃખ આવત તેમાંથી તેને બચાવનાર તેની માતાએ ચપ્પુ લઈ લીધું તે સાંજે ક્યું છે એમ આપણે કહેવાના. તેમ ઇશ્વર પણ સદા આપણું હિતજ કરે છે. વ્યવહારમાં કદાચ એવા પ્રસંગ આવી પડે, કે તેથી આપણને આપણી પડતીને અનુભવ જણાય પણ તેથી ઇશ્વર ઉપર દુઃખાવાનું કાંઈ નથી. ઇશ્વરે આપણું બહુ કરવા માટે જો સ્થિતિમાં આપણને મૂક્યા છે તેમ જ્યાં સંતોષ માનવો અને ઉંચી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા ઉત્સાહ ધરી પ્રયત્ન કરવો.

સુખી જીવનને વ્યવહાર સાથે સંબંધ નથી, એક મર્યાદામાં

મરીબ મનુષ્ય સુખીજીવન ગાળી શકે છે ત્યારે ધનવાન મનુષ્યને સુખીજીવનના સ્વપ્નાં પણ આવતાં નથી. સુખીજીવન તો જેમ જેમ ઇશ્વરતત્વ સાથે વધુ સહકાર સાધતો જાય તેમ તેમ અનુભવાય. વ્યવહાર સાધવા છતાં પણ સુખ અનુભવાય, તેમાં કદાચ અવળા પ્રસંગો પણ બને. ધન જાય, અમલદારી જાય છતાં પણ ઇશ્વરતત્વ સાથે જે વધુ સંબંધ ધરાવે છે તેને કાંઈ પણ ચિંતા કે મહારામણ ચતી નથી. ઇશ્વર ઉપર તેને શ્રદ્ધા છે કે ઇશ્વર તેને જે સ્થિતિમાં મૂકે તેમાં તેનું ચિંતિત છે; અને તેમ સમજી તે સંતોષ માને છે, અઠ-જામણ કરતો નથી; એમ છતાં ઊંચી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા ઇશ્વર તેને સદા મદદ કરે છે એમ જાણી તે ઉત્સાહથી આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે, તે પ્રયત્નમાંજ સુખનો અનુભવ કરે છે.

મનુષ્ય સુખનો અધિકારી છે. પરમાત્મા સર્વ મનુષ્યના અંતરમાં વિરાજે છે. તે સર્વ મનુષ્યોને સુખ આપવા હચ્છે છે. વરમાદ તો વર્ષો છે, તે જળ સર્વત્ર પડે છે. અગાસીમાં ઉધાડા મોના તપેલામાં વર્ષાદનું પાણી પડે છે, પણ જે તપેલા ઉપર ઢાંકણ હોય તેમાં વરસાદનું પાણી ન પડે તો તેમાં વર્ષાદનો દોષ નથી, તેમ પરમાત્મા સર્વ મનુષ્યને સુખ આપવા હચ્છે છે પણ જેઓ તેના આભમુખ ન રહે તેને સુખનું જ્ઞાન ન થાય તેમાં તેનો પોતાનોજ દોષ સમજવો. તમે હંમેશાં પરમાત્માભિમુખ રહો. તે માટે પવિત્ર જીવન ગાળો, નિર્દોષ જીવન વ્યવિત કરો, શાંતિપૂર્વક ઉત્સાહિત થઈ પ્રયત્ન કરો ઇશ્વર જરૂર તમારા પ્રયત્નનું ફળ સુખ તમને આપશે.

મનુષ્ય માત્રે સુખીજીવનનો અનુભવ કરવા માટે જીવનના સુખ રહસ્યને જાણવું જોઈએ, આમતેમ બહારની વાતો જાણી,

પુસ્તકોનું પોષ્ટીયા જ્ઞાન મેળવી વાદવિવાદ કરવા ઉતરી પડવું તે કાંઈ જ્ઞાન ન કહેવાય પણ જીવનના ગુપ્ત અને ગૂઢ રહસ્યોને જાણવાં એજ ખરૂં જ્ઞાન છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય આવા જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી ત્યાં સુધી તેને વિજય મળતો નથી, શાંતિ મળતી નથી અને ત્યાં સુધીજ તે દુઃખી જીવનનો અનુભવ કરે છે. આવું જ્ઞાન મેળવવું એજ સુખનો ઉત્તમ ઉપાય છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય પોતાના હૃદયને વિગૃહ્ણ અને પવિત્ર કરી શકતો નથી ત્યાં સુધી તેને આવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. મનુષ્યે જીવનમાં ગૂઢ રહસ્યોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે નિર્દોષ અને નિષ્કપટી જીવન બનાવવું અને આવું સરળ, પવિત્ર જીવન થયા પછીજ મહાર્થ જ્ઞાન અને મહાર્થ સુખનો અનુભવ થાય છે.

ધૃત્વર ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવી એ જ્ઞાન મેળવવામાં તેમજ સુખ મેળવવામાં મુખ્ય સાધન છે. તમે એમ નકરી માનજો કે તમારા દરેક કાર્યમાં તમને ધૃત્વર સહાય આપે છે. તમે જ્યાં સુધી ધૃત્વરમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધાવાળા હો છો, પવિત્ર અને નિર્દોષ જીવન ગાળનારા હો છો ત્યાં સુધી ધૃત્વર તમારા એકેએક કાર્યમાં સહાય કરે છે. તમારા ચારિત્ર્યની ક્ષતિ થશે તો જ ધૃત્વર તમારા કાર્યમાં સહાય નહિ કરે જે તમારાં કાર્ય વારંવાર નિષ્ફળ થતાં હોય તો સમજજો કે તમારા જીવનમાં કાંઈક એવું છે કે જેથી ધૃત્વર તમારા કાર્યને સહાય નથી કરતા તો તેવા પ્રસંગે તમારા જીવન માં તે દોષ શોધી કાઢી નેનો ત્યાગ કરજો. જ્યારે જ્યારે વિપતિના પ્રસંગે પ્રાપ્ત થાય ત્યારે સમજજો કે તમે ધૃત્વરભિમુખ નથી થતા જ્યારે જ્યારે તમારી પડતી તમને સમજાય ત્યારે સમજજો કે તમને ધૃત્વર ઉપર અશ્રદ્ધા થઈને અથવા તો તમારા પોતાના ચારિત્ર્યમાં કાંઈક એવું

દુષ્ટ છે કે નથી તમે ધન્યરના સામર્થ્યનો લાભ લઈ શકતા નથી. આવા પ્રસંગે તમે તમારું ચારિત્ર ઉચ્ચ કરજો, ધન્યર ઉપર શ્રદ્ધા રાખજો, અને ધન્યરાભિમુખ થવા હંમેશાં સત્યકાર્યમાં મન પરાવેલું રાખજો.

તમે હંમેશાં પરાપકાર વૃત્તિ રાખજો; અન્ય દુઃખી મનુષ્યોનાં દુઃખ દુર કરવા યત્નશીલ રહેજો. દાનશીલ સ્વભાવ રાખજો તેની સાથે સદા શાંત રહી ધન્યરની મહત્તાનો વિચાર કરજો. ધન્યર શું કરવા સમર્થ નથી ? ધન્યર ધારે તો રાખનો રંક બનાવી દે, રંકનો રાય બનાવી દે, જેણે જેણે ધન્યરને બકિતથી વશ કર્યો છે તેને શું અસાધ્ય છે ? ધન્યરે પોતાના બકતોનાં કામ ક્યારે નથી કર્યાં ? તમારી પ્રીતિ ધન્યર ઉપર ફેટલી છે તેની તે પરીક્ષા કરી રહ્યો છે. સામાન્ય મનુષ્ય ઉપર પણ જો તમે પ્રીતિ રાખશો તો તે તમારો ફરેશ ખાવામાંથી નહિ જાય તો ધન્યર જે આ વિશ્વનો અધિપતિ છે, જેણે આ વિશ્વ રચ્યું છે. જેનું તે પાલન કરે છે, તે ધન્યર તમારે જોઇતી સર્વ વસ્તુ તમને આપે તેમાં નવાઈ શા ? તે આપવા તૈયાર છે, તમારે લેવા માટે તૈયારી કરવી. તમે ધન્યરની પ્રીતિ સંપાદન કરવા તેના અભિમુખ રહો, આ વિશ્વ ધન્યરની લીલામાત્ર છે. પ્રાણિ માત્રમાં ધન્યર છે, તેમાં રહેલા ધન્યરની પ્રીતિ મેળવો. કોઇપણ પ્રાણીને દુઃખ ન આપો. કોઇના અંતરને ક્રોધેશ ન ઉપજાવો. તમને પરમાત્માએ જે સ્થિતિમાં મુક્યા હોય તે સ્થિતિમાં રહી તમારા વર્ણાશ્રમ ધમને પાળી જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ આવે ત્યારે અન્ય ઉપર ઉપકાર કરતા ચક્ર જાઓ તમે નિર્દોષ જીવન ગાળો, ધંધામાં પણ પવિત્ર રહો, પ્રમાણિક બની અન્યને લાભ આપવાની વૃત્તિ રાખો તો જરૂર તમને તમારા દરેક કાર્યમાં ધન્યર સહાય આપશે અને તમે સુખી જીવનનેદ અનુભવ કરી શકશો.

તમે તમારા અંતરાત્મામાં શ્રદ્ધા રાખો. તેનામાં સર્વ કરવાનું બળ છે, તે બળનો અનુભવ કરવા તમારા અંતરાત્મા પ્રતિ અભિમુખતા સાધો, તત્વનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો અને જ્યાં જ્ઞાનનો અનુભવ થયો ત્યાં તમારા દરેક કાર્યમાં તમને વિજય મળવાનો. જ્યાં તમે સ્વાર્થવૃત્તિ છોડો છો ત્યાં જ્ઞાન ઉપજે છે. સ્વાર્થી મનુષ્યોને સુખી જીવનનો અનુભવ થવાનો નહિ જેનામાં કામક્રોધાદિ દુર્ગુણોનો વાસ છે ત્યાંજ અયોગ્ય ઇચ્છાઓ અને વાસનાઓ તેનું દહન કરે છે. ત્યાં જ્ઞાનની શાંતિ અને જ્ઞાનદનો અનુભવ શી રીતે હોય ? સુખી જીવન મેળવવા માટે ઇશ્વરના અગાધ મહિમાનું જ્ઞાન-જીવનના "ગુહ સ્થેયોનું" જ્ઞાન મેળવવું આવડે જ્ઞાની પુરૂષે જ્ઞાનદ શાંતિ સુખ ધૈર્ય, સતોષ અને કુશળતાનો અનુભવ કરી શકે છે એ જ્ઞાની પુરૂષની મંપત્તિ ગણાય છે. એ આત્મસંયમ દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. નિર્દોષ જીવન ગાળનાર તથા બહાષ મેળવનાર મનુષ્યને તેનો અનુભવ થાય છે જ્યાં જ્ઞાન છે ત્યાંજ શાંતિ છે. જ્યાં શાંતિ ન હોય ત્રિત વ્યગ્ર રહેતું હોય ત્યાં જ્ઞાન ન હોય.

મનુષ્યે પોતાના દરેક કાર્યમાં શાંતિ રાખવી. વ્યગ્ર ન થવું. ચિન્તની પસન્નતા જાળવવી. સ્હેજ સ્હેજ વાતમાં ગભરાઈ ન જવું કે પોતાના મનને દુઃખી ન કરવું. સંસારમાં મારા માઠા પ્રસંગો બને, વ્યાપારમાં ખોટ જાય, નોકરીમાં પગાર કમતી થાય કે એવા દુઃખકર પ્રસંગો આવી પડે તે વખતે શાંતિ રાખવી, ચિન્ત વ્યગ્ર ન બનાવવું, અન્યને દોષ ન દેવો. આવેલા કસોટીના પ્રસંગે મનને શાંત રાખવું. તેવા ઉછટા પ્રસંગને વચલી લઈ ધૈર્ય રાખી ગભરાવું નહિ, તેનો ત્યાગ કરવા ઇશ્વરની અભિમુખતા સાધવી, ઉત્સાહ રાખવો અને ધૈર્યથી બહાર આવવા પ્રયત્ન કરવો.

મનુષ્ય જે આવા પ્રસંગે મમસા જાય, દુઃખી થઈ નિરાશ થઈ જાય તો તેનું પતન જ સમજવું. તેણે આવા પ્રસંગે પણ ધૈર્ય ઉપર પુરુષ શ્રદ્ધા રાખી, ઉત્સાહ રાખી ભવિષ્યની સુખ ઉપજવનાર સ્થિતિની આશા રાખી મનને સમાધાન આપવું અને પ્રયત્નશીલ બનવું. જેમ વિદ્યાર્થીને વારંવાર ગોખતાં કાંઈ ચાહ ન રહે તો તે પ્રસંગે જે તે નિરાશ થઈ દુઃખી થાય છે તો તે આગળ વધી શકતો નથી તેમ તમે વ્યવહારના પ્રતિકુળ પ્રસંગે પણ બાકુળ ન થતાં કેંસાહી થઈ આગળ વધજો તમારા ચારિત્રમાં કાંઈક ડાહ્ય હોય તો તેને કાઢી નાંખી ધૈર્યના આશરે આગળ ઝુકાવજો, શાંતિથી પ્રયત્ન કર્યા કરજો, ફરી જરૂર વિજય મળશે અને સુખી જીવનનો અનુભવ કરી શકશો.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે રચીત પુસ્તકો.

હિંદુસ્તાનની તીર્થયાત્રા

અને

સુસાફરીનો ભોમીઓ.

આ પુસ્તકની અંદર હિંદુસ્તાનમાં આવેલાં હિન્દુ સુસહમાન, જેનો વિગેરેનાં યાત્રાનાં સ્થળો, ત્યાં કયે કયે રસ્તે જવાય છે, ધીમા જેવા લાયક સ્થળો, વેપારની કંઈ કંઈ વસ્તુઓ દેશાવર જાય છે વિગેરે ઉપયોગી હકીકતો છે.

સચિત્ર

કીંમત ૭—૦—૦

ભાગ્યોદય બોક્સ—અમદાવાદ.

પ્રકરણ ૯ મું

સત્ય મુખની શોધ

જે મનુષ્યો પોતાના જીવનને આનંદપૂર્વક વ્યતિત કરતાં શીખી જાય છે તેને કદી દુઃખ પડતું નથી. તે સદા હર્ષ માની પ્રસન્નચિત્ત રહે છે; તે પોતે વર્તમાનમાં રહે છે, જીવનું સ્મરણ કરી અને ભવિષ્યના મુખનું અનુમાન કરી પ્રસન્ન રહે છે; તે જાણે છે કે જીવન એ અમુલ્ય પદાર્થ છે, તે અમુલ્ય જીવનને સાર્થક કરવા વિવેકપૂર્વક આનંદ સહિત પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કરે છે; તે નિઃશંક પોતાની ઉન્નતિ કરે છે; પતિત અને અસહાય મનુષ્યોને ઉપદેશદ્વારા ઉત્સાહ આપે છે અથવા તો તેમને યથાશક્તિ ધનથી મદદ આપે છે; તે ઉન્નતિના કાર્યમાં મદદ કરે છે, તેનો બધો સમય પોતાની તથા બીજાની ઉન્નતિ કરવામાં જાય છે, તે કદી નિરાશ થતો નથી, વિપત્તિ આવે તો તેને પ્રસન્નતાથી સહન કરી લે છે. તેવા કાર્યમાં આપત્તિ આવતાં તે ડરી ન જતાં બમણા જોરથી કાર્ય કરે છે, તેથી તો તેની બુદ્ધિમાં વિકાસ થતો જાય છે. જેમ જેમ ઠોકરો વાગતી જાય છે તેમ તેમ તેનો અનુભવ વધતો જાય છે.

આવા મનુષ્યો દરેક કાર્ય કરવામાં અને દરેક પ્રાપ્ત પદાર્થમાં

એક પ્રકારના અપૂર્વ આનંદનો અનુભવ કરે છે. તેને દિવસના ચોવીસ કલાકમાં એક ક્ષણ પણ દુઃખનો અનુભવ થતો નથી. આવા અનુભ્યોનું જીવન એજ સુખી જીવન છે. આવા અનુભ્યોને પોતાની બાળાઓ પ્રશંસા કરે એવી ઇચ્છા હોતી નથી. મૃત્યુનો પણ તેમને ભય હોતો નથી, મૃત્યુને પણ તે હર્ષપૂર્વક વધારી લે છે. માત્ર કર્તવ્ય કરવું, પોતાની અને અન્યની ઉન્નતિ કરવી એજ ઇચ્છા છે. તેના આદર્શ જીવનથી લોકો ઉપર પ્રભાવ પડે છે.

અનુભ્યો જીવી તો જાણે પણ સુખપૂર્વક જીવી જાણવું એ એક મહાન કાર્ય છે. પ્રત્યેક વસ્તુનો મહુપયોગ કરવો અને જીવનના ઉચ્ચતમ ઉદ્દેશને સાધવો એ સુખી જીવન ઉપર આધાર રાખે છે. જે ઉત્તમ કાર્ય કરે છે તે ઉત્તમ થઈ શકે છે, ઉ-૧મ સ્વભાવવાળા અનુભ્યોની અન્ય અનુભ્યો સેવા કરવા તૈયાર થાય છે. તમારા હૃદયને ઉચ્ચ બનાવો, તમે પ્રયત્ન કરો, પણ કદાચ તમારી ધારી વસ્તુ મળે તો તે વખતે તમારા હૃદયનો ઉલ્લાસ નષ્ટ ન થાય તેવા પ્રકારનો અભ્યાસ પાડતાં શીખો. પ્રયત્ન કરવા છતાં કોઈ વસ્તુ નથી મળતી ત્યારે અનુભ્ય નિરસાહ થાય છે, તેના હૃદયમાં આઘાત થાય છે અને દુઃખનો અનુભવ થાય છે. પ્રાપ્ત વસ્તુ જ્યાં સુધી મળી હોતી નથી ત્યાં સુધી તે મેગવવાનો મોહ થાય છે, પણ જ્યાં પછી તેના ઉપરનો મોહ ઉતરી જાય છે, અને તેવી અપ્રાપ્ત વસ્તુ મળશે તો સુખ થશે એવું જે માન્યું હોય છે તે સુખનો ક્ષણિક અનુભવ થઈ પછી તેથી માની લીધેલું સુખ થતું નથી. આવી પ્રાપ્ત વસ્તુ જ્યારે જતી રહે છે કે તેનો જ્યારે નાશ થાય છે ત્યારે અનુભ્યને દુઃખ થાય છે. અનુભ્યે પોતાનું જીવન એવા પ્રકારનું ધડવું કે પ્રાપ્ત વસ્તુ જ્યાં તો પણ દુઃખનો અનુભવ થાય નહિ કે અપ્રાપ્ત વસ્તુ મળે કે ન મળે તેની

પણ હદય ઉપર અસર થાય નહિ, તો તેવા મનુષ્યો સુખી જીવન માળી શકે છે.

સુખપુર્વક રહેવું, દુઃખનો અનુભવ ન થવો, અથવા દુઃખની મન ઉપર અસર ન થવી એ ઉચ્ચ કોટીના મનુષ્યનાં લક્ષણ છે. સુખ-પુર્વક રહેવામાં ભુદ્ધિની જરૂર છે. આ વિશ્વમાં સુખ એ કાષ્ઠ ચિંતા-મણી જેવું દુર્લભ નથી કે જે ન મળી શકે; આપણા જીવનમાં ક્ષણે ક્ષણે સુખના પ્રસંગો આવે છે, તેનો આપણને અનુભવ પણ થાય છે; તે સુખ મળતાં આનંદ માનવો એ પરમસુખ છે. આવી રીતે પ્રાપ્ત વસ્તુઓથી પણ સુખ તો થાય છે, પણ પ્રાપ્ત વસ્તુ જ્યાં સુધી મળી હોતી નથી ત્યાં સુધી તે વસ્તુ મળશે તો સુખ મળશે એવું આપણે માની પ્રયત્ન કરીએ છીએ, પણ તે વસ્તુ મળતાં તેના સુખનો અનુભવજ આપણે કરી શકતા નથી. વળી બીજી વસ્તુઓ મેળવવા આપણે મથીએ છીએ, અને તે વખતે પ્રાપ્ત વસ્તુનું સુખ જુદી જગ્યાએ છીએ અને તેથી અપ્રાપ્ત વસ્તુ મેળવવામાં પ્રાપ્ત વસ્તુનું સુખ પણ અનુભવી શકતા નથી. અને આપણી વૃત્તિ અપ્રાપ્ત વસ્તુ તરફ ઝોંટી રહે છે, તે ન મળે ત્યાં સુધી સુખ નથી એમ માની આપણે દુઃખનો અનુભવ કરીએ છીએ.

મનુષ્યે પ્રયત્ન કરવામાં પણ સુખનો અનુભવ કરતાં ક્ષીણવું; નાનાં નાનાં કાર્યો કરવામાં પણ આનંદ માનવાં શીખવું. જે મનુષ્યો પ્રાપ્ત વસ્તુમાં સુખનો અનુભવ કરી શકતા નથી તેમનું જીવન દુઃખથી ભરેલું છે, રાત્રિવસ તેમને ક્ષણ મણ સુખ મળતું નથી. તેમને અપ્રાપ્ત વસ્તુ મેળવવાની ચિંતા એટલા બધી હોય છે કે તેઓ પ્રાપ્ત વસ્તુનું સુખ પણ જોઇ શકતા નથી. તેમને તો આખો સંસાર શૂન્ય જણાય છે. કોઇ પણ વસ્તુથી તેમને આનંદ મળતો

નથી. આવા મનુષ્યો સદા ઉદાસ અને ચિંતામગ્ન રહે છે. આનંદનો અનુભવ કરવાની શક્તિ પણ તેનામાંથી નષ્ટ થઈ ગઈ હોય છે. આવા મનુષ્યો ધનવાન હોય છે તો પણ તેમને પ્રસન્નતાનો અનુભવ થતો નથી, તેમને સુસાદરી કરવી ગમતા નથી પ્રકૃતિનાં સુંદર દૃશ્યો તેમના મન ઉપર અસર કરી શકતા નથી. યુવાનીમાં આવા મનુષ્યો ચિંતાના વિચારમાં બેઠા વૃદ્ધ બની જાય છે. આથી આવા મનુષ્યોને ધનથી પણ સુખ નથી મળતું, જ્યાં સુધી પ્રાપ્ત વસ્તુમાં સંતોષ માનવાની ટેવ મનુષ્યને નથી પડી ત્યાં સુધીજ સુખનો અનુભવ તે કરી શકતા નથી.

જીવનને આનંદમય બનાવવા માટે ધનની આવશ્યકતા નથી. આનંદમય જીવન બનાવવા માટે તો પ્રત્યેક પદાર્થ જોતાં આનંદ પ્રાપ્ત થાય તેવી શક્તિ ખીલવવાની જરૂર છે. જેઓ આનંદી જીવન ગાળનારા છે તેમને પ્રત્યેક વસ્તુમાં આનંદ જણાય છે. પણ જેઓ ક્લેશી, અસંતોષી ઉદાસી, નિરસાહી છે, તેમનાં જીવન દુઃખી રહે છે. તેમને પ્રાપ્ત પદાર્થ અસંતોષ ઉપજાવનાર થઈ પડે છે. આનંદી મનુષ્ય નિર્ધન હશે તો પણ સુખી જીવન ગાળી શકશે, જેઓ પવિત્ર વિચાર અને ઉચ્ચ વાસનાઓથી પોતાના મનને પ્રસન્ન રાખી શકે છે તેવા મનુષ્યો મહેનતું, સાદસી અને ઉલોગી હોય છે. તેઓ સદા પ્રયત્નશીલ રહે છે, પ્રયત્ન કરવામાંજ સુખ માને છે, તે પોતાના ઉલોગથી ધરની નાની નાની વસ્તુઓને પણ એવી ઉત્તમ રીતે રાખે છે કે તે સદા તેમને જોઈ પ્રસન્ન થાય છે. ઉલોગી પુરૂષોના ધરની અવસ્થા ઉત્તમ પ્રકારની હોય છે, તેમનાં ધર સ્વચ્છ અને શુદ્ધ જણાઈ આવશે. દરેક વસ્તુ ઉત્તમ પ્રકારે અવસ્થિત ગોઠવેલી હશે, તેમની કપડાં સ્વચ્છ હશે, વાસણો પણ ચમકિત સ્વચ્છ હોઈ શુદ્ધ

દેખાય તેવી રીતે ગોઠવેલાં જણાશે. તે મરીખ હોય અને કદાચ ફરનીયર ન હોય કે ખીજે વૈભવ ન હોય પણ જે હશે તેની વ્યવસ્થા ઉત્તમ પ્રકારની હશે અને તેના ધરમાં જોતાંજ આનંદ જણાશે.

સુખીજીવન માળવા માટે નાની નાની બાબતો ઉપર ખાસ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. આહાર સાદો લેવો, અને ધરમાં હવા આવ્યા કરતી હોય, સ્વચ્છતા રહેતી હોય, રહેવાની વ્યવસ્થા ઉત્તમ પ્રકારે હોય, ધરમાં દરેક વસ્તુ વ્યવસ્થિત ગોઠવેલી હોય કે જે જોતાંજ આનંદ થાય. ગોઠવેલી દરેક વસ્તુ જોઈએ કે તરત મળી જાય છે. સ્વચ્છતા રાખવામાં કાંઈ બહુ ખર્ચ થતો નથી, માત્ર કાળજી રાખવાની જ જરૂર હોય છે. ઘણી ટુંકી કમાણીવાળાના ધરની વ્યવસ્થા ઉત્તમ હોય છે ત્યારે કેટલાક વધુ કમાણીવાળાના ધરની વ્યવસ્થા ઉત્તમ હોય છે ત્યારે કેટલાક વધુ કમાણીવાળાના ધરની બેકાળજીથી વ્યવસ્થા બરોબર હોતી નથી, બાળકોને અને સ્ત્રીઓને પણ સ્વચ્છતા જાળવવાનું પ્રયત્નથી જ્ઞાન આપવું જોઈએ. દરેક વસ્તુ વ્યવસ્થિત સૂકવાની તેમને ટેવ પડી જવી જોઈએ. એક ખીજની સાથે આનંદથી રહેવાનો અભ્યાસ પાડવો જોઈએ. જે વસ્તુ મળે તેમાં સંતોષ માનતાં શીખવું, છતાં સદા પ્રયત્નશીલ રહેવું એ સુખી જીવનનો અનુભવ કરાવનાર છે.

વધુ આવક હોય તેથી કાંઈ આનંદ મળતો નથી. હંમેશાં આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ રાખવું, કોષ/પણ ચીજ વગર કામની ખરીદવી નહિ, કોષ ચીજ ઉધારે લેવી નહિ, આવકમાંથી કંઈને કંઈ બચાવવાનો અભ્યાસ પાડવો તો તે જરૂર સુખી થઈ શકે છે. ઘણા માણસોને આવક વધુ હોય છે, પણ તેઓનો મહીનો પુરો સત્તા જ આવક ખર્ચાઈ જાય છે અને કાંઈ બચતું નથી. એવા માણસો મધ્યે દેવું પૂરવાની ચિંતામાં સદા દુઃખી રહે છે. એવા મનુષ્યો

કપડાં ઉત્તમ પ્રકારનાં મોંઘાં પહેરતાં હોય તો તેને સ્વચ્છ રાખવાની કે તેની સંભાળ રાખવાના કાળજી રાખતા નથી તેથી તે જલ્દી મેલાં થઇ ખરાબ થઇ જાય છે અને ફાટી જાય છે. ધરમાં ફરતીયર હશે તો ખુરશી ટેબલ ઉપર ધુળ પડી રહે છે, તે ઉડાડવાની પણ કાળજી હોતી નથી, ધરમાં બેકાળજી રાખવાથી નુકસાન થાય છે. ખજારમાં ગયા અને કોઇ વસ્તુ સારી દેખાય કે જરા સસ્તી મળતી હોય તો તરત ખરીદવાના પછી બહેને ધરમાં તેની જરૂર ન હોય, અને ધરમાં લાવ્યા પછી એક ખુણે પડી રહે આવી રીતે પોતાની આવક જરૂર વગરનાં ધણાં કાર્યોમાં ખર્ચાઇ જાય છે. આવા મનુષ્યો સદા દુઃખી રહે છે. સુખ તો તેમને સ્વપ્નવત થઇ જાય છે અને અવિધ્યમાં તે મહાન થઇ શકતા નથી. આવી ટેવવાળાની આવક બહેને વધારે હોય છતાં તેઓ સદા દુઃખીજ રહેવાના.

આ વિશ્વમાં સુખતો બધા પ્રાણીઓને જેમજે હીએ, પણ સુખી રહેવાનો સાચો ઉપાય સર્વના જાણવામાં હોતો નથી. સુખ-પૂર્વક રહેવા માટે તો જિંઠા જ્ઞાન અને અનુભવની જરૂર છે. કેટલાક મનુષ્યો તો માની બેઠા હોય છે કે સંસારમાં તો દુઃખજ છે. પણ તે વાત સાચી નથી. સુખ દુઃખ એ આપણા પોતાને આધીન છે. સુખ દુઃખનો અનુભવ કરવો એ મનનું કામ છે. અને મન ઉપર કાબુ મેળવવો એ આપણા અધિકારમાં છે. મનુષ્ય ધારે તો પોતાના વિચારોને શુદ્ધ રાખી શકે છે, ઈન્દ્રિયોને વશ કરી શકે છે, હૃદયને પવિત્ર બનાવી શકે છે, વાસનાનું શ્વેદન કરી શકે છે. સદગુણોને પ્રાપ્ત કરી સુખી થઇ શકે છે.

સુખી જીવન ગાળવું એજ મનુષ્યે શીખવાનું છે, દ્રવ્ય મેળવતાં તો ધણાને આવડે છે, પણ સુખી જીવનનો અનુભવ થતો નથી એના

ધરમાં સુખ અને શાંતિ હોવાં નથી તેના ધરની ઉન્નતિ થતી નથી. જ્યાં સદા કલેશ, કંકાસ, લડાઇ ઝઘડો ચાલ્યા કરે છે, ધરમાં અસ્વચ્છતા જણાઇ આવતી હોય એી બાળકો આ સુખ પડ્યા રહેવાને ટેવાઇ જાય છે ત્યાં એ કે પુરુષ સુખી થઇ શકતા નથી તેવા મનુષ્યોનાં જીવન દુઃખી હોય છે. જે મનુષ્ય આખો દિવસ દુકાને કે બોરીસે વૈતરૂં કર્યા કરતો હોય, અને સાંજે ઘેર જઇ આઠમ ભેવા દમ્ભતો હોય, પણ ધરમાં એ તો પતિને ઘેર આવતાંજ કલેશ કરવા મચી પડે, તે પુરુષે સુખ ક્યાં શોધવું? પુરુષને એ અને એને પુરુષ પરસ્પર સુખ આપી શકે છે, પણ બન્ને વચ્ચે જ્યાં હંમેશાં અજ્ઞાનથી કંકાસ ચાલ્યાજ કરતો હોય ત્યાં સુખની શી આશા? તેનાં બાળકો પણ તેવાજ હોય આવાં એ પુરુષોનું જીવન પૈસો હોવા છતાં દુઃખમાં જાય છે.

ધરમાં પૈસાટપા હોય, જોષ્ટતા પદાર્થો હોય તેથી કાંઇ સુખ નથી મળતું. જેના ધરમાં રાતદિવસ કલેશ-કંકાસ ચાલતો હોય તે સર્વ કરતાં વધુ દુઃખી છે, જેના શરીરમાં આત્મા એ અમત્યની વસ્તુ છે, આત્મા વગર શરીર ટકતું નથી તેમ ધરમાં સુખ ॥ ખાસ આવશ્યકતા છે. સુખ વગરનું ધર દુઃખોત્પાદક છે; સુખને માટે સ્વચ્છતા અને વ્યવસ્થિત ધરદારબાર, ઉપરાત આવકના પ્રમાણમાંજ ખર્ચ કરવું ખાસ જરૂરનું છે. મનુષ્યનામાં જે પ્રમાણે મુશ્કેલી વધારે હોય છે તે પ્રમાણમાં તે સુખનો અનુભવ કરી શકે છે, ધનથી કે બોનવિલાસથી સુખનો અનુભવ નથી થતો. જે ધરમાં જરૂરની બધી વસ્તુઓ હોય, જેની એ સદ્ગુણી સુશીલ અને પતિઉપર પ્રેમ રાખનારી હોય, અને ધરની વ્યવસ્થા ઉત્તમ પ્રકારના રહેતી હોય તે મનુષ્ય સુખી જીવન માળી શકે છે.

સુખો અનુભવ સરલ સ્વભાવનો હોય છે, તે દયાળુ હોય છે, ક્ષમાળુતા એ સુખનું ખાસ જરૂરું અંગ છે. ક્ષમા, શાંતિ, સહાનુભૂતિ, અત્યેક પદાર્થને ઉપયોગમાં લેવાની શક્તિ, એ તેનાં ઉપાંગો છે કહેવત જે કે જ્યાં પ્રેમ છે તેના ધરનાં છાસ સારી પથ્થુ જેનો પ્રેમ નથી તેના ધરનું મિષ્ટાન્ન ખોડું. તેમ જ્યાં પરસ્પર પ્રેમ છે ત્યાં સુખી અનુભવ વિચારશીલ, ભવિષ્યનો વિચાર કરનાર અને આવકના પ્રમાણમાં કરકસરથી ખર્ચ કરનારો હોય છે તેને ન્યાય તથા સત્ય ઉપર સ્વાભાવિક પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે. તે કદાપિ દેવું કરતો નથી, હંમેશાં આવક કરતાં થોડું ખર્ચ કરે છે અને ભવિષ્યને માટે કાંઈને કાંઈ ખચાવી રાખે છે પણ જરૂરની વસ્તુઓ ખરીદવામાં કંજુસાઇ કરતો નથી. તે જે કંઈ ખર્ચ કરે છે તે ખીળને ખતાવવા માટે નહિ, પણ પોતાને માટે કરે છે. તે સદા નિયમપૂર્વક કાર્ય કરે છે, સુખ-પૂર્વક ખાત્ર છે, પીવે છે તથા રહે છે. આરોગ્યના રક્ષણ માટે જરૂરની વસ્તુઓ તે જરૂર ખરીદ કરે છે. તે કંજુસાઇથી શીયળામાં ટાંકે મરના નથી કે હિનાળામાં પરસેવાથી હેરાન થતો નથી. તે જરૂરની ન હોય તેવી સસ્તી વસ્તુઓ કદી ખરીદતો નથી. આરોગ્ય રક્ષણ માટે ઉપયોગની વસ્તુઓ તે જરૂર ખરીદે છે પણ નામી વસ્તુ ખરીદવામાં એક પૈસો પણ ખર્ચતો નથી અને તેના પશ્ચિમે પૈસા સંબંધી તેને ચીંતા સતાવતી નથી.

સુખીજીવન માળવા માટે જેઓ સદા સંતોષી રહે છે, પ્રયત્ન-શીલ રહે છે, આવકના કરતાં ઓછું ખર્ચ રાખે છે, ઘરમાં સ્વચ્છતા અને વ્યવસ્થા રાખે છે, નિયમિત જીવન માળે છે, ઓંઝો ને અને આળકોને આનંદી રહેવાની ટેવ પાડે છે, એક ખીળની સાથે સંપર્કી, સ્નેહથી અને પ્રેમથી રહે છે તેનેજ સુખનો અનુભવ થાય છે અને તેમ સુખીજીવન માળી શકે છે.

સુખીજીવન તે ગાળી શકે છે કે જે સદા પ્રાપ્ત વસ્તુમાં સુખ માને છે. અપ્રાપ્ત વસ્તુ મેળવવાના પ્રયત્નમાં સુખ માણે છે, તેને ક્રોધનું પણ બહું કરવાની ઇચ્છા થાય છે; સદા સર્વ પ્રકારે શાંતિ જાળવી રાખે છે; અન્યના ઉપર દ્વેષ કરતો નથી, ક્રોધને પણ સહાય કરવી, ક્યા રાખવી, એ તેનાં કાર્યો છે. સદા સત્ય બોલે છે, સર્વ-પ્રતિ પ્રેમ રાખે છે, તેના વર્તનનું અન્ય મનુષ્યો અનુકરણ કરે છે તેનાં બાળકો માયાળુ, આનંદિત, પ્રેમી અને મહેનતુ હોય છે. જેના ધરનાં માણસો પ્રેમાળ હોય છે તે સદા સુખીજીવન ગાળી શકે છે.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે રચિત પુસ્તકો.

સ્વધર્મનિષ્ઠ દૈવીજીવન

અથવા

ધર્મસંસ્થાપક મહાપુરુષોનાં જીવનવૃત્ત.

આ ઉપયોગી પુસ્તક તૈયાર છે. તેની અંદર હિંદુ, જૈન, પારમી અને મુસલમાન સર્વ ધર્મનું રહસ્ય, તે તે ધર્મના ધર્મ સંસ્થાપક મહાપુરુષોનાં જીવન વૃત્તાંતો, દરેક માણસ પોતે પોતાના ધર્મનું શિક્ષણ મેળવી, ધર્મને આચારમાં ઉતારી સ્વધર્મનિષ્ઠ દૈવીજીવન શી રીતે ગાળી શકે, સંસારમાં ઉચ્ચ જીવન ગાળી આદર્શમય ચારિત્ર્યશીલ શી રીતે બને તેવાં અનેક વૃત્તાંતનો સમાવેશ છે. કી. રૂ. ૬).

ભાગ્યોદય ઓફીસ—અમદાવાદ અને મુંબાઈ.

પ્રકરણ ૧૦ મું

સુખ અને દુઃખ.

મનુષ્યને સુખ તો જોઈએ છીએ. જન્મથી મરણ પર્યંત તે સુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે. તે પોતાની બુદ્ધિથી જે વસ્તુમાં સુખ માને છે તે વસ્તુ મેળવવા મથે છે, તે વસ્તુ મળવાથી તેને સંતોષ થાય છે. પણ તે સંતોષ ક્ષણિક હોય છે; તે વસ્તુ ન્યા સુધી મળી હોતી નથી. ત્યાં સુધી તે મળશે તો જ સુખ મળશે એમ માની પ્રયત્ન કરે છે; મળતાં ક્ષણિક આત્માની એકાગ્રતા થાય છે કારણ કે પ્રાપ્ત વસ્તુ મળતાં વૃત્તિઓ આત્મામાં ક્ષણિક સમય માટે અંપલાય જાય છે; તેટલો વખત શાંતિ અને સુખનો અનુભવ થાય છે, વળી પાછી વૃત્તિઓ જાગૃત થઈ બીજી વસ્તુ મેળવવાનું શ્રેય છે. એટલે તે વખતે પ્રાપ્ત વસ્તુનું સુખ મટી જઈ અપ્રાપ્ત વસ્તુમાં સુખ માની તે મેળવવા મથે છે,

આવી રીતે મનુષ્ય આખો જન્મભરો આવી અપ્રાપ્ત વસ્તુઓ મેળવવા પ્રયત્ન કર્યા કરે છે; તે મળે છે તે વખતે વૃત્તિઓ જાગૃત થતાં અન્ય વસ્તુ પ્રતિ દોડે છે. મનુષ્ય તે મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે, અને તે વસ્તુ ન્યાં સુધી નથી મળતી ત્યાં સુધી પ્રાપ્ત વસ્તુનું સુખ

પણ તે લઘુ શક્તા નથી. આવી મેળવવા ધારેલી અપ્રાપ્ત વસ્તુઓ જો પ્રયત્ન કરવા છતાં નથી મળતી અથવા મળવાની આશા પણ જતી રહે છે તે વખતે મનુષ્યને દુઃખનો અનુભવ થાય છે. કારણ કે તે પ્રસંગે વૃત્તિયો સ્થિર ન થતાં ચંચળ બને છે.

આવી જ રીતે પ્રાપ્ત વસ્તુ જતી રહેતાં મનુષ્યને દુઃખ થાય છે. જ્યાં સુધી પ્રાપ્ત વસ્તુ પોતાની પાસે હોય છે ત્યાં સુધી તેનાથી મળતું સુખ; અપ્રાપ્ત વસ્તુઓ મેળવવાની લાલસાથી લઘુ શક્તા નથી; પણ જ્યારે પ્રાપ્ત વસ્તુ ખોવાઈ જાય, કે તેનો નાશ છે ત્યારે અત્યંત દુઃખનો તેને અનુભવ થાય છે. આ પ્રમાણે મનુષ્યોને સુખનો અનુભવ થવામાં કે દુઃખનો અનુભવ થવામાં વસ્તુઓ કારણભૂત નથી પણ અંતરની વૃત્તિઓની સ્થિરતા કે ચંચળતા જ કારણભૂત છે.

મનુષ્યે પોતાની આત્મિક ઉન્નતિ કરવી જોઈએ; આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરવાથી જ તેને સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરવાનો રાજમાર્ગ જોડી આવવાનો. અને સાચું સુખ તો તે જ્યારે પોતાની વૃત્તિયો ઉપર અંકુશ રાખી શકે છે ત્યારે જ મળી શકે છે. જે મનુષ્યો સ્વતંત્રતા ગુમાવી દઈ પોતાની મનોવૃત્તિયોના દાસ બની જાય છે, વૃત્તિઓ જ્યાં દોડાવે ત્યાં દોડે છે; અને વૃત્તિયોની ઇચ્છાનુસાર નરી નવી ઇચ્છાઓ સિદ્ધ કરવાના પ્રયત્નોમાં મગ્ન બની રહે છે ત્યાં સુધી તેનો સ્વતંત્ર આત્મા હંમેશા દુર્બળ બનેલો જ હોય છે.

જેમ મસ્ત અને તોફાની ઘોડાને ગાડીમાં જોડી પછી તેનો સારથી તે ઘોડાની લગામ ઢીલી મૂકી તેને જ્યાં જવું હોય ત્યાં જવા દે છે; તે પોતે જ્યાં જવું હોય ત્યાં લઈ જવા માટે ઘોડાના ઉપર અંકુશ રાખી શકતો નથી, તો તે મસ્ત તોફાની ઘોડો ગાડીને અને

તેના સારથીને હંડા ખાડામાં પણ લઇ જઇ નાંખે છે. અને ઘોડાને અંકુશમાં ન રાખવાથી સારથી પ્રાણ ગુમાવે છે. તેવી જ રીતે જે મનુષ્યો પોતાની મનોવૃત્તિઓ ઉપર અંકુશ રાખી શકતા નથી; જેઓ પોતે કારેલી દીશામાં વૃત્તિઓને ચલાવી શકતા નથી પણ વૃત્તિઓ જ્યાં લઇ જાય ત્યાં દોડે છે, તેવા મનુષ્યો હંમેશાને માટે દુઃખી રહે છે.

આવા મનુષ્યો વૃત્તિઓના દોરાયા દોરાય છે, અને જે વસ્તુ મેળવવાની વૃત્તિઓને ધચ્છા થાય છે તે વસ્તુઓને મેળવવા પ્રયત્ન પણ કરે છે, છતાં જો તે વસ્તુઓ તેમને મળતી નથી તો તે વખતે તેમને અત્યંત દુઃખનો અનુભવ થાય છે. તેનો અનુભવ તો તેવા મનુષ્યોને જ હોય છે. અને આ વસ્તુઓ ન મળતાં તે મેળવવા માટે અનેક પ્રકારના અનર્થ પણ કરી બેસે છે.

આવા દુઃખમાંથી છુટવું હોય, સુખ મેળવવાની ધચ્છા હોય તો તમારી ધચ્છાઓ ઉપર અંકુશ રાખતાં શીખો. તમે તમારી ધચ્છાઓને તમારા કબજામાં રાખો પણ તેના ગુલામ તમે ન બનો મનુષ્યના મનમાં અનેક પ્રકારની ધચ્છાઓ ઉત્પન્ન થાય છે. પણ દરેક ધચ્છા ઉત્પન્ન થતાં જોતું કે કઇ વૃત્તિ ઉત્તેજિત થઇ એવી ધચ્છાને ઉત્પન્ન કરી રહી છે, તે ધચ્છા ન્યાયી અને સત્ય ન હોય તો તેને રોકો અને એવી ધચ્છાઓને તમારા હૃદયમાં ફરી કદી સ્થાન આપો નહિં.

મનુષ્યને બે પ્રકારનાં સુખ અને દુઃખનો અનુભવ થાય છે. ૧. માનસિક અને ૨. શારીરિક. પ્રથમ માનસિકનો અનુભવ થતાં તેની અસર શરીર ઉપર થાય છે. બધી વખતે શરીરિકનો અનુભવ થતા તેની અસર મન ઉપર થાય છે. મનુષ્યની માનસિક અશક્તિનું કારણ તપાસીશું તો જણાશે કે અશક્તિનું કારણ તેની મનોવૃત્તિઓની અચ-

જતા જ હોય છે. તે પોતે ધારે છે કે સંસારના બીજા મનુષ્યો કે અનેક પદાર્થો પોતે પોતાનો સ્વભાવ છોડીને તેની ઇચ્છાને વશ થઈ રહે. પણ જ્યારે એવા મનુષ્યો કે પદાર્થો તેની ઇચ્છાને અનુકૂળ થતા નથી ત્યારે તેને દુઃખ થાય છે. જેમકે એક મનુષ્ય ધારે કે અમુક વસ્તુ તો તેને મળવીજ જોઈએ, પણ પ્રયત્ન કરવા છતાં તેને તે વસ્તુ મળતી નથી. ત્યારે અત્યંત દુઃખ થાય છે. વળી તે ધારે છે કે અમુક મનુષ્યે તો મારી ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલવું, હું કહું તેમ કરે તો સાચું, પણ જ્યારે તેની ઇચ્છાને અનુકૂળ તે મનુષ્યો વર્તતા નથી ત્યારે તેને દુઃખ થાય છે. પરંતુ દરેક મનુષ્યે સમજવું જોઈએ કે તેણે તે વસ્તુઓ કે મનુષ્યોના યથાર્થ સ્વરૂપને જાણી તેને પોતાની અવશ્ય-કતાઓને અનુકૂળ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પણ જ્યાં સુધી મનુષ્યો પોતાની માનસિક વૃત્તિઓ ઉપર અંકુશ રાખી શકવાનું સામર્થ્ય મેળવી શકતા નથી ત્યાં સુધી તેમની આવી ધારણા સફળ થતી નથી.

મનુષ્યો પોતાની વૃત્તિઓ ઉપર અંકુશ ન રાખી શકતાં પોતે વૃત્તિઓના દાસ બને છે. ત્યારે તે આંધળા બની જાય છે, તેમને જે જણાય છે તેના યથાર્થ સ્વરૂપને તે ઓળખી શકતા નથી. કેધી મનુષ્યો જે તરફ જુએ છે, ત્યાં તેમને કેધી ઉત્પન્ન થાય તેવાજ પ્રસંગો જણાય છે, કોબી મનુષ્ય પોતાનો કોબી સાધવા અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરે છે. ધારે છે કે અનાજ સસ્તુ થાય, ખર્ચ ઓછું કરવું પડે, સસ્તામાં વસ્તુઓ મળે તેવું ઇચ્છે છે, મોંઘી વસ્તુઓ હોય તો તેને નિરાશા થાય છે, એવી જ રીતે વૃત્તિઓના દાસ બની બેઠેલા મનુષ્યો જેમ ઘોડાને આંખે પાટા બાંધે અને ગમે ત્યાં દોડે તેમ પોતે પોતાની ઇચ્છાઓ સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કર્યા કરે છે, અને દુઃખી થાય છે.

મનુષ્યો પોતાની વૃત્તિઓના દાસ બની જેમાં સુખ માને છે તે મેળવવા મથે છે, તેમને ચઢા, ખીડી, આદિ વ્યસનથી સુખ છે એમ જણાય તો તે તે વસ્તુઓ મેળવવા મથે છે, કેટલાક તો વળી મઘાદિનું સેવન કરવાથી સુખ મળશે એમ માની તે મેળવવા મથે છે. આવાં વ્યસનોથી આરોગ્યનું નુકશાન, ધનનો દુરપયોગ, સ્વભાવમાં હિંમત, વિગેરે અનેક હાનિ થાય છે, પણ તેનો ખ્યાલ વ્યસનીને નથી આવતો. વ્યસનોમાં તેમને મોહ હોય છે, તેમનું ચિત્ત એવું વિહવલ બની જાય છે કે તે વ્યસનનું સેવન કરે તોજ તેમને શાંતિ મળે. વ્યસની મનુષ્યોની વિચારશક્તિ નષ્ટ થઈ જાય છે. સ્વભાવ પણ જેવો બની જાય છે. અનેક હાનિ થાય છે તેની તેમને દરકાર હોતી નથી આજ પ્રકારે ક્રોધી, લોભી, દુર્ગુણી, મનુષ્યો પણ મનોવૃત્તિઓના દાસ બની સારાસારનો વિચાર કરવાની શક્તિ ગુમાવી દુઃખો થાય છે સારાસાર વિચાર કરવાની શક્તિ એટલી અમુલ્ય છે કે તેનો ત્યાગ કરવો એ અનેક પ્રકારની હાનિ વેઠી લેવા જેવું છે. આવી અમુલ્ય શક્તિ મનોવૃત્તિઓના દાસ બનેલા મનુષ્યો ગુમાવી બેસે છે.

જેમ મનુષ્યો મઘાદિ વ્યસનોથી મનુષ્યત્વને ગુમાવી તેમની સારાસારનો વિચાર કરવાની શક્તિ ગુમાવી દે છે, તેમ એ મઘાદિ વ્યસનોથી પણ અધિક માદક, અધિક નુકશાન કરનાર અનેક દુર્ગુણો મનુષ્યમાં ધર કરી રહેલા હોય છે, તેને તે જોઈ શકતા નથી. જેમ દીવા તળે અંધારું હોય છે. તેમ મનુષ્યો પોતાનામાં શું દોષો કે દુર્ગુણો ધર કરી રહેલા છે તે જોઈ શકતા નથી. બીજા મનુષ્યોના દોષો અને દુર્ગુણો તરત તેમની નજરમાં આવી જાય છે. તે બીજાના દોષોનું વર્ણન કરવા બેસે છે પણ પોતાનામાં તેજ દોષો ધર કરી રહેલા હોય છે, કેટલાક દુર્ગુણો તો સ્વભાવસિદ્ધ થઈ ટેવાઈ ગયેલા

હોય છે, તેના તેમને પ્યાલ સરખો પણ આવતો નથી. આપણે બહાર જગતમાં ફાફાં મારતા હોયએ છીએ, ખીજનાં છિદ્રો જોતાં ફરીએ છીએ, એટલે આપણા હૃદય તરફ વળી જોઈ શકતા નથી કે આપણામાં શું છે ? મનુષ્યોએ પોતાના અંતરમાં જ શોધખોળ કરવી, તેમાં આત્માના પ્રકાશને ઢાંકી દેનાર, હૃદયની નિર્મળતાને અશુદ્ધ બનાવનાર, કામ, ક્રોધ, લોભ, મધ્યા, અભિમાન, સ્વાર્થ કેવા સંતાપ રહેલા નજરે પડે છે. આ દુર્ગુણો શું મહાદિયી પણ વધુ માલક નથી ? આનું જ નામ દીવા તળે અંધારું છે.

મહાન પુરુષો, ધર્માચાર્યો તરફ દૃષ્ટિ કરો, તેઓ ઉપર ઉપરના શુદ્ધાચારનું સેવન કરે છે, જો કાંઈ દારૂડીયાનો પડછાયો પડે તો સ્નાન કરે છે, અપવિત્ર વસ્તુને અડકતાં સ્નાન કરી શુદ્ધ થાય છે, છતાં પણ તેમના અંતરમાં રહેલો ક્રોધ તેમનું ધાર્યું સિદ્ધ ન થતાં એવો પ્રજ્વળી ઉઠે છે કે રહેજ રહેજમાં પણ તે ચીકામ જાય છે, અન્યને ધમકાવી મારે છે. આથીજ તેનું હૃદય પવિત્ર નથી એ જણાઇ આવે છે. આચારવિચારનું પાલન કરવા માટે સ્નાનાદિ કરવું, પવિત્ર રહેવું એ ઉત્તમ છે પણ સાથે સાથે હૃદયને મલિન કરનારા કામ ક્રોધાદિનો તો દરેક મનુષ્યે ત્યાગ કરવો જોઈએ. જેઓ કામક્રોધાદિનો ત્યાગ કરી શકે છે, સત્ય, દયા, અહિંસા, પ્રહસ્યયર્ આદિનું પાલન કરી શકે છે તેજ પોતાના હૃદયને પવિત્ર બનાવી શકે છે અને તેજ આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે.

પ્રકરણ ૧૧ મું

દુઃખનો ક્ષય અને સુખની પ્રાપ્તિ.

મનુષ્ય દુઃખનો ત્યાગ કરવાનું ઇચ્છે છે. તેને સંસારમાં ધણી પ્રસંગો દુઃખના આવે છે, એ દુઃખની નિવૃત્તિ માટે મનુષ્યો નિરંતર પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે. દુઃખ શબ્દજ એવો છે કે તેથી બલબલા હિંમત હારી જાય છે, શરીરમાં સાધારણ વેદના થતાં પણ દુઃખ થાય, એકના એક પુત્રનું મરણ થાય તો અત્યંત દુઃખ થાય, બસો પાંચસો રૂપિયાની વેપારમાં ખોટ જાય તો દુઃખ થાય, અને મીઠો ફુખી જાય કે રાજાને બિખારી થવાનો વખત આવે તો પણ દુઃખ થાય એવી રીતે વ્યવહારમાં મનુષ્યને તાવનાર દુઃખોનો અનુભવ દરેકને થાય છે. સાધારણ રીતે દુઃખના બે પ્રકાર ગણાય, શારીરિક દુઃખ અને માનસિક દુઃખ જે દુઃખનો શરીર સાથે સંબંધ હોય તેવાં દુઃખો—એટલે શરીરે રોગ થાય, ધરમાં ચોરી થાય, એ બધાં પ્રથમ પ્રકારનાં દુઃખ હોય છે, અને જેથી મનુષ્યને ચિંતા થયાં કરે એવાં દુઃખ તે માનસિક દુઃખ ગણાય છે.

શારીરિક અને માનસિક દુઃખો એક બીજાની સાથે સંબંધ છે, ધણીવાર અત્યંત ચિંતા કરવાથી આપણે રોગના સુખમાં

પડી દુઃખી થઇએ છીએ, ઉપરથી સુખી જણાતા, પૈસાવાળા કે નિર્ધન સર્વને આ માનસિક દુઃખ આપનાર અનેક ચિંતાઓ સતાવ્યાં કરે છે. શરીરમાં દુઃખ થાય તો તે યોગ્ય ઉપચાર કરવાથી સાર થઇ જાય છે, પણ માનસિક દુઃખ મટાડવાનો ઉપાય ઝટ હાથમાં આવી શકતો નથી. એ ચિંતાથી પિશાચિણિ જે મનુષ્યને વળગે તેને દુઃખી કરી મૂકે છે. આ ચિંતા પિશાચીણી ધણે ભાગે મનુષ્યની બુદ્ધિનું જ પરિણામ હોય છે, અને તેને મનુષ્ય મટાડી શકે છે.

આ વિશ્વમાં સુખ અને દુઃખનું જેનું કાયમ રહ્યાં કરે છે, એકવાર દુઃખ તો બીજીવાર સુખ એમ ધટમાળ ચાલ્યાં જ કરે છે. મનુષ્ય જેને સુખી થવાની ઇચ્છાથી મેળવવા ઇચ્છે છે; તે ધણીવાર મનુષ્યને દુઃખ ઉત્પન્ન કરનાર થઇ પડે છે, અને કેટલીક વાર તેને દુઃખ આપનાર વસ્તુજ સુખ આપનાર થઇ પડે છે. મનુષ્ય યોગ્ય ઉચ્ચારે આવ્યા પછી તે ધંધામાં ઝંપલાવે છે, તે અમુક ધંધો કરીશું તો સુખી થઇશું એમ માની કોઇ ધંધો શરૂ કરે છે, પણ કેટલીકવાર તેના માની લીધેલા ધંધાથી તેને દુઃખ આવે છે. કેટલીકવાર યુવકે લણ્યા પછી વફીલનો ધંધો પસંદ કરે છે, અને વફીલ થઇ સ્વતંત્રતાથી પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવવાની આશા રાખે છે, આથી તેને વફીલ થવામાં આનંદ જણાય છે, પણ વફીલ થયા પછી ગ્રેક-ટીસ સારી ન ચાલતાં તેમાં તેને અસંતોષ જણાય છે; અને વળી વફીલાત મૂકી દઇ નોકરી લેવા ફાફાં મારે છે, અને નોકરી નથી મળતી ત્યાં સુધી દુઃખી રહ્યાં કરે છે, આવી રીતે એક વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છાથી પ્રયત્ન થાય છે, તે વસ્તુ મળતાં ક્ષણિક સુખ મળે છે, વળી તેથી અસંતોષ થાય છે, આથી વળી બીજી વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે, અને તે પ્રાપ્ત નથી થતી ત્યાં સુધી ચિંતાથી દુઃખી થયાં કરે છે.

ધણા મનુષ્યો તો પોતાને માટે લોકો શું કહે છે તેની ચિંતા કર્યાં કરે છે લોકો પોતાની નિંદા તો નથી કરતા, બધા તેનાથી સંતોષ માનતા હશે કે નહિ, એવી ચિંતા કર્યાં કરે છે. કેટલાક તો પોતાને માટે અમુક માથુસ નિંદા કરે છે, અમુક તેનું અહિત કરવા ઇચ્છે તે સાલળા ધણા ચિંતાતુર રહે છે, આવી રીતે મનુષ્યો અનેક પ્રકારની ચિંતાઓથી દુઃખો થયાં કરે છે. એ ચિંતા માત્રનો તેણે ત્યાગ કરવો ઘટે છે. તમે પોતે ઉત્તમ કાર્ય કરતા હો છશ્વરનો ડર રાખો નીતિમય શાંત જીવન ગાળતા હો તો પછી લોકો ગમે તે કહે તેની ચિંતા કરવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી.

મનુષ્યને પોતાના સંબંધમાં બીજા આમ કહે છે તેમ કહે છે તેની ધણી ચિંતા રહે છે. તમે જાતે સત્યથી ચાલતા હો છતાં લોકો અણુસમજે તમારી નિંદા કરતા હોય તો તેથી બહીવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. જે નિરપરાધી હોય તેને માથે કાંઈ જુદું આળ મૂકે તો છેલ્લી બહીવાની કાંઈ જરૂર નથી અવી વાતોથી મનુષ્યના દુઃખનો પાર રહેતો નથી. આ સંસારમાં લાભ, ખોટ, જશ, અપજશનો ચાલ્યાં જ કરે છે, તેની ચિંતા કરવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી કેટલાક લોકો બીજાના ઉપર ઉપકાર કરી તેના ખલ્લાની આશાથી દુઃખી થાય છે. દુઃખ તો જગતમાં બલભલાને સતાવે છે, તે દુઃખથી હિંમત હારી જવી નહિ, તેનો ત્યાગ કરવા માટે ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરવો, જો દુઃખ વખતે હિંમત હારી નિરાશ થયા તો તે જરૂર તમને સતાવશે પણ વીર પુરૂષની માફક ધીરજ રાખી હિંમત ન હારતાં તેનાથી છુટવા પ્રયત્નશીલ રહેવું. જગતમાં ઇશ્વર સર્વનો છે, તમારો પણ ઇશ્વર છે, તે ઇશ્વરની મદદ હિંમતવાન, નીતિમાન અને સાદસ-થી મનુષ્યને જરૂર મળે છે, અને તેજ દુઃખમાંથી તારે છે. માટે મનુષ્ય

આ ક્ષણિક સંસારના મોહને છોડી દુઃખથી ઉગરવા માટે દિમતથી ઇશ્વરનો આશરો શોધવો ધટે છે.

ધણા મનુષ્યો તો એવા વિચારથી દુઃખી થાય છે કે આપણને કોઈ યોગ્ય માન આપતું નથી; લોકો તેની સ્તુતિ કરતા નથી એમ જાણી પણુ ધણા દુઃખી થાય છે. ધણા તો પોતે ચિંતા યુક્ત બની દુઃખથી ગાલરા બની અન્યની નિંદા કર્યા કરવાના જ કામ કરે છે તેમને બીજાની નિંદા કરવાથી પોતાને સુખ થતું જણાય છે. જે મનુષ્યો બાવા રસ્તે ચઢે છે તે જરૂર નિરાશ થાય છે.

જે દુઃખથી ડરી જાય છે તે તેમાંથી ઉગરી શકતા નથી, દુઃખ એ મનુષ્ય જીવનને કસોટીમાંથી પાર ઉતારનાર છે. મનુષ્યે દુઃખથી હારવું નહીં, સુખમાં ગર્વ કરવો નહીં; ઇશ્વરને હાજર જાણી સત્ય અને નીતિથી ચાલવું. દરેક મનુષ્યે પોતાનું ચરિત્ર દેશ પ્રકારનું બનાવવું હંમેશાં સારા થવા પ્રયત્ન કરવો. ધણા મનુષ્યો શંકાશીલ હોય છે; વાતવાતમાં તેમનું પોતાના કાર્યમાં શંકા થાય છે. બીજાના ઉપર પણ બાવા મનુષ્યો વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી તેવા મનુષ્યથી કોઈ મહત્ત્વનું કાર્ય થઈ શકતું નથી; શંકાશીલ મનુષ્ય અન્યને સદગુણી જોઈ શકતા નથી, ધડી ધડીમાં તેમને બીજા ઉપર અણવિશ્વાસ બાવી જાય છે. અન્ય મનુષ્યના બરોબર પરિચયમાં આપ્યા વગર તેના ઉપર શંકા રાખવાનો સ્વભાવ અયોગ્ય છે.

મનુષ્યે દુઃખથી છુટવા માટે સર્વ પ્રાણીમાત્રાતિ પ્રેમ રાખ્યા કરવો, કોઈનું અહિત ન ઇચ્છવું; કોઈના પણુ દુગુણોનું ચિંતન ન કરવું, કોઈની પણુ નિંદા ન કરવી, સદા સત્યથી ચાલવું. નીતિથી ધંધો કરવો અને વિનયથી વર્તવું.

હંમેશાં જ્યાં સત્ય છે ત્યાં જ શાંતિ છે, સાચું બોલવું

દુઃખનો ક્ષય અને સુખની પ્રાપ્તિ

૬૭

એટલે માં સત્યનો સમાવેશ થતો નથી. સત્યનું સાચું સ્વરૂપ તેથી વધુ મહત્વનું છે જેવું મનમાં હોય તેવું જ કહેવું, જે વાત જેવી હોય તેવી કહેવી. જે ભાવ આપણા મનમાં હોય, જે આપણે કર્યું હોય કે કરવા ઇચ્છતા હોઈએ, તે જેવું હોય તેવું કહેવું જોઈએ કે જેલું વચન ખરાં :તકરારથી પાળવું જોઈએ અ.જે આમ બેલ્યા અને ફરી બોલ્યા અને કહેવું તે કરવું નહિ અથવા આપણું વચન પાળવું નહિ, એ સર્વ અસત્ય અણ્યાય. આવા રીતે સત્ય પાળનારને સદા શાંતિનો અનુભવ થાય છે જ્યાં શાંતિ છે ત્યાં દુઃખ નથી.

દુઃખનો ત્યાગ કરવાની ઇચ્છાવાળાએ તથા હંમેશા શાંતિની ઇચ્છાવાળાએ સદા સત્ય રીતે બોલવું, સત્યનું પાલન કરવું પોતે જેવા ન હોય તેવા બીજાને જણાવવાનો પ્રયત્ન કરવો એ અસત્ય છે. હંમેશાં શાંતિમય જીવન બનાવવા માટે પોતાને મળેલા સમયનો સદુપયોગ કરવો. મનને આનંદ હિપજીવે તેવાં કાર્યો બંધે નીતિસર કરવાં. નગમાં આજીવન થઈ બેસી રહેનારો અભ્યાસ છોડવો; કેટલક અનુષ્ઠાન દિવસનો કેટલાક વખત પ્રયત્ન કરે છે અને થોડો સમય મગ કે પાટા આરતા લોકોની આડીઅવળી વાતો કરતા બેસી રહે છે, છતાં કહે છે કે આને નવરાસ મળતી નથી; આવા અનુષ્ઠાન જનવરણના વખતમાં ગમે તો કોઈની િંદા કરે છે કે ગમે તો કોઈ પોતાને માટે શું કહે છે તેની િંતા કર્યા કરે છે, અથવા પોતાના લાભમાં શું બનશે તેની ચિંતામાં પડે છે.

રાજર્ષિ—(દામોદરકૃત) સંસારમાં આવે વૈભવો છતાં એક રાજા ર્ષિમયજીવન વર્તમાનકાળમાં ગાળીને

અનેક લોભ લાગ્યેથી ન હસતાં પ્રપચ્છતી જાળમાં ન હસતાં છેવટ રાજપાત છેડીને જાય છે, છતાં દુઃખરૂપ કાલ રખવાથી પાછું રાજ મળે છે. આનંદ આ બેધન છે. ૧૬ પુર્વ કી ૩ ૧-૮-૦

લાગ્યોદય ઓડીસ—અમદાવાદ.

પ્રકરણ ૧૨ મું

સુખી થવાના સરળ માર્ગો.

મનુષ્ય પોતે ઉચ્ચ થવા માથે છે, ખીજા પોતાના કરતાં વધુ ઉંચી રીતિમાં જોઈ તેના જેવા થવા તેન ગમે છે. દરેક મનુષ્ય સુખી થવા ધારે છે; એવો કોઈ પણ મનુષ્ય નવા કે જોને દુઃખી થવું ગમે. ખાળક પણ જોનાથી આનંદ મળે તેવી ક્રિયા કરે છે, યુવાન પણ આનંદ મળે તેવી ક્રિયા કરે છે વૃદ્ધ પણ આનંદ ઇચ્છે છે.

સુખી થવું, આનંદ મેળવવો એ મનુષ્યનો ધર્મ છે. પોતે સુખી થવા માટે જ દરેક ક્રિયા કરે છે, ખીજા મનુષ્યનો સંગ તે સુખી થવા માટે સેવે છે. જે જે ક્રિયા તેને દુઃખ કર્તા જણાય છે તે તે ક્રિયાથી તે દૂર રહેવા ઇચ્છે છે. વ્યવહારમાં સુખી થવું એ જ મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. વ્યવહારને સર્વોત્તમપણે સારી પરમાર્થમાં આગળ વધવું એ મનુષ્યનો ધર્મ છે.

આ વ્યવહાર પ્રપંચ એવો છે કે તેમાં મનુષ્યને ઘણી વખતે સુખ મેળવવા જતાં દુઃખ આવડે છે. તે કાંઈ દુઃખને ઇચ્છતો નથી છતાં દુઃખ આવવનું કાંઈ તેની અવળ ક્રિયા હોય છે તે જાણે કે અજાણ્યે દુઃખ આપનારી ક્રિયાને કરી દે છે; અને તેનું ફળ તેને મળે છે.

આ વ્યવહારમાં સત્કર્મ કરવાં એ સુખી થવાનો માર્ગ છે. મનુષ્યે જન્મ લીધા પછી વિચાર કરવો ઘટે છે કે આ મનુષ્ય જન્મ આ માટે છે. શું ખાવું, પીવું, ધન કમાવું અને સંસારના પદાર્થોમાં રમ્યા પમ્યા રહેવું એ મનુષ્યનું ખરું કર્તવ્ય છે ? જન્મ્યા પછી બાળક મટી જ્યારે પુખ્ત હિમ્મત થાય છે ત્યારે મનુષ્ય ગૃહસ્થાશ્રમનો અંગીકાર કરે છે. નાનપણમાં વિદ્યાભ્યાસ કરે છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં ફાપલ થયા પછી તેને ઘણી ઘણી ઇચ્છા થયાં કરે છે. આ મેળવવી પુત્ર થાય, ધન મળે, ધર થાય વિગેરે અનેક પ્રકારની એક પછા એક ઇચ્છા ગૃહસ્થ મનુષ્યને થયાં જ કરે છે.

મનુષ્ય માત્ર આ ઇચ્છા પૂર્ણ થાય તેને માટે પોતે સઘળા ક્રિયા કરે છે. તે ધારે છે કે આ ઇચ્છેલી વસ્તુ મળવાથી તેને સુખ થશે. હા, તે વસ્તુ મળતાં તેને ક્ષણિક આનંદનેા મનુભવ થાય છે, પણ થોડા વખત પછી વળી તેથી સંતોષ ન થતાં બીજી વસ્તુ મેળવવા તે મથે છે, આમ પોતે એક પછી એક અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓને પૂર્ણ કરવા પ્રયત્ન કર્યાં કરે છે.

આપણે જોઈએ છીએ કે: મનુષ્યો સંસારમાં ધન કમાવા માટે ફટલાં વલખાં મારે છે ? પોને આખો દિવસ વેપાર મેજગારમાં મંડ્યો રહે છે. આમ છતાં પણ તેને સંતોષ થનો હોય તેવું જણાતું નથી. સંતોષ, સુખ અને આનંદ આપનારી વસ્તુ કોઈ જુદી જ છે. તે વસ્તુ ને પ્રાપ્ત કરવા માટે તે મિલકત ઉલ્લોમ કરતો નથી અને બીજા માર્ગે આખો જન્મનો વલો જાય છે.

મનુષ્યોએ ન તિને માર્ગે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહી ધન કમાવું જોઈએ, તે મૂકી અનીતિને પંથે વળે છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં મનુષ્યો સુખી થઈ શકે છે, ગૃહસ્થાશ્રમનો પાયો અક્ષયર્થાશ્રમ ઉપર છે. બાળપણમાં અહ-

અર્થ પાળી વ્રતમ વિદ્યા સંપાદન કરી હોય છે તો તે વડે તે ગૃહ-સ્થાશ્રમ સારી રીતે સધી શકે છે.

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થો છે. તે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહી મનુષ્યે મેળવી શકેલા છે. તે ચાર પુરુષાર્થોમાં મૂળ પાત્રો ધર્મ છે.

ધર્મ માગે ચાલવું. અને ધર્મયુક્ત પ્રયત્ન કરી અર્થ અને કામની સિદ્ધિ મેળવવી. ગૃહસ્થાશ્રમમાં અર્થ એટલે પૈસા વગર ચાલવું નથી. ધન મેળવવું એ મનુષ્યના કર્તવ્યમાં આવી જાય છે. પણ તે ધર્મ માગે મેળવવું. અધર્મથી ધન કમાવા પ્રયત્ન કરવો નહિ. સંસારમાં ધર્મ માગે ચાલનાર જ સુખી થાય છે. જે જે મનુષ્યો જમનો ત્યાગ કરે છે તે તે દુઃખી થાય છે. ઈશ્વર તેમનાથી દૂર રહે છે.

ચાર પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરવા માટે પ્રથમ ધર્મને સિદ્ધ કરવાની જરૂર છે. મનુષ્યે ધર્મનું પ્રથમ સિદ્ધ કરવું. ધર્મ માગે પાછી ખીજ તથા પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરવા ધટે છે. અધર્મથી અર્થ સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરવો એ મનુષ્યને અધોગતિમાં લઇ જનાર છે. અર્થ સિદ્ધ કરવો એટલે ધન મેળવવા પ્રયત્ન કરવો. ગૃહસ્થાશ્રમમાં ધનની કમલે કંઠે જરૂર પડે છે પણ ધન ધર્મ માગે પ્રાપ્ત કરવું. આ પ્રમાણે ધર્મ અને અર્થ પ્રાપ્ત કર્યા પછી કામ નામનો ત્રીજો પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરવાનો છે. કામ એમાં સ્ત્રીપુત્રદિ વૈભવો મેળવવા તે પણ ધર્મ માગે મેળવવા, પરત્વી પરદાવ્ય મેળવવાની હિમ્મત ન રાખવી કારણકે તે મનુષ્યને બ્રહ્મ દરનારાં છે, આ તથા પુરુષાર્થ મેળવી મોક્ષ મેળવવા માટે મનુષ્ય પ્રયત્ન કરવા.

આ સંસારમાં મોક્ષ મેળવવા માટે મનુષ્યનો જન્મ છે. ધર્મથી

અર્થ અને મમ સિદ્ધ કરવા એ તો ગૃહસ્થશ્રમ માટે છે. અર્થ અને કામ દેહને સુખ આપનાર છે. ત્યારે મોક્ષ એ દેહથી પર જે આત્મા તેનો સાક્ષાત્કાર કાવનાર છે મનુષ્યન જ્યારે મોક્ષ મળે છે ત્યારેજ તેન ખરા સુખનો, ખા આનંદનો અનુભવ થાય છે.

મોક્ષ મેળવવા માટે આ ગૃહસ્થશ્રમનો ત્યાગ કરી સંન્યસ્ત લેવાની જરૂર નથી. દત્તારવસ્થાએ ત્રિવ વૈરાગ્ય પ્રકટતાં બધે જોને સંન્યાસ લેવો હોય તે લાઇ શકે છે. પણ હવે જેમ નાની વયમાં યજ્ઞ સાધુઓને રમડતા આપણે જોઇએ છીએ તેમ નાની ઉંમરે સાધુ સંન્યાસી થવાની જરૂર નથી. આ સંવારના વિષયો એવા છે કે તેથી કટાણી નામી જવા ઇચ્છનાને તે બધું કસાવે છે. અને આજકાલ સાધુ સંન્યાસી જે જોવામાં આવે છે તે આવા સંસારથી વિરક્ત થયેલા છતાં પણ સંસારના પાશોમાં કસેલા જણાય છે.

સાચા સાધુ તો કેઇ વિરલ જ નજરે પડે છે. નહિં તો અજ-કાલ નજરે પડતા સધુઓ તો અતોબ્રુષ્ટ તને શ્રાંટ થઇ રહેલા હોય છે. ધણાં ધનમાં કલેષ થવાથી, ધણાં સ્ત્રી ન મળવાથી, ધણાં ધન ન મળવાથી અને એવા જ રીતે ઇટલાક આ સંસારમાં નહીં પોતાની ઇચ્છાને તૃપ્ત કરી શકવાનો કેઇ માર્ગ ન જડવાથી સાધુ થયા હોય છે. તેમણે સંસાર ત્યાગ કર્યો હોય છે છતાં રાગદ્વેષ કે કામક્રોધાદિ શત્રુઓનો ત્યાગ કર્યો હોતો નથી, તેમને સંસારના વાસનાઓએ કાસ નાવી દાખેલા હોય છે.

ધેર ધન, સ્ત્રી, વૈભવ વિગેરે કશું ન મળી શકે એમ જણા-વાથી ત તે પદાર્થો મેળવવાના સુદૃઢ વાસનાના પ્રેર્યા તે સાધુ થઇ અઠ વસાવે છે. પુત્રને બાંહે એલા મૂરે છે, ધરમ રતે જમીન સંપાડે છે, ગ્રામપણે સ્ત્રીઓના સેવાની પણ ઇચ્છા રાખે છે. મનુષ્યોનો ત્યાગ

કરવાને બદલે ગામતી વચમાં પડાવ નાંખી રહે છે. તેમને પણ એલા-
તેના એલા, ગુરુ, દાદા, ગુરુ, ગુરુ બાપ વિગેરે સંબંધીઓ હોય છે.
જે પૈસા આપે તે બદલાશે શિષ્ય, જેના તરફથી કાંઈ આશા ન હોય
તેના ઉપર દ્વેષે બળે. જો કાંઈ કાંઈ વસ્તુ લઈ લે તો તેના ઉપર
ક્રોધ થાય, જો કાંઈથી કાંઈ નુકસાન થાય તો ગુસ્સાનો પાર નહિ,
ખીજતી જમીનો પડારી સેવાની, ઉત્પન્ન વધારવાની ખટપટો સંસારીઓ
કરતાં પણ જમરી, અને આમ છતાં કહેવાય ત્યારે ત્યાગી.

આવા ત્યાગી જનોને મોક્ષ મળતો નથી, સુખનું ભાન થતું
નથી પણ તે તો સંસારીઓ કરતાં પણ નીચ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે.

સુખ મેળવવા માટે આવા ત્યાગી જરૂર નથી. ગૃહસ્થાશ્રમમાં
રહી જનકવિદેહી. યાજ્ઞવલ્ક્ય વિગેરે પૂર્વે ધર્મા વિદેહમુક્ત થઈ
ગયા છે. ત્યાગ મંસારનો કરવાનો હોય છે, એટલે નહિ કે ધરમાર,
સ્ત્રી પુત્રાદિનો. એ તો યોગ્ય વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય, ઉત્તરાવસ્થા આવે
ત્યારે, અને તે ત્યાગ લીધા પછી પાછા ચઢવમાવવાના ન હોય એ
તો કાંઈ નદી કિનારે કે તીર્થે સ્થળે દૃષ્ટનું સંધાન કરવા માટે હોય.

મેક્ષ મેળવવા માટે કર્મ, ઉપાસના અને જ્ઞાન એ ત્રણ મુખ્ય
માર્ગો શાસ્ત્રે પ્રતિપાદન કર્યાં છે. કર્મ માર્ગમાં મનુષ્યે પ્રયત્ન કે વાની
અગત્ય રહે છે. નિત્ય નૈતિક કર્મ કરવાં, યજ્ઞ યાગાદિ સંકર્મો
સેવવાં, સંધ્યાવંદન કરવાં; યોગક્રિયા સાચવી, એ બધાં કર્મ મેક્ષ
ફળને આપનાર છે, ખીજે માર્ગ ઉપાસના અર્થાત ભક્તિનો છે. ભક્તિથી
ધર્મવરને પ્રસન્ન કરવા માટે ઇશ્વરપ્રતિ અનન્ય પ્રેમ નાખવો, તેમનાજ
ગુણાનુવાદ ગાવા, પ્રભુનુંજ અખંડ ચિંતન કરવું એ ભક્તિમાર્ગ છે.
અને ત્રીજે માર્ગ જ્ઞાનનો છે.

જ્ઞાન માર્ગમાં હું ઇશ્વર છું. ‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ વિગેરે વેદવાક્યો અનુસાર તત્ત્વ વિચારથી ઇશ્વરસ્વરૂપનું ચિંતન કરી ઇશ્વરાકાર વૃત્તિઓ રાખવી પડે છે. આ માર્ગ સહેલો જણાવા છતાં કઠણ છે. આ માર્ગમાં સર્વનો અધિકાર નથી. તે અધિકાર મેળવવા માટે કેટલાંક સાધનો સાધવાં પડે છે, એમ મોઢે બોલીએ કે “ હું બ્રહ્મ છું, અમે આત્મ-બળથી અમુક કરી શકીશું” તેથી કાંઈ વળે તેવું નથી. જે લોકો એમ કહે છે કે: “ અમે આત્મબળથી આમ કરીશું, તેમને આત્મ-બળ મેળવવાના ગ્રતાનું જ બાન હેતું નથી. તેમના મૂળ પાયો ધર્મ તે તો તેમણે પાળ્યો હોતો નથી. ધર્મના એકે એક અંગનો ભંગ કરી આત્મબળ મેળવવા ઇચ્છનાર કાંઈ પણ સિદ્ધ ન કરતાં પોતે ખાડામાં પડે છે અને અન્યને ખાડામાં પાડે છે.

આત્મબળથી સર્વ પ્રાપ્ત થાય છે એ વાત સાચી, પણ જે આત્મબળ મળ્યું હોય છે તો, વાતો કર્યા કરવાથી ને ટેડનું ખાવાથી આત્મબળ મળે નહિ. આ માર્ગે અધિકાર વગરના માણસો વળે છે ત્યારે તે બ્રહ્મ થાય છે. જીવ અને શિવ એ બે જુદા નથી પણ એક છે. અજ્ઞાનથી શિવ એ જીવરૂપે જણાય છે. આ શરીર જડ અને નાશવંત છે. શરીરથી આત્મા જુદો છે. અને એ આત્મા એ જ મનુષ્યનું વાસ્તવ સ્વરૂપ છે. એ આત્મા સત ચિત્ત અને આનંદરૂપ છે, તે હું છું એવી ભાવના કરવી; એવું ચિંતન કરવું. આ શરીરને હું માનવાનો ધણા કાળનો અભ્યાસ હોવાથી, હું અમુક છું એવું બાન થાય છે એ ખોટું છે, પણ હું જ આત્મા છું, હુંજ ઇશ્વર છું, હુંજ બ્રહ્મ છું એવું ચિંતન કરવું એ આ આત્મજ્ઞાનનો ત્રીજો માર્ગ છે.

વગર અધિકારે આ માર્ગે વળનાર બ્રહ્મ થાય છે. બ્રહ્મવિદ્યા ગ્રાપ્ય છે, અને તેથી જ તેનો અધિકારી વગરના આગળ ઉપદેશ

ન કરવો એવું સાક્ષાત્તુ ધિાન છે. આથી વેદ જાણવાનો પ્રાદાણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય સિવાય બીજાને અધિકાર નથી એવું સાક્ષમાં લખ્યું છે તેને હાલના ધર્મ જીટ થયેલા કેટલાક માણસો પ્રાદાણે એવું નકામું લખી માર્યું છે અને બીજાને હલકા ગણવામાં દુષ્ટતા વાપરી છે એમ કહે છે.

જેમ તલવાર મુખ્યનું રક્ષણ કરી શકે છે તેમ ભક્ષણ પણ કરી શકે છે તલવાર જાલવાનો અધિકાર મારી ઉત્તરનાને જ છે. બાળકેને જે તે ઉત્તમમાં ઉત્તમ તલવાર આપવામાં આવે તે તેથી તેને લાભ થતો નથી પણ નુકશાનજ થાય છે; તેમ પ્રજ્ઞાવિદ્યા પણ અધિકાર વમરના આગળ ગુપ્ત રાખવાનું શસ્ત્રે વિવાન કરેલું છે.

એથી શું અનર્થ થવ પામે છે તે નીચેના દૃષ્ટાંતથી સમજાશે.

એક ગુરૂ પોતાના શિષ્યોને પ્રજ્ઞાવિદ્યાનો ઉપદેશ આપતા હતા સર્વને કહેતા કે: તમે પ્રહરૂપ છો, આત્મા નિરંજન નિગકાર છે આપપણ આત્માને નથી, કર્તા ભોક્તા આત્મા નથી એ સર્વ શરીરનાં કર્મો છે. શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે એ આત્મા એ તમારું વાસ્તવ સ્વરૂપ છે. તમે આત્મચિંતન કરો, તે આત્માને તમારા પોતામાં શોધવા ચાલ કરો.

શિષ્યોએ આ કથા સાંભળી દરેકે પોતે આત્મા છીએ એમ માનવા માર્યું હવે આ વિદ્યા માટે જે સાધના સાધવા જે એ તે સાધ્યા વિના અમે તો પ્રજ્ઞ છીએ એમ માનવા લાગ્યા તેમાં કેટલાક બહતો પણ આ વાર્તા જાણી ઘેર જઈ અમે આત્મા છીએ એમ માની વ્યવહારમાં ગમે તેમ વર્તવા લાગ્યા.

એક શિષ્ય પેતાને ઘેર ગયા ને માનવા લાગ્યો કે હું તો પ્રજ્ઞ છું શ્રી ત કહે છે કે તત્ત્વમસિ, તે તું છે, હા બાપર હું જ.

આત્મા ધં. આ શરીર એ તો જડ છે. આત્માને કાંઈ શરીરનાં કારણો કર્મો ભોગવવાનાં નથી. પાપપુણ્ય કશું આત્માને લાગતું વળગતું નથી. સંસારમાં પડી તેણે દ્રવ્ય કમાવા માટે પ્રયત્ન કરવા માંડ્યું; તેમાં પે તે આત્મા છે અને બીજા પણ આત્મા છે. એટલે મર્વ એક ગણાય બંધનું ધન તે પોતાનું જ ધન છે એમ માની છળ પ્રયત્ન કરતાં અરકાયો નહિ, અન્યનું દ્રવ્ય ચોરીથી પણ લેવા ચુકતો નહિ.

સત્સંગનું મહાત્મ્ય તેને આ સમજાયું, તે તો કહેતો કે, પાપ પુણ્ય આપણને નથી, ઢેડ બંગી ચમાર બાહ્ય સર્વ આત્મા છે, ઢેડ જાંગીને અડવાળી કે તેમનું ખાવાથી દોષ નથી, એમ માની તેણે ઢેડ-વાડામાં ઘર ગળાયું ઢેડ બંગીની સોજત થવાથી તેમના નાચા મુણ તેનામાં આળા. તેમનું ખાવા પણ તે ચુકતો નહિ કેમની વસ્તુ લેવી તેનો ને મન સહજ, કોમની પાસે કંઈ દેખતું લે તે પણ તેને પાછું ન આપે, કારણ કે તે અને પે.તે તો એક આત્મા જ છીએ, પછી પણ આપવાની શી વાત ?

તેણે પ્રદ્રિયોને જય કયો નહોતો પ્રદ્રિયોને જય કયો વિના આત્માનું જય થતું નથી. એમ માની બેસવું ફેરું આત્મા છું એ થી કાંઈ આત્મજ્ઞાન થઈ શકતું નથી. પુત્રકો વાંચી આત્મા થઈ એસનારા આત્મભળથી અમે આમ કરીશું, એમ કહેનારાયો આત્મા થઈ શકતું તેનો બિચારા ધર્મશ્રદ્ધ થાય છે.

આ દિવ્ય પણ અત્યાચરી થઈ ગયો, ગમે તેનું ખાવું પીવું તેમાં તેને દોષ ન જણાવ્યો. કશું છે કે: જેવું અન્ન લેવા ઓઢકાર અને જેવી સોજત તેવી અસર. આ બાહ્યનામાં પણ ધીમે ધીમે ઢેડ બંગીના મુણ આરવા લાગ્યા પાપ કર્મ કરતાં તે બરીતો નહિં થરબી એક તેને મોહ ગયો, દુરાચાર સેવવામાં આત્માને બાધ નથી

એમ માનતો તેમજ તેના ઉપદેશથી કેટલીક પતિનો ત્યાગ કરી વંઢી ગયેલી સ્ત્રીઓ પણ તેની સાથે દુર ચારમાં જોડાવા તૈયાર થઇ. આમ વગર સાધન સાધ્યે ઈંદ્રિયોનો જય કર્યા વગર આત્મા થઇ બેસનારે ન કરવાનાં કામ કરવા માંડ્યાં તેની નાતે તેને ન્યાત બહાર મુક્યો. એટલે નાતને વગોવવા લાગ્યો. તેને ઢેડની સ્ત્રીને પરણ્યાનો વિચાર થયો, પણ ઢેડની ન્યાત વાળા કાંઇ તેને સ્ત્રી આપે? એટલે નિચારો કુંવારો તો રહ્યો પણ અધર્મ માર્ગે જોવા લાગ્યો અને અંતે પૈસાની બહુ તાણ પડતાં ચોરી કરતાં શીખ્યો, અને ચોરીના કૃત્ય માટે જેલમાં ગયો.

વગર સમજે, સાધન સાધ્યા વગર, ચિત્તની શુદ્ધિ થયા વગર આત્મા થઇ બેસનારની આવી વસ્તુ થઇ જાય છે. તે બ્રહ્મ થાય છે અને બીજાને બ્રહ્મ કરે છે માટે આ ત્રીજો માર્ગ પહેલા બે માર્ગો સાધ્યા પછી નધાય છે.

દરેક માર્ગના પ્રકાર હોય છે, કર્મ માર્ગમાં વર્ણાશ્રમધર્મનો ત્યાગ કરવાને ઇચ્છું નથી સત્મંગ, સદાચાર, નીતિ, શુદ્ધિ વિગેરે પાળવાનું છે, દાન, દયા, તપ વિગેરે ગુણો ધારણ કરવાના છે. યોગ માર્ગમાં—યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ પ્રત્યાહાર,, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધી એ આઠ અંગ પ્રથમ સિદ્ધ કરવાનાં છે. એ અંગો સિદ્ધ કર્યા વગર યોગ સાધનાર રોગનો ભોગ થઇ પડે છે. તેમાં યમમાં સત્ય, અદિંસા, અસ્તેય બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એ અંગો સિદ્ધ થવાં જોઇએ. તે પછી નિયમ અને તે પછી બીજાં અંગો, સિદ્ધ કરવાનાં હોય છે.

તેજ રીતે ઉપાસનામાં પણ શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન, અર્ચન, વંદન, દાસત્વ, સખ્યત્વ, આત્મનિવેદન એ નવ પ્રકારની

બકિત છે. આ, ભકિતમાર્ગ રહેલો છે. ઇશ્વરના નામનું શ્રવણ કરવું, બજન ગાવાં, તેમના ગુણનું ચિન્તન કરવું, તેમને સ્નાનાદિ કરી વંદન કરવું, તેમના દાસ થઈ રહેવું, આ સિદ્ધ થયા પછી તેમના સંપાત્ત્ય થવું અને પછી તેમય થઈ જવું એ ભકિતના પ્રકાર છે.

કર્મ અને ભકિતથી ચિત્તની શુદ્ધિ થાય છે. ચિત્તની શુદ્ધિ થયા પછી જ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

એ જ પ્રકારે આત્મજ્ઞાનમાં પણ વિવેક વિરાગ, પાસં તિ (શ્રમ, દમ, ઉપરતિ, તિવૃક્ષા, શ્રદ્ધા, સંપાદન અને મુમુક્ષુતા એ સાધનો સિદ્ધ કર્યા પછી આત્મજ્ઞાન શ્રવણ કરવાનો અધિકાર આવે છે, તે શ્રવણ મનન અને નિદિધ્યાસન કરવાથી આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. પ્રથમ નિત્યાનિત્ય વિવેક સિદ્ધ થયા પછી અનિત્ય એવા જગત ઉપર વિરાગ ઉત્પન્ન થાય છે. તે પછી પદ્મ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે પછી મોક્ષની ઇચ્છા પ્રકટ થાય છે તે મુમુક્ષુતા ગણાય છે,

એ સંબંધમાં વિસ્તારથી ઇશ્વરેચ્છા તો હવે પછી પ્રતિપાદન થશે. એમ વાતો કર્યા કરવાથી કાંઈ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થાય જેને શાસ્ત્ર ઉપર શ્રદ્ધા નથી, શાસ્ત્રો બધાં ખોટાં જણાય છે ! શાસ્ત્રોમાં લખેલી વાત જુદી છે એમ મનાય છે. પોતે માને એ જ ધર્મ એમ માની બેસે છે તે આત્મજ્ઞાન કેવી રીતે મેળવી શકે ?

આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાં માટે તો સત્શાસ્ત્રોના સિદ્ધાંતોનું સદ્ગુરુ પાસે શ્રવણ મનન કરવું પડે છે, સદ્ગુરુ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવા જોઈએ. નિશાળની સામાન્ય વિદ્યા પછી ગુરુ વગર શીખી શકતી નથી તો પછી આત્મજ્ઞાન જેવી વિદ્યા સદ્ગુરુને પ્રાપ્ત કર્યા વગર માત્ર પાનદે પ્રસ્તુતો વાંચ્યાથી શી રીતે સિદ્ધ થઈ શકે ? અને આત્મવિદ્યા

વગર સુખ કે આનંદ કી રીતે મળી શકે ? અત્યારે ધર્મ બ્રહ્મ થવાનો કો દેવ અપાય છે. ધર્મ તો મનુષ્યને પાપમાંથી ઉતારનાર છે. પુણ્યને રસ્તે સ્થાપનાર છે; અને ઉત્તમ પ્રાર્થના ગૃહસ્થાશ્રમને સિદ્ધ કરાવી, આત્મજ્ઞાન સુધીની પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે. મનુષ્યને ઉચી સ્થિતિમાં લાવનાર મુળ પાયો ધર્મ છે, એ ધર્મને પચાસમાંથી ઉઠી નાંખવાનો પ્રયત્ન થાય છે. લોકોને ધર્મનો ત્યાગ કરી સ્વચ્છંદાયરણી ખનાવવા મત્ત થાય છે અને પછી સુખની આશા રખાય છે તે શી રીતે બને ? સુખ તો ક્યારે મળે કે જ્યારે ધર્મને ચારણ કો સત્સંગ સેવે, સદાચરણો આચારે શબ્દ વિચારનું સેવન કરે, ઇન્દ્રિયોને વશ કરી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે, આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ આત્મમગ્ન પ્રકટે અને ત્યારેજ સર્વોત્તમ સુખ અને આનંદમાં મનુષ્યો અધિકારી બને, તમારે જો સુખ મળવું હોય તો ધર્મનિષ્ઠ બનજો, અને ધર્મ માર્ગે જ તમારો વ્યવહાર લાક્ષણિક આત્મજ્ઞાની થવા મત્ત આપજો.

ધેનથી પા. લલ્લુલાલ ગોપાળ લખે છે: આપની હીસ્ટરીયાની દ્વાથી ધણો આરામ છે. ધુણવાનું મટયું છે. માટે તે દવા કરીથી વી. પી. કરી મોકલશો.

અંકલેશ્વરથી રતનજી કલ્યાણજી લખે છે: આપની દવા હીસ્ટરીયાની મંગાવી વાપરી તેનાથી તાત્કાલિક ફાયદો થયો છે. અમે પ્રભુપાસે પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે એથીવિશેષ યશ આપને મળે.

પ્રકરણ ૧૩ મું

સુખ સુખના કરણ માર્ગો.

મનુષ્ય માત્રને, કદે પ્રાણિ માત્રને સુખ તો ગમે છે. સર્વ કાંઈ સુખને મેળવવા જ પ્રયત્ન કર્યા કરે છે. પણ મળવાથી સુખ મ શું એમ માની લોકે ધંધો રે જમાર કરે છે, છતાં લાખે. રૂપિયા મળવા છતાં પુણ્યનાં જીવન તપાસવું તો તેમના દૈન્યમાં દુઃખની હોળી સળગતી જણાયે. અને જેના પાસે એક દમડી પડ્યું નથી, અથવા તો મુન્ન ગન ની શંક તેટલું દ્રવ્ય મેળવી શકતા હોય તેના મનુષ્યો રક્ષાદિપતિ કે ત્યાં વધુ સુખી જણાય છે, સાચું સુખ જહારની વસ્તુઓથી નથી મળતું એનાં ધ્યાને ખ્યાલ જ નથી.

દરેક મનુષ્યે પોતાનું જીવન તપસી જોવું બલે લાખે. રૂપિયા બેંકમાં જમા હોય, લાખો રૂપિયાની મિલકત હોય, સારી સ્ત્રી મળી હોય તે સર્વેએ તેમજ માત્ર મુજરાન જેટલું કમાનાર બન્યા પોતાનું જીવન તપાસવું પેતે સખી છે કે દુઃખી, અનકરણમાં ઉંડા ઉતરી પાંદડી પડ્યાના કરતાં થોડીવર જવા દઈ, મિથ્યા મર્વ થોડીવાર ઉડી દઈ, ભુલે કે તમાકુ જીવનનાવ અત્યારે કેવી સ્થિતિમાં એવા ખાવ છે? તે ખરાબે ચઢ્યું છે કે સીધું ચાલે છે? ખાવી

રીતે તપાસ કરશે તો તમને સમજાશે તમારું જીવન કેવી સ્થિતિમાં છે. છે. તમારું અંતઃકરણ હંમેશાં શાંત રિયલિતો અનુભવ કરી શકે છે? તમને ચિંતા સતાવતી તો નથી? સ્હેજ સ્હેજ બાબતમાં તમે ચીડાઈ જાઓ છો? તમારું ધારેલું કાર્ય સિદ્ધ ન થતાં હિંદ્રગ થાય છે? તમારા કલ્યા પ્રમાણે કે તમારી ધારણા પ્રમાણે કોઈ ન વર્તે તો તેનાથી તમને ક્રોધ થાય છે? બીજા મનુષ્યો કરતાં દ્રવ્ય કે સત્તા તમારી પાસે વધુ હોય તો તેનો ગર્વ થાય છે? દીવસના ૨૪ કલાક તમે આનંદમાં રહી શકો છો? જો રહી ન શકતા હો તો કયા કારણથી તમારો આનંદ નષ્ટ થાય છે? તમારું ગૃહજીવન તમને સુખનું લાન કરાવે છે? આવા આવા પ્રશ્નો તપાસી જુઓ અને તેથી તમને સમજાશે કે તમારું જીવન કેવા પ્રકારનું છે.

મનુષ્ય જ્યાં સુધી બહારના પદાર્થોમાં સુખ માને છે, ત્યાં સુધી સુખનો અનુભવ કરી શકતો નથી, દરેક મનુષ્યે પોને પોતાનું જીવન કેવી રીતે ગાળવું તે નક્કી કરી તે માર્ગે ચાલવું. આ સંસારમાં હંમેશાં ટકી રહેનાર વસ્તુ કંઈ છે? અને નાશવંત વસ્તુ કંઈ છે? તે । વિચાર કરવો, આપણે હંમેશા ટકી રહેનાર વસ્તુને જ્યાં સુધી શોધી શકતા નથી ત્યાં સુધી જ દુઃખ છે. જે વસ્તુ નાશવંત છે, ધડી પછી જેના નાશ થવાનો છે તેવી વસ્તુમાં જ્યાં સુધી મે.હ છે ત્યાં સુખના ભાવનો અનુભવ થયે, પ્રાપ્ત વસ્તુનો નીતિથી ઉપભોગ કરી સુખ માનવું, પણ તે પ્રાપ્ત વસ્તુ નાશવંત હોય તો તે જતાં દુઃખ શા માટે માનવું? મનુષ્યો જે દુઃખી થતા હોય તો આવાં કારણોથી જ.

આપણે કોઈના ઘરમાં રહીએ, અને જ્યાં સુધી રહીએ ત્યાં સુધી સુખ ભોગવીએ, પણ ઘર ધણી ખાલી કરાવે તો તે ઘર છોડી બીજે ઘે. જવામાં શું દુઃખ? કોઈની વસ્તુ વાપરવા લાગીએ, પછી તે પાછી

લઇ જાય તો પછી શું દુઃખ ? તેવીજ રીતે સંસારમાં પણ આપ-
ણ્યને પ્રાપ્ત પદાર્થની માલીકી ધૃશ્વરની છે; ધૃશ્વરની ઇચ્છાનુસાર આ-
પણ્યને પદાર્થ પ્રાપ્ત થાય તો તેનું સુખ ભોગવવું. પણ તે પદાર્થ
જતો રહે, તેનો નાશ થાય, ચોટલે ધૃશ્વર તેને લઇ લે તો દુઃખ શા
માટે ધરવું ? બહારના પદાર્થો બધા નાશવંત છે, તે કદી સુખ ઉપજાવે
છે તો કદી દુઃખના કારણરૂપ થાય છે, મનુષ્યો તેમાં રચી પચી
રહેવાથીજ દુઃખી થાય છે.

સાચું સુખ અંતરની શાંત સ્થિતિમાં છે, અંતઃકરણની દશા
જ્યાં સુધી પલટાતી નથી ત્યાં સુધી દુઃખ છે; હૃદયના વિકરોનો ત્યાગ
કરી જીવન કેવી રીતે ગાળવું તે નક્કી કરી રાખવું; વેદ કહે છે,
સત, ચિત્ત, આનંદ ત્રણ ગુણો ધૃશ્વરના છે, એ ત્રણ ગુણને ધારણ
કરો. શ્રી શંકરાચાર્યે જગતને અહંબ્રહ્મ શિમનો ઉપદેશ આપ્યો, લાગવતે
ધૃશ્વરની બક્ષિત કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો. યોગમાં યમ, નિયમનું
પાલન કરવાનું વૃત્ત લેવાનું જણાવ્યું. બુદ્ધિ આઠ આગ્રાઓ કહાડી
તેમાં અદ્વિંસાનું પાલન કરવું પ્રાણિમાત્ર ઉપર દયા રાખવી એવા
સિદ્ધાંતો પાળવાનું જણાવ્યું. ઇંસુખિરતે પ્રાણિમાત્ર પ્રતિ પ્રેમ રાખવો,
અદ્વિંસાનું પાલન કરવું. દયા રાખવી એ જણાવ્યું, એમ સર્વ
ધર્મોમાં જીવન કેવી રીતે ચિતાડવાથી સત્ય સુખનો અનુભવ થાય તેવી
આગ્રાઓ કરેલી છે. આ પ્રમાણે મનુષ્ય પોતપોતાના ધર્મો આ-
ગ્રાઓ પાળી જીવન સત્ય અને નીતિથી ગાળવાથી અંતઃકરણની દશા
પલટાતાં સુખનો અનુભવ થવાનો.

આવા સુખના માર્ગો પ્રયાણ કરવામાં મનોવૃત્તિઓ ઉપર અંકુશ
રાખી તેને બાંધે રસ્તે જતી પાછી વાળવી. પ્રાણિમાત્રમા પોતાનોજ
આત્મા નિવસી રહ્યો છે, એ વેદ વાક્યને પાળનાર સદા સર્વ પ્રતિ

પ્રેમ, દયા અને સહાનુભૂતિ દર્શાવે છે. જીવન્મુક્ત પુરૂષનાં લક્ષણ તો 'આત્મવત સર્વ ભૂતેષુ' સ્વભાવસિદ્ધ થયેલું હોય છે, તેમને જ ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર થઈ શકે છે. જે મનુષ્યો જાની છે, પવિત્ર છે અંતઃકરણની પવિત્રતા, હૃદયની નિર્મળતાને સાચવવા શકનારા છે તે સદા દુઃખી જીવન ગાળી શકે છે.

મનુષ્યોને નીચે પાડનાર, દુઃખમાં લઇ જનાર, મિથ્યાભિમાન, પૈસાનો અને સત્તાનો ગર્વ, અન્ય મનુષ્યોને હઠકા માનવા એ બધા અવગુણો છે. આવા મનુષ્યો વ્યહારિક સંપત્તિથી મૂઠ બની જાય છે. દરેક ધર્મમાં નીતિથી જીવન ગાળવાનું, સત્યનું પાલન કરવાનું સદાચારનું પાલન કરવાનું, પ્રાર્થનાપ્રતિ પ્રેમ રાખવાનું. સર્વનું બહુ કરવાનું, ઉચ્ચ વ્યવહારમાં મરજી બની આત્માને ભૂરી જઈ મિથ્યાભિમાનને વશ થઈ દુઃખી થાય છે, જેમ યુદ્ધા કપડાં એ કઢાઈમાં તેલ ઉકાળવા મૂક્યું હોય અને ખજાણા ઉકળે તેમ મૂર્ખ મનુષ્યનું અંતઃકરણ હમે ઉકળ્યા કરે છે હું મોટો મારા લા પ્રાણે સર્વ કરે, એવું ઇચ્છે છે પણ જેમ ખજાણા તોલમાં એક બે ટીપાં પાણીનાં પડતાં લાગશે જ લડકો થાય છે તેમ આગં મનુષ્યની મરજી વિરૂદ્ધ કાંઈક કમ થતાં તે તરત ઉકળી જાય છે. કોય ભૂલૂકી ઉઠે છે, અંતઃકરણની શાંતિ ગુમાવી દુઃખમાં કુદકો મારે છે, અને જેમ તેલ ચણચણ થયાં કરે તેમ તેનું અંતઃકરણ ધણો વખત ચણચણ કરી ખળ્યા કરે છે. આવા મનુષ્યો પાસે લાખો રૂપિયા છતાં સદા દુઃખી છે.

માફ સાચું, બીજાનું જીવન માનવા પણ આવા સ્વભાવવળા હોય છે આવા મનુષ્યો બહેને વિદ્વાન હોય છતાં તે પોતાના મનનું સમર્થન કરવા અન્યની સાથે વાદમાં ઉતરી

પોતાનું કલ્પું સિધ્ધ ન થતાં દુઃખી થાય છે. જેઓનું જીવન સરલ હોય છે, પોતાના સત્ય સિધ્ધાંતોનું પેતે પાલન કરનારા હોય છે, આત્માનું સદા ચિન્તન કરનારા હોય છે, તે સુખી છે. બહારના પદાર્થો જ્ય કે આવે તેથી તેમના મન ઉપર કાંઈ પણ અસર થતી નથી. આવા મનુષ્યો સુખી હોય છે.

તમે અત્યારે જે સ્થિતિમાં હો, તેથી ઉઝી સ્થિતિમાં જવાને તમને અધિકાર છે. પ્રયત્ન કર્યા કરો, ફળ આપનાર ઈશ્વર હજાર હાથ વાળો છે એવી શ્રદ્ધા રાખો. મળેલું જ્ય તો ઇશ્વરેચ્છા માની દુઃખી ન થાઓ અંતઃકરણની શાંતિ જળવાય, આનંદ હમેશાં રહે તે યાત્રી મનુષ્યોને જેવાનું હોય છે તેમણે સુખ બહારના પદાર્થોમાં માન્યું નથી પણ અંતરની અંદરની રહેલી સ્થિતિમાં માનેલું છે. જેમ પાણીયારી માથે પાણીનું બેડું લઈ જતી હોય તમે તેમ હાથે ચાલે બેસે દોડે છતાં પાણીનું બેડું માથા ઉપરથી ન પડે તેની કાળજી રાખે છે, માથું સ્થિર રાખે છે, તેમ વ્યવહારમાં રહેતા મહા પુરુષો બહારના પદાર્થોમાં મોહ પામતા નથી, પ્રાપ્ત પદાર્થોનો ઉપયોગ કરે છે, સદા પ્રયત્નશીલ રહે છે, છતાં કોઈ પદાર્થ જવાથી કે આવવાથી શોક કે હર્ષ માની લેતા નથી, તેમનું લક્ષ તો અંતઃકરણની શાંતિ અને પ્રયત્નશીલતા ટકાવી રાખવાનું છે.

આપણા શસ્ત્રોએ તો યોગ, મક્તિ, એને યાન એ ત્રણ માર્ગો અંતઃકરણની શાંતિ અને પ્રસન્નતાની પ્રાપ્તિ થાય તે માર્ગે ચોંટાડે છે, જો કોઈ પણ ઉપાયે તમે તમારા અંતઃકરણની શાંતિ મેળવી શકો, હમેશાં પ્રસન્નતા જળવી શકો એવું સામર્થ્ય મેળવી શકો. તો પછી તમે સદા સુખી જ છો. દુઃખ તમારાથી દુર જ ભાગ્યા કરવાનું બહેને તમારી પાસે દમડી ન હોય બહેને તમારી પાસે મહેલ, બાગ,

બગીચા કે ગાડી ઘોડા ન હોય પણ માત્ર એક અન્નઃકરણની શાંતિ એ એકજ વસ્તુ હોય તો તમે સદા યોગી છો, ઇશ્વરના દ્વાર તમારે સદા ઉઘાડાં છે.

ધન મેળવ્યા છતાં પણ જો અંતઃકરણની શાંતિ ન મેળવેલાના મેળવેલ ધન વ્યર્થ છે. કારણ સાચું સુખ તો ઉચ્ચજીવન ગાળવું, સદા સત્યનું પાલન કરવું, પ્રાણી માત્રમાં આત્મા વિલસી રહ્યો છે. માટે સર્વ પ્રતિ સદા પ્રેમ રાખ્યા કરવો, સ્વાર્થ સાધવા કરતાં પર-આર્થ સાધવા સદા પ્રેરાવું, કોઈનું પણ બહું કરવાની વૃત્તિ રાખવી, ચિત્ત ॥ પ્રસન્નતા રાખવી, નીતિ અને ન્યાયથી ચલવું. હૃદય પવિત્ર રાખવું નિઃસ્વાર્થ સેવા કરવી, પ્રયત્ન કર્યા કરવો, ભવિષ્યમાં બચના આશંકા ન રાખવી. જીવવું તે ખાવા માટે નહિ. ભોમ ભોગવવા મટે નહિ, પણ સત્ય સુખ મેળવવા માટે છે, આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા મટે છે, એમ માની સદા પ્રસન્નતા જળવાય તેવી રીતે હેવું. આવા મનુષ્યે જ સદા પવિત્ર રહી શાંત અને આનંદી જીવન ગાળી શકે છે. તેનામાં દૈવીશક્તિઓનું બળ પ્રાપ્ત થાય છે.

તમે દહાંમાં અને દુધમાં જન્મેમાં રહો. જો તમારે કાદવમાંથી પગ ધોવો હોય તો પવિત્ર જળથી પગ સ્વચ્છ કરવા જોઈએ. બડીમાં કાચા કાદવમાં બેળાશે તો તમારા પગ મેલાજ રહેવાના, સ્વચ્છ ॥ની ધ્વજા હોય તો મેલનો નાશ કરવો જ જોઈએ, સાચું સુખ આત્માના આનંદનો અનુભવ કરવો તેમાં છે, તમારી પાસે મને તેટલી સંપત્તિનો અન્યના બધા માટે સદુપયોગ કરો, સાચું સુખ એવી બદારની સંપત્તિમાં નથી પણ અન્તરની શાંતિમાં છે. એમ માનો. તમારા અન્તરની શાંતિમાં વિશ્લેષ કરે તેવું કાર્ય ન

કરો. સુખ માટે સદા આત્મચિન્તન કરવાની આવશ્યકતા છે. તમે આ સંસારમાં જન્મતાં અનેક મનુષ્યો જોયાં છે. તેમનાં જીવન પણ જોયાં છે, તેમણે મને તેટલું દ્રવ્ય મેળવ્યું હોય, તે અહીંજ મુકી તે ચાલ્યા મયા છે. તેમણે જો સાચી શક્તિ ન મેળવી હોય, અંતકરણની પ્રસન્નતા ન મેળવી હોય તો તેમનાં જીવન અર્થે ગયાં માનજો, મરતી ધડી સુધી સદા કરનારા મરવાના આમલા દિવસે પણ જા અસ.યથી નાજી મળતાં હોય તો અસત્ય બોલી નાજી મેળવનારા ધણાય જોયા હશે. મરવાને ચોઠે સુતાં સુતાં પણ બાળકોની કાબજી રાખવામાં જીવને પરાવી રાખનારા ઓકરા માટે ધર બનાવી આપવાનું રહી ગયું એવું માનનારા ધણાય જોયા હશે. આવાં મનુષ્યોએ સંસારમાં રહી શું મેળવ્યું ? કાંઈજ નહિ. મરતી વખતે પણ સાચી શક્તિનો અનુભવ ન થયો તો જીવ્યું બચ્ચું ગયું.

તમે દ્રવ્ય મેળવો પણ જો તેનો પરાપકારમાં દાન આપવામાં ઉપયોગ કરશો તો તેટલું તમે કમાયા, તમે બીજાનું બહું કરવામાં સ્વીરનો, મનનો અને ધનનો જો કાંઈ પણ ઉપયોગ કર્યો હોય તો તો તેટલું કમાયા, સ્વાર્થાં ઇચ્છા છોડી દઈ પારકાનું બહું કરવાની અન્યની સેવા કરવાની વૃત્તિ રાખી તો તેટલું કમાયા, અનીતિથી ધન મેળવ્યું હોય અને તે પાછું પરાપકારમાં ખર્ચવા તૈયાર થયા હો તો તે નકામું સમજજો. ધનથી લોભાઈ ન જશો પ્રયત્ન કરો, સત્યો પ્રયત્ન કરો, નીર્મલ અને ન્યાયથી દ્રવ્ય મેળવો તો જરૂર તે દ્રવ્ય તમને સુખ આપનારૂં ગણાય. સત્ય બોલો, સત્યથી ચાલો, લાભો રૂપીયા મળે પણ સત્ય ન ચુકો. તમારૂં જીવન તપાસો, તમે સત્યનું પાલન કરી શક્યા છો? સુખને મેળવવા, આત્મ સુખનો લાભ લેવા સદા સત્યનું પાલન કરો, હથેરી યાન મેળવવા તમારૂં હૃદય પવિત્ર રા-

ખો, વ્યવહારમાં પણ સત્ય, નીતિ અને ન્યાયને જાળરી કામ કરો, તેમાંથી બ્રહ્મ થતાં સુખથી બ્રહ્મ થવાય છે. આત્માથી દૂર અને દુરે જાય છે, આવા પવિત્ર જીવન મહાપુરુષોનાં હોય છે.

સંસારના ભોગ વિલાસો ક્ષણિક આનંદ આપનારા છે, ઇન્દ્રિય-જન્મ સુખો, અને ભોગ વિલાસ મેળવવા મનુષ્યો રાત દિવસ મરી મથે છે; આવા મનુષ્યો સત્યને પાળી શકતાં નથી. ક્ષણિક સુખનાં લોભમાં, ક્ષણિક આનંદના લોભમાં સત્યને તિલાંજલી આપી દેતાં અચકાતા નથી. આવા મનુષ્યો સદા સુખથી સત્ય આનંદથી દૂર રહે છે. જે વ્યવહારમાં રહેવા છતાં, પણ નીતિના માર્ગે ધંધો રાજમાર ચલાવે છે; સત્યનો ત્યાગ કરવાનો પ્રસંગ આવે તો ક્ષણિક ભોજોને અને વૈભવોને જતા કરે છે, પણ સત્યને છોડતા નથી. ઇન્દ્રિયેનું દમન કરે છે, મનથી પણ સત્યના ભોગે ક્ષણિક સુખ આપનાર પાશ વરતુઓને મેળવવા ઇચ્છતા નથી. તેવા મનુષ્યો સુખ, જાન, આનંદ, અને શાંતિને મેળવી શકે છે.

તમારા હૃદયમાંજ સાચી શાંતિ, સત્ય સુખ ને આનંદનો મહોદધિ છે, તે મેળવવા બહાર ફર્યાં ન મારો; તમારા અંતરમાંજ વળો; તમે જે અંતરને પવિત્ર રાખશો; તેને અનીતિના, રાગદ્વેષના, ક્રોધના, ભયના વિચારો અને વર્તનથી દુલુપિત નહિ બનાવી દો તો ત્યાં તમને સાચી શાંતિનો અનુભવ થશે. સ્થિર જળમાં જેમ સુખનું પ્રતિબિંબ જેમ જ શકાય છે તેમ નિર્મળ હૃદયમાં સત, ચિત અને આનંદ સ્વરૂપ સુખચિદાનંદ પ્રભુનાં દર્શન થઈ શકે છે પણ તમે જે અનીતિ, અન્યાય; લોભ, ગર્વ અને કામક્રોધાદિમાં તમરા અંતઃકરણને અપવિત્ર કરી મુક્યું હશે તો પછી સત્ય સુખ મેળવવું મુશ્કેલ પડશે; હાં તમને આત્માનાં દર્શન નહિ થાય.

જીવન મરવા માટે નથી, જીવન સુખ મેળવવા માટે, આનંદનો અનુભવ કરવા માટે છે. તમે તમારૂં જીવન તપાસો. તમારામાં સાચી શાંતિ છે ? ગમે તેટલા વિપત્તિના પ્રસંગમાં પણ ધૈર્ય રાખી શાંતિને જાળવી રાખવાની કળા તમારામાં સિદ્ધ થયેલી છે ? તમારો આનંદ ક્ષણે ક્ષણે રહેજ રહેજ બાબતોમાં હણાઇ જાય છે ? તમને તમારા ધાર્યા પ્રમાણે કામ સિદ્ધ ન થતાં ઉકળાટ થઇ આવે છે ? જો આવું કંઇ બનતું હોય તો આટલેથી ચેતી જાઓ અને સત્ય સુખને મેળવવા, સાચા આનંદનો અનુભવ કરવા થોડો ધણો પણ પ્રયત્ન કરો. વ્યવહારના પદાર્થો નાશવંત છે એમ જાણો પોકારી પોકારીને કહે છે. હિંદુસ્તાનમાંથી ક્ષત્રિય રાજ્ય ગયું, મુસલમાની રાજ્ય સ્થપાયું; વળી મુસલમાની રાજ્ય ગયું, પેશ્વાઇ સ્થપાઇ. વળી તે ગયું અને અંગ્રેજી રાજ્ય થયું, રાજ્ય તો ગયાં, રાજ્ય કરનારા ગયા, પણ તેમણે કરેલાં સારાં કે ખોટાં કામો રહી ગયાં, અમદાવાદમાં જુઓ, મોટી મોટી મસીદો અને મહેલો, પાદશાહના વખતમાં બંધાયા હશે ત્યારે તે બંધાવનારને તે ભોગવવાની ફટલી હોંશ હશે ? અત્યારે બંધાવનાર તો ચાલ્યા ગયા છે. અને તે મસીદો અને મહેલોનાં પથરનાં ખંડેરો રહી ગયાં છે. તે જણાવે છે કે આ બધા વૈભવો, અને બાહ્ય પદાર્થો મેળવવા માટે શું કરવા અનીતિ કરો છે ? તે પદાર્થો અહીં રહેશે; તેને અનીતિના માર્ગે મેળવનારા ચાલ્યા જશે. તેવીજ રીતે મનુષ્યોએ ચેતવાનું છે કે પ્રયત્ન કરવો. ધન કમાવું પણ તે સત્ય, નીતિ અને ન્યાયથી. જ્યાં સત્યનો ભંગ કરવો પડે, અનીતિ આચરવી પડે કે અન્યાય સેવવો પડે તે માર્ગે ધન મેળવવા પ્રયત્ન ન કરો, નથી તમારા અંતરની શાંતિ જાળવાય. તમારી પ્રસન્નતા હંમેશાં કાયમ રહે તેવા માર્ગે ચાલો.

સત્ય સુખ મેળવવાને એજ સાચો માર્ગ છે. જીવનનો દ્હાવો લેવાનો, આનંદમાં મસ્ત રહેવાનો એજ સાચો માર્ગ છે જીવનને સત્યમય બનાવો. આત્મામાં મ્હાલો હાથના નિર્મળ જળમાં ઝમકારતાં શીખો. સાચી તૃપ્તિ નમને ત્યથી જ મળે. કામ કરતાં કરતાં પશુ થડી વિશ્રાંતિનું સુખ હૃદયમાં ડુબકી મારી લેતાં રહો સત્ય અહિંસા પ્રેમ, દયા, શાંતિ, આનંદ એ દિવ્ય ગુણોને તમારા સ્વભાવમિત્ર બનાવી દો. એજ ખરા સુખનો રાજમાર્ગ છે, વ્યવહારને હિતમ પ્રકારે સિદ્ધ કરવાની કુંચી પણ તેમાં જ સમાયલી છે.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે રચીત પુસ્તકો.

માસ્ટર ઓફ નોલેજ

ઘણા વર્ષની ઘણી મહેનતે અને ઘણા ખર્ચે બહાર પડ્યું છે. આ પુસ્તક ઉપરથી દરેક માણસ પોતે પોતાની મેળે માત્ર છ મહિનામાંજ સારી રીતે હિંદી, મરાઠી, અંગ્રેજી, ઉર્દૂ, બંગાળી અને સંસ્કૃત શીખી શકે છે. આટલી બધાએ કેટલુંય ખર્ચ તથા મહેનત કરવા છતાં આવડતી નથી તે માત્ર છ મહિનામાં લખતાં બોલતાં શીખે છે. કી. રૂ. ૧૦

ભાગ્યોદય ઓફીસ—અમદાવાદ અને મુંબઈ

પ્રકરણ ૧૪ મું.

સુખી થવાનો સંદેશ.

તમે સુખી હો કે દુઃખી હો તો તેમાં બીજાનો દોષ નથી. મનુષ્ય પોતેજ પોતાના સુખ દુઃખનો કર્તા છે. સુખ મળવું કે દુઃખ થવું તે સર્વ મનુષ્યના ઉપર આધાર રાખે છે. સુખ અને દુઃખને કોઈ પણ મનુષ્ય બહારથી જોઈ શકતા નથી. એ તો મનની અંદરની અવસ્થા છે. સુખ મળવા દેવ દેવી, ભૂત પિશાચ કે કોઈ મનુષ્ય કારણરૂપ નથી પણ વિચાર પરમ્પરા જ તેનું કારણ છે. મનુષ્યને તેનાં પોતાનાં કાર્યો અનુસાર જ સુખ દુઃખ મળે છે. મનુષ્ય જો સારાં કાર્યો કરે છે તો તેનું સાદું ફળ મળે છે, તે સુખ છે. અને ખરાબ કામ કરે છે તો તેનું પાશ્વિક તેને દુઃખ ઉપજાવે છે.

મનુષ્ય જો કાર્યો કરે છે તે કાર્યો ઉપરથી તે કેવા વિચારનું સેવન કરનારો છે તે જાણી શકાય છે. કારણ કે વિચાર એ મનુષ્યના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને તે બહાર આવી દર્શાવમા બદલાય છે. મનુષ્યના મનની દૃઢ પ્રવૃત્તિથી તેના ચરિત્રનો પત્તો મેળવી શકાય છે. અને તેના ચરિત્ર અનુસાર જ તેને સુખ કે દુઃખ મળે છે જો મનુષ્યે સુખ મેળવવું હોય તો પ્રથમ પોતાના વિચાર બદલવા જોઈએ.

જે મનુષ્યો પોતાના દુઃખને સુખના રૂપમાં ફેરવવા ઇચ્છતા હોય, તેમણે દુઃખના કારણરૂપ પોતાના વિચારો અને કાર્યોને બદલવાં જોઈએ, આ પ્રમાણે વિચાર અને કાર્યોમાં ફેરફાર કરવાથી તેનું જીવન બદલાઈ જવાનું.

જ્યાં સુધી મનુષ્ય સ્વાર્થી વિચારોમાં કુબેલો રહે છે. ત્યાં સુધી તે કદાપી સુખી કે સંતોષી થઈ શકતો નથી. તેમ જ્યાં સુધી મનુષ્ય નિસ્વાર્થ ભાવથી રહે છે ત્યાં સુધી તે કદો દુઃખી કે ક્લેશી થઈ શકતો નથી. જ્યાં કાર્ય છે, ત્યાં તેનું કારણ પણ હોવું ઘટે છે. કારણ કે કાર્ય કારણને પરસ્પરમાં અવિનાભાવી સંબંધ છે. મનુષ્યમાં કારણને બદલવાની શક્તિ તો જરૂર છે, પરંતુ જો કોઈ કાર્યને બદલવા ઇચ્છે તો તે બદલી શકતા નથી. તે પોતાના સ્વભાવને પવિત્ર કરી શકે છે, અને પોતાના ચારિત્રને ફરી રચી શકે છે. આત્મસંયમમાં પ્રબલ શક્તિ છે. અને પોતાના રૂપને બદલવામાં પરમાર્નદ છે.

હરેક મનુષ્ય પોતે પોતાના વિચાર અનુસાર સુખ દુઃખ ભોગવે છે. પોતે પોતાના વિચારોને ધીરે ધીરે બદલી શકે છે અને પોતાના માનસિક ક્ષેત્રને વિસ્તૃત કરી શકે છે. તે પોતાના પતિત સ્થાનને છોડી દિનંત શિખર ઉપર પહોંચી શકે છે. નીચ અને નિંદનીય વિચારોને મનથી દૂર કરી શકે છે. અને તેના સ્થાનમાં ઉચ્ચ અને પવિત્ર વિચારોને પોતાના અસ્તિત્વમાં સ્થાન આપી શકે છે. જેમ જેમ મનુષ્ય પોતાના વિચારોને બદલી શકે છે, તેમ તેમ તેને સંસારની સુંદરતા અને પૂર્ણતાનો અનુભવ થતો જાય છે.

મનુષ્ય પોતાના વિચારોને લીધે જ મોટા કે નાના સમજી શકાય છે. જે મનુષ્યના વિચાર નિંદનીય કે સંકુચિત હોય તેને સંસાર પણ

અપવિત્ર અને સંકીર્ણ દેખાય છે. અને જેના વિચાર ઉદાર અને પવિત્ર છે તેને સંસાર પણ પવિત્ર અને દાર જણાય છે. સંસારની ફરેક વસ્તુ નના વિચારોના રંગમાં રંગાઈ જાય છે. જે મનુષ્યમાં લોભ, લાલચ, સંદેહ, અને ધર્મ્યા હોય છે તેને પ્રત્યેક વસ્તુ તુચ્છ, નિહનીય અને ભયંકર જણાય છે. તેનામાં પ્રભા અને કાંતિ નથી, અને જેથી એ બધા પદાર્થોને નિરતેજ અને શક્તિહીન, કાંતિહીન જણાય છે. જે જાને નય અને અસભ્ય છે તે સર્વને નીચ અને અસભ્ય માને છે. તે લોકો પોતાના દેવને પણ લોભી જાણે છે અને પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થવા માટે લાલચ આપે છે. જગતમાં જેટલાં સ્ત્રીપુરુષ છે, તે સર્વ તેની દૃષ્ટિમાં લોભી અને સ્વાર્થી છે. નિઃસ્વાર્થતાના કાર્યોમાં પણ તેને સ્વાર્થ જણાય છે. જે મનુષ્યનું હૃદય વિશાળ અને ઉદાર છે તેને સંસાર સુંદર અને સુરમ્ય દેખાય છે, તે બધા મનુષ્યો અને જીવોમાં હિંમત અને ઉદારતા જોઈ શકે છે, તેની આગળ નીચમાં નીચ વ્યક્તિ પણ થોડા સમયને માટે પોતાની દુષ્ટતાનો ત્યાગ કરી દે છે અને સનજન બની જાય છે.

કૃષ્ણ હૃદયનો અને દાર હૃદયનો મનુષ્ય બંને એક બીજાના પાડોશી હોય તોપણ તે બંને જુદા જુદા જગતમાં નિવાસ કરે છે, તેમની માન્યતા અને સિદ્ધાંત એક બીજાથી સર્વથા વિપરીત હોય છે. અને તેમના કાર્યોમાં પણ વિભિન્નતા જણાય છે. તેમનું નૈતિક જ્ઞાન એક બીજાથી પ્રતિકુલ થાય છે. તેમનું માનસિક ક્ષેત્ર જુદું જુદું હોય છે એ બે એક બીજાની સાથે કદી મળી શકતા નથી. તેમાંનો એક સ્વર્ગમાં વાસ કરે છે ત્યારે બીજો નરકમાં વાસ કરે છે અર્થાત્ એકને આ સંસાર મહા ભયંકર જણાય છે, ત્યારે બીજાને સ્વર્ગ મુલ્ય જણાય છે, એક ભયને લીધે હંમેશાં ચિંતાતુર અને કંથેશી

રહે છે અને પોતાના રક્ષણને માટે નાના પ્રકારનાં જાન શય રાખે છે, ત્યારે બીજા મનુષ્યને કોઈ પ્રકારનો ભય થતો નથી અને તેને શસ્ત્રોની પણ જરૂર પડતી નથી, તેને ત્યાં સિદ્ધિ, સુવિરતા અને સન્નિવૃત્તિને માટે દ્વાર ખુલ્લાં રહે છે. સંયુક્ત તેના મિત્ર છે. તે સદા તેના મનો મંદિરમાં ગણ કરે છે. તે હંમેશાં મદિયારોનો પ્રવાહ નીકળ્યા કરે છે અને તે સર્વની સાથે સદ્વ્યવહાર કરે છે. તેનું એ પરિણામ આવે છે કે સર્વ કોઈ તેની સાથે પ્રેમ કરે છે અને તેને આદરની દૃષ્ટિથી જુએ છે.

મનુષ્ય જાતમાં જે પ્રાકૃતિક રીવાજો જણાય છે. તે વિચારોને લીધે જ છે. મનુષ્યના ગુણદોષ તેના આચાર વિચારથી જણાયેલા છે. લોકો ભલે તે રીવાજોનો વિરોધ કરે છતાં તેને બદલી શકતા નથી, જગતમાં એવું એક પણ ઔપચ નથી કે જે વિચારોની આ અવરજાઓને એકત્ર કરી શકે કે જેમાં કોઈ પ્રાકૃતિક સંબંધ ન હોય. નિયમ વિરુદ્ધ અને નિયમ બદલ સદાય જુદા છે. જગતમાં મનુષ્યોને એક બીજાને જુદા કરનારી વસ્તુ તિરકાર કે અટકાર જુદી નથી પણ માનસિક જુદી અને કાર્ય પ્રણાલી છે. મૂર્ખ અને અસત્ય મનુષ્ય પોતાના વિચારોને લઈ જ સભ્ય અને સુશીલ મનુષ્યોથી જુદા પડે છે. જો તે લોકો ધીરે ધીરે અત્મે જાતિ કરી શકે તો સભ્ય મનુષ્યોમાં પણ તેમની ગણના થઈ શકે. જે નિયમાનુસાર ચાલે છે તે રચનાં ગણ્ય ગણી શકે છે. ખરાબ મનુષ્યોને તેમના જંગમ હલકા મનુષ્યોની સંગતિ મળે છે. સારા મનુષ્યને સારા મનુષ્યનો સહવાસ મળે છે. સાધુ મદારુષો સંતોની સંગતિમાં રહે છે. આત્મ સર્વ મગી પ્રથરના ગુણગુણ મળે છે. સર્વ લોકો હર્ષણ જેવા છે, હંમેશાં પોતાના આન્તરિક ભાવોને પ્રકટ

કરતા રહે છે, તે જો કે બીજાને જુવે છે, અને સર્વ વસ્તુઓમાં તેને પોતાનું જ પ્રતિબિંબ જણાય છે.

દરેક મનુષ્ય પોતાના જ વિચારો અનુસાર વિસ્તૃત કે સંકુચિત ધેરામાં ફસાઈ કહે છે, જે તે ધેરાની બહાર હોય છે તે તેને માટે નથી હેતું. વિચારોની હદ જેટલી સંકુચિત હશે તેટલોજ વધુ તેને વિશ્વાસ થશે કે તેની બહાર કંઈ નથી. નાના વાસણમાં મોટી વસ્તુ સમાધ શકતી નથી. અઘેરોયા વાસણમાં શેર ન સમાય એ સર્વ કોઈ જાણે છે, તેમ અપાત્ર મનુષ્ય મહા પુરુષોનાં વચનેને સારી રીતે સમજી શકતા નથી. સમજવા માટે વિદ્વતાની જરૂર હોય છે, અને તે વિદ્વતા ધીરે ધીરે ઉન્નતિ કરવાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. જે મનુષ્યના વિચાર ઉંચા અને વધેલા હોય છે. તે સર્વ નાની નાની વાતોનું પણ સમજી શકે છે, મહાન અનુભવ મેળવી શકે છે. અને ના. ૧ અનુભવો પણ મેળવે છે, મનુષ્ય પ્રૌઢ થતાં જ્યારે તેની વિચાર શ્રેણી વધી જાય છે અને જ્યારે તે મહાચાર અને પૃથ્વી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પોતે બ્રહ્મના સોબતમાં બેસવાને યોગ્ય બની શકે છે, ત્યારે તેને ખબર પડે છે કે મારા સંકુચિત સંસારની ઉપર પણ એક બીજું જગત છે કે જેનું હાલ સુધી તેને જ્ઞાન નહોતું.

આ વિશ્વમાં મનુષ્યો પોતાની યે ગુણાનુસારજ નસારુપી પાઠશાળામાં પણ જુદા જુદા અનુભવ મેળવી શકે છે. જેમ નાના બાળકો એક પછી એક ચો ડીનો અભ્યાસ કરી ઉપરના વર્ગમાં જઈ શકે છે તેમ મનુષ્ય પણ ધીરે ધીરે પોતાનું વર્તન સુધારી આગળ વધી શકે છે. જે મનુષ્યને સ્વાર્થ વાસના હોય છે તે કલ્પ કાર્યોના રક્ષણને સમજી શકતો નથી અને જે ઉત્તમ ને પવિત્ર હૃદયના છે, જેનામાં સ્વાર્થનો અંશ પણ હોતો નથી પણ સદ્વિચારો.

અને સત્કાર્યો દ્વારા પ્રયત્નશીલ રહી ઉચ્ચ પદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, તેજ પુરૂષ મહાપુરૂષ થઈ શકે છે.

દરેક મનુષ્ય પોતાના વિચારાનુસાર ઉંચો કે નીચો તેમ નાનો કે મોટો થઈ શકે છે, જે તેના વિચારો પવિત્ર અને ઉત્કૃષ્ટ છે તે ઉચ્ચ શ્રેણીનો મનુષ્ય થઈ શકે છે. અને જેના વિચારો હલકા, અશુભ અને નિંદનીય હોય છે તે નીચ અને પતિત થઈ શકે છે, દરેક મનુષ્ય પોતાના વિચારરૂપી ક્ષેત્રમાં ફર્યા કરે છે અને વિચાર ક્ષેત્ર એજ તેનો સંસાર છે, તે પોતાના વિચારને ઉંચા બનાવી શકે છે અને ઉન્નતિ કરી શકે છે, તે પોતાની ઉન્નતિ કરી આનંદ મેળવી શકે છે, મનુષ્ય પોતાના સ્વાર્થવાળા વિચારોને સદા દૂર કરી તેની જગાએ સદ્વિચારોને સ્થાપી શકે છે.

મનુષ્ય વિચાર બદલવાથી જ પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે છે, સુખી મનુષ્ય વિચારમાં ફેરફાર કરી ઉચ્ચ સ્થિતિ મેળવી શકે છે, સુખી મનુષ્ય ઉચ્ચ વિચારનો ત્યાગ કરી હલકા વિચાર કરવાથી દુઃખી થઈ શકે છે. દુઃખી મનુષ્ય પોતાના વિચારમાં ફેરફાર કરી સુખી થઈ શકે છે. સુખી થવું, દુઃખી થવું કે ગમે તેવા થવું એ સર્વ મનુષ્યના પોતાનાજ હાથમાં છે. તમે દુઃખી હો તો આજથી જ તમને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે તેવા વિચારોનો ત્યાગ કરો. દુઃખના, લયના ઉદ્ભવના એ સર્વ વિચારો દુઃખકર્તા છે, નિરાશાના વિચારો નિરાશા બતાવે છે. આશાના વિચારો, આનંદના, ઉત્સાહના વિચારો આશા આપે છે, આનંદ અને ઉત્સાહ આપે છે.

તમે જ્યારે જાણ્યું કે ઉત્તમ વિચાર કંવાથી ઉત્તમ કાર્ય થાય છે, ઉત્તમ કાર્યથી ઉત્તમ ફળ મળે છે, અને અશુભ વિચારથી અશુભ કાર્ય થાય છે અને તે અશુભ કાર્યનું ફળ પણ અશુભ જ

મળે છે માટે આજથી તમે તમારા વિચારોનું અવલોકન કરી તમને સુખ આપે તેવા શુભ વિચારોને સેવતા થઇ જાઓ, શુભ વિચારોને સેવો, શુભ વિચારોનું સેવન કરનારાનો સંગ કરો. જરૂર તમારી સ્થિતિમાં ફેરફાર થવાનો.

પવિત્ર વિચાર, પવિત્ર કાર્ય કરાવે છે, હૃદયમાં આનંદ અને પવિત્રતા રાખવી એ ઉત્સાહથી મનુષ્યને આગળ વધારનાર છે, તમે શુભ વિચાર કરો. હૃદય પવિત્ર રાખો, શુભ કાર્યો કરો, ઉત્સાહથી આગળ વધો, આનંદી રહો તો જરૂર સુખી થશો.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે રચિત પુસ્તકો.
પાંચસો રૂપીયા ખર્ચાતાં ન મળે તે પુસ્તક
માત્ર રૂ. ૧૫ માંજ.

કાયદાનો શીક્ષક (ચોથી આવૃત્તિ)

જેની અંદર ફોજદારી અને દિવાની કાયદાઓ આપેલા છે. જેની હબરો નકલો થોડાજ વખતમાં ખપી ગઇ છે કાયદાનું જ્ઞાન હરેક માણસે મેળવવું જોઇએ. આ પુસ્તકને કલેક્ટરો, હાઇકોર્ટ જડજે, સેસન જડજે, માજિસ્ટ્રેટો, દિવાનો, સરમુખા, વિગેરે અનેક વિદ્વાનોના હબરો અભિપ્રાયો મળ્યા છે. કી. રૂ. ૧૫-૦-૦ છે.

લાન્થોદય ઓફીસ—અમદાવાદ અને મુંબઈ

પ્રકરણ ૧૫ મું

સુખની ઇચ્છા

મનુષ્ય માત્ર સુખને ઇચ્છે છે, ગરીબ પણ સુખી થવા ઇચ્છે છે, ધનવાન પણ સુખને ઝંખે છે. સુખ એ એવી વસ્તુ છે કે તેને સર્વ ઝંખે છે પણ તે દૂરને દૂર રહે છે. મનુષ્ય સુખની પાછળ દોડે છે, ત્યારે સુખ આગળને આગળ દોડે છે, જે મનુષ્યના હાથમાં આવતું નથી. સુખ એ શી વસ્તુ છે તેની હજી મનુષ્યોને પુરે પુરી ખબર નથી. કોઈ તેના સ્વરૂપની કાંઈ કલ્પના કરે છે, ત્યારે કોઈ કંઈ કલ્પના કરે છે. કોઈ માને છે કે પૈસા મળવાથી સુખ મળે છે, પણ જેમના પાસે પૈસા છે તેઓ પણ સુખી નથીતા નથી. કોઈ સ્ત્રી, પુત્ર, વૈભવ વગર સુખ નથી મળતું એમ માની તે મેળવવા મથે છે. છતાં જેમને આ બધું મળ્યું હોય છે તેઓને પણ દુઃખનાં રોડા રોતા જોવા છે.

સુખ એવી વસ્તુ છે કે: તેના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન બ્યવહારમાં રચ્યા પચ્યા રહેલા મનુષ્યને હોતું નથી. મનુષ્ય સુખને માટે જે મેળવવાના કલ્પના કરે છે, તે વસ્તુ મળતાં પણ તેને યથાર્થ સુખનો અનુભવ થતો નથી. જેની પાસે પૈસા છે તેના સુખી હોવા નથી, ત્યારે જેઓ પાસે બિલકુલ પૈસા હોવા નથી, રહેવાનું ઘર પણ હોતું

નથી, કાલને માટે ખાવાનું બનાવ પશુ હોતું નથી, પહેરવાનું વસ્ત્ર પશુ હોતું નથી, છતાં તેવા મનુષ્યો ખરા સુખમાં મસ્ત રહેતા જણાયા છે. એટલે સુખ કેવા સંજોગોમાં મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે. તેનું ચતુર્થ યોગ કોઈ જ્ઞાનીને થાય છે.

ધણા મનુષ્યો વ્યવહારમાં રહી છતાં પૈસે દુઃખનાં રોડાં રડતા જાય છે. બી, પુત્ર, વૈભવ ધન સર્વ પ્રાપ્ત છતાં પશુ તેવા મનુષ્યોના સમાગમમાં જ્યારે તમે આવો છો ત્યારે તમને ખબર પડે છે કે તેઓ પશુ સુખી નથી. તેમને પ્રાપ્ત વસ્તુનું મહત્ત્વ સમજાતું નથી અને અપ્રાપ્ત વસ્તુ મેળવવાની જ ચિંતા સતાયા કરે છે, રાત્રે જાગીને ઉંઘતા પશુ નથી, તેમને અપ્રાપ્ત વસ્તુ જતાં સુધી મળી હોતી નથી ત્યાં સુધી પ્રાપ્ત વસ્તુનું સુખ પશુ તેમને દુઃખકર્તા થઈ પડે છે. આવી રીતે સંસારમાં સુખી કરતાં દુઃખી મનુષ્યો વધારે જણાય છે. દુઃખથી કાયર થઈ સુખની પાછળ ભ્રમતા ધણાં મનુષ્યો જણાયાં છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યને ખરા સુખની ઝાંખી થઈ હોતી નથી ત્યાં સુધી તેને અસંતોષ રહ્યાજ કરે છે. એ ખરૂં સુખ મેળવવા મનુષ્ય તલસે છે પશુ તેને ખબર નથી કે ખરૂં સુખ શા રીતે મળે. તે સત્ય સુખ જે વસ્તુ મેળવવાથી મગશે એમ માને છે તે વસ્તુ મેળવવા મથે છે, પશુ તેમાં તેને સત્ય સુખ ન જણાતાં વળી બીજી વસ્તુમાં સુખ માની તે મેળવવા મથે છે. આમ સત્ય સુખની શોધમાં તેનો આખો જન્મારો વહી જાય છે.

જાત્રો સત્ય સુખ આત્મજ્ઞાનમાં માને છે; મહાપુરુષો કહે છે તમે તમારા આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો, એટલે તેમને સત્ય સુખ મળશે, સર્વ ધર્મમાં આત્મજ્ઞાન મેળવવામાં આવે તોજ સત્ય સુખ મળે એવું કહે છે, પશુ મનુષ્યોને એ વાતમાં મદદ નથી, તેણે

તો બાહ્ય વિષયોમાં સુખને માની લીધું છે જેથી તે બાહ્ય પદાર્થો ધન, સ્ત્રી, પુત્ર, ગૌભવ મેળવવામાં પોતાનો જન્મારો ગાળે છે, કારણ કે તે માને છે કે ધન મળશે તો આપો જન્મારો સુખવા જશે. પણ ધન મળવા છતાં તેનાં દુઃખનાં રોડાં ઓછાં થતાં નથી. મહિને ૨૫ કમાનાર ને ૫૦ મળે તો સાડે એમ લાગે છે, ૫૦ કમાનારને ૧૦૦ ની ઇચ્છા થાય છે; ૧૦૦ ની કમાણી વાળા ૧૦૦૦ ને ઇચ્છે છે, ૧૦૦૦ વાળા લાખ ઇચ્છે છે, લાખ વાળા કરોડ ઇચ્છે છે. ધનની ઇચ્છા ગરીબ અને ધનવાન બંનેને સરખી જ હોય છે તેમને કદી સંતોષ થતો નથી. મુંઝ, અમદાવાદના શેડીયાઓ લાખો રૂપિયા કમાય છે પણ તેમનાં અંતર જીવન દુઃખી હોય છે. કોઇને વધુ કમાવાની, કોઇને સ્ત્રી સારી ન મળવાથી રોજ કલેશ થતો હોય તેની; કોઇને બીજી મીઠા કરવાની, કોઇને ગયેલી ખોટ પુરી પાડવાની કોઇને ધારેલી બાજી સફળ કરવાની ચિંતા હોય જ છે. આવી રીતે આવા મનુષ્યોનાં જીવન સદા દુઃખી હોય એમ આપણને લાગ્યાં કરે છે. બધે ઉપરથી સુખી જણાતા હોય, મોટરોમાં ફરતા હોય, બંગલામાં રહેતા હોય, પણ તેમનાં અંતર જીવન તપાસીએ તો તેમના અંતરમાં ચિંતા, દુઃખ, શોક, નિરાશા, અસંતોષની હોળી સળગતી જણાવાની.

આવા મનુષ્યો ધન મેળવવામાં એવા મફતુસ હોય છે કે તેમને સત્ય સુખ મેળવવાનો ખરો માર્ગ બતાવનાર સદગુની કે શાસ્ત્રની વાત સાંભળવાનો વખત નથી હોતો. તેમનાં જીવનને સંતોષ થાય; તેમને સત્ય સુખની પ્રાપ્તિ થાય, તેવો રસ્તો બતાવનારની તેઓ હાંસી કરે છે. શાસ્ત્રોની વાતો તો પાખંડની વાત છે, બ્રાહ્મણોએ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા દા... ન્યા, એવું માની બેઠા હોય છે.

એક બે વાર વિદ્યામત જઈ આવેલા હોય તો પશ્ચિમના પવનની તેમના ઉપર અસર થયેલી હોય છે એટલે હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રે હંમગ છે, ઉપનિષદો તો બ્રાહ્મણોએ રચેલાં છે, પુરાણો તો પાખંડથી ભરેલાં છે. આચાર વિચારની સ્મૃતિઓ તો જુના જમાનામાં રચેલી છે, માટે તેમાં તેમને શ્રદ્ધા હોતી નથી.

મનુષ્યના મૃત્યુ પછી તેની શી ગતિ થાય છે તે વાત જાણવાની તેમને જરૂર હોતી નથી, મનુષ્ય આ જન્મમાં જે જે કૃત્યો કરે છે તેવું ફળ હવે પછીના જન્મમાં ભોગવવું પડે છે. એ વાતને તેઓ માનતા નથી. મનુષ્યની અવગતિ ન થાય અને સદગતિ થાય તે માટે તેના મૃત્યુ પછી શ્રાદ્ધાદિ સત્કર્મ કરાવવાનું શાસ્ત્રોએ વિધાન કર્યું છે તે વાતને તેઓ માનતા નથી, વર્ણશ્રમ પાળવાનું ગીતામાં પણ કહ્યું છે, તે વાત તેમને ગમતી નથી, તે તો પોતાને સગવડીયો ધર્મ માનવા ઇચ્છે છે. જેટલું પોતાને રૂચું એ પાળવું, ન રૂચું એ ન પાળવું, એવું માની બેઠા હોય છે, એટલે પછી તેમને સત્ય સુખનાં સ્વપ્નાંય ક્યાંથી આવે?

આ વિશ્વનો કર્તા કોણ છે એવું તો તે કદાચ માનતા હોય, કેટલાક ન પણ માનતા હોય, તે વિશ્વનિયંતા દરેકને પોતપોતાના કર્મ અનુસાર ફળ આપે છે, તે પણ કદાચ માનતા હોય કે ન પણ માનતા હોય, ઐશ્વર્યના સંયોગના પરિણામે પ્રાણીમાત્ર જન્મે છે, તે અમુક વખત આ જગતમાં રહી મૃત્યુ પામે છે, તેમાં રહેલા ચૈતન્યના મહિમાને તેઓ જાણતાં નથી તે જાણવાની તેમને દરકાર હોતી નથી, પછી સુખ તે ક્યાંથી મળે? સુખ મેળવવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય શાસ્ત્રોએ બતાવ્યો છે કે: તમારામાં નિવાસી રહેલ ચૈતન્ય-સ્વરૂપ પરમાત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન મેળવો. બ્યવહારમાં સુખ માનનારા બાહ્ય

પદાર્થોમાં સુખને માને છે. અંતઃકરણની સ્થિતિ પદ્ધતાવાની ઇચ્છા તેમને થતી નથી, એ ઇચ્છા જ્યાં સુધી જામત થતી નથી ત્યાં સુધી તેમને સત્ય સુખની ઝાંખી થતી નથી.

સત્ય સુખ બહાર શોધતાં નથી મળતું, તે નથી ધનમાં, નથી વૈભવમાં, નથી સત્તામાં, કે નથી સ્ત્રી પુત્રાદિમાં તે તમારા અંતરમાં છે, તમારા અંતઃકરણનું સ્વરૂપ જ્યારે બદલાય તમારું હૃદય, પવિત્ર, નિર્મળ અને શાંત જ્યારે થાય ત્યારે ત્યાં સુખની કાંઈક ઝાંખી કરવાને માટે તમે લાયક બનો છો. યોગી પગ રાખવાની ઇચ્છાવાળા-એ પોતાને પગે ચોટેલા કાઠવ ઘોષ નાંખવો જોઈએ. ફરી કાઠવમાં રંગદોળાવું નહિ, તોજ તેના પગ યોગીમાં રહી શકે છે. તેમ તમારે અંદર અને બહાર પવિત્રતા મેળવવી હોય તો વર્ણાશ્રમ ધર્મનું બરો-બર પાલન કરવું જોઈએ. તમારું શરીર પવિત્ર હશે, તો મન પવિત્ર રહેશે. તમારા શરીરની મલિનતાની અસર તમારા આત્મા ઉપર થવાથી, જો તમારું મન પવિત્ર હશે તો જ તમે આત્માના દરબારમાં જવાને લાયક બનશો.

બાહ્ય પદાર્થો શરીરના ઉપયોગ માટે છે, ધન વૈભવો શરીરને સુખ આપે છે, પણ તે નીતિ ન્યાયથી મેળવ્યા હોય તો. નિતી અને ન્યાયથી ધનાદિ પદાર્થો મેળવવાથી મન મલિન થતું નથી. જોયો ધનાદિ પદાર્થો મેળવવામાં અનીતિનો આશ્રય લે છે તેઓને સત્ય છોડવું પડે છે, સત્યને છોડતાં મન ઉપર મલિનતાનું પડ જામે છે. એવી રીતે મેળવેલા પદાર્થોથી તમે તમારા આત્માથી દુર ને દુર રહો છો. શરીર પવિત્ર રહે, મનની મલિનતા દુર થાય તેવું કાર્ય કરો, ઉચ્ચ વિચારથી મન નિર્મળ રહે છે. ઉચ્ચ આચારથી શરીર પવિત્ર રહે છે, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ એ મનુષ્યને હિંસા,

અસત્ય અશાંતિ, અનીતિના રસ્તે લઇ જાય છે. જેથી મન અને શરીર બંને મલિન થાય છે. જ્યારે ક્રોધ, પ્રેમ, દયા, પરોપકાર, સ્વાર્થત્યાગ, નિર્ભયતા, અહિંસા એ મનુષ્યને સત્ય શાંતિ, સુખ, આનંદના માર્ગે લઇ જાય છે; જેથી શરીર અને મન બંને પવિત્ર નિર્મળ અને હૃદય બને છે. આવી રીતે હૃદય આચાર અને હૃદય વિચારનું પાલન કરી વ્યવહારના પદાર્થો નીતિથી મેળવવા અને બીજી બધી વસ્તુઓ કરતાં આપણા આત્માનું મુખ્ય વધુ આંકતાં શીખવું એ સત્ય સુખને મેળવવાનો માર્ગ છે.

જ્યાં સુધી શરીર છે ત્યાં સુધી વ્યવહાર છે. તમને શરીરના યોગ્ય માટે, તેના રક્ષણ માટે ધનાદિ પદાર્થો મેળવવા એજ આ જન્મમાં કર્તવ્ય છે એમ માની બેસવું નહીં. આપણે જે ધરમાં રહીએ તે ધર હવા અજવાળાવાળું રહે તે માટે તેને સ્વચ્છ રાખવું, તેને ધોળાવી, લીંપાવી સાફ રાખવું એ આપણું કામ છે. કારણ કે જે ધરમાં આપણે રહેવું છે તે ધર મલિન હોય, હવા અજવાળા વગરનું હોય, પડી જાય એવું હોય તો તેમાં રહેવાથી આપણા શરીરનું આરોગ્ય ખગડે, એ સ્વાભાવિક છે. અને આપણા શરીરનું આરોગ્ય સચવાય આપણું આયુષ્ય વધુ ટકે, તે રોગી ન થાય તે માટે ધરને સ્વચ્છ રાખવાની સંભાળ લેવાની જરૂર છે. કાંઈ તે ધરને આખો જન્મભરો ધોળવા લીંપવાનું કામ કર્યા કરવા માટે આપણો જન્મ નથી. એમ આપણે સમજીએ છીએ. માત્ર શરીરના સુખ માટે ધરની સંભાળ રાખવાની જરૂર છે તેમ આપણે જે ધરમાં રહીએ છીએ તે આપણા શરીરને ટકાવી રાખવા માટે તેની સંભાળ રાખવાની જરૂર છે આપણું શરીર છે એ સ્થુલ શરીર છે, તેમાં બીજું સૂક્ષ્મ શરીર છે, એ શરીરમાં આપણો નિવાસ છે એમ આપણે ભણીએ છીએ.

આત્મો એ વાત કહે છે; મહાપુરૂષો તેવીજ વાત અનુભવથી આપણને સંભળાવે છે. આત્માને રહેવાનું જે ઘર તે આ શરીર છે એ શરીરનું રક્ષણ કરવું; તે દીર્ઘ સમય સુધી ટકે તેવું બનાવવું; તેનું પોષણ કરવું; તેના ઉપયોગનાં સાધનો પ્રાપ્ત કરવાં એ આપણું કર્તવ્ય છે, પણ આ જન્મમાં જન્મી શરીરની ઉપયોગી વસ્તુઓ મેળવ્યા કરવા માં જ જીવન પૂરું કરવું એ કાંઈ ખાસ કર્તવ્ય ગણાય નહિ. જેમ ધનની સંભાળ રાખવી એ તેમાં રહેનાર આ શરીર માટે છે. અને તેવીજ રીતે શરીરની સંભાળ રાખવી એ તેમાં રહેનાર આપણા પોતાને માટે-આપણા ચૈતન્યમય આત્માને માટે છે.

આ વાત આપણે જાણીએ છીએ ખરા પણ માનતા નથી. અનુષ્ઠ પોતાનો આખો જન્મારો માત્ર ધન કમાવામાં જ વિનાવે છે, તેનો આખો દિવસ ધંધા પાછળ જાય છે, રાત્રે પણ તેનીજ ચિંતામાં તેને ઉંઘ આવતી નથી, જીંદગી સુધી ચાલે તેટલું ધન હોય છે છતાં પણ પોતાનાં છોકરાં અને તેનાં છોકરાંનાં છોકરાંને ચાલે 'ટલું' ધન એકઠું કરી સુકી જવાની ધારણામાં ધન કમાવવામાં મરણ સુધી તે જપ્પીને ધડીવાર બેસતા પણ નથી. તેમને નથી પડી પેતાના આત્માની, નથી પડી પરમાત્માની; નથી પડી ભવિષ્યમાં શું થશે તે. તેને પડી છે માત્ર ધનની, પોતાના સ્ત્રી પુત્ર પવિત્રાર ૧ ઉપરાંત પેતાના નામના ચાર અક્ષરની, કે લોકો તેની કીર્તિ ગાય, મરણ પછી પણ લોકો તેના ગુણ ગાય; તેવું તે ઇચ્છે છે. અને તે માટે ધન મેળવવામાં નથી જોતા ન્યાયને કે નથી જોતા અન્યાયને નથી જોતા નીતિને કે નથી જોતા અનીતિને માત્ર ગમે તે ઉપાયે સાચાં જીંડાં સમજાવીને ધન મેળવવું, ખાવું પીવું, વૈભવો બેગવવા અને દોકો સારા કહે તે ગાટે માસે બે પૈસા હોય તો જાહેર ફંડોમાં

નાણાં ભરવાં એમાં સુખ સમજે છે. આવા મનુષ્યો પછી સુખની આશા ક્યાંથી રાખે? તેમનો જન્મારો સદા અસંતોષમાં જ વીતે છે, જોના તેના આગળ દુઃખનાં રોદધાં રહે છે, ઉંઘમાં પણ તેમને ચિંતા સતાવે છે, ધડી નિવૃત્તિથી શાંતિથી બેસી પણ શકાતું નથી. તેમના સુખ ઉપર આનંદનો સ્પર્શ પણ હોતો નથી, તેમનું મૂખ તમે જ્યારે જોશો ત્યારે ઉદાસ, જાણે મહા શોકની છાયા છવાઈ હોય તેવું મલિનતાવાળું મંબીર, ચહેલું જણાશે. તેઓને આત્મ ચૈતન્યના મહાસાગરમાં રેલછેલ વહી રહેલા આનંદના માહાત્મ્યની શું ખબર? તેમનું હૈયુ તો જ્યારે જુઓ ત્યારે ધીકધીકતું જ હોય છે. કારણ કે તેમને સુખનો માર્ગ હાથ લાગ્યો નથી. સત્ય સુખના ચાર્જે તેઓ વળ્યા નથી હોતા, તેમના આચારવિચાર બધું જ ભ્રષ્ટ હોય છે. સ્પર્શસ્પર્શ, અભક્ષ્યાભક્ષ્યનો તો તેમને બાધ પણ હોતો નથી. તેમનું શરીર સ્વચ્છ નથી, તેમનું મન નિર્મળ નથી, પછી આત્મ-જ્યોતિની ઝાંખી તો તેમને ક્યાંથી જ થાય ? આત્મજ્યોતિની ઝાંખી વગર ખરો આનંદ ખરું સુખ તે વળી થાય !

મનુષ્ય સુખ મેળવવા મથે છે માટે તે મળતું નથી. તેને સત્ય સુખનો રસ્તો જડતો નથી, તે સત્ય સુખ મેળવવાનો માર્ગ શાસ્ત્રો ખતાવે છે તે તેને માનવો નથી, મહાપુરુષો કહે છે તેમા તેને શ્રદ્ધા નથી, તેને તો પશ્ચિમના ગોરા ભોકો જે કહે તે વાત માનવી છે. ત્યાંના સગવડીયો ધર્મ તેને બહુ ગમે છે. વજ્રાશ્રમ ધર્મને તિલાંજલી આપવી છે, પરમાત્માના દરબારમાં સર્વે સરખા, મનુષ્ય મનુષ્યમાં પણ કાંઈ ફેર નહિ, નાતોમાં શ્રદ્ધા નહિ; બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એવી ચાર જાતિને તેઓ માનતા નથી, સર્વે મનુષ્ય સરખા, તેમાં વળી બ્રાહ્મણ શું અને સુસલમાન શું, અત્ય જ શું?

સર્વે સરખા. દરેકના જુદા જુદા આચાર વિચાર છે એતો ન માનવા જેવી વાત છે આવું કહ્યા કરે છે. પોતે બ્રાહ્મણ જેવી ઉચ્ચ જાતિમાં જન્મ્યા છતાં શરૂ જાતિનું જન્મવામાં પાધ નથી ગણતા, અત્યંતોત્તર સ્પર્શ કરવામાં વાંધો નથી એમ માને છે. મુસલમાનની જાણીતી પાણી પીવામાં તેમને અડચણ નથી હોતી આમ છતાં પોતે કહે છે કે, અમે હિંદુ છીએ બ્રાહ્મણ છીએ અનેઅમારો ધર્મ પણ હિંદુ છે, આવા લોકોની પરિષદો ભરાય છે ત્યારે ત્યાં સર્વે એક જાળોમાંથી પાણી પીતાં અચકતાં નથી. આવા મનુષ્યો માત્ર સગવડીયો ધર્મ માનનારા છે, પોતાને જે વાત ફાવી તે વાત માનવી, ન ફાવી તો તે ન માનવી, એવા મનુષ્યો બાહ્ય આચાર વિચારની શુદ્ધિને બહુ માનતા નથી હોતા. તેઓ જ્યાં સુધી બહારના ઉચ્ચ વિચાર અને શુદ્ધાચારનું પાલન નથી કરતા ત્યાં સુધી પવિત્ર નથી થતા, જ્યાં સુધી પવિત્રતા નથી હોતી ત્યાં સુધી અંતઃકરણની શુદ્ધિ થતી નથી, અને તેથી જ તેમને સત્ય સુખનો અનુભવ થતો નથી.

શાસ્ત્રમાં તો કહ્યું છે કે: આચારઃ પ્રથમો ધર્મઃ । આચાર એ પ્રથમ ધર્મ છે. એ આચાર વિચાર ન પાળનાર વર્ણશ્રમ ધર્મને તિલાંજલી આપનાર સત્ય સુખને ક્યાંથી મેળવે? ભલે તેમની પાસે બાહ્ય સંપત્તિ હોય, સત્તા હોય સર્વ કાંઈ હોય છતાં પણ જે તેમનું હૃદય નિર્મળ નથી હોતું તો તેમને સત્ય સુખનું સ્વપ્ન પણ આવતું નથી. સત્ય સુખ સગવડીયા ધર્મથી નહિ મળે. પ્રથમ તમારા આચાર વિચારની શુદ્ધિ કરવી પડશે, ધર્મ શાસ્ત્રાનુસાર વર્તન રાખવું પડશે, બહારના પદાર્થો કરતાં તમારા અંતરાત્માનું મહત્ત્વ વધુ ઝાંકવું પડશે ત્યારે જ તમે સત્ય સુખ મેળવવાને અધિકારી થશો.

તમારામાં આત્મતત્ત્વ વિલસી રહ્યું છે, એ તત્ત્વને પ્રકટાવો. ન્યાં સુધી તમે તેનો પ્રકટ અનુભવ નહિ કરી શકો ત્યાં સુધી સત્ત્વ સુખનો અનુભવ તમને નહિ થાય. ધંધો કરવામાં જન્મારો માગો, પણ સાથે સાથે તમારા આત્માને ન જૂલો. આ વિશ્વમાં પરમાત્મા સર્વનો નિયાયક છે. પ્રાણીમાત્ર જે કાંઈ કર્મ કરે છે તેને તેનું ફળ તે આપ્યાં જ કરે છે. જુઓ આયનામાં તમારું મુખ તમને જણાય છે? તમારું આબેહુખ રૂપ આયનામાં તમને જણાશે. કરજી તમારી છાયા પડે છે. તમે ફોટો તો પડાવ્યો જ હશે, ફોટોગ્રાફરને ત્યાં કેમેરાની અંદર તમારી છબી લેવા જે કાચ મૂકવામાં આવે છે, તે કાચમાં તમારી છાયા પડી તે કાચમાં પડશે, અને તે કાચ ઉપરથી તમારો ફોટો કાગળમાં ઉતારી તૈયાર કરવામાં આવશે. તમે જ્યારે જોશો ત્યારે તે ફોટો જોવા ને તેવો તમને જણાશે કારણકે તે કાચમાં તે વખતે તમારું પ્રતિબિંબ પડેલું, તે તે કાચે ગ્રહણ કરેલું હતું, તેવી જ રીતે આ વિશ્વમાં વિશ્વનિયંતા પરમાત્માની વ્યવસ્થા પણ એવી જ છે. તે તમારા વિચાર અને વર્તનના ફોટા લીધાંજ કરે છે. તમે જે જે વિચાર કર્યા કરો છો, જેવું વર્તન સેવો છો તે, આ આકાશતત્ત્વમાં ફોટાની માફક ચિત્રાંજ જ કરે છે. એ એકંદર તમારાં સર્વ કાર્યના ફળ રૂપે તમને તેજ વિશ્વનિયંતા સુખ કે દુઃખ આપે છે. ન્યાયાધીશને ત્યાં ગુન્હો કરનાર પુરાવાના અભાવે છુટી જાય છે. પણ આ રામરાજ્યના ઇન્સાફમાં તમારે તમારા કર્મનાં ફળ ભોગવવાં જ પડવાનાં. તેનો પુરાવો તો એકજ કે તે સર્વ સ્થિતિમાં રાત્રે કે દિવસે, એકાંતમાં કે અંધારામાં પણ તમારા વિચારો પ્રત્યક્ષ જોયાં જ કરે છે, એટલે તેને પુરાવાનો ખપ પડતો નથી. આ જન્મમાં તમારાં જેવાં કર્મ તે અનુસાર તમારો આવતો જન્મ થવાનો.

આ વિશ્વમાં એક મનુષ્યને બ્રાહ્મણને ત્યાં જન્મ થાય છે અને બીજાને ઢેડને ત્યાં થાય છે. એકને ધનિકને ત્યાં જન્મ થાય છે ત્યારે બીજાને ગરીબને ત્યાં થાય છે. એ કાંઈ સંયોગવશાત બનતું નથી, તે તેના પૂર્વજન્મના ફળ રૂપે છે. એ પ્રથમને ન્યાય છે. બ્રાહ્મણને બ્રાહ્મણના અધિકાર ભોગવવાના છે, તે જો તેના સન્વશીલ ઉચ્ચ આચાર વિચારોનું સેવન કરી આદર્શમય જીવન ગાળશે તો જરૂર તેનું ઉચ્ચ ફળ તેને મળવાનું. પણ નીચ કર્મ કરશે તે તેનું ફળ નીચ યોગિનું મળવાનું. અંત્યજ કે શૂદ્ર જન્મે ઉચ્ચ કર્મ કરે, પવિત્ર રહે, તેનો સેવાધર્મ આદરે તો આવતા જન્મે તેનો જન્મ ઉચ્ચ યોગિમાં થાય. પણ આ જન્મે ઢેડને બ્રાહ્મણ બનાવવાના પ્રયત્નો જે અત્યારે કેટલાક અર્ધદંધ ધર્મશ્રેષ્ઠ મનુષ્યો વગર સમજે કરી રહ્યા છે, તે તેમને અને સમાજને હાનિ કરનારા છે. જન્મ આપવો એ પન્થેશ્વરનું કામ છે. જેમ ન્યાયાધીશ ગુન્હો કરનારને એકને ૨૦ વર્ષની સજા કરે, એકને બે વર્ષની કરે, એકને છોડી મુકે; એકને ટેશનિકાલની કરે, અને એકને ફાંસીની સજા કરે છે. તેની સજા ભોગવ્યે જ ગુન્હેગારનો છુટકો. તે સજા ઓછી વધતી કરવાનો અધિકાર સજા કરનાર ન્યાયાધીશની ઉપરી સત્તાના અમલદારને છે. તેમ વિશ્વનિયંતા મનુષ્યોને તેનાં કર્મ પ્રમાણે સુખ, દુખ આપે છે આ જન્મનાં કર્મ અનુસાર તેને બીજી યોગિમાં જન્મ કોવો પડે છે. એ ન્યાયાધીશ વિશ્વનિયંતા છે, તેનાં કાર્યોમાં કપલ કરવાનો મનુષ્ય પ્રાણીને શો અધિકાર? આ સમજ્યા વગર આજ-કાલ કેટલાક આપણા હિંદુ ઉચ્ચ જાતિના ધર્મશ્રેષ્ઠ ધર્મને બહાને પ્રજામાં અધર્મને ફેલાવી રહ્યા છે અને અજ્ઞાન પ્રજાને ખોટું રસ્તે વાળી આચાર શ્રેષ્ઠ, ધર્મ શ્રેષ્ઠ અને વિચાર શ્રેષ્ઠ બનાવવા બેઠા છે.

અને કહે છે કે અમે તો દેશનું બહુ કરીએ છીએ. આવા મનુષ્યને સત્ય સુખ ક્યાંથી મળે ?

સર્વ મનુષ્યોએ પોતપોતાના અ.ચાર વિચાર અને ધર્મનું પાલન કરવું, અન્યને હાનિ થાય તેવું કાર્ય ન કરવું. અંતઃકરણ પવિત્ર રાખવું, અન્યનું બહુ કરવાની વૃત્તિ રાખવી, મનની નિર્મળતા, હૃદયની પવિત્રતા ટકી રહે તેવાંજ કાર્યો કરવાં. જે કાર્ય કરવાથી અંતઃકરણને આધાત થાય, જે ધંધો કરવાથી હૃદયમાં મહિન સંસ્કારો જામે, તેવાં કાર્ય ન કરવાં. હંમેશાં પરમાત્માને હાજર જાણી કાર્ય કરવાં, ધંધો કરો, વેપાર કરો, નોકરી કરો, ગમે તે કરો પણ દરેક કાર્ય કરતી વખતે એમ નક્કી માનજો કે તમારાં કાર્યને પ્રત્યક્ષ જોનારો પરમાત્મા તમારી જ પાસે બેઠો બેઠો તમારાં કાર્યનું નિરીક્ષણ કરે છે. તમે તમારાં કાર્યો મનુષ્યોથી છુપાવી શકશો પણ પરમાત્માથી છુપાવી શકશો નહિ, એ તમારાં અંતરમાં બેઠો બેઠો 'સધળું' જોયા કરે છે અને તેજ તમને તમારાં કર્મનું ફળ આપનારો છે. સત્ય સુખ મેળવવું હોય તો પરમાત્મા પ્રસન્ન રહે, તેની તમારા ઉપર પ્રીતિ વધે, તેની સાથે તમારો સાક્ષાત્કાર થાય તેવું વર્તન સેવજો જે કરવાથી તમને સંતોષ થાય, સત્યસુખ મળે આનંદથી હૃદય પ્રપ્રુલ્લિત થાય. તેવાં કાર્ય કરજો.

તમને વ્યવહારમાં સર્વ વસ્તુ પ્રાપ્ત હોય છતાં જો સત્યસુખનો કે સત્ય આનંદનો અનુભવ થતો ન હોય, ચિંતા અને દુઃખ તમને સતાવતાં હોય તો જાણજો કે તમને હજુ પરમાત્માના દરબારમાં પ્રવેશ કરવાને અધિકાર નથી મળ્યો. પરમાત્માના દરબારમાં પ્રવેશ કરવા માટે હૃદય આચાર વિચારની જરૂર છે, તમારા આચાર વિચારમાં કાંઈક ખામી છે. તે ખામી શોધી કઢાડો, જેમ જેમ તમે

તમારૂં ચારિત્ર સુધારવા તરફ લક્ષ આપતા જશો. તેમ તેમ તમારો અધિકાર વધતો જશે; તમે નોકરી કરતા હો. તો તેમાં પણ સદા સાવધાન રહો, વેપાર કરતા હો તો તેમાં પણ સદા ધ્યાન આપો અને તમારા આચાર વિચારને ઉચ્ચ રાખવાનો નિયમ કરો. તમે જે સ્થિતિમાં મુકાયા હો તે સ્થિતિના આશ્રમધર્મ પાળો. ગમે તે વર્ણનો મનુષ્ય પોતાના વર્ણના ધર્મ પાળે, પરમાત્માને બળે, ઇશ્વરને સાક્ષી રાખી સર્વ કામ નીતિ નિયમથી કરે, ઉચ્ચ ચારિત્ર સેવે તો તેની ઉન્નતિ થાયજ. આજે તો વર્ણાશ્રમ ધર્મ ન માનવાવાળા અધર્મી મનુષ્યો અન્ય મનુષ્યોને બ્રાહ્મણ બનાવી દેવા તૈયાર બની ગયા છે. વેદ અને યજ્ઞોપવીતનો અધિકાર હિજ વર્ગને છે. બધા જન્મથી તે અધિકાર બ્રાહ્મણો સાચવી રહ્યા છે; હવે તો દેડને પણ જનોષ્ઠ ધાલી બ્રાહ્મણ થવું છે, કેળીને પણ જનોષ્ઠ ધાલી છે, અને હજમને પણ જનોષ્ઠ ધાલી નાંધ બ્રાહ્મણ બની જવું છે. તેમને બ્રાહ્મણ બનાવી દેનારા, અને તેમના ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરાવી દેનારા પણ ધર્મ ભ્રષ્ટ બ્રાહ્મણો જ હોય છે. આવી રીતે વર્ણાશ્રમધર્મનું મહત્વ ન સમજવાથી શાસ્ત્રનું મહત્ત્વ ન જાણવાથી અને વિશ્વનિયંતાની કર્મફલપ્રદાત્રી સત્તાના ન્યાયે જે મનુષ્યોનો જે વર્ણમાં જન્મ થયો છે તે ન સમજી શકવાથી સમાજને ઉધે રસ્તે દોરી પાપ ભાગી બનાવી રહ્યા છે. તેમાં નથી તેમની ઉન્નતિ કે નથી તેમના કલ્યા પ્રમાણે ચાલનારની ઉન્નતિ. આજ કાલ આચાર વિચારની ભ્રષ્ટતાથી વર્ણાશ્રમ ધર્મ ઉપર થતા આધાતથી, પશ્ચિમના પવનમાં અંજલેલા કૃટલાક મનુષ્યો પોતે ધર્મભ્રષ્ટ થાય છે. અન્યનું અનુકરણ કરવામાં પોતાનું બગાડે છે. નાતજાતના બેદ તોડી નાંખવા ઇચ્છનારા પોતે પોતાનું ચારિત્ર દુષિત કરે છે. પહેલી વાતો અંત્યજને અડકવાની કરે છે, વળી

તેમને તમારા દેવમંદિરમાં પેસવા દેવાની વાત કરે છે, ફરી તેમને તમારા કુવે પાણી ભરવા દેવાની વાત કરે છે. નાતબંધ ન માનવી એટલે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શુદ્ર એવા ભેદ ન માનવાનો ઉપદેશ આપી જીવન પ્રજ્ઞને ઉધે રસ્તે વાળવા માંડી છે. પરિણામે બ્રાહ્મણ બાળા વાણીયા સાથે પરણી જાય છે, વાણીયાની સ્ત્રી બ્રાહ્મણ સાથે પુનર્લગ્ન કરે છે, બ્રાહ્મણ પારસીને પરણવા તૈયાર થાય છે. કોલે જનું શિક્ષણ લેનારી ઉચ્ચ બ્રાહ્મણી ગ્રેજુએટ થતાં મુસલમાન સાથે નીકા કરી બેસે છે. આવા તો કંઈ કંઈ બનાવો બન્યા છે અને બનશે; એ હું હિંદુ છું, વૈષ્ણવ છું, એવું કહેનારાના ઉપદેશનું પરિણામ છે.

બ્રાહ્મણાદિ ઉચ્ચ જાતિને બ્રહ્મ કરવી છે, ઉચ્ચને નીચ બનાવવાની અને નીચને ઉચ્ચ બનાવવાની નવી સૃષ્ટી રચવાનો જાણે ઇશ્વરે લીધો હોય તેમ ધણા મનુષ્યો ધર્મને બહાને લોકોના ઉપર પરાપકાર કરવા તૈયાર થઈ ગયા છે, તેમનાં અંતર આ પ્રકારના બ્રહ્મ ત્યારે દેવાવવાની હોળીમાં સળગતાં હોય છે. તેમને સુખની ઝાંખી ક્યાંથી થાય ? ધર્મને બહાને અધર્મો દેલાવનાર દેશમાં કુસંપનાં બીજ છે, ઠેર ઠેર તોફાનો, અધડા, ચાલ્યાંજ કરે છે. સમાજમાં અવ્યવસ્થા કરવાનું આ ફળ છે.

તમે જે જાતિમાં હો તે જાતિનો ધર્મ પાળો. બીજને આધાત થાય, બીજનાં ધર્મની લાગણી દુઃખાય એવો અત્યાચાર ન કરો. આ વિશ્વનાં પ્રાણીમાત્રમાં આત્મા વિકસી રહ્યો છે, પણ દરેકને પોતા પોતાના શરીરના જાતિ ધર્મ પાળવાના છે એ ધર્મથી બ્રહ્મ થનાર આચાર વિચારથી બ્રહ્મ થાય છે, અને આચાર વિચારથી બ્રહ્મ થનારનું મન મલિન થાય, જેનું મન મલિન હોય છે તેને સત્ય સુખની ઝાંખી થતી નથી.

દિવસના ૨૪ કલાક તમે ધંધો કરો છો, તેની હરકત નહિ; પણ નકકી સમજળે કે તમારો આ જન્મ કોઈ બીજું જ કાર્ય કરવા માટે છે, તમારા આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવો, તમારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવવું એજ તમારું ખરું કર્તવ્ય છે. એ કર્તવ્ય સિદ્ધ કરવા જેટ જેટલો સમય ગાળશો, તે કાર્યને સિદ્ધ કરવામાં જેટલું જીવન તમે ગાળશો તેજ યથાથ જીવ્યું છે લોકો તેને માટે કેટલાક અર્થો કલાક માળા જપવા બેસે છે; ધડી બે ધડી દેવમંદિરે જઈ દર્શન કરે છે. ભજન કિર્તન ગાય છે, સાચી વાત છે. પણ તેની સાથે પાવત્ર રહેતાં શીખો તમારા અંતઃકરણની સાચી શાંતિને ટકાવી રાખવા ઉચ્ચ આચાર વિચારને સેવો, અન્ય પ્રાણીને હાનિ થાય તેવું કાર્ય ન કરો. અન્યનું બહું થાય તેવું કર્યાં કરો. રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કરો. રૂપા પ્રેમ. ક્ષમા, શાંતિ. સત્ય, અહિંસા એ ગુણોને ધારણ કરો તમારા ચારિત્ર ઉપર હંમેશાં પૂર્ણ દેખરેખ રાખો. ધર્મશાસ્ત્રાનુસાર જીવન ગાળો વર્ણાશ્રમ ધર્મને પાળો, શાસ્ત્રો કહે છે તે માનો, પણ એવું કહેનારા જ ધમજ્જી અને પાંખડી વર્તન કરે તો તેમની જાળમાં ફસાશો નહિ.

તમે જે સ્થિતિમાં હો તેમાં રહી ઉચ્ચ થવા ચતન કર્યાં કરો, તમારા અંતઃકરણની પવિત્રતા જાળવવા ધ્યાન આપો, જે કાર્યથી તમે અંતરાત્માથી વિમુખ થતા હો તેવાં કાર્ય ન કરો. ધન કરતાં તમારાં ચૈતન્યમય આત્માની કિમત વધુ ગણો. એ આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા પરમાત્માની પ્રીત મેળવવા મથો તો જ સત્ય સુખ મળશે, તો જ તમારું જીવન જીવ્યું ગણાશે.

પ્રકરણ ૧૬ મું

યથાર્થ શાન્તિ અને આનંદ મેળવવાના ઉપાયો

જે મનુષ્યનું હૃદય પવિત્ર હોય છે તેમનું હૃદય ક્યાણુ હોય છે, તેમનું જ શુભન ઉચ્ચ હોય છે. તેમને જ ખરી શાંતિ મળે છે. સાચી શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે મનુષ્યે ક્યાણુ થવાની સાથે સત્ય જ્ઞાન અને સારાસાર વિવેકને પણ ધારણ કરવાની જરૂર છે. મનુષ્યને ધણુ પ્રકારની ટેવો પડી ગયેલી હોય છે. જે મનુષ્ય જેવા વિચારનું સેવન કરનાર હોય છે તે મનુષ્યને તેવી ટેવો પડી ગયેલી હોય છે. ધણુ મનુષ્યો એકવાર અમુક કાર્ય કરવાનો નિશ્ચય કરે છે પણ તે નિશ્ચય પ્રમાણે ધણુખરા ચાલતા નથી કારણ કે તેમના વિચારાનુસાર તેને પડેલી ટેવો જ્યાં સુધી છુટતી નથી ત્યાં સુધી તે પોતાના નિશ્ચય પ્રમાણે ચાલતો નથી, માટે પ્રથમ અયોગ્ય પડેલી ટેવો છોડવા માટે સદ્વિચાર સેવવાની અગત્ય છે.

મનુષ્યનું શુભન તેના વિચારાનુસાર ધકાયલું હોય છે. ધણુ મનુષ્યો વારંવાર કયા સાંભળવા જાય છે. મહાપુરુષોનો સંગ કરે છે, છતાં તે ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલતા નથી. ધણુ એકવાર સત્ય યોજવાનો નિશ્ચય કરે છે પણ વ્યવહારમાં પાછા ધણીવાર અસત્ય યોજતી વ-

ખતે પોતે કરેલા સત્ય બોલવાના વિચારને છુટી જાય છે. જો તે સત્ય બોલવાના વિચારનું સેવન કરે તો પછી તેને સત્ય બોલવાની ટેવ પડે છે, જ્યાં સુધી કોઈ પશુ પ્રકારે ચાલવાની તેને ટેવ પડતી નથી; ત્યાં સુધી તે કરેલા નિશ્ચય પ્રમાણે ચાલતા નથી.

મનુષ્ય શસ્ત્રો વાંચે છે. સદ્વિચારનું સેવન કરવું જોઈએ એવું સાંભળે છે. કથામાં સત્ય બોલવાનું માહાત્મ્ય સાંભળે છે, ઇશ્વર આપણા હૃદયમાં દરમાં છે. વિષયોની મમતા છુટતાં ઇશ્વરપ્રતિ વળાય છે. સત્યનું સેવન કરવાથી ઇશ્વરની પ્રસન્નતા જળવાય છે. સંસાર અનિત્ય છે અને ઇશ્વર જ સત્ય છે એવો એવો ઉપદેશ સાંભળે છે, પુસ્તકોમાં વાંચે છે. એકવાર તે પ્રમાણે ચાલવાનો નિશ્ચય કરે છે પશુ તે પ્રમાણે તેનાથી ચાલી શકાતું નથી. કરેલા નિશ્ચયનો તે અજાણ્યે ભંગ કરે છે. અને પોતાને પડી ગયેલી ટેવો જ્યાં સુધી છુટતી નથી ત્યાં સુધી તે પોતાના આચારવિચારમાં ફેરફાર કરી શકતા નથી, માટે મનુષ્યે પોતે જે પ્રકારના થવું હોય જેવા વિચારો સેવવાની ઇચ્છા હોય, જે પ્રકારનું વર્તન ગાળવાની ઇચ્છા હોય તે પ્રકારની ટેવો પાડવી જોઈએ.

જેમ કોઈ રસ્તે વારંવાર ગાડાં જાય છે, તે રસ્તામાં ગાડાંનાં પરડાંથી ચીસો પડે છે. ચીલાવાળા માર્ગમાં ગાડુ જાય છે ત્યારે બણી મહેનતે તેમને ધીજે રસ્તે લઇ જવા પડે છે. છતાં વારંવાર તે ચીલા બણી વળી જાય છે. એકને એક રસ્તે વારંવાર ગાડાં જવાથી ત્યાં ચીસો પડે છે, તે પછી તે ચીસે ચીસે જવાનું ગાડાને અનુકૂળ થઇ પડે છે. આવીજ રીતે મનુષ્ય જેના વારંવાર વિચાર કરે છે તે વિચારના સંસ્કાર મનુષ્યના મન ઉપર વારંવાર પડવાથી તે વિચારનુસાર તેને વર્તન કરવાનું મન થાય છે. જેના વિચાર ક્યાં હોતા

નથી તે વિચારાનુસાર ચાલવાનો તેને વિચાર આવે પણ તે ક્ષણિક હોય છે. તે પ્રમાણે તે ચાલી શકતા નથી. માટેજ મનુષ્યે પોતે જેવા પ્રકારનું જીવન ગાળવાની ઇચ્છા હોય તે પ્રકારના વિચારોનું વારંવાર સેવન કરવું. સદ્વિચારનું વારંવાર સેવન કરવાથી તેના અને હિપર સંસ્કાર પડે છે. અને એ સંસ્કારાનુસાર તેના આચારો પણ તેવ રૂપે સિદ્ધ થાય છે.

મનુષ્યે જેવું વર્તન સેવવાની ઇચ્છા હોય તેવી ટેવો પાડવી જોઈએ. જ્યાં સુધી તેને તે પ્રમાણે વર્તવાની ટેવ નહિ પડે ત્યાં સુધી તેનાથી તે ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તન નહિ થાય. તે ઇચ્છાનું તેને વિસ્મરણ થશે અને અજાણતાં પણ તે અવળે રસ્તે ચાલશે. જેમ કેાઇ એક વાર સત્ય બોલવાનો વિચાર કરે છે કે હંમેશાં ગમે તેમ થાય તોપણ સત્ય જ બોલવું એવો એક વાર નિશ્ચય કરે છે તે જ્યાં સુધી સાવધાન રહે છે, ત્યાં સુધી તો સત્યજ બોલે છે. પણ બ્યવહારનાં અનેક કામમાં તે પોતે કરેલી સત્ય બોલવાની પ્રતિજ્ઞાને ભૂલી જાય છે- અને પ્રાપ્ત થતા લોભને લીધે રહેજી જીકું બોલવું એમાં શું, એમ ધારી અસત્ય બોલી દે છે, કરેલી પ્રતિજ્ઞાને તોડે છે. પણ જો તેને સત્ય બોલવાની ટેવ જ પડી હોય છે તો જરૂર તે ગમે તેવા બ્યવહારમાં લીન થયેલો હોય છે તો પણ સત્યજ બોલે છે. બૂલે ચુકે પણ અસત્ય બોલતો નથી. કરેલા નિશ્ચયાનુસાર સાવધાનતા રાખી વર્તન સેવવાથી તે પ્રમાણે વર્તવાની ટેવ પડી જાય છે ત્યારે પછી તે બૂલેચુકે પણ વિરૂદ્ધ વર્તન સેવતો નથી.

મનુષ્યે પોતે જેવા પ્રકારના વિચાર કરવાની ઇચ્છા હોય તેવા વિચારો વારંવાર કરી કરીને તેવી ટેવી પાડવી, તેવું વર્તન સેવવાની ઇચ્છા હોય તેવી રીતે વારંવાર વર્તી તેવી ટેવી પાડવી. આરે

તે ટેવો સ્વભાવસિદ્ધ થઇ જાય છે ત્યારે પછી તેનું જીવન ટેવો પ્રમાણે ધડાય છે.

બાળકોને નાનપણમાં જેવી ટેવો પાડવામાં આવે છે તે અનુસાર તેનું મોટી ઉંમરે જીવન ધડાય છે. ધણે ભાગે સારી સોબતથી સારા સંસ્કારો પડે છે, સારા વાંચનથી સારા સંસ્કાર પડે છે. ઉચ્ચ જીવન ગાળનારના સંસર્ગમાં રહેવાથી ઉચ્ચ સંસ્કારો પડે છે અને એ સંસ્કારાનુસાર વર્તવાની તેને ટેવો પડી જાય છે જે બાળકને સારી સોબતમાં ઉછેરવામાં આવે, ધરનાં ઓ પુરુષો ઉચ્ચ જીવન ગાળનાર હોય તો બાળક જરૂર મોટી ઉંમરે ઉચ્ચ જીવન ગાળનાર થવાનું. જે બાળકનાં માતા પિતા સગાં સંબંધી નીચે આચાર વિચારનાં હોય તેમ તે બાળકને નાનપણથી ખરાબ આચાર વિચાર સેવનાર બાળકોના સંજમાં રહેવાનું થાય તો તે બાળકો મોટી ઉંમરે થતાં જરૂર દુરાચારી થવાનાં. કારણ કે નાનપણમાં બીજાના વર્તનના જે સંસ્કારો તેનામાં પડે છે તે પ્રમાણે વર્તવાની તેને ટેવો પડી જાય છે. અનુષ્ઠાનું જીવન તેના વિચારાનુસાર ધડાય છે. જે તે શુભ વિચારો કર્યા કરે નો જરૂર તેનું વર્તન પણ ઉચ્ચ થવાનું જ. બુદ્ધિમાન અને મૂર્ખ અનુષ્ઠોમાં માત્ર વિચાર અને વર્તનનો જ ભેદ હોય છે. બુદ્ધિમાન અનુષ્ઠ પોતે જેવા વિચારો કરે છે તે પ્રમાણે જ ચાલનાર હોય છે. પોતાના વિચાર અને વર્તન પોતાના નિશ્ચય પ્રમાણે જ હોય છે. અને મૂર્ખ અનુષ્ઠો પોતાના વિચાર અને વર્તનને પોતાને વશ રાખી શકતા નથી પણ પોતે પોતાના વિચારોને વશ થઇ જાય છે.

બુદ્ધિમાન અનુષ્ઠ પોતાના વિચારોને પોતાના કોઇ ઉત્તમ કાર્યને પૂરું કરવામાં જોડે છે અને બાકી વિષયોને તે વશ થતા

નથી. મૂર્ખ મનુષ્યો બહારના પદાર્થો જોઈને તેને જે વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે. તે વિચારાનુસાર ચાલે છે. અને ભોળ, ક્રોધ, મોહ, મદને વશ થઈ પોતાના જીવનને નીચું ખનાવી દે છે.

પ્રમદ અને અસાવધાનતાથી મનુષ્યના વારંવાર નિષ્ફળતા મળે છે, અને ધારેલું કામ સિદ્ધ થતું નથી. ઇષ્ટોપાસના સંધ્યાદિ નિત્ય કર્મ, દેવદક્ષિન વિગેરે કરનાર પણ જો પોતે શુભ વિચાર સેવવા ઉપર લક્ષ્ય નથી આપતા, તો તેમણે કરેલાં સત્કાર્યો પણ નિષ્ફળ નીવડે છે. જીવનને સુધારનાર ઉચ્ચ વિચાર છે. શુભ વિચારથી જ ઉચ્ચ જીવનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને જ્યારે ઉચ્ચ જીવન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે જ મનુષ્યને સાચા સુખની, સાચી શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય છે.

જે મનુષ્યો ઉચ્ચ આદર્શને રાખી શુભ વિચાર અને શુભ આચારનું સેવન કરવાની સાવધનતા રાખે છે તે મનુષ્યનું જીવન ઉચ્ચ અને વિજયી બની શકે છે. દરેક મનુષ્યે પોતે ઉચ્ચ વિચારને સેવી ન્યાયી બનવું. પશ્ચાત્તે વિચાર કરી કાર્ય કરવું. પોતે કેવા થવું છે તે લક્ષ્યમાં રાખી પોતાના જીવનના ઉચ્ચ વિચાર અને આચારનું સેવન કરવું. મનુષ્યે પોતાનામાં દયાની સાથે જ્ઞાન અને વિવેકને પણ ધારણ કરવાં એ ત્રણને એક રૂપ કરનાર ઉચ્ચ જીવનના અધિકારી બને છે.

જ્યારે મનુષ્યની સ્થિતિ સારી હોય છે ત્યારે તો તે ધર્મિષ્ઠ અને સદ્ગુણી રહેવા પ્રયત્ન કરે છે પણ દુઃખી સ્થિતિમાં જ્યારે તે સદ્ગુણી, ધર્મિષ્ઠ, સત્યવાદી અને દયાળુ રહી શકે ત્યારે જ તેના તે સ્વભાવિક ગુણ ગણાય. મનુષ્યને કરેલા નિશ્ચયથી અષ્ટ કરાવનાર તેના ચત્યજ વિચારો છે, એક વાર કરેલા નિશ્ચયને ચત્યજ અને

અમાવી દે છે પણ જો તે દૃઢ નિશ્ચયી થાય અને મનને સ્થિર કરે તો જરૂર ધારેલાં કાર્ય પાર પાડી શકે.

મનુષ્યે દયા અને પરોપકાર વૃત્તિનો ત્યાગ ન કરવો. સત્યથી ચાલવાનો દૃઢ નિશ્ચય રાખવો. ગમે તે વ્યવહારમાં હાનિ આવે, અથવા લાખો રૂપિયા મળવાનો સંભવ હોય, તો પણ તેણે કરેલા ઉત્તમ નિશ્ચયથી શ્રુષ્ટ ન થવું, તેણે અન્યનું લજ્જ કરવાની ટેવ પાડવી જે મનુષ્યોને અન્યનું લજ્જ કરવાની ટેવ પડી ગયેલી હોય છે તેને આ સંસારમાં કશી વિપત્તિ આવી પડતી નથી.

મનુષ્યે હંમેશાં હૃદયથી તેમજ બુદ્ધિથી સદગુણી થવું. હૃદયના સદગુણો બુદ્ધિના સદગુણો વગર સુરક્ષિત રહી શકતા નથી. બુદ્ધિમાં પણ માનસીક આવેગોની માફક અવગુણ હોય છે. જેવી રીતે કામ અને ભોગવિલાસ સાચા પ્રેમના વિરોધી હોય છે તેવી જ રીતે વાકબલના નિરથક વાદવિવાદો પણ બુદ્ધિના વિરોધી છે. ન્યાય-શાસ્ત્રની બારીકી અને તત્વજ્ઞાનના ગુઢ તત્વોની સિદ્ધિ મટે તમને સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ વિષય ઉપર વિચાર કરવાથી બલે આનંદ થતો હોય. અશ્વરના સ્વરૂપનો નિર્ણય આમ છે, વેદમાં મૂર્તિપૂજા નથી કે છે તેના સંબંધી નિર્ણય આમ છે, આવા વાદવિવાદો તમને વિદ્વાનમાં અપાવનાર લક્ષ તમે ગણતા હો, પરંતુ તેથી આત્માને તો તે વખતે સાચી શાન્તિ નથી મળતી, જ્યાં સુધી તમે સદ્વિચાર અને સદાચાર સેવી ધર્મોચારનું પાલન નથી કરતા ત્યાં સુધી તમને વાદવિવાદ માત્ર કુર્ચા કરવાયાં સાચી શાન્તિ રહી નહિ મળવાની. સાચી શાન્તિ, સાચું સુખ શાસ્ત્રોના વાદવિવાદમાં નથી પણ તમારા સદ્વિચાર અને સદ્વર્તન ઉપર આધાર રાખે છે.

જેમ દિત્તે આકાશમાં દૂર દેશમાં બ્રમણ કરનાર પશ્ચિમો

જ્યારે પોતાના માળામાં આવે છે ત્યારેજ સુખથી રાત ગળે છે, તેવી રીતે તન્વત્તનીને વ્યર્થ શબ્દો અને તર્કવિતર્કમાં સુખ નથી મળતું પણ જ્યારે તે સદ્ગુણને ધારણ કરી ઉચ્ચ જીવન વિતાવે છે ત્યારે જ સાચી શાંતિ સાચું સુખ મળે છે.

મનુષ્યે જ્યાં સુધી પોતાના મનને વશ કર્યું નથી હોતું, ત્યાં સુધી મન પોતાને કાંઈ તેમ વર્તે છે. જે તે મનને વશ વર્તીવી શકે તોજ તે સદાચારી થઈ શકે. મન ઉપર સદાચારના સંસ્કારો પડે છે ત્યારે જ તે વ્યવહારમાં સદાચારી થઈ શકે છે, સત્ય અને અસત્ય વસ્તુનું જ્ઞાન મેળવવું. અસત્ય વિષયોની મમતા છોડી સત્ય એવા જે વિશ્વનિયંતા તેમના પ્રતિ જોડતાં શીખવું.

ધણી મનુષ્યો બીજાના આચાર વિચારની ખોંટો રાઠી શકે છે, બીજાના દોષો તેમને ઝટ સૂઝે છે, પણ પોતાનામાં તેવી ખોંટો કે તેવા દોષો છે કે નહિ તેનો કદી વિચાર કરતા નથી. જ્યાં સુધી મનુષ્ય પોતાના દોષો પ્રતિ લક્ષ આપતો નથી, ત્યાં સુધી તે સુધરી શકતો નથી જ્યારે તે પોતાના વર્તનની બારીકાઈથી તપાસ રાખે છે ત્યારે જ તે સત્ય માર્ગે ચાલી શકે છે.

મનુષ્યે પોતાના મનમાં ઉચ્ચ વર્તનના સંસ્કારો પાડી તેવું ઉચ્ચ વર્તન સેવવાની ટેવ પાડવી જૂઠું ચૂકે પણ તેણે અથોગ્ય આચારવિચારનું સેવન ન કરવું. જે તે ઉચ્ચ સદ્ગુણો ધારણ કરી ઉચ્ચ જીવન ગાળવાની ટેવ પાડશે તો પછી તે પ્રમાણે વર્તવાને તે ટેવ જ જશે, તેમને હા પણ રસ્તે ચાલવાની જ્યાં સુધી ટેવ પડી હોતી નથી ત્યાં સુધી જ તે અવળે માર્ગે ચાલે છે વારંવાર સત્ય બોલવાથી સત્ય બોલવાની ટેવ પડી જાય છે. પ્રથમ અસત્ય ન બોલે હાથ જવાય તેને માટે શરૂઆતમાં કાળજી રાખવી પડે છે,

પણ દેવાઈ મન પછી સાવધાનતાની વધુ જરૂર પડતી નથી. પછી તો અસત્ય બોલતાં તરતજ નાંકે. એ ઉપન્યસ થાય છે.

મનુષ્યે હંમશા બનાવવું અન્યનું બહું કરવાની ઇચ્છા રાખવી જેમને અન્યનું બહું કરવની ટેવ પડી ગઈ હોય છે તે કનુ મિત્રને સ્પર્શા ગણે છે. તે કનુ પણ બહું કરવા ઇચ્છે છે. તે ભલામના ગુણે સાથે હવળી બને છે અન્યના દુઃખ દૂર કરવાનું તેને મન થઈ આવે છે. મનુષ્ય જેવી રીતે વર્તવાની ટેવ પડે છે તેવી રીતે વર્તે છે.

મનુષ્ય માત્રે બીજાના દોષો જોવાની ટેવ છોડી દેવી પણ અન્યને ગુણ જોવનો અભ્યાસ કરવો, પોતાનામાં દોષો હોય તો તેનો તગત ત્યાગ કરવો. દુઃખને પોતાનામાં થું દોષો છે તેની ખબર તો હોય છેજ. છતાં પણ તે આંખ આડા કાન કરે છે. અને બીજાના જરા સગપ્પા દોષને મહાભાર ડાળે છે, બીજાના દોષોનું ચિંતન કરવાથી તે દેહે અપણામાં આવે છે પોતાના દોષો ઉપર બારીક નજર રાખવી અને દરરોજ સાંજે ચિંતાર કરવો કે આજે આપણામાં અમુક દોષો જણાય છે. તે ક્ષી ન થવ પામે તેવી સાવધાનતા રાખવી જણાવખડો અને જણાવખડો અન્યને ઉપદેશ આપે છે, છતાં એ ઉપદેશની અસર અન્યના ઉપર થતી નથી કારણ કે તે તે લોક કે વક્તામાં તેવ ગુણ હોતા નથી. કયા કહેનાર સત્ય બોલવાનો ઉદ્દેશ આપે અને પોતાના રહેજ રહેજ બાવતમાં અસત્ય બોલે. સંચો ન થાય ના તેના ઉપદેશની અસર સાંભળનાર ઉપર થતી નથી. માટે મનુષ્ય હંમશા સદગુણી થવું ઉચ્ચ આચારવિચાર સેવવા અ અત્મજન મેળવવા હમેશાં પ્રયત્નશીલ રહેવું.

જેમનું સદય શુદ્ધ અને અનિર્વાર્ય પ્રતિ તિરસ્કાર કે દ્વેષથી રહીત

છે જેઓ સર્વની સાથે પ્રેમપૂર્વક પ્રીતિ રાખી વર્તે છે તેમને જ ખરી શાન્તિના અનુભવ થાય છે. સર્વની સાથે પ્રેમ રાખવાને કષ્ટે સ કરનાર વક્તા ધૈર્ય પોતાની સ્ત્રી સાથે કે કુટુંબી । સાથે કોઈ પુર્વક બચહાર ચલાવતો હોય, અન્ય નિ દુઃખ રાખતો હોય તો તેના પ્રેમના ઉપદેશનીઅસર બીજાને થતી નથી તેમ તેને પ્રેમના શુભેતો લાભ મળતો નથી.

બધાં શાસ્ત્રનાં પુસ્તકો વાંચ । કે જે જ કથામાં જઈ સાંકળ સંતોની કથા સાંભળી તેથી શામ્લ જાન મળતુ નથી વાંચવાથી શામ્લ ન મળે, બ્યારે વાંચેલું અને સંભળેલું અચ્ચામાં વિતારે ત્યારેજ ચથાર્થ જાન મળે છે, તે સિવાય વચ્ચે અને આંભળેલું સર્વ નકક મું છે જાની તો સદાચારી થાય છે સદાચારથી પ્રશ્નગીય જાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. નમ્રતા મનુષ્યની બુદ્ધિના કામડોળ વિચારો અને મિથ્યા અભિમાનનું શમન કરે છે.

મનુષ્યની પરીક્ષા તેના વર્તનથી થઈ શકે છે, દુઃખચારી મનુષ્ય તેમ સદાચારી મનુષ્ય ઢાંક્યો રહેતા નથી તે તરત તેના અચાર વિચારોથી ઓળખાઈ જાય છે ચારાચારી મનુષ્યનું દુઃખ અને અશાન્તિ છોડતી નથી તેને સ્થાયી સુખ મળતું થા ને અન્ય વર્તન સેવી મુખની આશા રાખે છે, અશુદ્ધ વિચારો સેવા કામ કોઈનક દેખના વિચારોનું સેવન કરી સાચી શાન્તિ મેળવવા દેખે છે, જ્યુ જ્યાં સુધી તે અશુભ વિચારો અને અશુભ અચારોન છોડતો નથી ત્યાં સુધી તેને સાચી શાન્તિ કે સત્ય સુખ નથી મળતું

આવા મનુષ્યોને દુઃખ આગ છે ત્યારે તે સમજ છે કે બીજા લોકો અને હાનિ કરવા તત્પર રહે છે પણ તે નવા સમજતા કે એ દુઃખ પોતાનાજ અશુભ આચાર અ દુઃચારનું ફલ છે. - કમલે

નું રક્ષણ કરવાનું તેનામાં જગ નથી હોતું તે પોતાને દુઃખ અથવા નાર બીજા છે એમ માની તેમની નિંદા કરે છે, તેમના પ્રતિ ક્રોધ કરે છે, તેમની સથે દ્વેષ રાખે છે અને દુઃખથી અચવા માટે વધુને વધુ દુરાચારી બને છે તેની નિંદા કરનારની તે વધુ નિંદા કરે છે. જે લોકો તેને દોષવાન કહે છે તેમના દોષ તે વધુ શોધી કાઢે છે. ક્રોધ તેના સામે ગુસ્સે થાય છે તો તે સામે તેને ગળા દબાવવા ઉપડે છે, એવી રીતે તે પોતાને દુઃખ દેનાર અન્યને માની તેમની સાથે ઝઘડા કર્યા કરે છે, એમ એમ તે વધુ દુઃખી થાય છે, એ સર્વ અજ્ઞાનતાનું ફળ છે. પોતાને આવી મળતું દુઃખ પોતાની આજ્ઞાતાથી મળે છે એમ તે માનતા નથી અને અન્યનો દોષ કાઢે છે.

જે લોકો શુભ વિચાર અને શુભ આચારને સેવનારા હોય છે તે કદી ક્રોધનો દોષ કાઢતા નથી. અન્યના દોષ જોવાની ટેવ વાળા મનુષ્યોમાં અન્યના દોષ પ્રવેશ કરે છે જેમને બીજાના દોષો જોવાની ટેવજ હોતી નથી તેમનામાં દોષો પ્રવેશ કરી શકતા નથી. માટે મનુષ્યે હંમેશાં અન્યના ગુણ જોવાનો અભ્યાસ કરવો. અન્યના દોષનું ચિંતન મૂકી દેવું તો જ તેમનામાં ઉચ્ચ ગુણ આવે છે. વારંવાર ગુણનું ચિંતન કરવાથી તે ગુણો પોતાનામાં પ્રવેશ કરે છે. અને અતે ગુણોનું વારંવાર સેવન થતાં ત પ્રમાણે વર્તવાની ટેવ પડી જાય છે. જ્યારે ટેવ પડી જાય ત્યારે તે ગુણ સ્વભાવસિદ્ધ થઈ જાય છે.

મનુષ્યે હંમેશા ઉચ્ચ આદર્શ સેવી ઉચ્ચ થવા પ્રયત્ન કરવો, ઉચ્ચ વિચાર સેવી તે વિચારાનુસાર ઉચ્ચ આચાર સેવવા વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી તેનું જીવન ઉચ્ચ થાય છે ઉચ્ચ જીવનના પરિણામે મનુષ્ય ઉચ્ચ બની અતે અખંડ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રકરણ ૧૭ મું

દેવી સંપત્તિવાન મનુષ્યો.

સર્વ ધર્મોમાં વિદ્યા અને જ્ઞાન મેળવવાનું કહેલું છે. સર્વ પ્રકારનાં વ્યવહારિક અને પારમાર્થિક કાર્યો કરવામાં તેની જરૂર પડે છે દરેક કાર્ય કરવાને ઉદ્દેશ પોતાની ઉન્નતિ કરવાને છે જે સ્થિતિમાં આપણે જન્મ થયો હોય અને હાલમાં આપણે જે સ્થિતિમાં હાઇએ તેમાંથી આપણે ઉંચી સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરીએ એ આપણો ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ. પશુઓ સ્વર્થી હોય છે આપણે પણ જે સ્વાર્થા બનીએ અને પશુઓના ગુણ આપણમાં નાખીએ તો આપણામાં અને પશુમાં ફેર નહિ, પણ આપણે મનુષ્યત્વના ઉત્તમ ગુણોને પ્રાપ્ત કરી હંમેશાં આગળ અને અગળ વધવું જોઈએ, મનુષ્યત્વથી ઉત્તમ દેવત્વ ગણાય છે. તપથી મનુષ્યો દેવત્વને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

આપણે મનુષ્યોમાં પણ ધણા મનુષ્યોને સારા વિચાર વગરના પશુત્વ ગુણવાળા જોઈએ છીએ તેમ સારા વિચારવાળા, શુભ આચાર વાળા, પવિત્ર હૃદયના એવા દે ગુણવાળા પણ ધણા મનુષ્યોને જોઈએ છીએ. પશ્ચિમ મહાપુરુષો, સાધુ સંતો, સર્વ પ્રતિ પ્રેમ નાખવાના

સ્વભાવવાળા, રાગ દ્વેષનો ત્યાગ કરેલો હોય છે તેવ, ધણા મનુષ્યો મનુષ્યદેહમાં પણ દેવત્વને મેળવી શકે છે. તેમ દેખવનાં મળ્યું છે. નિર્દય, લોભી, બળિયારી, દુર્ગુણી જે એવા ધણામ શુભેવા સ્વભાવના મનુષ્યોને આપણે જોઈએ છીએ. આવા મનુષ્યોએ મનુષ્યત્વ ઓછું પણ મેળવ્યું હોય છે.

શ્રી કૃષ્ણજગવાને સ્વમુખે ભગવદગીતાના સોળમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે:—

અમયં સત્ત્વસંશુદ્ધિજ્ઞાનયોગવ્યવસ્થિતિઃ ।

દાન દમશ્ચ યજ્ઞશ્ચ સ્વાધ્યાયસ્તપ આર્જવમ્ ॥

આહિંસાં સત્યમક્રોધસ્ત્યાગશાંતિરપૈશુનમ્ ॥

દયા ભૂતેષ્વલોલુપ્ત્વં માર્દવ હીરણ્યપલમ્ ॥ ૨ ॥

તેજઃ ક્ષમા ધૃતિઃ શૌચમદ્રોહો નાતિમાનતા ॥

ભવતિ સંપદં દૈવીમાભિજાતસ્ય ભારત ॥ ૩ ॥

નિર્ભયતા, ચિત્તશુદ્ધિ, જ્ઞાન અને યોગમાં એકાગ્રતા, દાન ઉદ્યોગ, યજ્ઞ, સ્વાધ્યાય, તપ સરલતા, અહિંસા, સત્ય, ક્રોધરહિત રહેવું, ત્યાગ, હિંસરપણું, શાંતિ, કપટ ન કરવાપણું, ભૂતનાં ઉપર દયા, વિષય લોભુપતાને ત્યાગ, નમ્રતા, લજ્જા, નિર્વૃત્તિ વ્યપાર ન કરવો, તેજસ્વિતા, ક્ષમા, ધૈર્ય, પવિત્રતા, અદ્રોહ, અને માનીપણનો અભાવ એ લક્ષણે દૈવી સંપત્તિવાન મનુષ્યમાં હોય છે. અને

દમો દર્પોઽભિમાનશ્ચ ક્રોધઃ પારુષ્યમેવશ્ચ

અજ્ઞાનં ચાભિજાતસ્ય પાર્થ સંપદમાસુરીમ્ ॥૪॥

દંભ, ઝર્વ અભિમાન, ક્રોધ, કટોનાં, અને અજ્ઞાન, લક્ષણો

આસુરી સંપત્તિમાં જન્મેલા પુરુષોમાં હોય છે,

ઉપરનાં શ્રી ભગવાનનાં વચનાં આપણે સમગ્ર શરીરે કે

કેવા ગુણ વાળા મનુષ્યો દેવ તુલ્ય છે અને કેવા ગુણવાળા મનુષ્યો પશુતુલ્ય છે. જેમને મનુષ્ય દેહમાં જ દેવત્વ પ્રાપ્ત કરવું હોય તેમણે ઉપર અતાવેલા દૈવી સંપત્તિવાળા પુરુષોનાં લક્ષણો અલ્પ કરવાં, અને જેમનામાં ઉપર પ્રમાણે આસુરી સંપત્તિવાળાનાં લક્ષણો હોય તેમણે તેનો ત્યાગ કરવો.

જેઓ શ્રી ભગવાનનાં વચનો અનુસાર દેવી સંપત્તિવાનનાં લક્ષણો પોતાનામાં ધારણ કરે છે તેઓ પોતાની ઉન્નતિ સત્ત્વ સાધી શકે છે. આ ગુણ દરેક મનુષ્ય પાતે ધારણ કરી શકે એવા છે. પૂર્વે મહાપુરુષોએ આ ગુણો પોતાનામાં ઉતારેલા તે જ તેઓ દૈવી પુરુષો થઈ ગયા છે. અને અપણે તેમને અત્યારે ઇશ્વરવતાર રૂપે, આચાર્ય રૂપે, મહાપુરુષ રૂપે પૂજીએ છીએ. આપણે જેવા થવું હોય તેના ગુણોને આપણે આપણામાં પ્રકટાવવાનો અભ્યાસ રાખવો.

ઉપરના શ્લોકમાં સર્વથી પ્રથમ અભય મેળવવાનું જણાવ્યું છે. મનુષ્યે સર્વથી પહેલાં નિર્ભયતા મેળવવી. હવે આપણે જોઈએ કે મનુષ્યમાં એ ભય કયો થી પેસી ગયો. શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે: “ ક્ષિતિ યાદૈ ભય મ્ભવતિ ” અર્થાત કોઈ બીજાના હોવાથી ભય થાય છે. એટલે જો આપણે આખા વિશ્વમાં એક પરમાત્માને જ વ્યાપક માની લઈએ અને આપણા શરીરના મરવા અને જીવવાનાં આધારરૂપે પણ તેને જ માની લઈએ; જા આત્મા અજર અમર છે એવી દૃઢ શ્રદ્ધ રાખીએ તોપણ ભય શી રીતે રહે ! પરમાત્મા સિવાય બીજું કશું નથી તો પછી બીજાનો ભય શો !

આપણે જ્યાં સુધી પરમાત્મા ઉપર શ્રદ્ધા રાખતા નથી ત્યાં સુધીજ ભય છે. વ્યવહારમાં અનેક વિપત્તિઓ આવે છે. એ વાત સાચી પણ મનુષ્યે તે વિપત્તિમાં ને ટાળવાનું બળ, અને સાહસ

મેળવવું, દુર્બળતા, માહમ્હીનતા, અને લગ્નશીલ શંકાશીલ રહેવું એ મહા અવગુણો છે, એ અવગુણોને લીધેજ મનુષ્ય વરંગર ડરી જાય છે, તેથીજ તેને અનેક પ્રકારના ભય સતાવે છે, એ ભયના સંસ્કારો નાનપણથી બાળકનામાં પડે છે તે મોટી ઉમ્મરે તેને વધુ સતાવે છે.

શંકાશીલ મનુષ્યને જે તે વાતમાં ભય લાગે છે. જેમને ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા હોય છે, પોતાના બળમાં વિશ્વાસ હોય છે તે સદા નિર્ભય રહે છે. દરેક મનુષ્યે પોતાના બાળકોને નાનપણમાંથી જ નિર્ભયતાના સંસ્કારો પાડવાં ભયની વાત કરવી જ નહિ, મઆ-પોએ તેમને ભય બતાવવો નહિ, જેમ બને તેમ બાળકોને નિર્ભય રહે એવા સંસ્કારો નાંખવાથી મોટી ઉમ્મરે મનુષ્ય નિર્ભય થાય છે પછી તેને કશાથી ભય લાગતો નથી.

ધણીવાર માઆપ જ બાળકોને નાની નાની બાબતોમાં ભય બતાવે છે અને તેથી તે બીકણ બની જાય છે. ભય એવી કરી વસ્તુજ નથી. જ્યાં સર્વત્ર ઇશ્વર વ્યાપ્ત છે, ઇશ્વર આપણું રક્ષણ કરનાર આપણી સાથેજ છે, પછી ભય શી વાતનો? ધણાને રત્ન અંધારામાં જ નાં ડર લાગે છે. પણ તે ડર છોડી ને વારંવાર અંધારામાં જવાનો અજ્ઞાસ કરે તે પછી તેનો ડર ભાંગી જાય. બાળકોને રાત્રે અંધારામાં ચોગ્ની કે ભુતની બીક લાગે છે. આવા સંસ્કારો માઆપોજ તેને પડે છે પણ તેવી જગોએ જ્ઞાનમ લાભ એક બે વાર જવાથી પછી વગર જ્ઞાનસે પણ જવાનો અજ્ઞાસ પડે છે અને ભય ભાંગી જાય છે.

આ સંસારમાં સુખ, સંપત્તિ, સર્વ પ્રાપ્તિ હોય છતાં પણ જો મનુષ્ય બીકણ હો છે તો તેને ખડું સુખ મળતું નથી તેણે પ્રથમ નિર્ભયતા મેળવવી જોઈએ તે જ તે યથાર્થ સુખનો લાભ

મેળવી શકે છે. અત્રહાતનાં કાર્યોમાં વેપારદ્વિગમાં પણ ભયનો ત્યાગ કરવો. શંકાશીલ સ્વભાવ છોડી દઇ સાહસી બની નિર્ભયતા મેળવવી.

ખરી રીતે તે ભયના વિચારો જ મનુષ્યને ભયભીત કરી મૂકે છે. ભય જેવું કશું હોતું નથી છતાં મનુષ્ય માત્ર ભયના વિચાર કરી કલ્પનામાં ભયનું ચિત્ર ખડું કરી દે છે. માટે મનુષ્યે નિર્ભયતાના વિચાર સેવવા. કોઇ વાતનો ભય ન રાખવો, જેને જે વાતનો ડર હોય છે તેની સામે ભયનું ચિત્ર ખડું થાય છે, જે નિર્ભય નહે છે, તે સદા વિજયી હોય છે. રોગીયોને પણ જો ભય પેસી ગયો તો તે રોગ ધર કરી બેસે છે, પણ જો તેને ભય ન હોય તો રોગ જરૂર ચાલ્યો જાય છે, નિર્ભય મનુષ્યથી સિંહ વાઘ વગેરે હિંસક પશુઓ પણ ડરે છે. કહ્યું છે કે: “ એક મરણીયો સોને ભારે ” એટલે એક નિર્ભય મનુષ્ય સો મનુષ્યોને હરાવી શકે છે.

ભયને દુર કરવાનો એક સર્વોત્તમ ઉપાય એ છે કે: મનુષ્યે જાતે નિષ્પાપી થવું. જીકું બોલવું નહિ. કપટ પ્રપંચનો ત્યાગ કરવો અને હંમેશાં સત્યનું પાલન કરવું જો તે આટલા ગુણો ધારણ કરશે તો પછી તેની પાસે ભય આવી શકશે નહિ, જો આપણે કોઇને હાનિ નહિ કરીએ, કોઇની સામે અસત્ય રીતે નહિ વર્તીએ, તો પછી આપણે ડર શો હેય ? કહેવત છે કે: ચોરન જ્ય ત્યાં ભય છે, ભય તો પાપથી જ લાગે છે, પાપ ન કરીએ તો પછી ભય શો ? જ્યાં સુધી આપણામાં પાપનો અંશ હોય છે ત્યાં સુધીજ આપણને રાત્યનો; સમાજનો કે ધર્મનો ડર હેય છે, પણ જ્યાં પાપનો અંશ પણ હોતો નથી એવા મહાપુરુષો મદા નિડર રહી શકે છે, આપણે નિડર થવા પાપ માત્રનો ત્યાગ કરવો ઘટે છે.

ધર્મરતું ભજન ઉપાસના એ ભયને નિવારવાનું સર્વોત્તમ સા-

ધન છે. આપણે જો ધન્યરના ભક્ત બનીએ, તેનું જ સરથુ મદદ કરીએ, આપણું જીવન ધન્યરીય સિદ્ધાંતો અનુસાર માળીએ તો પછી ભય આપનાર જરૂર સેંકડો ગાઉ દુર જતો રહે.

દિનતિના ઉપાયોમાં અભયને મુખ્ય સ્થાન ઝોટલા માટે આપવામાં આવ્યું છે કે: અક તો ભગવાન પોતે દૈવી સંપત્તિઓમાં તેને પ્રથમ સ્થાન આપ્યું છે, અને બીજું આપણામાં ભય । અવગણનાનપણથી ધર કરી રહ્યો છે. માટે તે । ત્યાં કરવો જોઈએ બધા કરતાં હિંદુઓમાં ભય વધુ જણાય છે. તેઓ પોતે પોતાનું તેમ સ્ત્રીઓ અને બાળકોનું રક્ષણ પણ કરી શકતા નથી, ભય જણાતાં સ્ત્રીપુત્રાદિને ભયમાં મુકી પોતે બચી જવા નાસી જાય છે એ આપણા નિર્જાતા સુચક છે. માટે આપણે આપણામાંથી આપણાં બા કામાથી, સ્ત્રીઓમાંથી અને સમાજમાંથી ભય માત્રને હાંપી કાઢી નિર્ભય બનવું ધટે છે.

જ્યારે આ જે નિર્ભય થઈ વિચરતા શીખીશું ત્યારેજ આપણી દિનતિ કરી શકીશું. આગળ વધવા માટે નિલ તાના પ્રથમ જરૂર છે.

હિંદુસ્તાનની તીર્થયાત્રા

અને

મુસાફરીનો ભોમીઆ.

આ પુસ્તકની અંદર હિંદુસ્તાનમાં આવેલાં હિન્દુ, મુસલમાન, જૈનો વિગેરેનાં યાત્રાનાં સ્થળો, ત્યાં કયે કયે રસ્તે જવાય છે, બીજાં જોવા લાયક સ્થળો, વપારની કંઈ કંઈ વસ્તુઓ દેશાવર ભાય છે વિગેરે ઉપયોગી હકીકતો છે.

સચિત્ર

કીમ ૧ ૭—૦—૦

ભાગ્યોદય ઓફીસ—અમદાવાદ.

પ્રકરણ ૧૮ મું

આત્મસુખનો પ્રાપ્તિ.

મનુષ્યે પોતાના સુખને માટે હંમેશાં લક્ષમાં રાખવું કે આ શરીર અને નજરે દેખાતા સર્વ પદાર્થો અનિત્ય છે, માત્ર શરીરમાં રહેલો અભિમાની એ જ તે પોતે છે. એ અભિમાની તેજ આત્મા છે, એ આત્મા સર્વ પ્રાણીમાત્રમાં વ્યાપ્ત છે, તમારા શરીરમાં જે આત્મા છે તેજ બીજા પ્રાણીમાં પણ છે, એ આત્માને શરીરથી ભિન્ન માની વ્યવહાર કરનાર સુખી થાય છે.

મનુષ્યે સદા પ્રયત્નશીલ રહેવું, આ સંસારના પદાર્થો મેળવવા યત્ન કરવાની જોટલી જરૂર છે, તેથી વિશેષ પોતાના આત્માનું યત્ન મેળવવા માટે યત્ન કરવાની જરૂર છે, મનુષ્યો પોતે પોતાને બૂઠી ભાવે છે અને તેથી તે જન્મારા સુધી માત્ર પોતાના શરીરને માટે સુખ શોધ્યા કરે છે. જે શરીરને માટે તે સુખ ઇચ્છે છે તે શરીર અમુક મુદત સુધી જ ઠકવાનું છે. જેમ આપણે કોઈ મકાન વીસ વર્ષને કે સો વર્ષને માટે પટા કરી બાંહે રાખીએ અને તેમાં રહેતા હોઈએ તેમ આ શરીર પણ પોતાનું આયુષ્ય જોડેલું હોય, ત્રીસ, ચાલીસ, પચાસ કે સો વર્ષ સુધી પટે રાખેલું છે, એ બાંધાની મુદત પૂરી થતાં થર

છોડી દઇ બીજું ધર શોધવું પડે છે; તેમ આ વર્તમાન દેહમાં રહેવાની મુશ્કેલી-આયુષ્ય પુરું થતાં શરીરને અહીં છોડી દઇ તેમાં રહેલા આત્માને બીજે જગતું છે એ વાત હંમેશાં લક્ષમાં રાખી વ્યવહાર સેવનાર સુખી થાય છે.

મનુષ્યો જે કરે છે તે પણ શરીરને માટે. જે શરીર મૃત્યુના સ્વભાવવાળું છે તેને સુખ આપવા માટે તે પાપકર્મો પણ કરે છે, તે શરીર છુટે છે, પણ કરેલાં પાપકર્મનાં ફળ હંમેશાં સાથે રહે છે, એ વાત તે ભૂલી જાય છે. જેઓ આત્માને નીત્ય અને શરીરોદ્ધિને અનિત્ય માને છે, તે વર્તમાન શરીરમાં પાપકર્મ કરતા નથી, જોગને આ જન્મમાં પોતાના આત્માનો સંસારકાર કરવો હોય છે પોતાનું ચારોત્ર ઉચ્ચ રાખે છે, પ્રયત્ન કરે છે, ધન મેળવે છે પણ નીતિથી, તે હંમેશાં પાપ કર્મથી ડરે છે.

મનુષ્યો હાલ જે કાંઈ કામ કરે છે તે શક્તિથી, એ જો પોતાના મનુષ્યત્વને ભૂલી ઇશત્વનો અનુભવ કરવા યત્ન આદરે તો તેનામાં અત્માની અલૌકિક શક્તિઓ જરૂર જાગ્રત થાય, આત્માની શક્તિઓથી મનુષ્ય જે ધારે તે કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે છે. આત્માની શક્તિ જ્યારે આત્મસંસારકાર થાય ત્યારે મળી શકે, આત્મસંસારકાર કરવા મટે પ્રથમ તો મનુષ્યે શુદ્ધ આચાર પાળવો, શુદ્ધ વિચારનું સેવન કરવું. મનુષ્ય શરીર ઉત્તમ આચાર વિચારથી આત્મશક્તિને જાગ્રત થવાના સાધન રૂપ થઇ શકે છે. જેઓ ગમે તેમ વર્તે છે, શુભ વિચારને બંધે કામ ક્રોધ, લોભ, મોહ, રાગ, દ્વેષ, અહંકાર વિગેરેનું સેવન કરે છે, જેઓ સત્ય, નીતિ, ન્યાયપણે વર્તવાને બદલે અસત્ય, અન્યાય અને અન્યને હિંસા કરવા વિગેરેનાં કાર્ય કરે છે, તેવાના શરીરમાં આત્મશક્તિઓ જાગ્રત થઇ શકતી નથી.

મનુષ્યને સુખ ઘણું પ્રિય છે, આનંદ ધણો ગમે છે તેમ છતાં તેને ખરું સુખ નથી મળતું, સત્ય આનંદનો અનુભવ નથી થતો, કારણ કે સુખ અને આનંદના ખરા માર્ગો જણતો નથી. તે શરીર સુખને માટે સદોદ્દેશ પ્રયત્ન કરે છે, આત્મસુખ મેળવવા કંઈ પણ પ્રયત્ન કરતો નથી. આત્મસુખ તો મનુષ્ય સત્યથી ચાહે, શુભ વિચારને મેલે, સદાચરણ પાળે, પ્રાણીમાત્રને પોતાના આત્માતુલ્ય માની તેમના પ્રતિ પ્રેમ રાખે, આ જગત્ મિથ્યા છે, એવું જ્ઞાન મેળવે શરીર અનિત્ય છે એમ માને અને અત્મ જ સત્ય છે એમ દૃઢપણે માની તેને મેળવવા મથે ત્યારે મળે.

આત્મસુખને મેળવવા ઇચ્છનારે સર્વથી પ્રથમ ઉત્સાહી થવું, આનંદમાં રહેવું, સંસારના પદાર્થથી લોભાદ્ધ જવું નહિ, અનીતિથી અંતઃકરણને દૂષિત બનાવવું નહિ, સદા પ્રયત્નશીલ રહેવું અને ઉચ્ચ ચારિત્ર્યને પ્રાપ્ત કરવું. જ્યારે આ શરીર, અને સંસારના પદાર્થો સર્વ નાશવંત છે, અને માત્ર આત્મા જ અમર છે તો પછી તે આત્માને ખેંચાતો મુકી શરીર અને તેને માટે ધનદિ પદાર્થો મેળવવામાં ગંડા કેમ બનીયે ?

જ્યારે સર્વ પદાર્થો જ નાશધર્મવાળા છે તો પછી શોક શાનો કરવો ? માત્ર આત્મ જ અવિનાશી છે તો તેને શોધવા કેમ પ્રયત્ન ન કરવો ? તેને શોધવા માટે ચારિત્ર્ય ઉચ્ચ બનાવવું. સદા નમ્ર, શાંત અને વિવેકી થઈ આનંદમાં રહેવું આપણો ધર્મો પણ નીતિથી કરવો, કદી પણ અસત્ય ન બોલત સદા સત્ય બોલવું આપણા વર્તનની છાપ એવી પાડવી કે તેથી અન્યને ખાતરી જ થાય કે અમુક માણસ તો આવો જ છે, જેમ કંઈ ચોરી કરનાર મનુષ્ય હોય તો તેને જોઈ લોકો કહેવાના કે તે તો ચોર છે. કંઈ મુઠ્ઠા

બોધનારને જોઇ કહેવાના કે તે તો જુડો છે. કોઇ વ્યભિચારીને જોઇ લોકો કહેવાના કે જોજો, તે તો વ્યભિચારી છે. તેવા જ રીતે સારા મનુષ્યોએ એવી છાપ પાડવી કે બાકી તેને જોઇને કહી શકે કે તે સારો છે, કોઇ પણ વખતે અમુક ખરાબ કામ તો તે ન જ કરી શકે જેમ કોઇ ન્યાયી ન્યાયાનીશને જોઇ લોકો કહે છે કે: બા-
ઇ તે તો પ્રમાણિક છે, તેમ લાયક લેનારને લોકો કહેવાના કે તે લાયકો છે તેમ મનુષ્યે સદા નીતિમય જીવન ગાળી પ્રજાને ખાતરી કરી આપવી કે એ તો નીતિમય જીવન ગાળનાર છે. જ્યારે મનુષ્ય નીતિમય જીવન ગાળી શકે ત્યારે જ તે આત્મસુખ મેળવવાનો અધિકારી બને છે.

સર્વ ધર્મશાસ્ત્રોમાં ધર્મચરની ઉપાસના કરવાના માર્ગો બતાવેલા છે, તે બધા માર્ગોમાં સર્વથી પ્રથમ નીતિમય જીવન ગાળવાનું પ્રથમ પગથિયું ગણાયું છે. હિંદુધર્મમાં—અકિત, ઉપાસના યેગ, ત્વ-વિચાર એ સર્વ માર્ગોમાં સર્વથી પ્રથમ સાધન નીતિમય જીવન ગાળવાનું બતાવેલું છે. ચમ, નિયમાદિનું પાલન કરનાર જ મનુષ્ય આગળ ચોખ્ખા અંગે સિદ્ધ કરી શકે છે, જો ચમ નિયમાદિનું પાલન ન કરે અને આસન પ્રાણાયામ, કે ધારણા ઇતિ કરવા જાય તો તેને કોઇ પ્રાપ્ત થવાનું નથી તેમ મનુષ્યે આત્મસુખ મેળવવા માટે સર્વથી પ્રથમ ઉચ્ચ જીવન ગાળવાનો અભ્યાસ કરવો. સદા સત્યનું પાલન કરવું. પરત્વી સંગ કદી પણ ન કરવો પરધન પૃથ્વર તુલ્ય માનવું, કદી કામ ક્રોધાદિને વશ ન રહવું, સદા શાંત અને આનંદી જીવન ગાળવું. સર્વ પ્રતિ પ્રેમ રાખવા, સર્વનું હું કરવું, અને એવા ઉત્તમ ધર્મનું પાલન પોતાના વ્યવહારમાં પણ કરવું, તમે એ ધર્મ કરતા હો તે નીતિયા કરો, સદા સત્ય, પ્રીય અને દિવકર

બોલો કદી અન્યને દુઃખ દેવા ધૃઝો નહિ, નિ તથી મને તે ઉપ-
તમારો બ્યવહાર નીભાવો. છતાં ઉત્સાહી અને પ્રયત્નશીલ રહો. આ
પ્રભાણે નીતિમય જીવન માળવાનો અભ્યાસ કરવાથી તમે આ-
ત્મસુખ મેળવવાના અધિકારી થશો. જેમ બી. એ. થાય અને પછી
તે રેવન્યુ ખાતામાં દાખલ થાય તો મામલતદાર થાય, એલ. એલ.
બી થાય તો દિવાની ખાતામાં સમજડજ થાય, આઇ. સી. એસ.
થાય તો કલેક્ટર થઇ શકે છે. તેમ તમે જે પ્રભાણમાં તમારું જીવન
ઉચ્ચ બનાવી જેવી લાયકાત મેળવી હશે તે પ્રભાણે તમને સત્ય-
સુખનો અનુભવ થવાનો.

હું બ્રહ્મ છું. તું પોતે બ્રહ્મ છું, એ વેદ વાક્યો સાચા છે, તમે
બ્રહ્મની ભાવના કરશો તો તમે બ્રહ્મનો અનુભવ કરશો. આપણા પો-
તાનામાંજ આત્મા રિહસિ રહ્યો છે એ વાત સાચી છતાં જ્યાંસુધી એ
આત્માનો આપણને અનુભવ ન થાય ત્યાંસુધી એ વાત આપણે માની
શકતા નથી. આપણે આપણા આત્માને શોધવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ
પણ એ બ્રહ્મભાવના કરવાનો અધિકાર ક્યારે આવે છે તે આપણે જાણવું
જોઇએ. વેદાન્તશાસ્ત્ર કહે છે કે સર્વથી પહેલો ૧૦૦૦ અને વિરાગ
ઉત્પન્ન થતાં જોઇએ વિવેકથી આ નિશ્ચા છે, આત્મા સત્ય છે એ-
વો વિવેક આપણામાં આવે છે, તે પછી સત્ય આત્મામાં પ્રોત ઉ-
ત્પન્ન થાય અને અસત્ય જગતને મિથ્યા માની તે પ્રતિનો મોહ નષ્ટ
થાય એવો વિરાગ પ્રગટ થવો જોઇએ, એ એ સિદ્ધ થાય પછી જ્ઞાન,
હમાદિ ષટ મંત્રિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે પછી જ મુમુક્ષુતા એ એથું
સોધન માધવાનો અધિકાર આવે છે, એટલું મિદ્ધ થાય ત્યાર પછી
જ 'હું બ્રહ્મ છું' એ પ્રકારની ભાવના કરી બ્રહ્મને જાણવાનો અધિ-
કાર પ્રાપ્ત થાય છે. પણ અનીતિમય જીવન માળી વારંવાર અસ-

ત્ય બોલતાં સંકેત્યવું નહિ અને 'હું' બ્રહ્મ છું' મારામાં આત્મભળા પ્રાપ્ત છે, એવી ભાવના કરવી એ મિથ્યા છે. એવા અનીતિમય જીવન ગાળનારને બ્રહ્મભાવનાની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને આત્મસુખ પ્રાપ્ત થતું નથી.

મનુષ્યે સર્વથી પ્રથમ આત્મસુખ મેળવવા માટે નીતિમય જીવન ગાળવા પ્રયત્ન કરવાનો છે. વ્યવહારમાં ગમે તેમ વર્તવું, વેપાર ક્ષંધામાં વારંવાર જુહું બોલવું, ધન મેળવવા અનેક અનીતિમય પ્રપંચો રચવા, પરસ્પરી જોઇ મોહ વશ યથ જથ તેની પ્રાપ્તિની ધન્યતા રાખવી, ચોવીસે કલાક ગમે તે રરતે પણ પરધન, પરસ્પરિનું ચિંતન કરવું છતાં રહવારમાં કલાક અર્ધો કલાક સંધ્યા કરી, દેવ દર્શન કરવા જવું કે માળા ફેરવવી, મંદિરમાં ધકકા ખાઈ ધધરની કૃપા મેળવવાની ધન્યતા રાખવી એ વ્યર્થ છે.

બલે તમે સંધ્યા કરો, સંયમ સાધો, ખાદી પહેરો, સેવા વ્રત લ્યો મંદિરોમાં નિયમસર રહવાર સાંજ રણુછોડજીનાં કે મહાદેવજીનાં કે માતાજીનાં દર્શન કરો, દર પૂનમે ડકોર, કે અંબાજી જવાનું વ્રત લ્યો. વર્ષમાં એક દિવસ યાત્રા કરવા જાવ, ત્યાં જઈ દાન કરો બ્રાહ્મણને જમાડો સાધુમંત્રીની સેવા કરો. પણ જ્યાં સુધી તમારું જીવન તમે ઉચ્ચ અને નીતિમય નથી બનાવ્યું જ્યાં સુધી અસત્યનો ત્યાગ કરી સત્યનું પાલન કરવાનું વ્રત લીધું નથી, જ્યાં સુધી તમે પરસ્પરિને તમારી માં કે બહેન જેવી મણુનાં સ્ત્રીખ્યા નથી. જ્યાં સુધી ધનનાં લોભમાં પડી અસત્યનો ત્યાગ કરતા નથી, ત્યાંસુધી ધધર તમારાથી વેગળા છે એમ સમજજો, તમે ગમે તેટલાં બીજાં વ્રત કરો, તપ કરો. દાન કરો, પણ તમારું નીતિમય જીવન તમે જ્યાં સુધી કયું નથી ત્યાં સુધી તમારું તે સર્વ તપ, દાન. મિથ્યા છે. તે સધળું ધુળ ઉપર લીંપણુ સમજજો.

અત્યારે આપણે ફળની ઇચ્છા રાખનારા થઇ ગયા છીએ. સંઘ્યા રોજ કરતા હોઇએ, મંદિરમાં નિયમસર જઇએ છતાં તેનું ફળ કેમ મળતું નથી તેની તાલાવેલી કરતાં શીખ્યા છીએ. પણ એ બધી રત્નિકા તમારા શુદ્ધ વિચાર અને સદાચરણ વગર ફળ આપી શકતી નથી એ સમજી શકતા નથી. શાસ્ત્રો તો અનેક ઉપાસનાઓ બતાવે છે. સદ્ગુરુ તો બ્રહ્માને મેળવવાના અનેક માર્ગો બતાવે છે તો તે ત્રમાણે આપણે ચાલીએ છીએ પણ ફળ ન મળે તો તે સત્કિયાનો વાંક નથી પણ વાંક આપણો પેતાનોજ છે. આપણે મનુષ્ય જ રીરને તિય માની આ વ્યવહારભારને વહેવામાં એવા લીન થઇ ગયા છીએ કે તેમાં આપણે નીતિથી ચાલીએ છીએ કે અનીતિથી ચાલીએ છીએ તેનું પણ આપણને કેટલીકવાર જ્ઞાન રહેતું નથી. માત્ર ધન મેળવવું, ખાવું, પીવું, મેળ ભોગવવી, કામવાસનાને તૃપ્ત કરવી એજ ધ્યાનમાં હોયછે; આપણે કેવું જીવન ગાળીએ છીએ તે બૂલીએ છીએ.

અન્ય મનુષ્યો જોને સારા આચરવિચારવાળા માને છે તેવા પણ ધણી વર મહા પાપી હોય છે, કેટલાક પૈસાને સત્તાના મદમાં તણાઇ અનાચાર કરતાં ઇશ્વરનો ડર રાખતા નથી, મોટા લક્ષ્યાદિ પતિ શેઠીયાઓ પણ જો સારી કમાઇનો સોદો થતો હોય તો રહેજી જીવું બોલતાં અચકાતા નથી સત્તાધીશો સત્તાના મદમાં ગાંડા બની ઇશ્વરને ભૂલી અન્યને કનડતાં રતતા નથી, બહારથી શાણા જણાતા ધર્મિષ્ઠ મનાતા, ધર્મનો ઉપદેશ આપનારા પણ કામવાસનાના દાસ થઇ બોળી બાળાઓને અનીતિના ખાડામાં નાખતાં ધરાતા નથી. અને આવા મનુષ્યો પણ ઇશ્વરની આરાધના કરે છે, નિયમસર સંઘ્યા પુજા કરે છે, દેવ મંદિર બમે વખત ધડકા ખાય છે, દિવસમાં ત્રણ ચાર વાર નિમાજ પઢતા જણાય છે, અને ઇશ્વરને માનનીય રૂ

છે. આવા મનુષ્યોને એ ઇશ્વરની આરાધનાનું ફળ ક્યાંથી મળે! આ તમસુખ ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ?

ખરેખર, આત્મસુખને મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય એવાં જીવન ગાળનારા તો કોઇ વિરલ મહાપુરુષજ નથી. અને તેથી જ આપણે જ્યાં જોઇશું ત્યાં ઉપાસનાની સિદ્ધિ ન થવાની ફરિયાદો સાંભળીએ છીએ. મનુષ્ય વ્યવહારમાં પડી ધન, સત્તા, વૈભવના મદમાં એવા રચી પચી રહે છે કે તેને તેના ભવિષ્યનો ખ્યાલ નથી તેને આત્મસુખ મેળવવાની ઇચ્છા છે; છતાં તે મેળવી શકતો નથી કારણ કે પોતાનું પ્રથમ પગથીયું સિદ્ધ કર્યું હોતું નથી. અને તે હંમેશાં મનુષ્ય જીવ બનીને જ જીવન ગાળે છે. જ્યારે વ્યવહારમાં પડે ત્યારે મરણને ભુલી જાય છે, તેના માથા ઉપરજ કાળો નાગ લટકી રહ્યો છે, તે ક્યારે તેના જીવનનો અંત આણશે તેની તેને ખબર નથી, છતાં મરણના મુખમાં જતાં જતાં પણ અસત્ય બોલતાં, અચને દુઃખ દેતાં જરા પણ અચકાતો નથી, આવા જીવોની દુર્દશા થાય એમાં તેનો પોતાનો જ વાંક છે.

આમ છતાં તમારે ગભરાવાનું નથી, તમે જીવ નથી પણ શિવ છો એ ભૂલવાનું નથી, તમે 'અહં બ્રહ્માસમિ' 'હું' પોતે જ બ્રહ્મ છું' એવી ભાવના કરી તમારામાં બ્રહ્મત્વ પ્રકટાવી શકો એવા છો, માટે ઉત્સાહી થજો, પ્રયત્નને ન છોડશો, કમાયેલું ધન અહીં રહેશે. જામ બગીચા, મહેલો અહીં રહેશે, પણ તે મેળવવા માટે તમે જેવા પ્રકારનું કર્તવ્ય કર્યું હશે તે કર્તવ્યનું ફળ તમારી સાથે રહેશે. માટે સદા નીતિયા વર્તવું, ઉચ્ચ જીવન ગાળવું અને ચારિત્ર્ય નિર્મળ બનાવવું જો તમારૂં ચારિત્ર્ય નીતિમાન હશે, સાચ, ક્યાં, પ્રેમ એ સમાન જીવનમાં એવપ્રેમ થઇ ગયેલાં હશે તો તમે આત્મસુખ

મેળવવા જે થોડો પણ પ્રયત્ન કરશે તેનું સાચું ફળ તમને જરૂર મળશે જ જે તમારું હૃદય પવિત્ર હશે તો તેમાં તમને તમારા આત્માનાં દર્શન થશે, પણ જે તે હૃદયને તમારાં અસત્ય આચરણથી, અનીતિમાન જીવનથી કાળું બનાવી દીધું હશે તો પછી તમે ગમે તેટલી ભાવના કરશો, ગમે તેટલી માળા ફેરવશો કે ગમે તેટલી વાર દેવમંદિરે જઈ દર્શન કરશો તો તે સઘળું વ્યર્થ જશે.

ભગે ધંધો કરો, ધન કમાવ, વ્યવહાર સેવો પણ તે સર્વ નીતિથી, ન્યાયથી, સત્યથી અને પ્રેમથી સેવો. તમે ગમે તે ધંધો કરવા છતાં પણ આત્મસુખને મેળવવાનો ધંધો ભૂલતા નહિ. જ્યાં સુધી તમને આત્મસુખના સામર્થ્યનું જ્ઞાન નથી ત્યાં સુધી જ તમને અન્ય ધંધા સુખપ્રદ જણાશે પણ જ્યાં તમારામાં શુદ્ધ ચરિત્રથી ઉપાસનાથી અને સત્યાચરણથી આત્માની ચણતારીયો પુટવા લાગશે ત્યાં તમને તેના સુખ આગળ સર્વ સુખ ઝાંખાં જણાશે. વ્યવહારના આનંદ કરતાં આત્મસુખ પ્રાપ્તિનો આનંદ તમને અવશ્યનિય સુખનું જ્ઞાન કરાવશે. પણ તે ક્યારે કે તમે તમારું જીવન ઉચ્ચ બનાવી દેશો ત્યારે. જેમ સુવર્ણને બઠીમાં તપાવી તેનો મેલ બાળી ગાળી કુંદન બનાવાય છે, ત્યારે પછી તે શુદ્ધ સુવર્ણ ગણાય છે, તેમ તમારામાંથી પણ અનીતિમય અશુદ્ધ આવરણો જતાં રહેશે તો તમે શુદ્ધ પવિત્ર અને નીતિમય જીવન ગાળતા થશો, એટલે તમારું હૃદય પવિત્ર બનશે, પવિત્ર હૃદયમાં તમને તમારા આત્માનાં દર્શન થઈ શકશે.

જેને બ્રહ્મવિદ્યાની પ્રાપ્તિ કરવી છે તેણે પ્રથમ વિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિ ૭ સંપત્તિ અને મુમુક્ષુતા એ ચાર સાધનને પ્રથમ સંપાદન કરવાં જોઈએ. એ ચાર સાધનને પ્રથમ પ્રાપ્ત કર્યા વગર તેને બ્રહ્મવિદ્યાની પ્રાપ્તિ થતી નથી. આ ચાર સાધનોને સિદ્ધ કરવા કામ

ક્રોધાદિ અંદરના શત્રુને જીતવા જોઈએ. ક્રોધ એ મનુષ્યોનો શત્રુ છે. નિષિદ્ધ કર્મમાં ક્રોધને લીધે પ્રવૃત્તિ થાય છે. કામનો ક્રોધ પુત્રરૂપ છે. એ કામક્રોધરૂપ મહા બળવાન શત્રુઓને પ્રથમ જીતી લેવા ઘટે છે. એ કામ સર્વ પાણીમાત્રને આધીન વર્તાવે છે. સર્વનો શત્રુ એ કામ

કામથી ક્રોધ વધુ બળવાન છે, જેથી કામ અને ક્રોધને જીત્યા છે. વગર બ્રહ્મવિદ્યાની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ફેટલાક અનેક પ્રયત્ને કામને જીતે છે પણ ક્રોધને જીતવો મૂશ્કેલ થઈ પડે છે. એ કામ ક્રોધાદિ શત્રુઓ જીતાય તો વિવેક વૈરાગ્યાદિનો ઉદય થાય છે. અને એ વિવેક વૈરાગ્યાદિ ચાર સાધનો સધાય તો મનુષ્ય આત્મસુખને મેળવી શકે છે.

મનુષ્ય માત્ર સુખને ઇચ્છે છે. એ સુખ મેળવવા માટે જ મનુષ્ય વિષયોમાં લગ્ને છે પણ ખરું સુખ વિષયોમાં નથી. ખરી રીતે આત્મસ્વરૂપનો આનંદ એજ ખરું સુખ છે. આત્મસ્વરૂપનો આનંદ જ્યાં સુધી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી સત્યસુખ મળી શકતું નથી. વાસનારૂપી જળ કપાય તો બ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્ત થાય અને બ્રહ્મવિદ્યા પ્રાપ્ત થાય તો આત્મસાક્ષાત્કાર થઈ શકે. વૈરાગ્યાદિ સાધનો સાધી પછી આત્મસાક્ષાત્કાર કરવા મનુષ્ય અધિકારી થાય છે.

આત્મા અર્થાત બ્રહ્મ, સત્, ચિત્, અને આનંદરૂપે જગતમાં વ્યાપી રહેલો છે. આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે. પૃથ્વીપરમાત્મામાં સર્વ જગત રહેલું છે, જેમનું અંતઃકરણ શુદ્ધ છે તેમને પરમાત્માના વસ્તવ સ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે. મલિન અંતઃકરણવાળા પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણી શકતા નથી, પાપકર્મનિવૃત્તિ થાય તો અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે. અને શુદ્ધ અંતઃકરણમાં પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થઈ શકે છે. માટે મનુષ્યે હંમેશાં પાપકર્મથી દૂર રહી પોતાના અંતઃકરણને શુદ્ધ કરવા ચાલ કરવો.

આત્મસાક્ષાત્કાર કરવા માટે મનનો નિગ્રહ કરવાની જરૂર છે. મન એજ જીવને લભાવનાર છે, માટે તેને પ્રથમ વશ કરવું જોઈએ. એ મન જ મનુષ્યને પાપકર્મ પ્રતિધસડી જાય છે, અતે તેથી મનુષ્યો વિષયો બણી આકર્ષાય છે. માટે મનનો નિરોધ કરવો જોઈએ. શુદ્ધ મન અને અશુદ્ધ મન એમ બે પ્રકારનું મન છે, જે વિષયોમાં પ્રીતિવાળું અને સકામ કામ કરનારું મન છે તે અશુદ્ધ મન છે. વિષયોના રાગ વગરનું અને નિષ્કામ કર્મ કરનારું છે તે શુદ્ધ મન કહેવાય છે. એ અશુદ્ધ મન મનુષ્યને બંધન કરાવનાર છે અને શુદ્ધ મન મનુષ્યને મોક્ષ અપાવનાર છે.

શુદ્ધ મનને જ્યારે વિષયોમાંથી પાછું વાળી વિષયોના મમત્વનો ત્યાગ કરી હૃદયપ્રદેશમાં વાળી ત્યાં તેનો નિરોધ કરવામાં આવે છે, ત્યારે જીવશ્રેણીનો ભેદ ટળી જાય છે અને આત્માનો સાક્ષાત્કાર થઈ શકે છે નિદ્રામાં મનુષ્ય ઉઠે છે પણ મન જગ્રત હોય છે, તેથી તે સ્વપ્નમાં અનેક પદાર્થોને ઉત્પન્ન કરી તેમાં રમણ કરે છે. જગ્રત થતાં સ્વપ્નમાં જોયેલા પદાર્થો મિથ્યા જણાય છે. અત્યારે જગ્રતમાં પણ અજ્ઞાનને લીધે અનેક વિષયોને સત્ય માની મનુષ્ય તેમાં લગ્ન કરે છે. અદ્વૈત છતાં ધ્વન્દ્રિયોમાં મમત્વના અધ્યાસથી દ્વૈતપણું જણાય છે. એ મનને દ્વૈતભાવથી રહિત બનાવી તેનો અંતરમાં નિગ્રહ કરવો. મનને મનના ધર્મોથી રહિત બનાવી અમનસ બાવને પમાડવાથી પ્રત્યક્ષસાક્ષાત્કાર થઈ શકે છે.

જ્યારે મન અમનસ બાવને પામે છે ત્યારે જીવાત્મા સર્વ કલ્પનાઓથી રહિત થાય છે પછી તેને જન્મમરણનો ફેરો ટળી જાય છે, સુષુપ્ત અવસ્થામાં મનનો લય થઈ જાય છે. અને સમાધિ અવસ્થામાં મનનો નિરોધ થાય છે. શુદ્ધ મનમાં અને સુષુપ્ત અવ-

સ્થાના મનમાં ફેર છે. જ્યારે મન અમનસ બાવને પામે ત્યારે તેને નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં અલ્પસાક્ષીત્વાર થઇ શકે. સમાધિ અને સુષુપ્ત અવસ્થામાં મોટું અંતર હોય છે. સમાધિ અવસ્થામાં જ્ઞાતા, જ્ઞાન, જેય ઇત્યાદિ ભેદથી રહિત થયેલું નિરુદ્ધ મન અદ્વિતીય અલ્પસ્વરૂપે બને છે. જ્યારે સુષુપ્ત અવસ્થામાં અવિદ્યા વિશિષ્ટ ચેતનમાં લય લાવને પામેલું મન અલ્પાકારતાને પામતું નથી,

સમાધિમાં મન ઇન્દ્રિયોના ધર્મથી રહિત, અંતઃકરણની વૃત્તિઓથી રહિત અને બાહ્ય સર્વ જગતના લાવથી રહિત બને છે. સમાધિની અંદર મન કોઇ પણ વિષયને ગ્રહણ કરતું નથી. કોઇ વિષયની કલ્પના કરતું નથી તે સર્વ વિદ્યેયથી રહિત એક અલ્પમાં જ સ્થિર થઇ રહે છે. નિર્વિકલ્પ સમાધિ જ્ઞાતા, જ્ઞાન અને જેય તથા ધ્યાન અને ધ્યેય ઇત્યાદિ જ્ઞાનથી રહિત હોય છે.

અનંત આત્માઓને પ્રકૃતિ તેમના કર્માનુસાર ભોગ ભોગવાવે છે. તે પ્રકૃતિમાંથી મન પ્રકટે છે, અને તેમાં લયલાવને પામે છે. વૈરાગ્ય પામેલા મનુષ્ય જ્યારે મનને હૃદયમાં રોકી સર્વ વિષયોથી રહિત બનાવે છે ત્યારે મન અમનસ બાવને પામે છે. અમનસ લાવને પામેલ મન નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં અલ્પાકાર પરિણામને પામે છે. માટે મનુષ્યે હંમેશાં મનનો નિગ્રહ કરવો.

ઉત્સાહથી, દૃઢ સંકલ્પથી ચલન કરવામાં આવે તો મનનો નિગ્રહ થઇ શકે છે. સતત મંડ્યા રહેવાથી અને ઉત્સાહપૂરક દૃઢતા રાખી કાર્ય કરવાથી મહાન કાર્યો થઇ શકે છે. ટિટોડી જેવા નાના પંખીએ પણ દૃઢ સંકલ્પ અને ઉત્સાહથી મંડ્ય હી સમુદ્રને ખાલી કર્યો હતો તો મનુષ્ય જો ઉત્સાહથી દૃઢ સંકલ્પ કરી કોઇ કાર્ય કરવા સતત પ્રયત્ન કરે તો તે જરૂર સિદ્ધ કરી શકે છે, તો મનને વશ

કરવું એ પણ મનુષ્યને અધર્મ નથી. માટે જેમને આત્મસાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છા હોય, તેમણે દૈનિક સંસ્કૃતિથી મનને વશ કરવા, તેના હૃદયમાં નિરોધ કરવા અવશ્ય પ્રયત્ન કરવો. મન ચંચળ છે, તે નિગ્રહમાં આવી શકે તેવું નથી, છતાં પણ સતત અભ્યાસથી અને વૈરાગ્યથી પ્રયત્ન કરનાર તેને જરૂર વશ કરી શકે છે.

મન લય, વિદ્રેષ અને કષાય એ ત્રણ કારણોથી ભ્રમિત થાય છે. માટે તે ત્રણ કારણોનો અભ્યાસ અને વૈરાગ્યરૂઢે નાશ કરવો. લય એટલે નિદ્રા અથવા આળસ, જ્યારે મનને નિદ્રા તથા આળસ નડે ત્યારે તેને ઉત્સાહ આપવો. ઉત્સાહથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થઈ શકે છે. વ્યવહારનાં કાર્યો પણ ઉત્સાહથી સાધી શકાય છે. આળસથી મનુષ્ય પ્રમાદી થઈ જાય છે. આળસ અને પ્રમાદનો શત્રુ ઉત્સાહ છે, એ ઉત્સાહને મનુષ્યો કદી ત્યાગ ન કરવો અને તેનાવડે વ્યવહાર સાધવો તેમજ મનને જીતવા પણ યત્ન કરવો.

કામ અને ભોગની અભિરૂચી થવી તે વિદ્રેષ દોષ છે. આ વિદ્રેષ મનને સ્થિર થવા દેતો નથી પણ ભ્રમાવ્યાં કરે છે. માટે કામ અને ભોગના દોષોથી મનને સ્થિર કરવું. આત્મ અને અનાત્મવાળી વૃત્તિથી રહિતતા રૂપ કષાય દોષ મનને ચલિત કરતો હોય ત્યારે અભ્યાસ અને વૈરાગ્યરૂઢે મનને સમગ્નવવું. અને મનને બહાર વિષયોમાં ભટકતું અટકાવી હૃદયમાં સ્થિર કરવું. ધર્મ શાસ્ત્રના શ્રવણ, મનન અને વૈરાગ્યથી ચંચળ મનનો નિગ્રહ થઈ શકે છે. મનનો જ્યારે નિગ્રહ થાય ત્યારે જ મનુષ્યને બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થઈ શકે છે.

મનોનિગ્રહ એજ ખરૂં કર્તવ્ય છે. સર્વ ધર્મમાં મનનો વિજય કરવાનું હોય છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય પોતાના મનને વશ કરી શકતો નથી ત્યાં સુધી તે વ્યવહાર કે પરમાર્થનાં કોઈ પણ કામ કરી શકતો નથી.

નથી. જેનું મન શાંત નથી જેનું મન સ્થિર નથી તેને દાન, યજ્ઞ, તપ, શૌચ, તીર્થ, વેદ શ્રવણ સૌ નિરર્થક છે. આ લોક કે પરલોકનું જે શુભ ફળ છે તે મનના નિગ્રહ વગર કદી મળતું નથી.

આત્મસાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છાવાળાએ પોતાના ચંચળ મનને પ્રથમ સ્થિર કરવું જોઈએ. મન જ્યાં સુધી ચંચળ હોય છે ત્યાં સુધી તેને બ્રહ્મ સાક્ષાત્કાર થઈ શકતો નથી પણ જ્યારે મન સ્થિર થાય છે ત્યારે જ તે હૃદયમાં આત્મસાક્ષાત્કારને અનુભવી શકે છે. જે આત્માનો મનોનિગ્રહવડે સાક્ષાત્કાર કરે છે. તેને ફરી જન્મ મરણ ટળી જાય છે. તે પછી આત્મબળને મેળવી આત્માસમાન થઈ રહે છે.

મનની ચંચળતાને લીધેજ આત્મા અનેક સ્વરૂપ ધરતો હોય તેમ લાગે છે. માટે મનનો નિગ્રહ કરી શ્રદ્ધા બકિતથી મનને હૃદય-પ્રદેશપ્રતિ વાળવું ઘટે છે, જ્યારે મનુષ્ય વેદાંત, શ્રવણ શ્રદ્ધા પૂર્વક કરે છે, તેનું વારંવાર મનન કરી મનન કરેલા બ્રહ્મભાવમા ચિત્તવૃત્તિ-ઓના પ્રવાહને નિરંતર વહેવરાવવા રૂપ નિદિધ્યાસન કરે છે ત્યારે તે ચિત્તનો નિરોધ કરી શકે છે ચિત્તને નિરોધ કરનાર મનને વશ કરી શકે છે પછી તે હૃદયકમળમાં રહેલા આત્માની સાથે એકાગ્રતા સાધી શકે છે.

આનંદ સ્વરૂપ સ્વયં જ્યોતિ આત્મા સર્વ અવસ્થાઓથી રહિત છે, છતાં માત્રાને લીધે જગત સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, અને તુરિય એ ચાર પ્રકારનાં અવસ્થાઓને પામે છે. નાભિ, કંઠ, હૃદય અને મરતક એ ચાર પ્રકારની અવસ્થાઓનાં સ્થાન છે. અંતઃકરણ વિશિષ્ટ જીવાત્મા જ્યારે નાભિથી નેત્ર પર્ચતના પ્રદેશને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે વિશ્વસં-જ્ઞાને પ્રાપ્ત થનારી જગત અવસ્થા વાળો કહેવાય છે. જ્યારે કંઠ

પ્રદેશને પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારે તૈજસ સંજ્ઞાને પ્રાપ્ત થનારી સ્વપ્નાવસ્થાવાળો થાય છે. હૃદય પ્રદેશને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે પ્રાગ્ સંજ્ઞાને પ્રાપ્ત થનારી સુષુપ્તિ અવસ્થાવાળો કહેવાય છે. સમાધિને લીધે જ્યારે મૂર્છા દેશને પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારે શુદ્ધ આત્મરૂપતાને પ્રાપ્ત તુરીય અવસ્થાવાળો થાય છે. એ જગતનો વિરાટ, સ્વપ્નનો દિરણ્ય-મર્ગ સુષુપ્તિનો રૂદ્ર અને તુરીય અવસ્થાનો આત્મા દેવરૂપે ગણાય છે. તુરીયાવસ્થાના દેવરૂપ પરમાત્મા માયાની ઉપાધિવડે કરી સર્વ જગત્ રૂપે થાય છે. કાર્ય કારણભાવથી રહિત, મન વાણીના અવિષય, સ્વયંજ્યોતિ અને આનંદસ્વરૂપ આત્મા તુરીય અવસ્થામાં શબ્દાદિક વિષય ભાવથી એને મહાધ્યાસથી રહિત હોય છે. સુખ દુઃખ કે સ્વર્ગાદિની કાંઈ પણ ભાવના તેનામાં હોતી નથી.

સ્વયંજ્યોતિ આત્માનો સમાધિ વખતે અનુભવ થાય છે. કાષ્ટમાં જેમ અગ્નિ ગુપ્ત રૂપે હોય છે તેમ સર્વ પ્રાણી માનમાં આત્મા ગુપ્તરૂપે ઓતપ્રોત થએલો છે. સ્થુલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ શરીરોમાં તે સાક્ષી તરીકે રહેલો છે સર્વ જ્ઞોતના વ્યપારોને તે જુએ છે. જડ પદાર્થથી વિલક્ષણ હોવાથી ચિદ્રૂપ કહેવાય છે. આત્મજ્ઞાન શરીર, બુદ્ધિ અને હૃદયકારના પરિશીલનથી થાય છે. શાસ્ત્રાનુસાર કર્મ અને ઉપાસના કરવાથી બુદ્ધિ શુદ્ધ અને નિર્મળ બને છે. એ પ્રમાણે બુદ્ધિ શુદ્ધ થાય તો અંતઃકરણમાં આત્મજ્ઞાનરૂપી અગ્નિ ઉત્પન્ન થઈ અજ્ઞાનને બાળી નાખે છે. જેથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

આત્મજ્ઞાન મેળવવા માટે મનનો નિરોધ કરવો. જ્યારે વિષયો પ્રતિનું મમત્ત્વ છુટે ત્યારે મનનો નિગ્રહ થઈ શકે, જ્યારે પાપકર્મમાં જતી વૃત્તિઓ છુટે ત્યારે અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય. મનુષ્ય જ્યારે વાસનાઓને છુટે ત્યારે તેનું મન નિષ્કામ થાય, અને મન નિષ્કામ થાય ત્યારે જ તે રિશ્વર રહી શકે.

અહંતા મમતા, મોહ એ સર્વ મનને લગાવનાર છે અને જ્યાં સુધી મનુષ્ય મનને લગાવનાર અહંતા, મમતાનો ત્યાગ કરતો નથી ત્યાં સુધી તેનું મન સ્થિર થઇ શકતું નથી. આત્માનો જ્યાં સુધી સાક્ષાત્કાર ન થાય ત્યાં સુધી મનને ૨ વિષયમાં બટકતું ખાળવું જોઇએ. વૈરાગ્યથી અને ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહથી મનને હૃદય પ્રદેશ તરફ વાળવું જોઇએ, જેણે મનને જીત્યું છે તેને દુઃખ કાંઈ પણ કરી શકતું નથી. મનનો ધર્મ સંકલ્પ કર્યા કરવાનો છે. જે મનુષ્ય સંકલ્પ જ ન કરે તો મન ઝટ સ્થિર થઇ શકે.

‘હું જીવ છું’ એમ માનવું એ મન છે પણ જે તેને બદલે ‘હું બ્રહ્મ છું’ એમ દૃઢ પણે મનાય તો મન તરત સ્થિર થઇ જાય, હું પૂર્ણકામ હોવાથી રાગદ્વેષ રહિત છું અને વ્યાપક હોવાને લીધે મને કોઇ વસ્તુ સંપાદન કરવાની જરૂર નથી, “એમ જે દૃઢપણે અનાય તો સદ્ગુણી તૃષ્ણાઓ શાત થઇ જાય. એ મનની સત્તા જ સંસારના સૂક્ષ્મ બીજરૂપ છે. જીવને બંધનરૂપ પણ તેજ છે. એ મનની સત્તાને અનુસરવાથી આત્મા પોતાના બ્રહ્મપણાને ભૂલીને મહિમ નચાન-જીવભાવને પામેલો છે. દ્વેષ એ મને કલ્પેલા મેત્ર છે, રાગદ્વેષ કરનારા પુરૂષને મહા મોહને ઉત્પન્ન કરનારી તૃષ્ણા મૂર્છિત કરી દે છે. એ તૃષ્ણા રૂપી ઝેરી લતાનાં ફળ દુઃખ ઉપજાવનાર છે, તૃષ્ણાને વધતાં વાર લાગતી નથી. જેના હૃદયમાં આ તૃષ્ણારૂપી કાળી નાગપથુ વસી રહેલી હોય છે, તેનાં મન અને પ્રાણ સ્થિર રહી શકતાં નથી. વિવેક વગરનાં મનુષ્યોને આ તૃષ્ણા દુઃખો આપવાનું બાકી રાખતી નથી, મનુષ્યના મનને લગાવનાર તૃષ્ણા છે, અને તેથીજ હૃદયમાં રહેલા આત્માની સાથે મનની એકાગ્રતા થઇ શકતી નથી.

મનુષ્ય જે સંકલ્પ માત્રનો ત્યાગ કરે તો તૃષ્ણા દેતાથી છુટા

પડાય સંકલ્પ વગરનું મન હોતું નથી, અને મન વિના તૃષ્ણા હોતી નથી, માટે જો સંકલ્પ વગરનું મન અને તોજ તે સ્થિર થઈ શકે. વાસનાનો ત્યાગ કરનારા પુરુષો મુક્ત બની સમિચ્છાદાનંદ પ્રાપ્તિને અનુભવ કરી શકે છે. વ્યવહારમાં આવી મળતાં સુખ દુઃખોથી જોને હર્ષ કે શોક થતો નથી તે જીવન્મુક્ત છે. આત્માનો સાક્ષાત્કાર થયા પછી ઇચ્છા કે દ્વેષ જતાં રહે છે. પછી તેનામાં ભય, ક્રોધ હર્ષ, ઇર્ષ્યા કામ કે દીનતા સંભવતી નથી. આ પ્રકારની મનની સ્થિતિ થાય ત્યારે તે આત્મામાં સ્થિર થઈ શકે.

સર્વ વિષય માત્રની અસ્પૃહા રાખવી એ મનને જીતી લેવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યને વિષયોની સ્પૃહા હોય છે ત્યાં સુધી તે દુઃખી હોય છે. નિરંતરના અભ્યાસથી વિષયો પ્રતિની સ્પૃહા છુટી જાય છે. અને તે માટે યોગ્ય પ્રયત્ન કરવો. વિષય સુખ અનર્થ કરનાર છે એમ સમજી ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવાનો અભ્યાસ કરવો. મનને વિષયોમાં લટકતું અટકાવી તેને ચૈતન્યમાં જોડી દેવું એ તેને સ્થિર કરવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે. આમ છતાં મનને પડી ગયેલી ટેવથી તે વિષયોમાં લટકવા દોડવાનું. પણ તેને સાવધાનતાથી અને નીરંતર અભ્યાસથી વિષયોમાંથી પાછું વાળી ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્માની સાથે જોડવાનો યત્ન કર્યા કરવો, વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી તેનો હૃદયઆસાથે સમાગમ થવાનો.

જ્યાં સુધી હૃદયમાં રહેલા પોતાના સ્વરૂપનું અંતર્દૃષ્ટિથી અવલોકન થાય નહિ ત્યાં સુધી આત્માનો અનુભવ થતો નથી. માટે મનુષ્યે સર્વ દુઃખનો ત્યાગ કરવા માટે પોતાના હૃદયમંદિરમાં નિવાસી રહેલા પરમાત્માની સાથે એકાગ્રતા સાધવા મનને સ્થિર કરી, પાપ માર્ગનો ત્યાગ કરી હૃદયમાં સત્યમાર્ગ સાધવો એવું આ ખરું કર્તવ્ય છે.

મનુષ્યે પોતે પોતાના સ્વરૂપને ઓળખવું અને તે માટે પોતાના બટકતા મનને અંતરાત્મામાં સ્થિર કરવું એ સુખનો ઉત્તમ ઉપાય છે. સુખનો લક્ષ્યો તો જાણ્યો પણ હવે તે પ્રમાણે અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે, મુખથી હું બ્રહ્મ છું એમ બોલવાથી બ્રહ્મભાવ પ્રાપ્ત થતો નથી કે: અમે આત્મજ્ઞાનથી વિજય મેળવી લઈશું એમ કહેવાથી આત્મજ્ઞાન મળી જતું નથી. તે માટે મનને શુદ્ધ કરવું પાપવૃત્તિનો ત્યાગ કરી સરલ અને શુદ્ધ અંતઃકરણ રાખવું, તોજ શુદ્ધ ચિત્તમાં આત્માનો પ્રકાશ પ્રસરી શકે. વિષમરૂપી પંકમાં બટકનાર મન શુદ્ધ આત્મતત્ત્વને મેળવવા ઇચ્છે તે વાત મિથ્યા છે. આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કર્યા વિના આત્મસુખ મળવું મુશ્કેલ છે. માટે તમારામાં રહેલા અખંડ સામર્થ્યને અનંત એશ્વર્યને પ્રકાટાવવા, આત્માભિમુખ થવા યત્ન આદરો.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે રચિત પુસ્તકો.

મહાત્મા ગાંધીજી અને હિંદના મહાન નરરત્નો

આ પુસ્તકની અંદર મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીજીનું વિસ્તારથી જીવનચરિત્ર છે, ઉપરાંત દેશના આગેવાન નેતાઓ, શ્રી. મા. તિલક, અરવિન્દગોષ્ઠી, સર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, સર શીશુ-બજાજ મેહેતા, દેશબંધુ ચિત્તરંજનદાસ, મોતીલાલ નેહેરુ, પંડિત માલવીયા, દાદાભાઈ નવરોજી વિગેરેના જીવનચરિત્રોનો સંગ્રહ છે. કી. રૂ. ૧૫૫ તરતમાં માત્ર રૂ. ૧) માં મળશે.

ભાગ્યોદય બોક્સ—અમદાવાદ,

પ્રકરણ ૧૯ મું

આત્મજ્ઞાને પ્રાપ્ત કરવાની કળા

આજે જ્યાં ત્યાં આત્મજ્ઞાન મેળવવાની વાતો સંભળાય છે. આત્મજ્ઞાન થયા વગર આત્મજ્ઞાન મેળવી શકાતું નથી અને જ્યાં સુધી આત્મજ્ઞાન થતું નથી ત્યાં સુધી મોક્ષપ્રાપ્ત થતો નથી. મનુષ્ય જન્મ-માં જો કોઈ પણ એક વસ્તુ સિદ્ધ કરવાની હોય તો તે મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે. સંસાર મિથ્યા છે એમ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કહે છે. આત્મા જ સત્ય છે એમ અનુભવી જનો કહે છે, એ આત્માનો અનુભવ કરવો એ મનુષ્ય જન્મનું સાર્થકત્વ મનાય છે,

મનુષ્યે આત્મજ્ઞાન વગર મોક્ષની ધ્રુવ રાખવી એ મિથ્યા છે. તેમ આત્મજ્ઞાન વગર જન્મ મરણાદિ દુઃખોનો નાશ પણ થતો નથી. પ્રાણી મત્ર સર્વ સ્થાવર જંગમરૂપ જગત આત્મારૂપ છે. સર્વમાં આત્માનો નિવાસ છે. આપણામાં તે આત્મા છે, પણ આપણે તેનો અનુભવ નથી કરી શકતા. એ આત્માનો અનુભવ થાય તો જ આત્મ-જ્ઞાન મેળવી શકાય,

મનુષ્ય સુખ અને આનંદને ઇચ્છે છે. એ આનંદ અને સુખ માટે મરી મથે છે. બંધકારમાં પણ જે વસ્તુ મેળવવાથી સુખ થાય,

જે વસ્તુ મળવાથી આનંદ જણાય તે વસ્તુ મેળવવા તે મગે છે. આપણે આખી જીવંતી સુખની ઇચ્છામાં અને ઇચ્છામાં જ ગાળીએ છીએ, વ્યવહારના પદાર્થો ખરું સુખ આપનાર હોય એમ જણાતું નથી. તે પદાર્થો જ્યાં સુધી મળ્યા હોતા નથી ત્યાં સુધી તેમાં સુખ જણાય છે, તે મળ્યા પછી તેથી માનેલું સુખ પાછું નષ્ટ થાય છે, અને વળી ખીજા પદાર્થો મેળવવાનું મન થાય છે. કારણ કે ખરું સુખ વ્યવહારના પદાર્થોમાં નથી, સર્વ સત્ય સુખનું ખરું કારણ તો આત્મા અર્થાત્ બ્રહ્મ છે. બ્રહ્મ એજ સર્વ પ્રકારના આનંદનું કારણ છે જેથી જ્યાં સુધી બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર આપણે કરી શકતા નથી ત્યાં સુધી સુખ કે આનંદનો અનુભવ આપણને થતો નથી. કોઇ પણ વખતે આપણને સુખનો અનુભવ થાય, અર્થાત્ આનંદ જણાય છે, ત્યારે હૃદય હવથી હલરય છે. આપણા હૃદયમાં તેની અસર તરત થાય છે; કારણ કે શરીરમાં હૃદય છે તેમાં જ બ્રહ્મના આનંદનો નિવાસ છે, તેમાં ચિત્તની અંતર્મુખતા થતાં પ્રવેશ કરી શકાય છે. એ હૃદય-મંદિરમાં આ માનો નિવાસ છે, જે વખતે ચિત્તની અંતર્મુખતા થાય છે, ચિત્તની એકાગ્રતા થાય છે તે વખતે હૃદયમંદિરમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે, વ્યવહારની કોઇ પણ વસ્તુ પ્રાપ્ત થતાં રહેજસાજ ચિત્તની એકાગ્રતા થઇ જાય છે, અને તે વખતે હૃદયમંદિરમાં જેટલો પ્રવેશ થઇ શકે છે તેટલો આનંદ જણાય છે. પણ આ વ્યવહારના પદાર્થો પ્રાપ્ત થવામાં ચિત્તની જે એકાગ્રતા થાય છે, તે સ્થાયી હોતી નથી અને તે માત્ર ક્ષણિક હોય છે. એટલે તરત જ મન વ્યગ્ર થતાં મળેલો આનંદ નષ્ટ થાય છે એથી જ વ્યવહારના પદાર્થો પ્રાપ્ત થવામાં ખરો આનંદ મળી શકતો નથી; ખરું સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી પણ તે માત્ર થોડા વખતનું ક્ષણિક હોય છે,

જ્યાં સુધી ચિત્તવૃત્તિ એકાગ્ર થઇ હૃદયમંદિરમાં સ્થિર થતી નથી ત્યાં સુધી આત્મસાક્ષાત્કાર થઇ શકતો નથી, અને આત્માના સાક્ષાત્કાર વગર આત્મમજ્જના પ્રાપ્ત થતું નથી. અત્યારે આત્મમજ્જના મેળવવાની વાતો કરનારા ધણા છે, પણ આત્મમજ્જના મેળવવાનો પ્રયત્ન કરનારા ધણાજ થોડા છે, સ્વરાજ્ય લેવા માટે પશુ બળ સામે આત્મમજ્જને અજમાવવાનાં લાંબાં લાંબાં બાષણો કરનારા ધણા થઇ પડ્યા છે. પણ તેમને ખબર નથી કે આત્મમજ્જના શી રીતે મળે અથવા તેમણે આત્મમજ્જના મેળવ્યું છે કે નહિ ?

અસહકારથી આત્મમજ્જના ન મળે, ખાદી પહેરવાથી આત્મમજ્જના ન વધે, ઢેડોને અડકવાથી, અંતઃકર્મ સાથે ખાવાથી આત્મમજ્જના ન મળે પણ નષ્ટ થાય. આત્મમજ્જના તો આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય તોજ મળે, આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા માટે ચિત્તવૃત્તિઓનો નિરોધ કરી આત્મમંદિર તરફ વાળવી જોઇએ. ચિત્તવૃત્તિઓનો નિરોધ કરવા માટે વિષય પ્રતિ જતી વૃત્તિઓને રોકવી જોઇએ. વિષયાકાર અંતઃકરણ હેતુ તો ચિત્તવૃત્તિઓનો નિરોધ થઇ શકતો નથી પાણીના ઘોષમાંથી ઇલેક્ટ્રિક પાવર ઉત્પન્ન થઇ શકે છે. એ વાત ખરી પણ તે પાણીને જુદે જુદે માર્ગે હેવરાવી દેવામાં આવે તો ઘોષ જોડાઈ ન પડે અને ઇલેક્ટ્રિક પાવર પણ ન ઉત્પન્ન થાય, તેમ આપણા અંતઃકરણની વૃત્તિઓને જો વિષયમાં બટકતી રાખીએ, તો તે એકાગ્ર ન થાય, અને જ્યાં સુધી તે એકાગ્ર થાય નહિ ત્યાં સુધી તેના હૃદયમંદિરમાં પ્રવેશ થાય નહિ અને તેથી આત્માનો સાક્ષાત્કાર પણ ન થાય. માટે સર્વથી પ્રથમ અગત્ય ચિત્તવૃત્તિઓ નિરોધ કરવા માટે વિષયોમાં બટકતા મનને રોકવું. વિષયાકાર વૃત્તિઓનો નિરોધ કરવા માટે વિષયોમાં બટકતા મનને રોકવું. વિષયાકાર વૃત્તિઓના પાશથી મુક્ત થવું તોજ અહમ્મદશ્પ હૃદયમંદિરમાં પ્રવેશ થઇ શકે છે,

ચિત્તશુદ્ધિ વિના આત્મસાક્ષાત્કાર થતો નથી અને આત્મસાક્ષાત્કાર વગર આત્મમય બનવું નથી માટે આત્મમય બેળવવા ધ્યેયતા અનુયોગ્ય પ્રથમ ચિત્તશુદ્ધિ કરવી. ચિત્તશુદ્ધિ માટે સવધી પ્રથમ પગથાણું બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું એ છે બ્રહ્મચર્યના બ્રહ્મ । સાક્ષાત્કાર રહ્ય શકે છે બ્રહ્મચર્યના આઠ અંગોનું પાલન કરવું એ બ્રહ્મ ન પ્રાપ્તિ કરાવે ૨ બ્રહ્મચર્ય છે. જેમાં ૧ સ્ત્રીનું ચિત્તન રમરણ ન કરવું, ૨, પરસ્ત્રના ગુણ કીર્તન તથા તેના સંપર્ધી વાતો ન કરવી કે ન વચ ૩ પરસ્ત્રની સાથે ઘૂંટાદિ ન રમવું ૪ પરસ્ત્રીને કામદેષા વાળા મનથી પ્રત્યેક્ષા નેત્રોવડે જોવી નહિ. ૫ પરસ્ત્રીના ગુણ અવધેવોનું વર્ણન કરવા ૫ બાષણ ન કરવું. ૬ પરસ્ત્રી સાથે રમણ કરવાના ચિત્તનરૂપ સંકલ્પને ન કરવા. ૭ પરસ્ત્રી સાથે ક્રિડા કરવાના નિશ્ચયના ત્યાગ કરવો અને ૮ વિષયની તૃપ્તિ કરનારી ક્રિયાનો ત્યાગ કરવો. આઠ અંગોને પાળવા એ ખરેખરે બ્રહ્મચર્ય છે, આવા બ્રહ્મચર્યના પાળવું એજ બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર કરવાના સાધન રૂપ થઈ શકે છે. આવા ૩ તમ પ્રકારના બ્રહ્મચર્યને પાળવાથી પ્રાપ્ત થાય તે બ્રહ્માકાર રૂપ પ્રણવનો ખરો અર્થ સમજવો. તે આત્મસાક્ષાત્કાર કરવાના મૂળ પગથાણા રૂપ છે. તે સિવાય બ્રહ્મમંદિરનાં દ્વાર ઉદ્ધાર નથી. આત્મા અવિનાશી અને અકર્તા છે. આત્મા સત્ય વસ્તુ છે. તેનો કદી પણ નાશ થતો નથી. શરીર તો પરાધિન છે શરીરમાં હેલે આત્મા પરાધિન નથી.

જ્યારે આત્મા ઉદ્ધે છે ત્યારે શરીર જ્યાંનું ત્યાં ડી રહે છે અને મન ત્યાં જાય છે. મનનો સાક્ષી એજ આત્મા છે. શરીર ઉદ્ધે છે ત્યારે મન બટકે છે, અને એ મનની ક્રિયાને આત્મા જાણે છે અને જાણે જ આપણને ઉદ્ધમાં આવેલા સ્વપ્નની જાગૃત

ચતા ખચર પડે છે. એ મનનો સાક્ષી તેજ આત્મા. આત્મા અખંડ જ્યોતિષ છે. એ આત્મજ્યોતિનો સાક્ષાત્કાર બહિર્મુખજનોને થાય નથી વિષયમા ભટકનારા મનુષ્યો તો તેના જનથી વચિત રહે છે. પણ જેઓ વિષયોમાં ભટકતી વૃત્તિઓનો નિરોધ કરી અંતરમાં એકાગ્ર કરે છે તેમને જ તેનો સાક્ષાત્કાર થાય છે, જે મનુષ્યો પાપ-મોહ કરનારા છે, શમદમાદિ ગુણો વગરના છે, જેમના મનની સ્થિતિ નથી, જેઓ ચંચળ અને અશ્રદ્ધાળુ છે, તેઓ આત્માનો સાક્ષાત્કાર કદી પણ થતો નથી.

મનુષ્ય પોતે જ બ્રહ્મરૂપ છે, આત્માના બળથી જ તેનામાં ચૈતન્ય રહેલું છે. જેઓ 'હું બ્રહ્મ છું' અને મારાથી ભિન્ન કંઈ છે જ નહિ એમ દૃઢ બુદ્ધિથી માનનારા છે, તેઓ જ પોતાના હૃદય-મંદિરમાં રહેલા આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે. અત્યારે તો જેમના અંતઃકરણ રાગદ્વેષથી ભરેલાં છે, મનુષ્ય બળના અભિમાની થઈ ગયેલાં હોય છે, શમદમાદિ ગુણો તો કિંચિત્માત્ર પણ જેમનામાં નથી તેઓ આત્મબળની વાતો કરનારા થઈ પડ્યા છે, તેમને સ્વપ્ને પણ આત્મબળનો અનુભવ થતો નથી.

જેમ કેદાર પીંપળાના ઝાડ ઉપર એ પંખીઓ સાથે રહેલાં હોય તેમ આ શરીરરૂપી વૃક્ષ ઉપર તત્પદ વાયક ધૃત્વ અને ત્વપદ વાયક જીવરૂપી એ પંખીઓ રહે છે. બુદ્ધિરૂપી ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનમાં તેઓ એકાગ્ર રહે છે, છતાં ભોકતા અભોકતા તથા અદ્યમતા અને સર્વમતાએ કરી તેઓ એક બીજાથી અત્યંત વિરૂદ્ધ ધર્મવાળાં છે તે બેમાં જીવરૂપી પંખી પુણ્યપાપના સુખ દુઃખરૂપી ફળને ભોગવે છે. અને ધૃત્વરૂપી પંખી પોતે તે ભોગવતું નથી પરંતુ જીવને ભોગવવાવે છે. તે જીવ જ્યારે વાસનાને છોડે છે ત્યારે બ્રહ્મરૂપ થઈ બેસે છે.

જેમનાં ચિત્ત શુદ્ધ થયેલાં હોય છે. તેઓને બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મ અને ઉપાસનાવડે ચિત્તની વિશુદ્ધિ થાય છે. તેજ બ્રહ્મજ્ઞાનને અધિકારી થાય છે. જેમનાં ચિત્ત શુદ્ધ થયેલાં હોતાં નથી તેમના હૃદયમાં જેમ મેલા દર્પણમાં પ્રતિબિંબ પડતું નથી તેમ આત્માનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી. માટે કર્મ, ઉપાસના અને જ્ઞાન એવો જે ક્રમ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને છે તે ઉત્તમ છે, તેને અનુસર્યા વગર આત્મજ્ઞાન થવાનો સંભવ નથી.

બુદ્ધિ એ મનના સારથીરૂપ છે. શરીર એ રથ રૂપ છે, અને ઇન્દ્રિયો એ અશ્વો છે. જેનો બુદ્ધિરૂપ સારથી વૈરાગ્યરૂપી કવચ પહેરી ઇન્દ્રિયોરૂપી અશ્વોને મનરૂપી લગામથી કમળે રાખી શરીરરૂપી રથને સીધા માર્ગે લઇ જઇ શકે છે, તેજ આ બવાટામાંથી તરી જાય છે, પણ જો બુદ્ધિરૂપી સારથીને ઇન્દ્રિયો રૂપી અશ્વો વશ રહેતા નથી. ત્યારે શરીરરૂપી રથને તે આ બવાટવીમાં ભટકાવ્યા કરે છે. અને બુદ્ધિરૂપી સારથી જ્યારે ઇન્દ્રિયોરૂપી અશ્વ અને મનરૂપી લગામને કાબુમાં રાખીને આ શરીરરૂપ રથને સન્માર્ગે ચલાવી શકે છે ત્યારે તે શરીર રથદોઢ જીવને બ્રહ્મમાં લઇ જઇ શકે છે.

જે સ્થિર બુદ્ધિવાળો અને દૃઢ મનવાળો હોય છે તેજ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે. અને આત્માના બળને મેળવી શકે છે. જેનું મન ભટકતું હોય છે. બુદ્ધિ સ્થિર હોતી નથી તે અવનવા અખતરા સમજાવી, વારંવાર નિશ્ચયને ફેરવી, પોતે ખાડામાં પડે છે અને અન્યને પણ પડે છે. આ શરીરમાં હું સુખી છું હું દુઃખી છું એ વિગેરે ભાવોને ઉત્પન્ન કરનાર મન છે, પણ તેને ઉત્પન્ન થવા માટે બુદ્ધિની જરૂર પડે છે. કેમકે નિશ્ચયરૂપી બુદ્ધિ વગર ભાવનાઓ ઉત્પન્ન થતી નથી. શબ્દ, રસ, રૂપ, રસ અને ગંધ એ પાંચ વિષયો આ-

કાશાદિ પાંચમહાભૂતોના સારરૂપ છે. અને તેથી તે શ્રોત્રાદિક પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોના કારણરૂપ છે. શબ્દાદિક વિષયોના ગ્રહણમાં મન જ શ્રોત્રાદિક ઇન્દ્રિયોને પ્રવૃત્ત કરે છે. મન વિષયોથી પર છે.

ગીતામાં કહ્યું છે કે: ઇન્દ્રિયોથી અર્થ પર છે, અર્થથી મન પર છે. મનથી બુદ્ધિ પર છે, બુદ્ધિથી મહત્ત્વ મહત્ત્વથી અવ્યક્ત પર છે, અને અવ્યક્તથી ચેતન પુરૂષ પર છે, એની આગળ કોઈ પર નથી, સર્વ ભૂતમાત્રમાં ચુપ્તપણે રહેલ આત્મા મદ પુરુષોને દેખાતો નથી, પરંતુ અધિકારી પુરુષોને તો તે હૃદયકમળમાં પ્રતીત થઈ શકે છે.

મનજ સુખની પ્રાપ્તિને માટે શ્રોત્રાદિક પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોને અને વાગાદિ પાંચ કર્મેન્દ્રિયોને તેમના વ્યાપારમાં પ્રવૃત્ત કરે છે. માટે અધિકારીએ શ્રોત્રાદિક ઇન્દ્રિયોને મનમાં લય કરવો. ઇન્દ્રિયોના મનમાં લય થતાં મનથી બાહ્ય વેપારમાં જોડાઈ શકાતું નથી. મન એ બુદ્ધિરૂપી અંકુશથી વશ થઈ શકે છે, અને મન વશ થતાં તે સર્વ જગતને પોતાના જેવું દેખે છે. એટલે સર્વાત્મબુદ્ધિ થતાં બધા વ્યાપારો શાંત પડી જાય છે. અને તે પછી તે પોતાની બુદ્ધિનો આત્માનંદમાં લય કરે છે, એટલે ઇન્દ્રિયોને મનમાં, મનને બુદ્ધિમાં, બુદ્ધિને સર્વાત્મભાવમાં અને સર્વાત્મભાવને આત્માનંદમાં લય કરી શકાય છે. સુખની પ્રાપ્તિને માટે કર્મેન્દ્રિયો તથા જ્ઞાનેન્દ્રિયોની શુભાશુભ કર્મમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે આ સાફ છે આ ખોટું છે એ સર્વ મનના વિલાસોને લીધે ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે. સુખની ઇચ્છા અને સ્મૃતિ એ મનના ધર્મો છે. એ ચંચળ મન વિશ્વ રૂપ બુદ્ધિ વગર ઉત્પન્ન થતું નથી. જ્યે નિશ્ચય થતો નથી તેને ઇચ્છા અને સ્મૃતિ રૂપ જ્ઞાન પણ થતું નથી, માટે બુદ્ધિ જ મનના ઉપાદાન કારણ રૂપ છે. તેથી મનનો બુદ્ધિમાં લય થઈ શકે છે. જેમાંથી જે ઉત્પન્ન થાય છે, તેમાંજ તેનો

લય થાય છે. જેમકે માટીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો ઘડો માટીમાંજ લય પામે છે તેમ મન બુદ્ધિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું હોવાથી તેમાં જ તે લય પામે છે. મનુષ્ય જ્યારે હું બ્રહ્મ છું એવા નિશ્ચયથી બધા પ્રપંચથી મુક્ત થાય છે, જ્યારે એવું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે અવિદ્યા નાશ પામે છે.

આ સ્થાવર જંગમ સર્વ જગતનું કારણ માયા છે જેમને બ્રહ્મ જ્ઞાન થયું છે તેમની પાસે માયા જતી નથી, પણ જેઓ અજ્ઞાનના અંધારામાં ગોથાં ખાનારા છે તેમને માયા અનેક જાતનાં પ્રલોભનોમાં લુપ્ત બનાવી જગતની જાળમાં ગુંચવી નાંખે છે. માયા જ પુરુષને બાહ્ય અને અંતર લાલચમાં લલુતા કરાવનાર છે. માટે આત્મબળ મેળવવાની ઇચ્છાવાળાઓએ નેનો ત્યાગ કરવો, અને જેમ કાચો પોતાનાં અંગોને પોતાના શરીરમાં ખેંચી લે છે તેમ મન વડે ઈંદ્રિયોને ખેંચી લઈ સંધનું હૃદયકમળમાં રહેલા આત્મા વિષે વિલીન બાવને પમાડવું. એટલે તરત બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થાય છે. ત્યાં બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થયો ત્યાં કેવળ આનંદ અને સુખજ અનુભવાય છે. જ્ઞાની પુરુષને આત્મા સ્થુલ શરીરમાં રહ્યા છતાં પણ પરબ્રહ્મભાવને પામ્યાથી માન્યતા ખતો નથી, અજ્ઞાની જીવજ વાસના રૂપી માયથી આવૃત રહી ફેરો ફેરોને જન્મ મરણના ફેરામાં પડે છે. માયાની ઘટના અચટિત છે. માયા મનુષ્યોને, અને દેવોનેજ નહિ પણ પરબ્રહ્મને પોતાને પણ પોતાનામા ભેદ બતાવી જગતની અનેક પ્રકારની લીલાઓ કરવામાં ઉતારે છે. માયા અનિર્વચનીય છે. માયા અનાદિ ભાવવાળી હોવા છતાં પણ જ્ઞાનથી નાશ પામે છે બ્રહ્મજ્ઞાનથી માયાનો નાશ થઈ શકે છે.

આનંદ સ્વરૂપ આત્મા સર્વ શરીરોમાં અદ્વિતીયરૂપે રહેલો છે. જો તે મન વાણીનો વિષય નથી. સ્વયંજ્યોતિરૂપ બ્રહ્મનું જ્ઞાન તો કોઈ વિરહા સદ્ગુરુના ઉપદેશથી જ મેળવી શકે છે.

આત્મા કદી નાશ ન પમે તેવો, ઉત્પત્તિ તથા નાશથી ગહિત અને અનાદિ છે. હિંદુધર્મની ઇચ્છા રૂપી બુદ્ધિ આ જગત્ જળ કબી કરે છે. માયાના આવરણોના આત્મા બીજરૂપ થઇ આ જગત્ની ઉત્પત્તિ કરી શકે છે.

પરમજ્યોતિરુપ આત્માનું જ્ઞાન સદ્ગુણાસેથી શ્રવણ કરવું, પછી વૃત્તિને અનુકુળ યુક્તિયોથી તેનું મનન કરવું અને વિત્તવૃત્તિના પ્રવાહને નિરંતર તેની પ્રતિ પ્રવર્ત્તાવવારૂપ નિહિધ્યાસન કરવું, જેથી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારેજ આત્મબળ પ્રાપ્ત થાય છે. આત્મબળ વાતો કરનારા મેળવી શકતા નથી પણ હૃદયમંદિર પ્રતિ વર્ગવા પ્રયત્ન કરનારજ મેળવી શકે છે. આત્મબળ મેળવવા માટે વિષયોમાં ભટકતી વૃત્તિઓને અંતરમાં એકાગ્ર કરવી. વિષયોમાં માનેજ સુખને ખોટું માનવું, વિષયોમાં રચી પચી રહેલા આત્મમંદિર તરફ જત શક્તા નથી. તમને તો આત્મસુખ મળતું નથી, તેમને તો વિષયમાજ સુખ જણાય છે. અને તેથી તે વિષયોને પ્રાપ્ત કરવા પોતાના મન અને બુદ્ધિને પ્રેર્યા કરે છે. આત્માનો માર્ગ જુદો છે, વિષયોના માર્ગ જુદો છે. અમદાવાદથી મુંબઈ ૦ તી ગાડીમાંજ બેસવું પડે, અજમેર તરફ ગાડીમાં બેસી મુંબઈમાં પહોંચવાની આશા ન રાખી શકાય. આત્માનો માર્ગ વિષયોના માર્ગથી જુદો છે. જ્યારે અનુબંધને વિષયોમાં સુખ જણાતું નથી, વ્યવહારમાં વારંવાર દુઃખનો અનુભવ થાય છે ત્યારેજ અનુબંધ આત્મા અથવા પરમાત્મા સાંભરે છે. વ્યવહારમાં પડતાં દુઃખમથી છુટવા માટે તે પરમાત્માનું ભજન કરવા વળે છે. પશુ બધાં સુધી વિષયોમાં તેને સુખ જણાય છે, વ્યવહારમાં તેને અનંત જ્ઞાન થાય છે ત્યાં સુધી તે આત્મા તરફ વળતો નથી. અને વ્યવહાર અંદરથી પચ્યો રહે છે.

આપણે દરેક મનુષ્યના વર્તન ઉપર બારીક નજર નાંખીશું તો લગભગ બધાજ વ્યવહારમાં રચીપચી રહેલા લાગશે. સહવારથી સાંજ સુધીમાં તે માત્ર પોતાનો વ્યવહાર સાધવાની, ધન કમાવા ઉદ્દેશ ધારી કરવાની વ્યવહારના પદાર્થો મેળવવાની ગડમથલમાં પડેલા જણાશે તે સવારે કદચ ૦૧ કે અર્ધો કલાક સંધ્યા, જપ કે ખીળું કાંઈ ઇષ્ટોપાસના નિમિત્ત કર્મ કરતો હશે તો તેમાં પણ વ્યવહારની સિદ્ધિ સર્વોત્તમ પ્રકારે થાય એજ હેતુ હોય છે. અને ઇશ્વર તેને વ્યવહારમાં સર્વ વસ્તુ મેળવી આપે, ધંધાની આપાદી કરે તે હેતુથી તે ઇશ્વરની ભક્તિ કરતો જણાય છે કે દેવ દર્શને મંદિરોમાં ભટકતો દેખાશે. તે પોતાને આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય, આત્મ સાક્ષાત્કાર થાય એ માટે કાંઈ પણ કરતો હોય તેવું જણાતું નથી. મનુષ્યનું ખરૂં કર્તવ્ય આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું છે તેને તે ભુલ્યો છે અને વ્યવહારનું જ્ઞાન મેળવવા, વ્યવહારને ઉત્તમ પ્રકારે સાધવા જન્મારો મથ્યાં કરે છે આમ હોવા છતાં આત્મ બળથી અમે આમ લાંબું એવી વાતો કરવી તેને સહેલી લાગે છે.

તમારે જો આત્મબળ મેળવવું હોય તો આત્માનું જ્ઞાન થાય એ માર્ગે વળો. આત્માનું જ્ઞાન થવા માટે વિષયોમાં ભટકતી ઇન્દ્રિયો નો મનમાં લય કરી અને મનને બુદ્ધિમાં સ્થિર કરી તમારા પોતાના હૃદયમંદિરમાં નિવસી રહેલા પરમજ્યોતિસ્વરૂપ આત્માની નિકટ જાઓ વિષયોમાં જ્યાં સુધી વૃત્તિઓ ભટક્યા કરે છે ત્યાં સુધી આત્માનાં દ્વાર બંધ જાણજો

પ્રકરણ ૨૦ મું

આત્મજળની પ્રાપ્તિ

આ જગત પરમાત્માથી રચાયું છે શ્રોત્રાદિક ઇન્દ્રિયો આત્માથી બધું મુખ રહે છે. કામક્રોધાદિક શત્રુઓથી જો ઇન્દ્રિયો પરાધીન થઇ બેસે તે તો તે આત્માના સ્વરૂપને જોઈ શકતી નથી શ્રોત્રાદિક ઇન્દ્રિયોને સકામ મન વશ રહે છે અને ઇન્દ્રિયો વિષયોને મેળવવાની દોડ ધામ કરે છે તે વેળા સકામ મન પણ તેની પાછળ બમે છે, જેથી ઇન્દ્રિયોને વિષયો તરફ જતી બટકાવી તેનો નિરોધ કરવામાં આવે તો મન સકામ મટી નિષ્કામ બની શકે.

ઇન્દ્રિયોનો નિરોધ કરવા માટે પુરૂષે શમદમાદિ સદ્ગુણો ધારણ કરવા પડે છે. ઇન્દ્રિયો એ મનનાં દ્વાર છે ઇન્દ્રિયો દ્વાર જ મન વિષયોમાં બટક્યાં કરે છે અને જ્યાં સુધી જેનું મન વિષયોમાં બટકે છે ત્યાં સુધી તેને આત્માનો સાક્ષાત્કાર થઇ શકતો નથી. આત્મા અંતરાત્મા છે, બહાર બટકવાથી કાંઈ વળતું નથી. બહારના પદાર્થોમાં જ્યાં સુધી મન બટકે છે ત્યાંસુધી તે પોતાની ચંચળતા છોડતું નથી મન જ્યાં સુધી ચંચળતાનો ત્યાગ કરી સ્થિર થતું નથી ત્યાં સુધી આ આત્માનાં દર્શન થઇ શકતાં નથી- મનને સ્થિર કરવા માટે ઇન્દ્રિયોને

સ્થિર કરવા માટે ઇન્દ્રિયોને બહારના વિષયોમાં ન ભટકવા દેતાં તેને અંતરમાં ઝેકાઝ કરવી એ પ્રમાણે ઝેકાઝતા સધાતાં મનનો નિરોધ થવાનો અને મનને સ્થિરતા પ્રાપ્ત થવાની.

મનને કાંઈને કાંઈ કામ જોઈએ છીએ. મન પ્રયત્નશીલ કિંવા ચંચળ છે જો તેને નવરૂં જોડાડું મુકે તો તે વધુ ચંચળ બનવાનું. પણ જો તેને કાંઈ કા માં જોડી દેઈયું તો તે પોતાનું ધ્યાન તે કામ તરફ જોડશે, છતાં પણ તે પોતાની ચંચળતા છોડતું નથી. તો મનને નવરૂં મુકવા કરતાં કાંઈ પણ કામમાં જોડવું. હવે જો તેને વિષયોમાં ભટકવા દઈએ તો તેની ચંચળતા વધવાની પણ તેને વિષયો ધ્યાન કરવામાં જોડે તો તેની ચંચળતા ક્રમે કરી નષ્ટ થતાં સ્થિરતા પ્રાપ્ત થવની. અને તેથીજ વિષયોમાં ભટકતી વૃત્તિયોને પરમાત્મા તરફ વાળવા માટે દરરોજ પા અર્ધો કલાક સંયમ સંધ્યે પાસના, જળન, કિતન વિગેરે સત્કર્મો કરવાનું શાસ્ત્રો અને સત્પુરુષો એ વિધાન કરેલું છે.

જેમના રાત દિવસ સંસારમાં રચી પચી રહે છે, લલોગ ધંધે કરે છે, વિષયોને મેળવવાની ચિંતા સેવ્યા કરે છે અને પોતાના અંતરાત્માના જ્ઞાનને સંપાદન કરવા માટે થોટો સમય પણ કાઢતા નથી, તેમનું મન વિષયોમાં જ ભટકતું હોવાનું જોઈએ. અને આત્મા કે પરમાત્માના જ્ઞાનનો લાભ મળી શકતો નથી. જેમને પોતાના અંતરાત્માનું જ્ઞાન મેળવવું છે જેમને ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરવો છે તેમણે તો શરીરનિર્વાહ પુરતો વ્યવહાર સેવી પછી વિષયોમાં ભટકતી ઇન્દ્રિયોને પોતાના અંતરાત્મા તરફ વાળવી ધટે છે, અને તેને માટે સત્શાસ્ત્ર શ્રવણ તેનું મનન, અને નિદિધ્યાસન એ વિગેરે સાધના દ્વારા પોતાનું ચિન્ત ઇશ્વરમાં જોડવું ધટે છે.

ઇન્દ્રિયોદ્ધારા જેનું મન વિષયોમાં ભટકતું હોય છે તેને આત્મ જ્ઞાન થતું નથી ઇન્દ્રિયો એ એક જાળ સમાન છે. અને મન મત્સ્ય જેવું છે, જેમ નદીનું કે તળાવનું માછલું જાળમાં નાંખેલા હોય તેને મૂકી દેવા માટે માછીએ નાંખેલી જાળમાં ભરાય છે અને હોટની લાલચે પાછું ન તીક્ષ્ણતાં પ્રાપ્તિ પુરે છે એમ વિષયોની લાલચથી મન ઇન્દ્રિયોદ્ધારી જાળમાં ફસાય છે. ઇન્દ્રિયો તેને વિષયોમાં લપટાવે છે અને અંતે મત્સ્યની માફક આ બવબંધનમાંથી છુટી શકતું નથી માટે જેમને ખરું સુખ અને પરમાત્માનું જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છા હોય તેમણે તો વિષયોમાંથી ઇન્દ્રિયોને પાછી વાળી નિરોધ કરવો. મનને વશ કરી આત્મચિંતનમાં યોજવું અને બહાર ભટકતી વૃત્તિઓને અંતરમાં એકાગ્ર કરવી. આત્મચિંતનનું ફળ નિત્ય છે. જેમ કુવાકાંડાના એક પથ્થર ઉપર વારંવાર દોરડાનો ધસારો થતાં પથ્થર પણ ધસાઇ તેમાં કાપા પડે છે. જેમ લોખંડને લોખંડ ધસવાથી અગ્નિ ઝરે. છે તેમ મનને વારંવાર આત્મચિંતનમાં જોડવાથી આત્મજ્યોતિ પ્રકટે છે. આત્મજ્ઞાન થાય છે. અને આત્માની દિવ્યજ્યોતિનાં દર્શન થતાં આત્માની અણુમૂલી શક્તિઓ પુરુષમાં પ્રકટ થાય છે.

કર્મ, ઉપા ના. જ્ઞાન એ સર્વ આત્મચિંતનનાજ જુદા જુદા માર્ગો છે. લક્ષિતથી પરમાત્મા વશ થાય છે; યોગથી સમાધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે અને તત્ત્વવિચારથી બ્રહ્મમનો અનુભવ થાય છે; તે બધા માર્ગો બધે જુદા જુદા દેખાતા હોય છતાં તે સર્વમાં વિષયોમાં ભટકતી વૃત્તિઓને અંતરમાં એકાગ્ર કરી આત્મચિંતન કરવાનું વિધાન હોય છે. સર્વ માર્ગોના માત્ર આત્મચિંતનમાં સમાવેશ થાય જાય છે માટે પરમાત્માને ઓળખવા માટે પરમાત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા આત્મા પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરતો આત્મચિંતન કરવું એ સર્વોત્તમ ઉપાય છે.

કોઇ પણ હિમારત ચણવા માટે તેનો પાયો પ્રથમ મજબૂત ચણવો જોઇએ. પાયાની મજબૂતી ઉપર મકાનની મજબૂતીનો આધાર છે. પાયો મજબૂત ન હોય તો ઉપરનું ગમે તેવું મજબૂત મકાન પણ ભેંચ ભેંગું થઇ જાય છે તેમ આત્મચિંતન કરનારને પણ પોતાના ચારિત્ર્યને ઉત્તમ બનાવવું એ સર્વથી ઉત્તમ કાર્ય પાયો મજબૂત કરવાનું છે ચારિત્ર્ય ઉચ્ચ કરવા માટે વિષયોમાં ભટકતા મનનો નિરોધ કરવો; સાચું પાલન કરવું વિષયોથી લોભાદ્ધ અની-તિ કરવી નહિ; અનીતિમાન મનુષ્યો પરમાત્માનું જ્ઞાન મેળવો શકતા નથી, તેમનો પાયો રેતી ઉપર ચણેલો માનવો અને જેઓ વિષયોને વિષવત જાણી ત્યજનારા છે તેમનું ચારિત્ર્ય ઉચ્ચ થકાય છે, તેમને વિષયો લોભાવી શકતા નથી. તેમને તો માત્ર આત્મચિંતન એ એક જ ચિંતન, આત્મસાક્ષાત્કાર એ એક જ ધ્યેય હોય છે.

જેમ અગ્નિને ઉધેઇ સ્પર્શ કરી શકતા નથી તેમ જેને ઇષ્ટ ધ્યેય, અને ઉપાસ્ય આત્મા છે જેઓનું ચિંતન પરમ તમા તરફ વળે લું હોય છે તેમને વિષયો લોભાવી શકતા નથી. વિષયોમાં લોભાય તો આત્મજ્ઞાન ન મળે આત્મજ્ઞાન જોઇતું હોય તો વિષયો છોડવા જોઇએ. આ બે માર્ગ છે, વિષયોમાં રચી પચી રહેલા વિષયો મનુષ્યોને ઇશ્વરના મહિમાનું જ્ઞાન હેતુ નથી. તેમને ઇશ્વરના અલૌકિક સામ-ર્થ્યની ખબર હોતી નથી.

પારસમણિ અને કાચનો કકડો એ બેમાં મૂર્ખ માણસને તફા-વત ન લાગે પણ ઝવેરી અર્થાત વિદ્વાન મનુષ્ય તો જરૂર પારસમણિ અને કાચને પારખી શકે છે. જેને પારસમણિ મેળવવાનો દૃઢ નિ-શ્ચય છે તે પછી કાચના કકડાથી શા માટે લોભાય? જેને કાચના કકડાનો લોભ છે તેને પારસ મણિ શી રીતે મળે ? આત્મારૂપી જ

મૂલ્ય પારસમણિને મેળવવાની જેમને ઇચ્છા છે તે પછી વિષયો કે જે કાચના કુકડા જેવા ક્ષણિક છે તેમાં કેમ લોભાય? જે વિષયોમાં ફસાયા તો આત્માનાં દર્શન આ જન્મે નજ થવાનાં. તમારા સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર તમે નજ કરી શકવાના. જે વિષયોમાં ભટકતી વૃત્તિયોને રોકી વિષયોને વિષય તમારો નહીં તમારી વૃત્તિયો આત્મચિંતન પ્રતિ વળવાની.

આ સંબંધ જગત એ માત્ર આત્માનો વિદ્યાસ છે. જગત નાશવંત છે, વિષયો ક્ષણિક છે માત્ર બ્રહ્મ અર્થાત આત્મા જ અવિનાશી છે. માટે સમજી મનુષ્યો તો સર્વ સુખ જેમાં સમાયેલું છે એવા આત્માનાં દર્શન કરવા માટે જે પુરુષાર્થ કરવો તેને જ ખરો પુરુષાર્થ માને છે, આત્માનું આ શરીરની બહાર દર્શન થઇ શકતું નથી, છતાં બધા પરમાત્માને પોતાના દેહની બહાર શોધવા મથે છે, જગત સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થાનો સાક્ષી ચૈતન્ય પરમાત્મા જ છે, તે પરમાત્માને આત્મા માની તેમાં પરમાનંદ લેવો. પરમાનંદને પ્રાપ્ત કરવા દેશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરવો એજ મનુષ્ય જન્મનું સાધકરવ છે.

આ સંસાર કરોળીયાની જાળ જેવો છે. જેમાં ન ગુન્ધાતાં પરમાત્મામાં મન પરાવી દેવું, આત્મચિંતનમાં મનને જોડવું એ પરમકર્તવ્ય છે. આત્મા કાંઈ મન કે વાણીનો વિષય નથી. જેથી તેનું પોતાના હૃદયમંદિરમાં ચિત્ત જોડી ચિંતન કરવું, વિષયોમાં ભટકતી વૃત્તિયોનો અંતરમાં એકાગ્ર કરવી, વિષયોમાં લોભાવું નહિ: તો આત્માનું જ્ઞાન થઇ શકે છે.

આત્મા પરમાનંદરૂપ છે, આ પરમાત્મા જીવ રૂપે મનુષ્યોના હૃદયમાં રહે છે એ હૃદયમાં રહેલા જીવરૂપે જણાતા આત્માને જો જાણી

શકે છે તે જ સર્વ જાણવાનું જાણી શકે છે, એ આત્મા સ્વયંબોધ-
તિરૂપ છે. જીવને જ્યારે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેનો મોક્ષ
થાય છે ત્યારે તેને બ્રહ્મનંદનો અનુભવ થાય છે આત્માના વિચાર
કરનારા આત્મચિંતન તરફ વળે છે: વિષયોના વિચાર કરનાર સંસાર-
રની જાળમાં ફસાય છે જ્યાં સુધી આપણી વૃત્તિઓ વિષયોમાં ભટકે
છે ત્યાં સુધી આપણે મનુષ્યભાવને પ્રાપ્ત હોઈએ છીએ ત્યાં સુધી જ
જીવના અસ્પર્શજ્ઞાનના ધર્મો આપણામાં હોય છે. જ્યારે આપણે પર-
માત્મા તરફ વળી વિષયોમાં ભટકતી વૃત્તિઓને આત્માભિમુખ કરીએ
છીએ ત્યારે આપણે જીવભાવને ભૂલી આત્મજ્ઞાન મેળવીએ છીએ,

જા. સુધી આપણા શરીરમાં રહેલ આત્માને પોતાના સ્વરૂપનું
જ્ઞાન થતું નથી ત્યાં સુધીજ આ સંસારના સુખ દુઃખોનાં અનુભવ
શાય છે, જગતમાં શરીરને દુઃખનાં પ્રસંગો અનુભવાય છે, સ્વપ્નમાં
સુખ દુઃખનો ભાસ મનને લીધે અનુભવાય છે, પણ સુષુપ્તિમાં તેવું
દુઃખ અનુભવમાં આવતું નથી. આપણું શરીર સ્થૂન, સૂક્ષ્મ અને કારણ
એમ ત્રણ જાતનું ગણાય છે, સ્થૂલ શરીર તો આપણે પ્રત્યક્ષ અનુ-
ભવીએ છીએ. અજ્ઞાનરૂપ કારણ શરીર પણ સ્થૂલ સૂક્ષ્મ શરીર
દ્વારા જીવના દુઃખનું કારણ થાય છે. સૂક્ષ્મ શરીર અજ્ઞોરૂપ માયા-
ના કાર્ય જંતું છે, જેથી માયારૂપ કારણના નાશ વગર તેના નાશ
થતા નથી. સ્થૂલ શરીર કારણ કયાં વગર સૂક્ષ્મ શરીર ભોગ ભોગવી
શકતું નથી માટે સ્થૂલ શરીરમાં જ આત્મા પ્રત્યક્ષ થઈ શકે છે.

આ શરીર એ નગર જેવું છે અને તેમાં રહેલો જીવાત્મા રાજા
જેવો છે, આ શરીરને એ આંખો, એ નાક, એ કાન એક મુખ એ
સાત છિદ્રો ઉપર એક વાયુ તથા ઉપરથી એ બે હાર નીચે મળી
નવ હાર છે. અને નાભિ મધ્યે છે, તથા મસ્તકમાં બ્રહ્મરૂપ છે.

એ બે દાર મળી અગીયાર દાર ગણાય છે, એ બ્રહ્મરન્ધ્ર નામના અગીયારમ દારમાં સુષુપ્તિ નાડીરૂપ સરસ્વતીનો વાસ છે, એ સુષુપ્તિ નાડી માં ફરતે બ્રહ્મરન્ધ્રમાંથી આ શરીર નગરને છોડી યોગી-ઓ દેવયાનમાં ચાલુ બ્રહ્મલોકમાં જાય છે.

એ શરીરરૂપી નગરમાં ઇંદ્ર, અગ્નિ વાદિ દેવનાઓનો નિવાસ છે, આત્માને જ્યાં સુધી માયાનું આવરણ હોય છે ત્યાં સુધી તે જીવભાવને પ મી શરીરરૂપી નગરમાં રાજ્ય કરે છે. અને માયાના આવરણને લીધે તેને સુખ દુઃખનો પણ અનુભવ થાય છે. પણ જ્યારે તે પોતાના સ્વપ્રયત્ન માયાના આવરણને દૂર કરી પરમ જ્યોતિરૂપ પોતાના આત્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરે છે ત્યાર પછી તે સર્વના સાક્ષી પે બની બેસે છે, અને સુખ દુઃખાદિ ધર્મો પછી તેને અકલ્પ્ય કરત નથી.

૧. વત સુષુપ્તિ અવસ્થામાં સમજી શકાય છે. જ્યારે દુઃખી માણસ પર્ક નિદ્રામાં પડે છે ત્યારે તે જ્યેષ્ઠો વત સુષુપ્તિ દશામાં હોય છે, વખતે તે પરમાત્મામાં લય બાવને પામવાથી તેને દુઃખની અસર જણાતી નથી, તેમ સુષુપ્તિ અવસ્થામાં ઇંદ્રિય દિક્કને મુક્ત આત્મસ્વરૂપની શુદ્ધ સ્વરૂપના સમજવામાં આવે છે.

આત્મા સુખ દુઃખથી રહિત ચૈતન્યધન છે, તે નિર્વિકાર નિઃસંગ અને આનંદ સ્વરૂપ છે, તે નિત્ય મુક્ત હોવાથી શરીરમાં રહેલા જીવા પણ મુક્ત છે જે બંધાય છે તે તો મન. ૨. શાસ્ત્ર મુજબ છે કે

મન एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षये:

અર્થાત નજ મનુષ્યને બંધ અને મોક્ષના કારણરૂપ છે પરમાત્માનો મનથી નર છે. આ શરીરમાં રહેલા માયાના આવરણવાળા જીવભાવને જ્યારે જ્ઞાનથી પોતાના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થાય છે ત્યારે

તે અવિઘ્નારૂપ માયાના આવરણનો હટ કરે છે. શરીર તો આત્માનું અસ્તિત્વ બતાવનારૂ એક ચિન્હ છે, માટે મનુષ્યે પોતાના હૃદયમાં રહેલા પોતાના અંતરાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા જરૂર પ્રયત્ન કરવો. જેમ બને તેમ આત્મચિંતનમાં વધુ સમય ગાળવો. આત્મચિંતન વગર આત્મ સાક્ષાત્કાર થઈ શકે નહિ. આત્મસાક્ષાત્કાર તો વિષયોમાંથી ઇન્દ્રિયોને પાછી વાળી અંતરમાં વાળવાનો રોજ અભ્યાસ રો ત્યારે જ થાય ખરેખર આ જીવનુ શિવ થવું કેને ન ગમે ? સંસારમાં બટકવું, રાગદ્વેષને વશ થઈ રહેવું અને આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છા રાખવી આત્મબળ વડે પરાક્રમ કરી બતાવવાની ઇચ્છા રાખવી એ નકામી વાતો છે. આત્મબળ મેળવવા માટે આત્મ સાક્ષાત્કાર કરવાની જરૂર છે, તે વિષયોમાં બટકતા ચિત્તે ન થાય. રાગ દ્વેષથી બરેલા અંતઃકર્ણવાળાથી ન થાય જીવબાવના અભિમાનથી ઝાઝુમવાથી ન થાય, ધર્મચિંતનું પાલન ન કરવાથી કાંઈ ન બળે.

આત્મા એ દુર નથી તમારી નીકટમાં નીકટ છે. તે તમારી નજીક છે, તમારે માથે આત્માના દ્વાર સદા ખુલ્લા છે પણ તમે તેનાથી દૂર ને દૂર નાસો છો, તમે તેના પ્રતિ વળો, તમારો હાથ ઝાલવા કશ્વર તૈયાર છે, તમે આત્માના દ્વાર તરફ જતા વિષયોમાંજ સુખ માની આ સંસારની માયાના આવરણને લઈ આત્માથી દૂર બાગો છો. તમારૂં અંતર પવિત્ર છે, તેને તમે રાગદ્વેષથી દૂષિત બનાવ્યું છે, રાગદ્વેષ સંસારની વાસના છુટે એટલે છુટે એમ છે, વાસના છુટતાં ઇન્દ્રિયો અંતરમાં એકાગ્ર થવા લાગે છે. નદી જેમ સમુદ્ર તરફ વળે છે તેજ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયો જ્યાં વાસનાથી મુક્ત થઈ અંતરાત્મા પ્રતિ વળે છે તો પછી મનુષ્યને આત્મજ્ઞાન થતાં વાર લાગતી નથી.

શક્તિનો સર્વોત્તમ ઉપાય
ધાતુ સંબંધી નબળાઈ હોય, અગળ તરેલું રહે, શરીર
શિથિલ જણાતું હોય તો

શક્તિવર્ધક શુકલ (૨૭૨૮૬)

જરૂર વાપરો—આ દવા બળ, આયુષ્ય, ધાતુ અને શક્તિ વધારે છે.

આ દવા સાથે જીવન અને દ્રાક્ષાસવ

વાપરી જીઆ, એકદમ લોહી સુધરશે. બળ વધશે, ખાધું પચશે,
બૂખ કંકડીને ઉધડશે. શરીર મજબુત થશે, કબજિયત મટીને દસ્ટા
તે સાફ આવશે. ઉધ સારી આવશે, અને ધાતુગત દરદો મટીને બળ
આવી જશે. લોક, નવર, અશક્તિ મટશે.

શુકલ કો. ૩. ૨--૦; જીવન રતલ ૧ ની કો. ૩. ૨૫
દ્રાક્ષાસવ દોઢ રતલની કીમત ૩. ૨--૦

વાપરી જીઆ ખાત્રી કરો અને બળ મળવો.

સવાર ખેડેર અને સાંજે બે ગોળા દુધ સાથે લઈ ઉપર
એકથી બે રૂપીઆભાર જીવન દુધ શેર ૦.૧ સાથે ચાટવું.

આરોગ્ય, બળ, શક્તિ અને લોહી વધારનાર એકદમ
ટોનીક—શક્તિ આપનાર

ટોનીકજીવન રતલનીકિ. ૩. ૪.

જે લીલાં આંખાંના ગર્ભમાંથી લગભગ ૪૦-૪૫ ઓસડીમાં
મેળવી બનાવાય છે, જીવનમાં રસસિંદુર, આશ્વલગ્ન, લોહલગ્ન, કસ્તૂરી,
કેસર, સુવર્ણ વગેરે કિંમતી દવાઓ વધુ ઉમેરી આ ટોનીક જીવન
બનાવ્યું છે તે એકદમ શક્તિ આપી દે છે. આ દવા સાથે.

ધી દવે કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ
અમદાવાદ અને મુંબઈ.

જીનિ ભેદભેદ રાજના પંજામાંથી બચાવી શકિત આપી પુષ્ટ કરના

સુંદરી સાથી

(૧૭૨૬૬)

(લાખો સરદીપ્રીકેટો મળ્યાં છે.)

મંગાવો-તે સ્ત્રીઓના તમામ રાગને માટે જાકસીર છે સ્ત્રીઓના કોષપથ દરે નેવાં કે, લોહીના અદર, રક્ત અને સ્વેદ, પ્રદર નેથી ગુણસ્થાનમાંથી ચીકણી, થાટી, પીળા, મગગુળા અમર લાગ રંગની લોહી નેથી રક્તી વણાં કર છે, પેશાબે અગન વળે હાથ પગના તળીયામાં, ડેડામાં, માથામાં અને કોષ વખતે આખા શરીરમાં સચુકા મારે કાટ ચુસ અને કળતર થાય, ઝીણો તાવ લાગે મેદાં જાવે, શરીર સુકાઈ ઓળી પુણી જેવું થાય, આંખાં તુલું તેજ કમી થાય, દિવસે દિવસે શરીર સુકાઈ બેહાલ થાય. અશકિત આવે અને કામ થઈ શકે નહીં. આખો દિવસ ડેડો અને માથું ફાટેલાં કરે; તાવ, ઉષ્મરસ, દમ, ખાંસી ઓળ; ઉલટી અરુચી, માસીક અદકાત દરતાન સંગથી તમામ રોગ મર્લાશયની પીડા કસુવાવડ; સુવારોગ, વિગેરે તમામ રોગ અને આવા અનેક દરદોના સમુદન આ સુંદરસાથી એકમ મેદાડી શકે છે, અત્યારે સુંધીમાં હાનદો સ્ત્રીઓએ આ સ્વાસ્થી મર્મ પોરણ કરી જાળકેને જન્મ આપ્યો છે.

આ સુંદરસાથી જાળ. યુવાન અને જૂઠાં દરેક સ્ત્રીએ હમેશાં વાપરવા લાયક છે. નેથી તેઓના તમામ રોગ મેદાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે. દરતાનના રોગો થવા પાનવા એથી અને મર્લાશયને મર્મ પોરણ કરી શકે તેવું બનાવી પુખ્ત વયે મર્મ પોરણ થાય છે પીવામાં સ્વાદિષ્ટ છે. ખાટલી ૧ ની કરંમત ૩ ૧) તથા ખાટલીના ૨. ૩-૧૦-૦૦ દરેક વિલાયતી હવા બેચનારા પથ્થુ વેચે છે.

હવે કેમીકલ વર્કસ અને હવે આપુર્વેદિક કાર્મસી રીચીરાડ-અમદાવાદ અને કાશ્મીરેરીડ-મુબાઈ.

